

Ramon Esclasans y Milá

Antoni Martorell y Pañellas

Claudi Mas y Jornet

EL PENADÉS EN EL SIGLE XIX

(Transcripció del text original de la primera edició, Vilafranca 1902).

Introducció.

L'any 1901 el Centre Catalanista de Vilafranca, a iniciativa de Claudi Mas i Jornet, membre de la junta directiva, va convocar un certamen adreçat a aquells estudis que observessin els diversos aspectes del Penedès en el segle que s'acabava de traspasar. El resultat final va ser el volum dels tres autors, que es va confegir a les premses de l'Oliva de Vilanova amb un total de més de 350 pàgines i que des de llavors ha estat una joia, ben preuada i difícilment localitzable, farcida de dades i referències sobre el segle XIX, aplegades en un moment que encara eren presents en el testimoni directe de molts penedesencs. Com que era una edició costosa, es va realitzar un tiratge independent dels tres treballs per separat i amb numeració pròpia.

Els plantejaments lingüístics dels tres textos eren independents i prenen possiblement com a base el que llavors s'anomenava «el català que ara es parla». Els tres treballs en la seva primera edició presentaven així criteris ortogràfics diversos i poc homogenis entre ells. Tot plegat ens va portar a treballar en una nova edició dels tres textos en el volum editat per l'Institut d'Estudis Penedesencs. Aquesta edició definitiva correspon a: Antoni Martorell i Pañellas, Ramon Esclassans i Milà i Claudi Mas i Jornet. El Penedès al segle XIX, amb l'estudi preliminar de Raimon Soler i Becerro sobre el text d'Antoni Martorell; de Ramon Arnabat i Mata sobre el treball de Ramon Esclassans; i de Joan Solé i Bordes a l'entorn del text de Claudi Mas. L'edició ha anat a cura de Joan Solé i Bordes i ha comptat amb el patrocini de les empreses Rius i Rius Assessors, Agrinova Agroalsina S.A. i la Fundació Mútua Catalana. El volum ha vist la llum als tallers de Gràfiques Llopart Penedès a Sant Sadurní d'Anoia, l'any 2010 com a número 4 de la col·lecció Biblioteca Penedès.

En la nova edició esmentada hem revisat i normalitzat el text a la llengua actual, tenint en compte, d'entrada, que no es tractava de

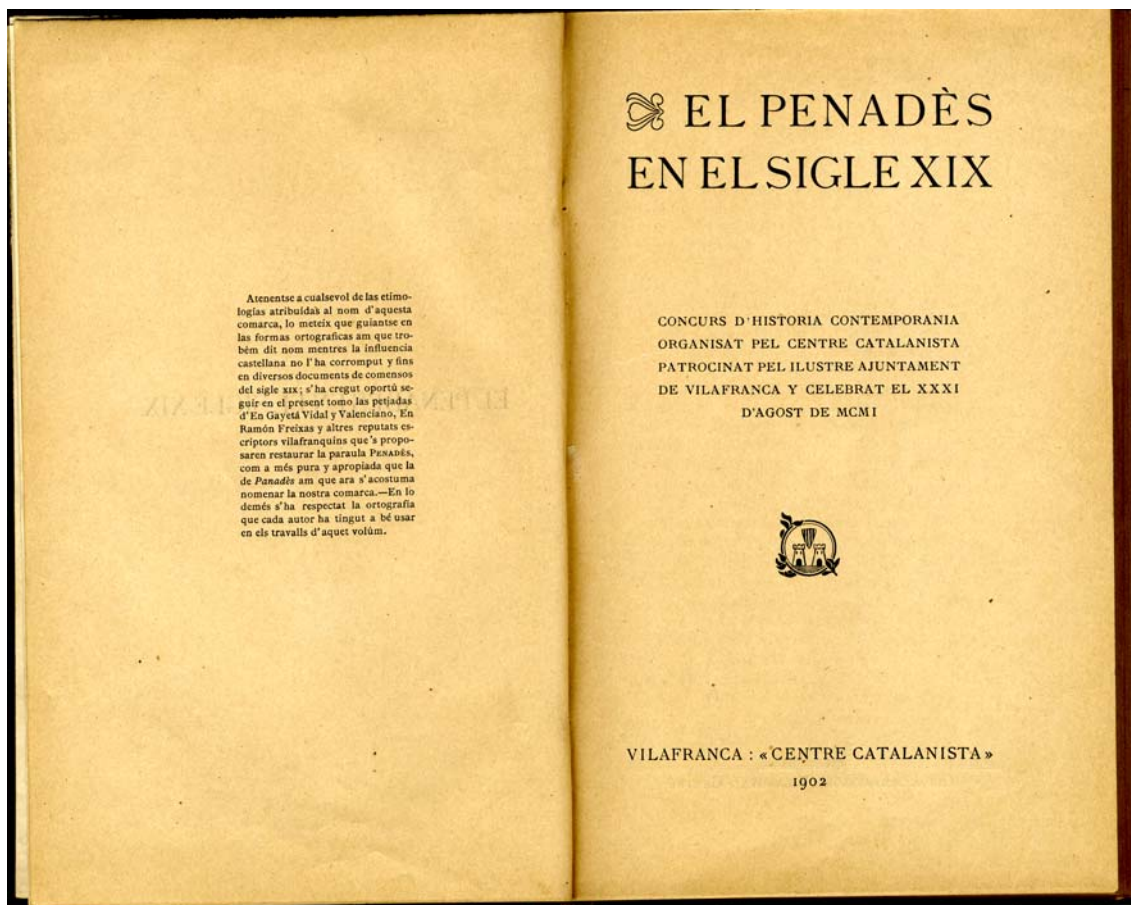
creacions literàries sinó de treballs argumentatius. Així hem normalitzat tots els topònims¹, l'ús de majúscules, les vocals neutres, els criteris accentuals, els determinants, el consonantisme en posició final, així com el sistema pronominal, l'ús d'apòstrofs i contraccions, hem introduït la «ç» d'acord amb els criteris actuals, tota vegada que aquesta havia estat bandejada per Claudi Mas, així com les lletres mudes. Per tal de no desvirtuar, però, el plantejament dels seus autors hem conservar els arcaïsmes i castellanismes de l'edició original, bàsicament en substantius, adjectius i verbs també hem cregut interessant mantenir l'ús preposicional proposat per Claudi Mas i que no sempre s'adiu als criteris actuals, tot i que difícilment afecta a la comprensió del text. Hem decidit igualment intervenir només que en casos molt concrets la puntuació, que considerem prou acurada. El mateix succeeix amb les estructures sintàctiques, com hem dit habitualment correctes, tot i que amb algunes adaptacions als matisos de la parla de l'època. En algun cas que hem considerat que la comprensió oracional resultava difícil hem afegit entre claudàtors una paraula elidida.

Hem considerat, però, que pagava la pena fer accessibles els tres textos també en les seves corresponents versions originals, indicant el final de cada pàgina de la primera edició en la numeració separada, per tal que algun filòleg o estudiós interessat pugui, si així li plau, garbellar els curiosos criteris filològics d'aquests originals.

Vilafranca, agost del 2010.

J.S. i B.

¹ Amb l'excepció del topònim «Penadès» en el text de Claudi Mas, tot respectant la defensa d'aquesta grafia toponímica que fa el seu autor a les darreres pàgines del volum, en l'últim capítol.

Portada interior de l'edició original que es conserva al Centre de Documentació de la Vinya i el Vi, Vinseum. Vilafranca del Penedès.

EL PENADÈS

Agricultura, Industria y Comers

durant el sigle XIX

Lema:

La experiencia ensenya: Esbrinèm

el passat y prendrèm experiència.

Antoni Martorell y Pañellas

EL PENADÈS

Notes crítiques

sobre les vicissituds

de la

Agricultura, Industria y Comers

durant el sigle XIX

deduintne'ls medis pera lograr llur
foment

i desenrotllo

Treball premiat

en el Concurs d'Historia celebrat pel Centre Catalanista de
Vilafranca en 1901

VILAFRANCA DEL PENADÈS: MCMII

OLIVA, IMPRESOR: VILANOVA y GELTRÚ

EL PENADÈS

Notes critiques

sobre les vicissituds

de la

Agricultura, Industria y Comers

durant el segle XIX

deduintne'ls medis pera lograr llur
foment

i desenrotllo

Hermostíssim y seductor és aquet tema, referent al Penadès, pel qui estima de cor la bella Comarca de que és capital Vilafranca: mes son desenrotllo no és menos difícil; no és menos espinós. Cualsevol hauria cregut trovar una bona guía, per trassar aqueix esbós històric, en la Biblioteca del «Centre Agrícola»: allí de segur s'hi trobarien les lluminoses memòries llegides pels Secretaris del Centre y pels del Jurat del Certamen anyal pel mateix organiat al objecte que després veurèm; els discursos qu'en dit acte pronuncien els Presidents del referits Centre y Certamen, també hi serien guardats, y lo propi succeiria am la Revista «El Labriego», que n'és portaveu des de fa

més de veinticinco anys. Una tanda de coleccions aixís nodrides, per forsa había de contindre datos de la major importancia pera nostra [acaba pg. 5] hístoria industrial, agrícola y comercial; y l'escriptor, esperansat y content, había de sentirse animat pensant sortir ben ayrós del pás. Pro, per desgracia, el «Centre Agrícola» és incapas de satisfacer les justes ilusions del pobre historiayre, ya que no li és possible apagar la set d'aqué en aquelles fonts..... que no conserva!..... Y l'escriptor, que ya s'ha encariñat amb el tema, tot planyentse del descuyt am que'l «Centre Agrícola» ha mirat una cosa de que había d'estar tant gelós, emprén l'ardua tasca de cercar engrunes per tot hon pot trobarne, per més que sab que malgrat son pesadíssim treball, no podrá dar á sa obra la perfecció que li desitjaba. – El *Apuntes* que sobre Vilafranca publicà l'entusiasta vilafranquí Sr. Alagret; la colecció de «Las Cuatre Barras»; alguns números de «El Labriego»; d'altres periòdics que al Penadès veuen ó han vist la llum, y les relacions orals ó escrites qu'hem recullit de persones fidedignes, son, en conjunt, totes les fonts hont hem pogut abeurarnos. Si'l present treball resulta deficient, com es molt fácil, ens restará, am tot, el consol d'haberhi posat tota la bona voluntat, aprofitant cuants materials ens han vingut á má.

I

Al finir el sigle XVIII, era'l Penadès una comarca pobra. No sols deduim aquesta afirmació de lo qu'em llegit en documents públics y privats d'aquelles dates, els quals reflexan prou clarament la penosa situació pecuniaria de nostres besavis; sinó qu'ens permet ferla també el llastimós estat en que la Agricultura es trobaba, les poques y rudimentaries indusrries que hi había y la consegüent ausencia del Comers.

Per documents autèntics sabèm qu'En Vicens Mestres, de Vilafranca, que l'any 1796 hi establí la droguería existent encare avuy, comensá

ben aviat á enviar drogues á la Argentina á cambi de productes d'aquell país; mes, aqueixes transaccions y al- [Pg.6] tres de consemblants que tal volta'n fessin alguns vehins més del Penadès, realisades en petita escala, no basten pas á afermar la existencia del Comers en aquella época; -ni l'afermen tampoc les insignificants operacions que podíen derivarse dels molins fariners y paperers escampats per Torrelles de Foix, Sant Pere de Riudevittles, Sant Quintí de Mediona y altres punts, ó dels telers de robes bastes, dels corders, etc.; y tampoc podia el Comerç alimentarse de la Agricultura, tota vegada qu'aquèsta estava verament prostrada.

Empró, tot y regoneixent la postració de la Agricultura, s'ha de fer constar que ya allavores el Penadès era una comarca quasi essencialment agrícola; y així s'acabarà de compendre que á principis del sigle passat no teníem Industria, ni Comers, que, dit sigui de pás, no nasqueren fins allà á mitja centuria tot lo més aviat. L'aspecte que al comensar el sigle XIX presentaba nostra encontrada era'l d'una immensa boscuria clapejada de sembrats y d'unes poques vinyes, solcada per mals camins vehinals y atormentada per guineus y llops, qu'á manadas sovint arribaben fins á les diminutes antigues viles y més petits y rónecs poblets que la fitaben. El conreu de cereals era'l més extés; el cual, sent tan poch remunerador com ha sigut sempre, poc podia enriquir á nostres abant-passats.

La vinya es conreuaba en petites proporcions; és ben cert que no podia estimular gayre an els agricultors, cuan el preu del vi no era més que'l de deu rals la carga, per quin motiu (segons dona per històric D. Pere Alegret en el numero 592 de son quinzenari *El Labriego*), en certes ocasions arribá á emplearse'l vi, en lloch d'aigua, pera fer morter, en algunes construccions. Un preu tan baix no sóls se debía á nostre entendre, á la falta de bones vies de comunicació, si que també als excessius impostos que sobre'ls caldos pesaben, ya que en 1805 es pagaba 12 pessetes per dret d'entrada del vi á

Barcelona, y per gastos de guerra s'augmentá tal dret en 7'50 pessetes, arribantse á pagar, per lo tant, 19'50 pessetes. [Pg. 7]

Tan miserable estat, que'l sigle XIX heretá del XVIII, al any 1802 semblaba que anava á millorarse. La vella y mal menada carretera que, atravessant Vilafranca per sos carrers de la Cort y dels Ferrers, unía Tarragona am Barcelona, fou substituída per la ampla carretera real qu'había de ser un torrent de vida y de riquesa, al entorn de la cual s'hi aniria embrancant la xarxa qu'ara'n tenim de fetes y á mitj fer.

En dit any 1802 s'inaugurá solemniament aquella hermosa vía que duya cap al expandiment y á la civilisació y daba lloc á falagueres esperances.

Allavores, am Vilanova sól's s'hi comunicaba Vilafranca mitjansant un camí dolentíssim, y l'inolvidable patrici D. Manel Barba y Roca, comprenent les inmensas ventatjes que reporten les bones vies de comunicació, fomentá la idea de construir una carretera entre ambdugues viles, la que's lográ dur á terme després de gegantins esforços y ben entrat el sigle.

No obstant, no és pas aixó lo principal que referent al progres material del Penadès cal apuntar en el present capítul. Al propi any de 1802 s'esdevingué un fet importantíssim per la nostra agricultura. L'insigne vilafranquí D. Manel Barba, á qui ya hem citat am satisfacció, introduí'l conreu de la patata en nostra encontrada. Aquet preciós tubércul, aquí desconegut fins allavores, per ses qualitats alimenticies y per sa baratura, á la vegada que sería una nova riquesa pel país tendria una benéfica influencia social, ya que ompliria'l plat del ric y més del pobre. En Barba, qui prou ho comprenia, lluytá am la convicció y la constancia de l'apóstol fins á vence la rutina y la ignorancia, que'l motejaren amb el sobrenom de

Dr. Patata:- motiu del qual ell n'estaba ben cofoy, perque feya'l millor elogi de sa bona obra. –Las dificultats am que hagué de bregar D. Manel Barba pera lograr veure generalisat el conreu del nou tubércul degueren ser moltes, no sóls oposades per la poca cultura de sos conterrànis, sí que també, y no en part mínima, per les contingencies de la Guerra [Pg. 8] de la Independencia, que no tardará á esclatar. La anormalitat d'aquells temps de continúes lluytes acompanyades de tota mena d'excessos, com totes les guerres, originá sensibles perturbacions en la marxa del país. El desenrotllo natural de les poblacions es paralisá y les feynes del camp es ressentiren de la falta de brassos, que habíen d'evitar el cúmulo d'assassinats, incendis y saqueigs, que cometíen les tropes invasores. Y aixís fou com s'arribá al any 1811, en que al desballestament que ocasioná la guerra s'hi afegí una contrarietat de la Naturalesa. Fruyt terrible d'aqueixa conxorxa fou la tristament memorable *Fam de l'any 1812*, que tant aclapará als pobladors del Penadès. El negre cuadro de aquella plaga está molt ben trassat, en un article de bona ploma insert á *Las Cuatre Barras*. Per quin motiu en retallarém els següents trossos:

«... La cullita de blat y de llegums del any 1811 es presentá cuasi nula á consecuencia, principalment, de la sequedat. El comerç, enterament perdut á Catalunya y á tot Espanya, no donaba mostres de vida; mentres uns comerciants habíen perdut els capitals, altres se'n anaben á Gibraltar, altres á Cádiz, y d'aquet modo, retirats ó amagats, esperaben els aconteixements. Durant els últims dies del 1811 comensá á sentirse una fam que esparberá, la que continuá creixent fins á la cullita del any següent 1812. En el periodo d'aquets set mesos succeeixen coses que no's poden comptar. Els amos de les terres no poden ferles treballar per falta de diners; els jornalers, no trobant feyna, fugen de llurs cases y se'n van á captar: pro's dona'l cas de que no's troben almoynes, y sense aquestes y sense'l treball no és possible menjar. –Com que'l ventrell no admet rahons, es

comensa á fer pa de segó, les aglans son buscades am gran afany, es molen els pinyols de les olives y es trinxen les redoltes de les vinyes pera ferne farina y alimentarse d'un modo ó altre. No's para aquí: si algún matxo ó caball cau malalt ó's mor, se'l menjen; s'acut als camps y no hi quedan roselles, rabanisses, penicals ni altres herbes. D'aquets aliments [Pg. 9] ne menjen á mils de persones tant al Penadès com á Manresa, Cervera y demás viles y pobles de Catalunya. Entre Vilafranca y Vilanova's comptan en número considerable'ls qui imploren caritat, ya reunits fora'ls portals de les viles ya escampats pels camins. –Sabedors els estrangers de que aquí faltaben grans, els portaren de totes menes desembarcantlos á Vilanova y algunes vegades, molt poques, á Sitjes. Sent aquet l'únich punt de Catalunya en que aixó pasaba, hi acudí gent de tot arreu, fins y tot de l'Urgell y Lleyda. Era immens el gentiu y'ls animals y carros que passaren á Vilanova pera proveirse de grans, y no's podía arribar á tranzitar, tant pel camí de Vilanova com pel de Cubelles, del de Sitjes ó per cualsevol altre.

«Á consecuencia dels mals aliments que's consumien foren moltes mils les persones de totes les edats y sexes que varen morir, comentsant per inflárselshi'l cap, les cames y'ls peus; y si la cullita següent va acabar, en part, semblant mal, en cambi hi hagué molta gent que pagá am la vida'l menjar després á cumpliment.–El preu del blat fou: á 18 duros la cuartera'l millor y á 16'l dolent; á 12 duros les fabes y fabolins; á 9 duros l'ordi; á 4'l segó, y á 4 també les garrofes.»

Al any 1817 torná á experimentar Catalunya'ls efectes de la sequedat, encare que am menys cruesa. Va ser tanta la miseria d'aygua, que de Tarragona y Valls venía la gent á moldre an els molins del Romeu, Mir, Bosch, Coloma y Gelida y també an el del riu de Olesa de Montserrat, tenint d'estarse moltes vegades fins quatre y

sis dies pera poder fer farina. Encare qu'els dies 2, 3, 8, 9 y 10 de Maig ploqué fent bastanta saó y corrent els torrents, la cullita, tant de blat com de llegums, resultá tan escassa que no sortí més que la llevor.

Per lo que deixèm apuntat tot suposantse l'aplanament que s'havía de sentir al Penadès, y més es compendrà encare si recordèm que durant la Guerra de la Independencia els francesos s'apoderaren, en distintes ocasions, dels grans y queviures que á [Pg. 10] la comarca trobaben, després de cobrarli inverossímils impostos. I, com si aqueixes calamitats de la guerra y de la fam no haguessin atropellat prou als pobres vehins del Penadès, s'aixequen en armes als descontents de la Constitució del 1812, que capitanejats pel Romagosa assolen novament nostra ya massa afligida comarca; y perdent molta gent apte pel treball, á consecuencia de la quinta del 1822 que se'n dugué á tots els solters y viudos sens fills de 17 á 40 anys, veu llunyá'l die de referse de tants contratemps que li tallen el pas pel camí del progres y de la prosperitat.

II

Durant els primers vint anys de la darrera centuria, la vella institució de la *Rabassa Morta* aná progressivament desenrotllantse, principalment després del 1813, segons resulta dels llibres de nostra *Antigua Contaduria de Hipotecas*. Pro cuan aquell contacte s'extengué d'una manera prodigiosa fou en el transcurs del segón quart de sigle, aprofitant les intermitencies pacifiques que alternaben am les bullangues d'allavores.

Les ventatjes que's reporta de la generalisació de la *Rabassa morta* son grans. Per ella's reparteix d'un modo rahonable la propietat rústica; es converteix al simple jornalero en petit propietari, am lo que

son amor al terror aumenta; les grans heretats son millor conreuades y les terres ermes y poc productives son objecte també de bons conreus, fent creixe ràpidament la riquesa privada y la pública; l'obrer en cert modo s'emancipa, cobrant independència desde'l momento que pot distribuirse'l temps com millor li sembli; el propietari, més lligat am la terra, té les majors facilitats pera cuydarla de la manera més adecuada; rabasser y propietari, frequentantse més, es coneixen, s'ajuden y s'estimen; s'aixequen masíes pels llocs despoblats; la vida rural es fa tranquila y agradable, y la societat y la familia, el municipi y l'Estat, tot en reb una alena- [Pg. 11] da sanitosa de pau, de benestar, de llibertat, de treball y de prosperitat.

Per aquells anys s'emprèn de ferm la tasca d'aixermar bona part dels nombrosos boscos del Penadès, y s'arrabassen grans extensions aixermades ó ermes pera convertirles en els encisadors vinyars que, si aquèts habíen de donar á nostra comarca les apariencies d'un vastíssim jardí, la desaparició d'aquells debía portar també conseqüències.²

² Diuen autors tant autorisats com el sabi doctor francès Monsieur Jeannel y el portugués Eduart Sequeira, respectivament:

«El paisos hont no hi ha arbres son estérils é inhabitables. El sol no té per ells raig vivificadors: és un incendiari, destructor implacable de la fecunditat de la terra. La pluja no alimenta am benéfiques regades les rieres ni'ls rius; cau en diluvis intermitents que obren fondos barrancs en les pendents y ofeguen les valls am terribles inundacions. La armonía natural de les forses terrenes es veu perturbada, y les condicions de la vida contrariades ó destruïdes. L'home aniquilant els boscos aniquilla sa propia rassa, es suïcida. »

«Els arbres enriqueixen la terra am l'humus que li proporcionen; purifiquen l'ayre absorbint el carbono, gas perjudicial, y desprenen l'oxigeno, gas que dona la vida; eviten els ciclons, quins efectes son tant desastrosos; consensen els vapors atmosfèrics,

Efectivament; el clima avans suau de la nostra comarca al temps de les boscuries, no és pas el mateix d'avuy, molt més cru; els rieranys, en que llavors tot l'any hi corría l'aygua que aprofitaben bona pila d'horts dels que avuy encar se'n veu algú qu'altre, actualmente son secs per faltárloshi els escorrements de l'aygua que acumulava la bosquina.

Y si els pocs boscos que resten s'acaben de fer perdre, potser sí que arribarem á lo que indica el primer dels autors que hem citat; potser sí que inconscientment, d'aquesta comarca avuy tant ufanosa, en farem un país estéril y de consegüent inhabitable!

Respectem doncs y fomentem en lo possible les plantacions de tota mena d'arbres.

Am la talla dels boscos el conreu de la vinya adquirí un ràpit desenrotllo, y amb ell es desenrotllá també la destilació de vins; industria molt antiga, pro qu'había restat endormiscada am sos primitius y senzills alambics. [Pg. 12]

Y no podía succehir altra cosa. Aumentada extraordinariament la producció del vi y no habenthi cuasi altre consum que'l que'n feya la destilació, era aquésta la que forsosament s'había de perfeccionar á fi d'obtindre millors productes destilats, y aixís, obtenint aquéts millos preus, l'obtenía també la primera materia: el vi.

Segons hem vist en els llibres de compres que'l conegut comerciant d'aquesta vila D. Antoni Jané ens ha posat de manifest, fins l'any 37,

y regulen la temperatura y les corrents d'aygua, les quals, degut á la falta d'arbreda, s'extingeixen casi per complert al estiu, per correr impetuosament al ivern, arrastrant amb elles la terra conreuable y deixant, en lloc d'aquèsta, la ruina y miseria del pobres pagesos. » [Pg. 12]

les rutinaries destileríes que arreu estaben escampades per la comarca, no produien més que holandes, les quals per ser sa aplicació molt reduida eran pagades á molt baixos preus.

Mes, arribá l'any 38 y amb ell arribá també un aconteixement que obría nous horitzons á la viticultura.

Un subjecte de nacionalitat francesa anomenat l'Andreu Francés, molt expert en la construcció d'aparells destilatoris, vingué á domiciliarse en nostra Vila, construint seguidament, per encàrrec del antic comerciant D. Pau Boada, un aparell destilatori que produí esperit de 35º Cartier, essent aquet aparell el primer en sa clase que á Espanya s'instalá. Tenim doncs, y els Agricultors del Penadès poden estarne ben orgullosos, que Vilafranca fou la primera població d'Espanya en que's produiren esperits de 35º Cartier.

Al veure els destiladors l'èxit brillant d'aquesta fàbrica, tot seguit hi hagué qui volgué posarse en igualtat de condicions que'l nomenat Sr Boada, ja que trobèem á mitjos de l'any 39, que D. Antoni Jané, D. Joan Alcover y el vehí hisendat conegut per Pagés de Bellavista produían també esperits de 35º, y com que aquèts es pagaben á bons preus, puig que la antigua casa Font de Vilanova els compraba per exportarlos á Méjic, aixó feu que'ls vins en toquessin els resultats; y efectivament siguié aixís, ya que el primer esperit que's feu en la fàbrica del Sr. Boada fou comprat per D. Antoni Jané al preu de 30 lliuras 5 sous la carga (68 duros la jerezana de 516 [Pg. 13] litres), permetent aquet preu pagar el vi de 7 á 8 pasetes la carga.

Amb el cambi d'aparells destilatoris y consegüent augment de la graduació dels productes elaborats, vingué també el cambi de forma de graduar ó apreciar els productes alcohólicos, la qual per ser curiosa passèm á detallar.

PROBA DE TASSES

Aquesta era la única y vella prova que'ls comerciants y fabricants d'holandes se servien per a preciar la major ó menor forsa de les holandes, y ho feyen de la següent manera:

Agafant dúes tasses d'un pam d'alsada, que al efecte tenien tots els comerciants y fabricants d'holandes, tiraben en una d'elles una *proba* de l'holanda que's proposaben analisar (la *proba* era un tubo de vidre, clos d'un dels extrems, d'uns tres centímetros escasos de diàmetre per catorze d'alsada); llavors, agafaben l'altra tassa y hi tiraben, á cuanta més distancia millor, l'holanda de l'una tassa á l'altra; segons les bambolles que quedaven á la superfície del líquid seguidament després d'aquesta operació eren de més ó menos durada, ja coneixia un experimentat els *vuytens* d'aygua que aproximadament acceptaria l'holanda, fins a deixarla al punt de rosa, ó sigui cuan les bambolles se sostenien molt de temps a la superfície del suc alcohólic.

El *vuyté* sobredit era una mida en forma de didal que l'omplien d'aygua per barrejarla am l'holanda; tants cuants més *vuytens* admetia aquesta, tant més es pagaba, per considerarla de més forsa alcohólica.

PROBA D'OLI

Si be am la prova de tasses podien regirshi en tant els alambics no produien més que holandes, al instalarse, com hem dit, al any 38, fábriques que [Pg. 14] produien esperits de més de 30º, ja no pogueren regirshi, perque no era igual haber d'apreciar els tres ó quatre *vuytens* (graus, que diríem ara) en que's diferenciaben en major forsa les holandes, ó els tretze per cap baix entre que oscilaben els esperits.

A fi, doncs, de poder apreciar de un modo més exacte la forsa dels esperits que llavors s'havien començat á fabricar, utilisaren la *proba d'oli*, la cual sentim no haber pogut esbrinar qui l'inventá ó intrduí.

Consistía, la *proba d'oli*, en tirar un raig d'oli al esperit que's tractaba d'analizar; si l'oli, atravesant l'esperit, anava á parar al fons del gota hont previament s'hi había posat aquet, indicaba que aquell esperit era de més de 32 *vuytens*, y era acceptat pels compradors d'esperit, que al fer el tracte, ja donaben el preu am la base de que l'esperit fos á *proba d'oli*.

Cuan l'oli es quedaba estès per la superficie del esperit, aquet era rebutjat, per entendre que no tenía la forsa alcohólica estipulada.

La *proba d'oli*, doncs, basada en la densitat dels dos líquits, fou el medi que tingué el comers d'esperits per apreciar la forsa d'aquèts durant els quatre anys que mitjen desde el 38, en que's comensaren á coneixe els esperits, fins l'any 42, en que's conegueren -vinguts els models de Fransa- els Areómentres Cartier fabricats á Barcelona per un tal Izquierdo y aprobats per la Real Junta de Comers de la propia Barcelona, conservantse avuy encare el primer exemplar que vingué á Vilafranca, el cual el posseeix el mentat comerciant D. Antoni Jané.

Y aixís es passá fins l'any 50, si bé á últims d'aquest any, á causa de la excessiva producció d'esperits -puig que tant Vilafranca com els pobles y masíes properes estaben rublerts de fábriques- els preus d'aquet s'en ressentien y per lo tant el mateix camí tingué de seguir el vi, que, degut á lo exposat, es pagaba en aquesta data á 4 pessetes la carga. [Pg. 15]

Aixó hauría postrat novament á nostra Agricultura; pro al any 51 es presentan aconteixements en virtut dels quals els viticultors de la nostra comarca veuen ben remunerats sos caldos per causes que indicarem en el capítol següent.

III

L'exportació de vins del Penadès al Nou Continent, quin desenrotllo á Vilafranca comensá á últims del segón ters de sigle, tingué sos fonaments al Litoral del Penadès.

Bona prova d'aixó'n son la casa Amell y C.^a DE Sitjes, iniciadora d'aquet comers eb aquella vila, y En Salvador Vilanova, de la mateixa, que al any 30 ya embarcaba sos vins, si bé en poca escala. També existía ya per aquells anys la casa Samá de Vilanova, mes uns y altre limitaben ses operacions de compres á la seva reduida contornada, tal volta perque, donada la poca importancia de son comers, en teníen prou amb el vi que's produía an aquelles costes.

Pro esdevingué l'any 51 y els vinyars, que ells refiaben que com sempre els donaríen el contingent de suc necessari per son allavors petit comers d'exportació, es vegeren de cop y volta, al anar el fruyt á verolar, que aquet, en lloc de creixe y madurar, s'ennegria y s'assecaba; y al arribar al Setembre de dit any, á l'hora de cullir els rahims, es trobaren que s'havía recullit solament la meytat del vi d'altres anys. Com que dits exportadors, per lo mateix que hem apuntat, no teníen organitsat rés per proporcionarse vins d'altres contrades, passaren l'any 51 y fins la cullita del 52 am carencia de vins; mes al veure, am sentiment, que al Agost d'aquest últim any, els rahims quedaben també infestats, y am major escala encare que l'any anterior, d'aquella *malura*, que no era altre que la coneguda avuy per *Oidium*, la que de moment no sabíen explicarse, es vegeren obligats á cercar en altres punts el vi que repentament habíen deixat de proporcionals-hi sos conreus. [Pg. 16]

Essent Vilafranca y sa comarca un dels punts ya llavors productors de vi y tenint al mateix temps bona vía de comunicació per transportar á sos magatzems el líquit que'ls faltaba, cap aquí's dirigiren, y per aixó

veyèm que á últims de l'any 53 es pagaben els vins del alt Penadès á 18 pessetes la carga, quin preu aná pujant cada día més, pagantse l'any següent, l'any 54, de 25 á 30 pessetes la carga.

Y no foren solament els beneficis que de moment reportá á nostres agricultors els que's deuen an aquet cambi de preus en el primer de sos productes, sinó que'l principal, sens dubte, fou l'haber fet neixe'l gran comers de vins que tant ha contribuït á la prosperitat del Penadès y sobre tot á l'engrandiment de sa capital, Vilafranca.

Iniciaren aquet comers uns cuants de nostres propietaris que al any 55 intentaren constituir la societat anónima qu'amb el nom de «La Vinera» y un capital de 400.000 pessetes, había de dedicarse al comers de vins en gran escala. Malgrat l'estar suscrit el capital, tenir redactats els estatuts y disposar de local apropósit, les trabes que per la vida d'aquella mena de societats existíen pogueren més que'ls desitjos dels propietaris, els quals tingueren de desistir de tan bonica empresa.

No obstant, la idea mare del projecte no morí del tot, puig, si bé sens resultat, rebrotá algunes vegades, y potser en ella's deu la creació en 1899 d'un Sindicat d'Agricultors, que, entre altres, té l'objecte de «La Vinera» abortada.

Mes, si quedá sens l'efecte'l plan d'aquells agricultors de mitjens del sigle, la activitat individual es cuydá de substituir en lo possible á la colectiva, y aixis veyem que, mercés á la iniciativa del comerciant D. Félix Vía qui junt am son soci D. Joseph Raurell lográ l'any 60 acreditar á Cuba nostres vins baix la marca Vía y Raurell; varis particulars emprengueren també el negoci d'exportació dels caldos del Penadès á les provincies trasatlàntiques espanyoles; seguint als Sr. Vía y Raurell, D. Pau Boada y D. Antoni Jané per allí l'any 66, ó sigui un [Pg. 17] any després de la inaguració del ferro-carril, el cual

sens dubte degué contribuir en primer lloc al desenrotllo d'aquèst importantíssim comerç per les facilitats de transport á Barcelona, en quin port trobaren també moltes més facilitats que en les platjes de Sitges y Vilanova ahont avans de pasar el tren habíen d'embarcar els barrils y pipes de vi.

Veyent aquells comerciants els brillants resultats de son nou comerç, y á fi de donarli tot el desenrotllo possible, al meteix temps que fugíen de les grapes de les cases comissionistes instalades á Cuba, á qui habíen de confiar les ventes de ses remeses de vins, en lo cual es veyen nostres comerciants explotats de mala manera, l'any 68 s'arriscaren á traspasar l'aygua y probar el clima de les llavors nostres colonies, instalant sucursals en diferents punts de Cuba, essent la primera que hi figurá la de D. Antoni Jané, que giraba baix la rahó social Mañé y Jané, essent sos socis D. Rafael Mañé, del Vendrell, y D. Marcelino Jané, germá del ja citat D. Antoni Jané, de Vilafranca.

Seguí an aquesta la casa corresponsal de D. Pau Boada, la cual giraba baix el nom de D. J. Boada y C.^a.

Hem de fer constar que avans d'instalarse á Cuba les dúes cases citades ó siguin Mañé y Jané y J. Boada y C.^a, feya ja alguns anys que hi había instalada la casa Torres y Raurell, abdós fills de Vilafranca, pro aixís com les dúes primeres no teníen altre objecte que'l comerç de vins, la última, si bé tocaba també un xic aquel ram, ja que rebía tot el vi de la casa mencionada Vía y Raurell, no s'hi había creat precisament per aixó.

Mes, el soci de la casa citada Torres y Raurell, D. Jaume Torres y Vendrell, l'any 74 construí á Vilafranca els grans magatzems de vi que avuy veyèm am ses grandioses tines de 6.000 hectólitres de cabuda, úniques á Espanya: sa marca sigué tant coneguda que amb

ella arribá á ferse seva la plassa de l'Habana. El dels Srs. Cortina y C.^a, que conté importants *cavas*, fou construït l'any 95. [Pg. 18]

IV

Els vins del Penadès, que ja de temps han conquerit bona fama en el mercat, duen llur nom no sols á la naturalesa, si que també á la part que l'home ha prés en elaborarlos. Aixís veyem que al any 1867, D. Laureá de Ballester, propietari de Sant Quintí y Mediona, ontingué á la Exposició de París una medalla d'or y varies de plata y de bronze, pels vins que hi presentá. Ademés, de tothom es coneguda la bondat de la excelent Malvasía de Sitjes, que anys hà ha donat títul á una distreta comedia, y quin primer propietari que la doná embotellada al consum fou D. Miguel Riera y Matas, de Sitjes.³

Tampoc es d'ara que son especialment apreciats nostres moscatells, xaretlo, garnatxa y altres vins fins, dels que bastants propietaris del Penadès, singularment de Ribes, Pla, Sant Cugat Sesgarrigues y Sant Sadurní, n'han sabut fer classes ben acreditades.

Y al parlar de Sant Sadurní no deu obliarse'ns el consignar els inmillorables resultats obtinguts per la Casa Raventós (Codorniu) am sos exquisits champagnes.

En la exposició vinícola de Madrid de l'any 77, foren també varis els vehins del Penadès que obtingueren distincions pels caldos que hi presentaren.

³ La tan celebrada Malvasía fou introduïda á Sitjes en 1304. Cuan la guerra en Sicialia contra'ls embats dels turcs, els catalans manats per Roger de Flor, de retorn á España, s'emportaren alguns sarments que en essent aquí cultivaren. [Pg. 19]

D. Félix Girona y'ls Srs. Torres y C.^a, de Vilafranca, per blanc sec d'esportació; D. Mateu Parellada, de Subirats, y D. Teresa Fontanals de Ráfols, de Ribas, per negre sec y blanc sec de Viloví.

V

La gran producció vinícola del Penadès partá, com á consecuencia immediata, la implantació d'una [Pg. 19] tanda d'industries ara auxiliars, ara derivades de la vinicultura.

Es una d'elles la destilació de vins, que com hem vist, ya á mitjans de sigle era respectable, tant per la quantitat com per la qualitat dels productes obtinguts per la destilació, com ho acredita la medalla d'or que D. Pau Martorell y Rovira, de Vilafranca, obtingué en la Exposició general d'Agricultura celebrada á Madrid l'any 1857 pel alcohol de sa oficina, el qual en la Memoria del Jurat fou qualificat de *sobresaliente* per esser d'una forsa alcohólica de 95º Gay-Lussac, y «*confirmaba* - segons la mateixa memoria- *el crédito de los alcoholes catalanes, manifestando el progresivo desarrollo de esta industria en aquel país.* »

De mica en mica creix també la elaboració d'ayguardents y més tart es posan fábriques de licors.

Les antigues cases Duboy, Leal, Blanch, constructores d'alambics y altres aparells destilatoris donan fé del desenrotllo d'aqueixa industria derivada de la vinicultura.

Pro no para aquí la vida que'l vi doná ál Penadès: al any 59, D. Joseph Sirera y Llopart fundá á Vilafranca una fábrika de premses de ferro y més tart feren lo propi'ls Srs. Figueras y Sabater, alcansant aquelles fábriques una producció assombrosa en llurs primers anys.

La exportació de nostres caldos doná més increment á la ya estesa industria botera, principalment á Vilafranca, Vilanova y Vendrell; hi arrelá la de tonelería y també la d'espartería en lo que's refereix á fundas de barrils. Per allí á l'any 1880 vivien á Vilafranca més de mil boters, qui amb llur incessant y sorollós trevall atabalaben la Vila difundinhi com un alé vital.

VI

Aqueixa notable importancia viti-vinícola del Penadès explica perfectament el cuasi exclusiu desenrotllo que per tota la comarca han obtingut les anomenades industries auxiliars y derivades. [Pg. 20]

Les industries de teixits y altres que han fet la riquesa d'altres encontrades, aquí sols per excepció les hi veyèm. Causa principal n'és també, la falta de grans corrents d'aygua: aixís, doncs, no més en alguns punts afavorits per aqueixes hi trobèm, no ya d'aquet sigle, sinó desde'l sigle XVIII, bastants molins paperers, que més ensá s'han anat engrandint y millorant: ben importants foren els molins paperers de Torrelles, Sant Quintí, Sant Pere de Riudeviltles, y sobretot de Capellades, qu'encara avuy fan rotllo. En les tres últimes d'aquestes poblacions, y á Sant Joan de Cunilles, Terrassola, Lavid, Subirats y Mediona, ya fa bon número d'anys que també hi hàfàbriques de més ó menys importancia, dedicades á la fabricació de teixits, en general ordinaris, com es veurá pels datos que á continuació copiem de la «Defensa del Penadès y de Vilafranca» que'l Ajuntament d'aquesta vila publicá l'any 1873:

«ESTAT de la riquesa industrial del Penadès:

VILAFRANCA: -Molí fariner de «Morató», = Idem, idem «Rovira», =19 tallers de boters, =9 rajolerías, =1 fàbrica de sabó, = 6 fàbriques

d'esperit y ayguardents, =2 de gasseoses, =1 de crémor, =1 de gas, =1 fundició de ferro, =2 tallers de construcció de màquines, =6 tines de pelayres, =3 comerciants.

Total hi hà matriculats 503 industrials, que pagen 8,205 pessetes.

SANT SADURNÍ DE NOYA: -4 fàbriques d'ayguardents. =Fàbrica de paper continuo, am màquina moguda per aygua del Noya, y am secadors de vapor, propia de D. Jaume Mir y Molins. =Altra del mateix, de paper d'estrassa, amb una tinta. =Y alñtra de paper blanc, amb una tina, de la «Xartell», de propietat del mentat Sr. Mir. =Y per últim, unes mines de carbó de pedra que's transporta á la estació del camí de ferro de la propia Vila.

SANT PERE DE RIUDEVITLLES: -Molí fariner de «Massana» y fàbrica de cartrons, d'una tina, propis de Joseph Sala. =Fabrica de paper blanc, de dos tines, coneguda per «Las Toesas» del Sr. Romaní. =Molí fariner y fàbrica de teixits de'n Valls. =Molí [Pg. 21] fariner del marqués de Lió. =Fàbrica nomenada «de Dalt», de paper d'estrassa, am una tina. =Idem «del Mitx», de idem. =Idem «de Baix», de idem. =Idem d'En «Massana», de idem, am dúes tines. =Fàbrica de paper d'estrassa, am una tina, de la «Marquesa». =Idem de idem «El Molinet». =Idem de idem de «Torras». =Idem de idem de Joseph Miquel. =Fàbrica de paper blanc, amb una tina, de Cristófol Cardús. =Idem, idem «de'n Fontanellas» amb dúes tines. -Una fàbrica d'ayguardent. =Y altra de teixits de cotó.

SANT QUINTÍ DE MEDIONA: -Fàbrica de filats «Les Deus». =Fàbrica de paper d'estrassa, amb una tina, dita «den Pujol». =Idem de filats «den Tori». =Idem de idem de Joseph Miquel. =Idem de panyos y molí fariner «dels Nochs» de D. Laureá de Ballester. =Idem de paper d'estrassa «dels Regatons» dels Srs. Pau, Masana y C.^a =Idem de paper blanc de D. Anton Ferrer. =Molí fariner «del Mitx». =Tres

fàbriques de paper d'estrassa «Can Oliver». =Molí fariner de idem.
=Fàbrica de filats de idem. =Fàbrica de paper d'estrassa «den
Fogás». Molí fariner de idem. =Fàbrica de panyos de Francesc Bas.
=Idem, idem de Francesc Pascual. =Fàbrica de teles de Ili Joan Pons.
=Dües fàbriques de teles de cotó y tres fàbriques d'ayguardents.

MEDIONA: -Molí fariner «den Massana» =Fàbrica de filats de Barris y
C.^a y tres fàbriques d'ayguardents.

TERRASSOLA: =Fàbrica de paper d'estrassa «den Comas». =Idem
de paper blanc del mateix. =Fàbrica de panyos de D. Simeón Llobet.
=Idem de paper blanc «den Vinyals».

LAVID: =Fàbrica de paper blanc «den Parellada». =Idem, Idem «den
Esbert». =Idem, idem «del Alcover». =Idem, idem «del Pelleter».
=Idem, idem «den Ribalta». =Idem, idem «den Parés». =Idem, idem
«den Cardús». =Molí fariner «de Lavid». =Dües fàbriques
d'ayguardents.

SUBIRATS: -Fàbrica de filats y de paper «den Bosch de Noya».
=Idem de vidres vuyts, «Forn de Vidre». =Molí fariner «den
Guineu». [Pg. 22]

TORRELLES DE FOIX: -Molí fariner de l'«Horta». =Idem «den
Morgades».

SANT MARTÍ SARROCA: -Molí de «Catabruix». =Idem del «Molinet».
=Idem del «Riu-de-Foix». =Idem del «Xató». =Idem gran de «La
Bleda». =Idem petit de «La Bleda».

SANTA MARGARIDA y MONJOS: -Molí fariner «dels Monjos». Idem de
«Ferran». =Idem del «Abadal». =Idem de «Las Massas». =Idem den
«Llopart». =Idem den «Mascaró».

Grandiosa és també la fàbrica de teixits que posteriorment s'ha montat a Gelida; a Sant Sadurní se n'hi ha establert una no fa molt; y l'any 1900 s'han obert dues fàbriques de punt, una a Vendrell y l'altra a la Bisbal, en quines es dona ocupació a bon aplec de noyes.

Una nova fabricació de bon pervindre es la de ciment. Fa uns deu anys que's descobrí un jaciment d'aqueixa pedra a les montanyes d'Olérdola, sobre Moja, y's construí una fàbrica a Vilafranca.

Posteriorment se n'han trobat nous jaciments en punts inmediats, donant per resultat la creació d'altres dues fàbriques als Monjos; y es fàcil que s'en trobaran més y que les fàbriques d'aquesta mena augmentarán, originant un nou mercat.

VII

Tornem altra volta a la Agricultura que habíem deixat per parlar un xic de l'Industria y del Comers.

El alts preus que'l vi obtingué l'any 53 a causa de la invasió del *Oidium* a les vinyes del Litoral, duraren fins per allí l'any 1864, per que'ls pagesos de la costa, gracies a la aplicació del sofre a ses vinyes, combateren la ruïnosa plaga que per espay de deu anys se'ls había menjat els rahims, essent la cullita de dit any 64 la primera en que, amb la consegüent alegría, pogueren veure omplir novament ses botes, fent aixó que'ls exportadors de Sitjes y Vilanova, trobant ya vins a casa seva, deixessin de comprar els de Vilafranca y sa comarca: y d'aquí [Pg. 23] que, essent tot just iniciant llavors a Vilafranca el comers directe am Cuba, ya que no més comptaba am la casa exportadora Via y Raurell, tingueren de cuydarse altra volta les destileríes de consumir el vi sobrer.

Com hem vist en el capítul III, per allí al any 66, ya n'hi había tres de cases exportadores a Vilafranca, mes aixó no fou porque'ls preus del

vi fossin més remunerats, tal volta á causa del excés de producció que resultá cuan, á la molta producció que per aquells anys hi había per tot l'alt Penadès, s'hi afegí la de les vinyes que al Litoral novament produíen de debó.

Per comprobar lo que dièm copièm á continuació una important fulla que D. Pau Milà dirigí «Als propietaris del Penadès» l'any 65, y que sens dubte li fou inspirada per la extraordinaria baixa del preu del vi, causa de la crisi agrícola d'allavors; diu aixís aquet document que debèm al distingit advocat Don Ramón Freixas:

«Meditant en varias ocasiones respecte al atrás de la nostra *Agricultura* y considerant les tristíssimes conseqüencies que de semblant estat poden sobrevenir al país en un esdevenidor gens llunyá, habém procurat discorre un medi pera evitarles, ó cuan menos per fer sos efectes menos sensibles. A forsa de temps y reflexió, crèyem haberlo trobat, y per cert no difícil, ans be extremament factible, económic y eficás, ya que en altra cosa no consisteix que en *associarse lo major número de pagesos, á fi y efecte de planejar un camp de probes*, ab lo cual, després de fets els ensatjos necessaris, se puguin naturalisar en esta comarca moltes y moltes pràctiques agrícoles que'ns son del tot desconegudes.

«Nosaltres no tenim maquines pera sembrar, segar ni batre, y casi podríem dir que no'n tenim de cap mena; nosaltres ignorèm la existencia y lo modo de obtenir bestiars primerencs, cosa que constitueix la riquesa de altres païssos; pera nosaltres son cosa del tot nova cent plantes y cent procediments de la més gran utilitat, y fins se pot dir que no en- [Pg. 24] tenem borrall en la indústria ó confecció d'abonos, ya que al fer els femers no tenim en compte *que'ls tres enemics dels fems son el sol, l'ayre y'l temps*.

«Nosaltres no confeccionem vins com el de *Burdeus*, que ara com ara's paga á trenta ó cuarenta duros la carga; com lo de *Champagne*, ó del *Rhin*, més cars encara que aquell, ni com lo *Tocay* y lo *Menesch* (l'un lo vi del Reys, y l'altre lo Rey dels vins) que no's poden alcansar á menos de dotze duros cada ampolla, en la cual ab prou feynes si n'hi caben dos porrons.

«I no ès aixó solament: certs produïts estrangers resulten tant y tant baratos, que fins nos venen á fer la competencia dintre de casa, y aixó'ns explica com poden portarnos bous y moltons d'Alger; cánems y carbons d'Italia; ayguardents del Nort; llanes d'Alemania, gallines y ous de Fransa; fustes de tot arreu y fins carregaments de ferratjes y de patates. Y d'aixó que'n resulta? Es ben clar: que se'ns en va el diner, y sols nos queda paper moneda, ó dobles de cinc duros, moltes de elles de mala lliga y pitjor lley.

«I altres ne veurèm de pitjors! Pobres de nosaltres el día en que entrin grans extrangers, y estiguin al fort del llevar les noves vinyes plantades en Espanya, Fransa, Italia, Hungría... Y qué os diré? Fins en Africa y fins en América! Aleshores sí que's podrá ben dir á boca plena: *Vilafranca del Penadès, moltes vinyes y pocs diners.*

«I no hi ha un remey que oposar als malifets de semblants calamitats pervinents? Sí: un n'hi ha que consisteix en *produhir més, més bo y més barato*. Y podèm nosaltres obtenir semblants resultats? Sens dubte, y ab menos treball que'ls demès tota vegada que éstos se les han de haber ab terres menos productives que les nostres.

«Á l'obra, doncs: Associémnos, que es el modo de fer les coses, sens gran sacrifici individual; associémnos y movémnos, que no convé estar parats cuan els demès caminen y fins corren; associémnos y no'ns adormim en la confiança de que allí té de [Pg. 25] venir, puig sabut es que *Guineu que dorm, no casa gallines.*

«Vilafranca 21 de Desembre de 1865. »

Malgrat el desenrotllo que'l comers d'esportació de vins había tingut al Penadès desde l'any 66, es passaren catorze anys, ó sigui fins per allí l'any 80, que'ls vins –á excepció d'algún any que'ls frets ó les pedregades, mermant la cullita d'alguns del punts productors, feyen que'ls propietaris que restaben am bona cullita vegessin més sollicitats sos caldos obtenint bons preus –s'había de vendre á preus tant baixos que desde l'any 78 les vinyes que per velles s'arrencaben ya no les replantaben, sinó que's deixaba la terra per conreu de cereals.

Mes, si durant catorze anys la producció fou excessiva, la mateixa producció després del any 80 no bastá per rès.

La terrible y devastadora filoxera, que l'any 59 es descubrí á Fransa, aná matant cada día més els vinyars de la vehina República, sens que ningú ni res es pogués oposar á son creixent y esfereidor desenrotllo; els remeys que per tots indrets tothom buscaba foren inútils, y'ls pagesos francesos tingueren de veure, desesperats, com se'ls moríen els ceps, y per més que clamaben á la ciencia un específic, un producte per exterminar l'insecte invasor, la ciencia, després de mil y mil probatures, la ciencia que ha resolt els grans problemes, la ciencia que tants oritzons ha obert el sigle XIX am sos increïbles invents, tingué de declarar-se impotent devant d'un insecte microscòpic, que ha sigut la ruina de milers de families.

Per allí al any indicat, el 80, ya no quedaben á Fransa més que les soques seques dels ceps, y no'ls restá altre remey an els francesos que cercar en altres païssos lo que'l seu había deixat de proporcionarlosi.

Efecte d'aixó, veyèm qu'en dit any 80, el suís D. Nicolau Zesiger s'instala á Vilafranca al objecte de comprar vins del Penadès y exportarlos á son país.

Pels anys 82 y 83, s'instalen moltes altres cases [Pg. 26] franceses, y del 84 al 85, alguns dels comerciants de vi fills del Penadès es proporcionen els medis de relació pera exportar vi á Suissa y á Fransa. Durant aquet temps els vins son pagats á preus fabulosos: s'arriá á pagar el vi negre á 8, 9 y 10 duros la carga.

Aquet estat de coses durá fins l'any 86; y sinó durá més, en tingueren la culpa els mateixos agricultors que desconeixent el mecanisme d'aquet comers am Fransa, ells mateixos feren obrir els ulls al Govern Francés, com veurém més endavant.

Al veure el govern Francés que sa nació estava faltada de vins, rebaixá l'entrada d'aquets, posant com á drets d'Aduana 2 francs per hectólitre de vi que no excedís de 15º.

Com que llavors teníem á Espanya el tractat de comers amb Alemanya, que durá fins l'any 88, en virtut del cual els esperits alemanys entraben aquí pagant molt poca cosa, resultaba que aquets es veníen á Espanya l'any 85 á 45 duros els 500 litres de 40º inclús casco. Y com que per altre part teníem que Fransa, al tenir carestía de vins la tenía també d'esperits, l'objecte d'alguns comerciants que feyen la exportació, no era precisament exportar vi, sinó exportar els esperits que, com hem vist, aquí'ls teníem molt barato, en forma de vi que posaben al grau máxim que permetía l'Aduana Francesa: á 15º.

I ¿qué'ls feya an aquets comerciants pagar el vi negre á 10 duros la carga si de cada bocoy de vi en feyen quatre barrejanthi aygua y esperit? No hauríen obtingut pas els vins aquells preus si no hagués sigut aquesta trafica. ¿Com hauríen pogut pagar els vins d'aquí á 50

pessetes la carga, si á Fransa no's pagaben més que á 40 francs l'hectòlitre y el cambi de francs no passaba d'un 5 per 100?

Mes aixó no ho veyen nostres agricultors: ells solament veyen les mils y mils cargues d'aygua y esperit que barrejades amb el vi anaben á Fransa, y es creyen que, privant aixó, aqueixes mils cargues d'aygua y esperit s'hauríen exportat de vi, sense [Pg. 27] veure'ls infelissos, que gracies an aquella aygua y aquell esperit veníen el vi á tant bons preus.

Bé prou s'en penediren després de la seva imprudència. Cuan de resultes de son clamoreig en contra els comerciants, clamoreig que feyen públic per medi d'articles en periódics, els quals anant á parar en mans del Govern Francés, enteraren en aquét de l'enganyifa, l'any 87, en la impossibilitat de combatre l'abús augmentant el dret per tenir fet el tractat fins per tot l'any 91, posaren riguroses inspeccions en les Aduanes y s'analisaba tot el vi procedent d'Espanya; llavors es feu impossible l'entrar aquells vins mistificats; y els comerciants, que no podíen comptar amb els beneficis que'ls proporcionaba l'esperit, sinó que'ls habíen de buscar solament amb el vi, no pogueren pagar tant els vins; y els agricultors, cuan ya no hi eren á temps, es convenceren del mal que s'habíen causat am sa impremeditada campanya en contra dels comerciants.

Al arribar l'any 91, en que finía el tractat de comers entre Fransa y Espanya, prou manya es donaren els francesos en cambiar la forma y el tipo en que fins llavors s'habíen entrat els vins espanyols; y en lloc dels 2 francs y 15° posaren 5 francs per hectòlitre pels vins que no excedissen de 10'8° y d'aquet grau en amunt s'aumentaba el dret en 1'65 francs per grau y hectòlitre; per lo tant, el vi de 15°, que primer pagaba 2 francs, en virtut d'aquet tractat, que's posá en vigor el dia 1er de Janer de 1892, en pagaba 11,93.

Y d'aquí vingué la extraordinaria baixa an els preus del vi; tant, que l'any 92 els vins del Penadès no's pagaban més que á 8 y 9 pessetes la carga.

VIII

Am la baixa dels preus del vi, coincidí la invasió filoxérica y la cuestió social que tant trastorná al Penadès.

Desde'l Juliol de l'any 88, en que, per destruir per medi del sulfuro de carbono els claps de vinyes filo- [Pg. 28] xerades, aná una Comissió de la Diputació Provincial á Fontrubí y Subirats, cada any aumentá extraordinariament la terrible invasió, habenthi ya al any 92 la quarta part de les vinyes del Penadès visiblement invadides.

Y llavors qu'era cuan més hauría convingut que'ls propietaris y rabassers haguessin estat ben agermanats per contrarrestar l'aterradora crisis que'ls venia á sobre, empobrintlos á tots am la perdua de les vinyes y am la baixada dels preus dels caldos; allavors en qu'haurien hagut de procurar entre tots la renovació en ceps americans de les vinyes que cada día veyen morir, fou cuan més discordia regnaba; discordia quins fonaments y esglayadora importancia es veurán ben manifestes en un article del Setmanari «Las Cuatre Barras», insert al número corresponent al día 9 d'Abril de 1893, y que á continuació copièm:

«Pera que's fassi cárrec, D. Baldomero (En Lostau), del estat intranquil y anormal en que's troba la nostra comarca desde fa ya algún temps, degut á la propaganda socialista, més que política, que s'ha vingut fent entre la classe treballadora, li exposarèm ab tota senzillesa algún dels fets de més importancia ocorreguts desde'l Setembre y que motivaren els articles que á la cuestió social várem dedicar en les planes d'aqueix mateix periódic. No hi farèm cap

comentari; basta la seva il·lustració pera que jutjantlos desapassionadament hi dongui'l seu dictamen ó pronuncii la seva sentència.

«An el mes de Setembre's comensá per alguns rabassers á exigir dels propietaris la partició dels fruyts en proporcions no acostumades ni pactades en los respectius contractes y aquelles proporcions, com és de suposar, eren sempre desfavorables al propietari, favorables als rabassers. Generalment hi hagué desavinensa, puig el cambi de tractes venía imposat per una sola de les parts, sens anar precedit de cap avís ni de cap entrevista anterior. Durant el mateix temps y an el poble d'Avinyonet es presentaren una matinada de 300 á 400 homens á cullir els [Pg. 29] rahims d'una vinya, d'acort amb el rabasser, però á espatlles del amo, y, com es de suposar, donant an aquell més part de fruyts de la que per costum y per tracte convingut li corresponía, surtintne d'aqueix modo perjudicat el propietari, que's veyá despullat de lo que era ben seu. Pochs dies després ocorregué un fet semblant á Sant Joan de Conilles, ahont per divergencies de distint género propietari y rabasser sosteníen una cuestió judicial que versaba sobre drets legitimarís. Allí també s'hi presentaren de 900 á 1000 treballadors, cullint en menos de dúes hores els fruyts que corresponien al rabasser.

«Á Sant Joan no's limitaren á cullir els rahims, sinó que habentshi presentat la mestressa ó propietaria, fou rebuda ab insults y escarnis per treballadors forasters y per lo tant desconeguts d'ella. Aquells 900 ó 1000 treballadors que, sens saberho, es feyen instruments d'una venjansa personal, procedíen de diferents pobles del Penadès y fins n'hi habia de fora de la comarca. ¿Á qui obeían? ¿Son aquestes cuestions polítiques en que hi entrin doctrines republicanes, ó son cuestions pura y exclusivament socials? Deixèm la resposta al imparcial criteri de vosté.

«Poc després comensá la lluyta á Les Cabanyes, á Lavern y á Avinyonet. En aqueixos tres punts dirigiren sos esforços contra tres propietaris, adoptant una conducta enterament distinta. En les fets anteriors hem vist unir-se les forses del rabassers contr'ls amos, pero en ajuda d'altres rabassers; ara veurèm unir-se les seves forses única y exclusivament contra'ls amos, negantse á fer cap mena de treball en les terres que conreuaben.

«No volien podar les vinyes, ni treballar les terres, ni sembrar en la época oportuna. En tots los contractes, sigui de rabassa, sigui de parcería, ès costum y rutinari pactar que tant el rabasser com el parcer hagin de cuydar les terres á us y costum de bon pagés; puig en tals contractes, diferents del arrendament, el propietari cobra en fruyts y ès evident que aquésts serán nuls si les terres no's cultiven y les llevors no's sembren en la época oportuna. Y no so- [Pg. 30] lament ells no ho feyen, sinó que impedíen que'ls propietaris ho fessen pel seu compte, arribant á tal extrem la intransigencia dels rabassers que à un propietari de Avinyonet el *bloquejaren* de tal manera que fins li negaben an el poble'l pa y l'aygua, copia de lo que feya la república romana ab aquells ciutadans que, fentli sombra pels seus mérits, els prohibíen *el foc y l'aygua*, obligant-los ab tal cástic á abandonar el territori de la república. ¿Li sembla gayre lliberal aquet procediment?

«Peró ahont s'ha extremat la agitació arribant á un punt insoportable ha sigut á Sant Pau d'Ordal, Ordal, Lavern y Avinyonet. Les pasions s'han exacerbat fins á tal punt que's feya difícil, sinó impossible, viure en aquells pobles. Els insults de paraula y d'obra estaben al ordre del día. Ben sapiguts son y prou resonancia tingueren els fets ocorreguts á can Vendrell de Sant Pau durant lo mes de Janer últim. La mestressa de la casa, no habent pogut trobar treballadors per podar les vinyes ni entre'ls seus departamenters ni entre'ls demés pagesos

del poble que per costum y de temps inmemorial hi anaben á treballar, tingue que buscarne en altres pobles. Ne comparegueren una dotzena de forasters y al adonarsen els de Sant Pau, no obstant la guardia civil que hi había acudit per fer respectar la llibertat y el dret de tals treballadors, armaren tal esbalot y promogueren tal escándol que alguns individus de la guardia civil tingueren de surtir de la casa Vendrell per impedir algún atentat. El crits de *ganduls*, *lladres*, *estrafalaris*, *mateulos* y altres de la mateixa classe surtian de la boca dels *esparvers* associats.

«El tumulto durá tot lo día y'l següent, aumentat en proporcions aterrades el dimecres per haberhi acudit unes 1500 persones dels pobles vehins Lavern, Ordal, Avinyonet, Pla, Les Cabanyes y Sant Cugat. És veritat que també hi acudí major número de guardies y tothom recorda que arribaren noticies de que hi había morts y ferits y molts presos, noticies que resultaren falses; puig la guardia civil, [Pg. 31] no obstant de veures insultada, no feu may us de les armes. ¿Quin objecte's proposaben els qui propalaren semblants noticies?

«Transcorregué aquella setmana en mitj d'una gran intranquilitat; tothom recordaba la *mano negra* d'anys endarrera y'ls fets de Jerez de l'any passat. El poble de Sant Pau es negá á vendre pa á les persones que hi habia allotjades á can Vendrell, habentloshi hagut de proporcionar una de les masies pròximes.

«Es proposaren els associats bloquejarlos y rendirlos per fam. ¿Qui? Els que proclamen la llibertat, la igualtat, la fraternitat.

«El tals associats no s'amagaben de dir que en cas de malaltia, incendi ó en cualsevol altra necessitat, no presentaríen cap ajuda ni donaríen el més petit auxili á cap persona que no fos associada; sent lo pitjor no que ho diguin, sino que ho fassin, com ho demostraren á Avinyonet, negantse á auxiliar á una dona, presa d'una basca, sols

per que'l seu marit no era associat: reminiscencies del temps de barbarie, indignes d'un poble civilisat y que se l'ha de suposar il·lustrat, desde'l moment en que's diu republica federal. ¿Ensenya aixó la doctrina federal?

«Y'ls insults que's dirigien an els treballadors s'han convertit en pedrades al tractarse dels propietaris, veyentse atacats al passar pels camins y carreteres y alguns fins en ses cases y propietats.

«Aixó ha passat á Sant Pau, á Lavern, á Avinyonet. Y no hi ha medi de castigar lo que'l Códic penal reputa com á delicte; puig els qui ho fan y'ls qui s'ho miren, devant del Tribunal neguen que hagin fet ni vist res. ¡Cobarts devant del Jutje, valents devant d'un particular!

«Li habèm explicat lo que passa en alguns pobles, ahont han passat á vies de fet; la intranquil·litat moral, encara que no'l desordre material, regnaba avans de les eleccions en los demés pobles del Penadès: la seguritat individual era un mito; els contractes fets y firmats eren una farsa; la propietat és un *robo*; els rabassers son els amos; els propie- [Pg. 32] taris els seus criats. Si no li satisfá aquesta pintura, Don Baldomero, encara queden colors y tinta per pintar y descriure més *bellesas*. De V. depén el que's fassi. Si aquesta fos la República Federal que ha de portar la felicitat als espanyols y la riquesa y l'adelanto á Catalunya, val més que s'ensaji primer en els *pells rojas* d'América: no creyem que sigui aquet el seu ideal. »

IX

Am la invasió de la filoxera entra'l Penadès en una época de greu decadencia. La major part de grans propietaris, qu'en els bons temps habien abandonat el conreu directe de llurs finques, deixantles al cuydado de segones mans y entregantse á la vida seductora de Barcelona uns, de Vilafranca altres, veyent de cop y volta estroncada

la font de llur riquesa, tingueren de plegar veles y tornar á llur terror. La *débâcle* fou tremenda: els menys retinguts, els qui en llur imprevisió es creyen poder gastar tot lo que la terra'ls daba en els temps de l'abundor, que creyen inagotable com la bota de Sant Ferriol, feren un capgirell horrorós que'ls llensá sobtadament á la miseria. La devastació fou rápida: al any 95, la plana del Penadès, avans tan bellament esmeragdada per les grosses ceparrades qu'hi vessaben la riquesa, feya llástima de mirar. Recordo que atravessant una propietat de les que millors foren y qu'allavors estava convertida en una alfombra de grises olivardes, vaig sentir sèt y entrí á una masía demanant un got de vi. -Si ya fa més de dos anys que ni d'agre en podèm beure!... -em respongué trista la pobra masovera; y aquella tristesa me la va encomanar am forsa; perque feya vera pena no trobar un gota de vi al mitj d'aquella comarca que pocs anys abans n'havía sigut un veritable mar...

Perduts els ceps, perduts els mils y mils hectólitres de vi qu'anyalment es feyen al Penadès y que pagats de 3 á 8 duros la carga, segons els mercats, [Pg. 33] hi feyen corre rius d'or; es presentaren pavorosos problemes, doméstics uns, altres socials. La disminució del luxu fou inevitable, si bé abans que suprimir el luxu es suprimí fins les satisfaccions de necessitats poc vistes, á fi de no exteriorisar la general miseria fins al darrer extrem. Com á consecuencia de tot aixó vingué la minva de les vendes de tota mena d'articles. Dels quinze ó més magatzems de vi que hi havia á Vilafranca y dels molts que també estaben establerts á Vendrell, Arbós, y altres poblacions del Penadès, varis tancaren llurs portes y'ls demás reduiren á la última expressió les operacions acostumades; trobantse, per aquestes causes, sense feyna els centenars de boters que vivien escampats per les poblacions del Penadès.

Aquesta esglayadora crisis fou el remey més eficás que donarse podia per curar la cuestió social-rabassaire. Am les vinyes martes y ermes,

els associats ja no podien exigir als propietaris les parts de fruits ni podien oposar-se a que'l propietari les conreus pel seu compte, que ya s'havien deixat de conrear: uns y altres quedaren abatuts; y embolcallats per la miseria que's feya sentir cada dia més, per forsa tingueren d'agermanarse per entre tots treballar a fi de fugir d'aquella aclaparadora pobresa.

La solució de la cirsis ens l'havien ensenyada els francesos que llavors produïen tant de vi am les noves vinyes de ceps americans, com n'havien produït am les que la filoxera els havia destruït. Sols faltava saber detalls, per portar a cap la replantació del Penadès.

Mes gracies a la iniciativa d'alguns propietaris que feren molts viatjes a Fransa per estudiar el conreu de la nova vinya, aviat es feren alguns ensatjos que donaren brillants resultats. En vista d'aixó, y esperansats els pagesos per fer quelcom a fi de poder omplir novament llurs cellers de vi y amb ell portar el menester a llurs families, d'acort amb els propietaris feren nous contractes de aparceria de conformitat ab les necessitats del nou cultiu, y's comensá a treballar de ferm per la replantació. [Pg. 34]

Creym un deber fer especial menció del propietari que'n aquesta lluyta ha portat la devantera: d'En March Mir, de Sant Sadurn de Noya. Aquet distingit agricultor del Penadès no's limitaba a practicar-se per sa propia conveniencia, sino que'ls vastos coneixements obtinguts per medi de sos viatjes a Fransa, y després per la práctica feta en sas propietats, els prodigaba per tot, ya am reunions particulars, ya am reunions públiques, convertint-se en un verdader apóstol, acudint a dar conferencies hont es solicitaba el seu valiós concurs; conferencies en les quals lo mateix tractaba de les diverses operacions necessaries per ben cultivar aquestes noves vinyes, com de les varietats de ceps americans convenientes a cada classe de terreno, d'ampelografía y de podes adecuades.

En Mir, junt amb algú altre propietari de Sant Sadurní de Noya, foren els primers que, sabent que una de les primeres condicions pel bon desenrotll de les vinyes americanes era'l desfons en els terrenos hont es volia replantar, lo cual á més de ser interminable hauria sigut impossible'l ferho á mans per lo costós, feren venir de Fransa una arada a propòsit sistema *Malacatte*; arada que per son excelent treball ha sigut, ya tirada per forsa animal ya á vapor, l'única màquina de que s'han servit els agricultors del Penadès per desfonsar ses terres á 60, 70 y 80 centímetres de profundetat. An aquestes màquines y á la germanor que novament regná entre propietaris y rabassers, es deu la ràpida transformació del Penadès: d'un camp perdut, completament erm qu'era l'any 95, al any 1900 veyèm altra volta el Penadès floreixent, esmeragdat per ufanosos vinyars que arreu es veuen verdejar, els quals si'ls vins obtinguessin bons preus tornarien á fer d'aquesta comarca un país ric y prósper. Els distingits propietaris Don Joaquim Martorell y Don Joan Ribera foren els que á Vilafranca anaren á l'avansada en aquets costosos treballs de replantació.

No cal dir que per fer portar á terme en tant curt temps la reconstitució de les vinyes, nostres agri- [Pg. 35] cultors han hagut de fer titànics esforços, y es compendrà més si's té en compte que al venir els exorbitants gastos que aixó reportá, hi habia tres ó quatre anys que, no cullint boy gens de vi, cap rebuda de diners habien pogut fer; per lo que als més no'ls quedá altre remey que vendres part de ses propietats ó empenyarles per ferse am fondos. Els que desgraciadament es trobaben endarrerits se'n anaren á les roques; y sòls s'han mantingut els propietaris qu'an els bons temps de l'abundor sapigueren retenirse.

Avans d'acabar la primera part de nostre tema, que la donèm per terminada amb el capítul següent hem de fer menció del *Mildew*, malaltia criptogàmica que's presentá an el Penadès boy precedint á la

filoxera y que solament feu perdre la poca cullita del any 91, ya que desde llavors tots los anys s'ha vingut combatent amb el sulfat de coure. Últimament s'han presentat també però sens conseqüències, altres dues malalties de la mateixa especie, *Black-rot* y *Antracnosis*.

X

Per completar aquesta part del tema que'ns hem proposat desenrotllar, farèm una breu ressenya del desenrotllo que ha obtingut la comarca del Penadès, apuntant lo que an ell hi ha contribuït.

Vilafranca constaba l'any 1830 de 858 edificis y 5.511 habitants, els pobles propers eren molt reduïts y sols es veyen balancejar per la comarca alguna qu'altra casa de masia am petits casinyons que les voltaben, an els quals hi viven els parcers de la hisenda respectiva.

Aixis restá el Penadès en tant l'agricultura subsistía en sos primitius y poc remuneradors cultius.

Mes, cuan després de l'any 1838, en que com hem vist s'introduïren al Penadès les fàbriques d'esperits de 35º, am lo qual, obtenint millors preus el vi, els pagesos s'esforsaren en plantar vinyes; y cuan aquestes, verdejant ya arreu pel Penadès, del any 53 al 63 es vengueren els vins als alts preus qu'hem indicat en el capítul III, llavors fou cuan Vilafranca en par- [Pg. 36] ticular y el Penadès en general prengueren un desenrotllo importantíssim.

Am la venta del vi tothom s'omplia la calaixera de diners, y tot seguit pensaben en ferse casa els que no tenintne habien de pagar lloguer. El petit parcer, el pagés rural que vivía en els casinyons de prop de la masía, veyentse am diners també ascensaba un tros de terra aprop d'haont tenía el conreu per montarhi sa caseta; y aixis veyia, el que per aquells anys visitaba nostra encontrada, que avuy es construïa una casa aquí, demá una altra allà, quedant am pocs anys la comarca

del Penadès clapejada per tot de noves casetes que ademés d'embellir la campinya hi donaben com un alé de vida.

També veyèm que Vilafranca, en l'any 1870, contaba ya am 1,112 edificis y 7,000 ànimes, quin engrandiment, acompanyat de la urbanisació, am la construcció de les aceres que's comensaren per allí al any 61 d'ordre de l'Ajuntament que presidia Don Xavier García, com també de la iluminació per gas, que tingué desde l'any 66, comensá á obtindre Vilafranca un aspecte de gran vila.

Aquet extraordinari increment que llavors prenía el Penadès fou interromput per allí l'any 67 am la baixa dels preus dels vins, durant la crisis fins l'any 80.

Pro cuan després de l'any 80, á causa de la invasió filoxérica á Fransa, nostres agricultors tornaren á veure ben pagats sos caldos, llavors passá pel Penadès un'altra época, més falaguera encara, si hi cab, que la qu'hem descrit. Llavors que al Penadès no es conreuaba boy altre cosa que ceps que produíen una mar de ví, y pagantse aquet als fabulosos preus que ya hem indicat en el transcurs d'aquet treball, aixó ès, de 7 á 10 duros la carga, llavors el Penadès nedaba en or, nedaba en abundor; tal volta massa; que de tindre tothom massa diners se'n originaren els bandos que per tots els pobles de aquesta comarca es crearen; ya que no hi había poblet que no estés dividit en dos y alguns en tres partits, ocasionant aixó escenes funestes produides per [Pg. 37] les rancunies que's teníen dels uns als altres bandos; tothom tenía un rey al cos, com vulgarment es diu.

Y lo qu'ès de doldre, per la ignominia que enclou, ès que aquestes rancunies, aquestes divisions, que fins habíen conduit al crim, fossin fomentades per l'odiós caciquisme que sempre ha procurat y se n'ha aprofitat de las divisions dels pobles: ès l'únic medi per poguer ell subsistir y per aixó les fomentaba y les fomentarà sempre.

Mes si l'excés de riquesa portá alguns disturbis, portá també uns cuants anys en que tot eran treballs. Els pobles s'engrandien am llurs edificacions; es feren per tot nous caserius, que avuy tenen l'aspecte de petits poblets, y Vilafranca fou cuan aixamplá tant el seu perímetre amb els nous carrers y amples vías que avuy veyèm, comptant en l'any 1890 am 1.880 edificis y 8.262 ánimes. Am l'aument extraordinari de Vilafranca es compendrà l'aument de Vendrell, Arbós, etc.; totes les viles y tots els pobles han triplicat la població, especialment els que han sigut atravessats per carreteres ó pel ferrocarril que s'inagurá l'any 1865.

També hem de fer menció del telégrafo eléctric que entre Barcelona y Vilafranca es comensá l'any 57, y de la línea telegráfica que al any 77 s'establí entre Vilafranca y Igualada.

En «La Correspondencia de Barcelona» del Maig del propi any 77 llegim lo següent: «Por el Gobierno civil de esta provincia se ha concedido autorización á los Sres. D. Enrique Lluch y D. Ricardo Jacas para practicar los estudios de un tranvía rural que partiendo de igualada termine en Vilafranca del Panadès pasando por la Pobla de Claramunt, Capellades y San Quintín de Mediona. »

Ignorèm els motius pels quals es deixà de realisar tan falaguer projecte, pro ens planyèm de que no's dugués á cap. Si s'hagués construït aquell tranvía, potser s'hauría allargat més tart fins á Vilanova, y no ès aventurat suposar que amb el temps s'hauría convertit en ferrocarril que unís Vilanova amb Igu- [Pg. 38] lada passant per Vilafranca, aixís com fa pocs anys Igualada, cercant sortida, s'uní per ferrocarril am Martorell. D'aquella manera potser Vilanova no s'hauría obstinat en la ruïnosa obra del ferrocarril que volgué construir cap á Barcelona, y es fácil, que hagués dedicat els grans capitals que hi invertí en la construcció d'un port que indubtablement la hauría feta més gran y rica. Tot el Penadès

n'hauria beneficiat de debó, tant del port de Vilanova com d'un ferrocarril que de Igualada hi anés, passant per Vilafranca: pro la enveja que d'aquesta població tenia la primera, perque per Vilafranca y no per Vilanova passá'l ferrocarril que uneix Tarragona am Barcelona, cegá'ls ulls dels vilanovins, que no vegeren llur real interés y sols desitjaven tenir, com Vilafranca, ferrocarril que directament els dugués á Barcelona.

Debem també consignar, per venir aixó á demostrar una vegada més el desenrotlló del Penadès en totes ses manifestacions, la constitució que avuy hi tenim de societats agrícoles en varies de ses poblacions com Vilafranca, Vendrell, Sant Sadurní de Noya, Arbós y altres, y de les importants y actives Lligues Industrials y Comercials que's constituiren primer á Vendrell y després á Vilafranca. Y al parlar d'aquestes dúes poblacions hem de fer notar la importancia de sos mercats: al Vendrell, que'l tenen els diumenges, d'uns cuants anys an aquesta part s'hi arrelat tant el comers de bestiar boví, que avuy constitueix el principal element d'aquell mercat; á Vilafranca, que'l tenim els dissabtes, un dels principals productes de temporada, en que s'hi giren molts diners, son els alls, puig en cinc ó sis mercats es porten á la plassa de Vilafranca 20.000 dotzenes de forcs d'all, que al preu de 10 pessetes, com á terme mitj, á que's paguen, importen la friolera de 200.000 pessetes.

Las que en lloc de millorar, van perdent cada día més sa importancia, son les quatre fires que anyalment es fan á Vilafranca, que anys enrera es veyen concorregudíssimes y que avuy apenes se'n recorda [Pg. 39] ningú; mercats hi hà durant l'any en que's giren molts més diners y hi concorren molta més gent que en algú dia de fira. Aquet decaiment s'hauria de procurar á tota costa evitarlo, ó del contrari les fires de Vilafranca aviat haurán passat á l'història. Y és una verdadera llástima que am la situació en que está Vilafranca, necessitantse per sa comarca alguns mils de caps de bestiar que's reparteixen per les

masíes y que's van á comprar en altres fires, no s'hagi procurat estudiar l'época en que's fan aquestes compres á fi d'aprofitar algunes de les fires que avuy tenim -que podria ser la del día 18 d'Octubre- perque tot aquet bestiar es pogués comprar á Vilafranca, y així cuan menys en tindriem una de fira que podria ser importantissima.

Les tres fires restants també podrien realsarse procurant quelcom que fés amena la estada á Vilafranca en dits dies, aixís com avuy tothom s'hi aborreix y per aixó es perden. [Pg. 40]

MEDIS

PER LOGRAR EL FOMENT y DESENROTLLLO

DE LA

AGRICULTURA, INDUSTRIA Y COMERS

I

Aquesta part del tema que'ns hem proposat desenrotllar, és la que més necessitaria ser tractada per algú més capas que'l que s'ho ha proposat; puig si el narrar fets pot ferho qui am dalit y constancia busca datos, ordenant aquèts mes ó menys correctament; per donar solucions, per indicar medis de desenrotllo ya's necessiten condicions que no posseheix l'autor d'aquestes ratlles.

Per completar doncs el tema, més que per créurens poguer presentar un bon treball, és perque'ns endinzarem en aquet terreno, del que ya declarèm per endevant n'hem de sortir poc ayrosos.

Fetes aquestes observacions ens atrevirèm á entrar en materia.

El desenrotllo de la Agricultura, Indústria y Comers al Penadès, á nostre entendre es conclou tot en el de la Agricultura, puig que essent aquesta comarca essencialment agrícola, les industries, com hem vist en el transcurs d'aquet treball, son totes auxiliars ó derivades de la Agricultura; y per lo tant, fomentant aquèta forsosament es fomentarien aquelles.

Aixó no vol dir que el Penadès tinguèm de renunciar á les industries no derivades de la Agricultura, puig creyèm que fora molt convenient que's procurés dar major impuls á les que d'aqueixa mena tenim y implantarne de noves; fentho aixís, no sóls [Pg. 41] es promou la riquesa d'una manera més intensa, sinó que's prevenen, en part, les

consequències d'una mala anyada. La fabricació que á Torrelles, Sant Quintí, Riudeviltles, S. Sadurní y altres punts, de que en anteriors capítols hem parlat, podria adquirir major desenrotllo, ya qu'en els mentats pobles és possible un major aprofitament de les aygues fluvials que allá tenen am relativa abundancia. Vilafranca, que d'aquest element n'está faltada en absolut, no per aixó hauria de mantindre son caràcter exclusivament agrícola, sinó que hauria d'esforsarse en la implantació de certes indústries que milloressin sa vida económic; els bons patricis tenen un exemple que imitar en Don Artur Inglada, qui hi ha establert una notable fàbrica de ferreteria, am tot y que potser á Barcelona, hont habitualment resideix, ó á sos encontorns, li hauria sigut més cómodo el posarla.

Lo que acabem de proposar és de necessitat veritable, com ho proba'l fet de que aquets darrers anys s'ha intentat varies vegades, sempre infructuosament per desgracia, establir alguna fabrica de teixits. An els iniciadors els ha fet desistir, potser més qu'altra cosa, el recort de lo que li succeí á la fàbrica de panyos y velluts qu'anys enrera teniem y daba pa á alguns centenars de persones, la cual hagué de parar sos tallers, -que may més han anat,- á causa de les exigències de les treballadores, allavors mal aconsellades pels agitadors del proletariat⁴: pro també ha influït en el fracás dels intents á que'ns referim la por á que am l'increment de la fabricació s'encarissin els jornals dels pagesos.

II

⁴ Á dretes hem deixat d'ocuparnos com se mereix d'aquesta agitació, lo mateix que de la fundació del «Ateneo Obrero Vilafranqués», per entendre que aixó entra més de ple en altre tema. [Pg. 42]

Sabut és de tots que'l principal cultiu del Penadès és la vinya. El cultiu dels cereals és y será sempre un cultiu secundari, puig que careixent el Penadés [Pg. 42] de corrents d'aygua solament es poden cultivar els cereals propis per terrenos secanis, y encara d'aquets poc ne podrán confiar may nostres agricultors, ya que donada la pobresa fertilisant dels terrenos, el cost del adobs que forsosament s'ha d'emplear per fer produir regularment, no's veu compensat.

L'únic medi per que'l Penadès pogués cultivar cereals am profit, fora proporcionantli aygues, perque llavors podria cultivar cereals de regadiu que sempre son més remuneradors; y al mateix temps podria dedicar un bon xic de son terreno á horticultura, que avuy tampoc en té gens. En els mercats de Vilafranca, veureu á la plassa de la verdura una munió de carros forasters carregats d'hortalises que cada dissapte s'emporten bona pila de diners, que quedarien á casa si en aquesta comarca s'hi construissin pantanos per acaparar les aygues de les plujes de l'hivern, que les tenim amb abundancia, per regar després á l'estiu els horts que llavors es podrien cultivar.

Si s'estudiés l'assumpte, prou vertents en trobarien apropósit especialment en les montanyes de Torrelles de Foix, que tant per afluirhi un bon caudal d'aygua com per la configuració de les mateixes, á la vegada que per ser pedra compacta, permeterien que, tancant no més la sortida natural de les aygues, aquéstes quedessin en un depósit- pantano quines parets laterals fossin les mateixes montanyes.

També podria surtirse'l Penadès de les aygues que tant necessita per fomentar la horticultura, estudiant la manera d'alimentarse mitjansant algún canal.

En altres païssos hont els governants, essent menos xarrayres son més gelosos dels interessos de sos governats, devant la riquesa que'l

canal d'Urgell ha proporcionat als pagesos de permunt, avans pobríssims, haurien procurat donarne més d'aqueixes fonts de vida.

Ja sabem que aquets medis, que per lo costosos l'esfors individual no pot realisar, sinó qu'haurien de ser apoyats pel Govern, és inútil que s'indiquin [Pg. 43] á Espanya; porque'ls de Madrid may s'han preocupat de les necessitats del país, tal volta porque prou ne tenen am les que han d'atendre per evitar que s'esllavissi el castell de sa funesta política, quines esquerdes percusores de ruina no escapántloshi, l'apuntalen sempre son castell, l'apuntalan am barras d'or, fós amb el foc que enrogeix les cares dels ciutadans honrats que encare tenen vergonya; dels ciutadans que veyent tan malversats sos interessos, han de veure també com l'Agricultura, abandonada, com tot lo productiu, pels poders públics, jau pobra y plorosa revolcantse en sa miseria.

III

Déyam en el capítul anterior: «Sabut és de tothom que'l principal cultiu del Penadès és la vinya; » per lo tant sa principal riquesa és el vi. Aquesta part d'agricultura tant capital an el Penadès, és doncs á la qu'hem de procurar medis per lograr sa prosperitat.

En tres parts dividirèm nostre treball: Viticultura, Vinificació y Consum.

En quant á VITICULTURA poc podrèm indicar, ya que nostres pagesos saben bé prou la manera de fer produir els ceps.

Si en el Penadès, com á Fransa per exemple, la propietat fós en pocas mans, resultant com allí que hi hagués grans propietats, diríem que estèm molt atrassats en lo que's refereix á máquines agrícoles: mes creyèm inútil citar cap d'aquestes máquines, ya que per utilisarles son necessaries vinyes de grans extensions; y al Penadès,

además de careixer d'aquestes per estar la propietat molt repartida, també faria difícil el conreuar amb aquestes màquines lo accidentat de bona part de sos terrenos.

VINIFICACIÓ Y CONSUM

Tractarèm en junt de la Vinificació y del Consum per estar completament relacionada l'una am l'al- [Pg. 44] tre: segons hont tinguèm el consum, haurèm de fer la vinificació.

Cuan per falta d'honrada administració perdérem nostres colonies, perdérem també els principals consumidors dels nostres vins.

En tant podíem refiar d'aquells, poc ens habíem de preocupar de la vinificació, perque ningú ens podia fer la competencia y per tenir acostumats als espanyols trasatlántics á aquell vi fill d'una rutinaria elaboració.

Pro avuy que, iniciantse descarnadament la ruina d'Espanya, posada de manifest devant tot el món am la vergonyosa perdua de Cuba y Filipinas, els agricultors no poden enviar sos caldos an aquelles regions, avuy es fa necessari cambiar de sistema y fugir de la rutina; que ya no hi podèm comptar am nostres mercats rutinaris.

Avuy hem d'anar á cercar mercats nous allá hont siguin; mes per poguer competir amb els que ara els proveeixen aquets mercats, és necessari que nostres vins s'adaptin á tots els mercats del món, estudiant cada un d'ells y elaborant els vins am la perfecció que requereix per obtenir classes fines y adecuades; sols aixís podrèm competir amb els estrangers, obrintnos pas per hont se consumeixi vi.

Alguns propietaris han fet ya algún esfors aislat en aquet sentit, pro s'han concretat en fer algunes imitacions, y les imitacions may han

donat cap bon resultat, perquè l'imitador sempre s'ha de quedar en segon terme.

¿Per ventura els vins del Penadès careixen de condicions per no poder tenir nom propi, que hem de enmatllesar-los als altres? Els vins del Penadès tenen condicions especials: sols falta donar-los una esmerada elaboració per obrir-se pas entre les moltes marques acreditades amb més o menys raó de serho.

Procurèm doncs per tots els medis donar-los aquesta bona elaboració; cambièm les condicions de nostres cellers, que al Penadès no'n tenim de cellers bons; la majoria els veureu aïllats, batenthi el sol per tots cantons a tall de palla, xafogosos, ni [Pg. 45] tant sols hi ha un mal trespol per aïllar un xic la calor; sino que'ls tenim sota teulada, quan els vins deurien guardar-se sota terra per tenir una temperatura convenient y poc variable.

Les fermentacions primeres son també unes de les operacions en que més cuydado haurien de tenir nostres pagesos, procurant que'ls mostos al fermentar ho fessin sense cap mena de bruticia, poguent conseguir aixó dosificant el most amb algun antiferment de poca forsa, la necessaria per privar que'l suc no fermenti durant dos dies: llavors tindriem que en aquet temps, totes els matèries solides que barrejades amb el most van dintre les botes s'haurien ja precipitat al fons, y el most bo clar es podria trasvalsar obtenint aixís una fermentació, en la qual, no habenthi an el vi cap matèria extranya, s'evitarien certs mal gustos que sovint trobem sens explicarnos la causa.

Moltes altres operacions podriem citar que contribueixen a fer bons caldos, més com aquet treball no és precisament per aixó, sino que'ns hem de concretar a exposar medis, basta que apuntèm com a

tal l'esmero en la vinificació; la forma d'obtindre aquet esmero, prou la trobaran nostres vinicultors si hi tenen empenyo.

Procurèm treballar en aquet sentit y al costat dels *Sauterne*, del *Burdeus*, del *Rioja* y de tants altres, veurèm sollicitat el *Penadès*.

Altre medi de consum de vi, que per cert se n'ha parlat ya molt, es la rebaixa de drets de consums en les grans poblacions; y fora encara més convenient pel *Penadès*, que en lloc d'aquesta rebaixa s'introduís un cambi en la forma unitaria en que ara's pagan els drets d'entrada: en lloc de pagar un tant per hectòlitre, siga cualsevulga el grau alcohòlic que continga, podria estipularse un tant per grau y hectòlitre. Aixís, els taberners de Barcelona, per exemple, no tindrien preferencia com ara pels vins d'alta graduació.

No entrarèm en detalls per demostrar les ventatjes que tant á la salut pública com en el consum de [Pg. 46] vi del *Penadès* aixó reportaria, per haberse ya manifestat en varies ocasions en Congressos Agrícoles y en periòdics, sobre tot en «*La Veu de Catalunya*», que tant bona campanya ha sostingut sobre aixó am sos articles de Don Joaquim Aquilera.

També facilitaria en part la exportació de vins la obtenció de rebaixa an els transports per ferrocarrils, que tan cars els tenim á Espanya.

Ademés hi ha un'altre medi capitalíssim que contribuiria en gran manera al augment del preu del vi; aquet medi no l'hauríem pas de anar á cercar al extranger sinó que'l tenim á casa. Ens referim á la fabricació y consum d'esperits.

Fora de la temporada que durá el tractat de comers amb Alemanya, en virtut del qual ens venien els esperits als baixos preus qu'hem indicat en el capítul VII, sempre hem vist, d'una manera absoluta, que'l preu del vi ha seguit al preu de l'esperit. Doncs si procurèm

qu'el preu d'aquèl augmenti, forsosament obtindrèm augment en els preus del vi.

Passèm á veure de quin modo podria conseguirse que l'esperit rd pagués á bons preus.

Sabut es de tothom que la causa del baix preu del esperit es la fabricació d'esperits d'industria. Legalment no existeixen més que esperits de vi, y els d'indústria -que tots sabem que se'n fabrican- no pagan més que una part dels drets que'ls corresponen y entren fraudulentament al mercat com á vínics, deixant de pagar las 37,50 pessetes per hectólitre que'ls imposa la vigent lley de fabricació d'esperits del any 1898, permetent aixó donarlos molt barato.

Es dirá: -Doncs que's fassi cumplir la lley, y tenim el negoci arreglat.

Á nostre entendre tampoc quedaria del tot arreglat, perque amb aixó solament conseguiríem un augment igual á la quantitat que'ls esperits d'industria deixen de pagar per drets de fabricació, y suposant que d'aquets no més se'n pagui la meytat, tindrèm que l'augment que conseguiríem fora de 18,75 pessetes per hectólitre: tindríem doncs que sumant aquéstes al preu del esperit de vi destilat de [Pg. 47] 35º, que actualment es de 62 pessetes l'hectólitre, es vendria aproximadament á 80 pessetes, preu insuficient si -com es molt probable- el dia que les noves vinyes estiguin en plena producció, el pagés ha d'acudir á les destilerías á vendre els vins, ya que'l preu indicat de 80 pessetes no permet pagar el vi més que á 0'90 pessetes per grau y carga.

Lo que creyèm que donaria els resultats convenients fora *desnaturalisar* els esperits d'industria á la sortida de les fábriques.

¿Per qué s'ha de concedir que'ls esperits d'industria pogan tenir la mateixa aplicació que'ls de vi, obtenint els mateixos preus?

¿Per ventura els interesos de la viticultura en l'Estat Espanyol tenen la mateixa importancia que'ls interesos que podrien ressentirse si'ls esperits d'industria *desnaturalitsats* no obtinguessin més que un preu de 40 pessetes per hectòlitre -per exemple- ya que solament s'utilisaría per certes indústries?

Els pobres productors de remolatxa sucrera, única producció que aquí podria ressentirse -per que de cereals del país encara no'n tenim pel consum, per més que diguin els fabricants d'esperits d'industria- poc els importa la més ó menys ganancia del industrial que continuament els apreta la argolla. Es defensaríen cambiant de cultiu, com ho han fet cuan inhumanament se'ls ha explotat.

Am la desnaturalisació dels esperits d'industria el consum del esperit de vi aumentaría extraordinariament y com que aquest últim esperit no podria reemplassarse per cap altre, el comers forsosament tindria d'acudir á les destileríes de vi, aquéstes al agricultor y l'agricultor, veyent sollicitats sos productes, podria férsels pagar més.

Si l'esfors individual és impotent per portar á cap alguns dels medis indicats, no ho fora am l'esfors colectiu.

Am l'esfors colectiu podria ferse sentir en el Parlament la veu dels desemparats agricultors y se'ls atendria moltes de les vegades, recabant aixís l'apoyo del Govern, que tant se necessita per l'implanta- [Pg. 48] ció de Granjas Agrícolas, per obtindre rebaixas de transports per ferro-carril, per la supressió ó rebaixa de consums y sobretot per conseguir algunes franquicies pels Sindicats d'Agricultors, que llavors aquets, tenint més facilitats, potser es desvetllaríen.

Si la Agricultura estés, com á Fransa, ben representada en el Congrés, tal vegada s'obtindria també que'l Govern subvencionés als primers anys els Bancs Agrícolas, facilitant aixís l'implantació

d'aquestes institucions, de quines ventatjes avuy no podèm gosar; y el pagés y el propietari moltes vegades no haurien de malvendre sos fruyts si tinguessin ahont els adelantessin diners am garantía d'aquells mateixos.

Mes tot aixó no's logra mirantse indiferenment la cosa pública.

Aixó es consegueix prescindint de polítiques, deixant aquesta enervant apatía y fent Agricultura; que al Penadès després de treballar les vinyes ya'ns creyèm que no hi ha res més á fer per fer Agricultura; y hem de convéncens de que tant es fá Agricultura cavant la terra y creant Sindicats, com portant al Congrés de Diputats verdaders representants del país coneixedors de les necessitats de la Agricultura per recabar del Govern lo que convingui.

Si aixís ho haguéssim fet, tal volta hauriem conseguit fer cumplir la lley de rebaixa de contribució de les vinyes filoxerades; pro com que no hi había qui tingués obligació de defensarnos, els Agricultors del Penadès, malgrat la lley establerta y moltes vegades escatimantho del menjar, vulgues que no, am filoxera ó sense, cullint vi ó tenint les botes buydes y boy resseques de tant temps de no podernhi posar, hem tingut de pagar indegudament la contribució.

Prenèm experiencia per l'avenir y lluytèm, lluytèm sempre, Agricultors; si procurèm ser forts y ben representats á la fàbrica de les lleys, en lloc de burlarnos, com han fet fins ara nostres mal Governants, ens respectarán y ens atendrán.

ANTONI MARTORELL y PANYELLAS. [Pg. 49]

TAULA

Avant-Portada.....	1
Lema.....	2
Portada.....	3
Vicissituds de la Agricultura, Industria y Comers.....	5
Medis per lograr el foment y desenrotllo de la Agricultura, Industria y Comers.....	41
Taula.....	51

[Pg. 51]

RAMON ESCLASANS Y MILÁ

ESTUDI CRITICH-HISTORICH

DEL

PENADÈS

EN EL

SIGLE XIX

TREBALL PREMIAT EN EL CONCURS D'HISTORIA

CELEBRAT PEL CENTRE CATALANISTA DE VILAFRANCA

EN 1901

VILAFRANCA DEL PENADÈS: MCMII

LEMA:

La historia es la geología de las ideas humanas. Cada época de la historia equivale a una capa geológica. Cal coneixerlas, pera compendrer la vida de la humanitat...

RAMON ESCLASANS Y MILÁ

ESTUDI CRITICH-HISTORICH

DEL

PENADÈS

EN EL

SIGLE XIX

TREBALL PREMIAT EN EL CONCURS D'HISTORIA

CELEBRAT PEL CENTRE CATALANISTA DE VILAFRANCA

EN 1901

VILAFRANCA DEL PENADÈS: MCMII

ESTUDI CRITICH-HISTORICH

DEL

PENADÈS EN EL SIGLE XIX

*

PRELIMINAR

I

Tasca difícil y pesada ha de resultar per forsa la que ab mes bona intenció que medis pera resoldrer, ens emprenem ab el present treball. Tasca difícil perque essent encare latents molts dels sucesos de que ha de parlarse, no pot formarse sobre'ls mateixos un criteri segur y clar, ni tampoch pot expresarse tot el concepte qu'ens mereixen els aludits sucesos, tota vegada que es corra perill de ferir dignitats y personas que la generació actual venera y respecta, ja per causa de sang, ja per causa d'amistat. Ames, els sucesos politichs necessitan pera son desenrotllo total un temps llarch; y sols alashoras pot jutjarsels be y ab veritat. Avuy, alguns dels ideals politichs del sigle en que vivim, encare no han donat tot el fruit qu'es d'esperar; y per tal causa, val mes emplear el temps en accelerar la gestacio dels ideals qu'estimem profitosos, que no estudiarne la vida comensada ja, es cert, pro que encare no s'ha presentat en el mon ab tota la plenitut que porta en son dintre. [Acaba Pg. 5]

Es també pesada nostre tasca, per lo mateix qu'es difícil. La impossibilitat d'abrassar las manifestacions politicas ab tot son

ser; ja que, com hem dit, encare algunas están desenrotllantse; l'altre impossibilitat de jutjar la vida actual per la senzilla rahó de que'l judici que es senti ha de resultar prematur de vegadas, vulgar altres, apassionat, ó ab apariencias de tal al menys, á voltas; la necessitat imperiosa de deixar, al toparse ab las ideas politicas que son patrimoni d'aquets ultims anys, la freda positura del historiaire per la ardenta del polemista defensor d'una idea determinada, desfentse per aquesta causa la ilació sistemática que deu presidir en tots els treballs dels temps passats; causas son mes que suficients pera determinarse á no donar al publich un treball, qu'al veurer la llum del dia, ha de perdre tot el valer y tota la fragancia que la intimitat de las cosas comunica á lo que constitueix nostre entitat intelectual en el precis moment de nostre vida. D'aquí que nostre feyna sigui pesada.

Pro, tant se val! Ens hem encarinyat ab els dos temas *Noticia histórica de la part que prengué el Penadès en la gloriosa guerra de la Independencia y Suscinta idea de las principales manifestacions de la vida política del Penadès desde la guerra de la Independencia fins al acabament del sigle*; y volem intentar borrarlos, juntantlos de passada, com no podem menys de fer, dat el concepte que de la vida historica expliquem en el capitol següent. Sabem que'l treball sortirà deficient; pro sabem tambe que nostre ensaig pot servir de bona guia en lo sucesiu als que vulguin profundisar en l'estudi de las manifestacions de vida del Penadés; y aixó sol, be val la pena de que'ns enprenguem la feyna d'escriurer el present treball.

Avans d'entrar en materia, debem fer constar nostre conformitat mes complerta al modo com enten el Cartell que deuen escriurers els temas qu'ens hem emprés. De la guerra

de la Independencia, en demana el Cartell una noticia historica; de lo restant del sigle en vol una idea de las manifestacions de la [Pg. 6] vida politica. No altre cosa es possible; la guerra de la Independencia, com originada á consecuencia de una invasió que no consigui arrelar, no tingué altre efecte politich y nacional que'l d'aixecar y enfortir l'esperit de la terra. Com que sa trascendencia á la vida politica fou poca, y sa generació es bon xich extranya á nostre ser, n'hi ha prou ab un estudi senzill de la mateixa, ni tant ensopit com una monografia, ni tampoch tant elevat com un verdader estudi critich, puig resultaria aixó últim pretenciós. En cambi, la politica de lo que falta del sigle pot ser; es mes, deu ser estudiada forsosament baix un punt de vista mes elevat. Las lluytas civils si s'estudian com á guerra de germans y s'entrete la ploma en descriurer horrors i maldats, faran venir llagrimas als ulls, y á traves d'aquet plor no veuria nostra vista entelada la forsa motora dels ideals politichs que las guiaren; las bullangas populars, aquets extremexements del anima del poble, tant frequents en aquet sigle que l'omplan tot, consideradas, com aparentment podria ferse, com obra de quatre aixelebrats malavinguts ab las patriarcals ideas d'ordre y de societat, motivarian tambe censuras y acusacions, essent aixis que consideradas com deuen considerarse, es á dir com á manifestacions mal contingudas d'un ideal que mes es compren que s'esplica, com á llampech d'una tempestat proxima á esclatar, con avansada d'un exercit que s'acosta en defensa de tot un regimen nou; consideradas baix aquet punt de vista, adquireixen las bullangas una importancia tal qu'absorbeixen l'esperit del historiador; el mateix mohiment desamortisador, si'l mirem com un mohiment economich, formularem conclusions en part veritables, pro per explicarnosel bé cal estudiar tot el mohiment social de la epoca, y veurem alashoras que no eran sols els movils economichs els que guiaban als

amortisadors, sino també els movils socials, puig allí ahont l'individu era lliure, allí ahont tenia una personalitat propia y ben definida, era materialment impossible, era racionalment ilogich que [Pg. 7] hi visquesin els feudos i senyorios, els mayorazgues y todas las mans mortas, porque agabellant aquestas á la propietat, prenian al lliure individuo l'aire per respirar, la sava per viurer; puig la llibertat no pot viurer sense la independència individual. Las consideracions que deixem sentadas diuen ben clar qu'els fenomens socials obeheixen á una complexa serie de causas y que cal estudiar l'estat social del poble pera compendrer els fets desenrotllats. Es mes, pera que sigui profitós l'estudi historich, ha de versar sobre aquells dos extrems, ha de referirse principalment á las ideas. La raho de lo que diem es clara: las ideas may moren, poden cambiar de forma, poden vestir altre ropatge, poden presentarse d'altre manera pro en el fondo l'idea es sempre una, el principi es sempre identich. En efecte; todas las revolucions hagudas y segurament todas las que vindran obeheixen á un mateix principi, tendeixen á un mateix fi: á la llibertat del home; principi tan vell que ja Deu al aposentar en el Parais á nostres primers pares va ferlos Reys de la Creació, porque eran els unics animats que podian regnar, ja qu'eran els unichs amos de si mateixos, y per lo tant lliures. Tot lo que han fet els homes no es altra cosa que treballar pera las sucesivas aplicaciones en totes les esferes del esmentat principi.

Deixant de banda aquestes consideracions, puig no cahuen de ple baix nostre objecte, direm, pera acabar el present capitol, que seguirem en aquet treball la ruta que marca el *Cartell*, debent fer constar de passada qu'ens preocupan poch els fets en si, lo qu'ens preocupan son las causas dels fets y las consecuencias dels mateixos. No ens plauhen las monografias y

sentiriam de debo ferne una mes.

II

ENTRANT AL SIGLE

La vida es un mohiment continuat, es una evolucio continua, quinas etapas son de dificil ficsa- [Pg. 8] ment. L'avuy es un producte del ahir, com el demá ho será del avuy. Pot ben dirse que aixis com l'arbre no te vida sense la terra que guarda y tanca, com altre sistema nervios, las arrels d'aquell, aixis mateix l'avuy no es compren sense l'ahir, sense el terror precios que conserva sas arrels, que'l vivifica y li dona vida, permetentli la existencia. Per aixó avans d'entrar á estudiar el sigle, convindria dirigir una ullada als temps passats; y ab gust ho fariam si la situacio qu'ens toques resenyar fos falaguera, fos esperansadora.

Diemne ab tota alguna cosa. El Penades estava en las darrerias del segle divuyt, al igual que las demes comarcas de Catalunya, en una situacio d'incurable abatiment. Lluytaba, ab lluyta sorda y ferma, contra'ls enemichs de sa rassa, quins apelaban á tots les medis pera fer perdre á la catalana gent sa fisonomia caracteristica. Nostres avantpassats resistiren la invasio ponentina que no per presentarse mansoya, deixaba de ser importantissima, perque atacaba á lo més intim de la rassa, á la diferencial del poble. Al comens del sigle habia caigut Catalunya heroicament en las murallas de la Inmortal Barcelona, y reconcentrada la patria en si mateixa anaba pel mon fent via ab els ulls baixos, la fel als llavis, el dol al cor, cenyit el front per espinosa corona. Llansaba pels espais els ais llastimers del moribond, y molestats els butxins pel remordiment que tals paraulas debian produhilshi, decidiren arrencarli la llengua pera obtenir son complert mutisme. La llengua catalana fou, alashores, proscria; se la sentencia á

mort, pro la sentencia no pogué complirse: la llengua catalana viu y viurá perque'ls homes no poden destruir la obra de la Naturalesa. Pro, si no pogue'l Rey Felip enterrar á la llengua catalana, consigui cambiar y trasladar la forma de nostre govern.

En efecte, Catalunya cuan era lliure, cuan podia desenrotllar ab expontaneitat son natural modo de ser, es governaba per democraticas institucions; democraticas si atenem al esperit de la epoca, al [Pg. 9] caracter que alashoras dominaba d'arreglarar en classes y grupos tots els individuos del poble, engiponant á cada membre en un numero dat y classificantlo tant be com podria ferho un apotecari ab els pots de sa botiga. La epoca era dominada pel escolasticisme en filosofia y habia de serho en politica, perque aquesta ultima pren vida de la primera. Perdonemli an aquella generacio l'erro capdal de donar un numero á cada ciudadá; y perdonemli en gracia á que'l numero que daba al ciudadá era veritat, es dir, valia son vot en el govern del poble; cualitat que sempre es preferible á la de ser ben considerat en la forma pro robat en el fondo. Per aquella raho califiquem de democraticas las institucions de nostres avis, apesar de que la democracia francesa ha rebutjat las referidas institucions. Al rey Felip no podia agradarli el govern d'alashores, perqué era eminentment popular y an ell li mancaba aquell apoyo. Els que regissin pobles y vilas habian per forsa de resultar contraris seus; y per evitar aquesta contingencia y pel seu desitj de tractarnos com á cosa del seu domini, publica aquell Decret de nova planta, que cambia el regimen de Catalunya. Comensa per proscriurer dels Consellers las sevas gramallas, quinas anaren á mans dels empleats, pera demostrar qu'aixis com sas vestiduras eran portadas pels agutzils y servidores, tambe els Consellers no serian d'aquella

hora en endevant altre cosa que servidors del Rey; segui ab una altre serie de vexacions, treyent als representants del poble tots els honors y todas las preeminencias, y al ultim institui els Corregiments y'ls Corregidors, quins s'encarregaren d'escampar arreu la llevor absolutista.

Segons el Decret de nova planta de 16 d'Agost de 1716, el vegeriu del Penades y el sot-vegeriu de Igualada, quin depenia del primer, formaren un Corregiment, tenint Vilafranca un Corregidor y un Tinent, e Igualada un Tinent. En lo relatiu á sa extensio territorial el Penades no sufri cap desmembració: continua tal com era: tota la extensa planuria que esta compresa entre'l riu Llobregat y l' [Pg. 10] arc de Bara y entre'l coll de Santa Cristina y montanyas de Montmell y el Mar; habenthi escampats per tota aquesta encontrada 112 pobles, entre ells tots els que constitueixen l'actual partit de Vilafranca, molts dels que avuy forman el partit del Vendrell, casi be tots els de Vilanova y bastants del d'Igualada. Com es compren, la importancia d'una comarca tan extensa com ben poblada es molta y digne d'estudi, aixis com tambe la de la seva capital natural, Vilafranca.

El Corregidor que hi havia tenia á son carrech el govern politich y administratiu del Corregiment y la administracio de justicia; de manera que aquesta gran reunio de facultats en una sola ma, daba al Corregidor un aire de Sobira. Cert es qu'havia de tenir asesor, carrech qu'exerciren els que foren mes endavant els Alcaldes majors y que no eran altre cosa que'ls antichs Tinents; pro podia prescindir de sos consells.

Es de notar que si bé'l Decret de nova planta, permet la existencia d'altres institucions municipals que las que estableix, en quant no contrariïn á las que'l Decret crea, no visqueren en

nostra vila ni en cap altre de las antigues institucions, puig la Real Cedula de 6 de Juliol de 1717, segá en flor las ilusions que es podian fundar en el text del Decret. Vilafranca, donchs, tenia á principi de sigle Corregiddor y Regidors de nomenament real.

L'estat que presentaba el Penades, al comens del sigle, era verdaderament deplorable. No es nostre objecte descriurel, porque cau aquesta materia de plé en altre treball que proposa el concurs. Pro si es considera que totas las ideas y mohiments politichs reconeixen per mares la filosofia y l'estat economic del pais, dit esta que quelquom podem dirne. El Penades era pobre, molt pobre. Molta de sa extensio permaneixia inculta, porque agabellada la propietat per pocas mans, faltadas sempre de iniciatives y d'empresa, estava privada al individuo tota empenta progresiva. Seria curiosa cosa la de presentar una relacio dels propietaris de alashoras y de [Pg. 11] las propietats que tenian. Veuriam com el senyor A. y el senyor B. tenian tot un poble; com un altre poble pertanyia per enter á un altre senyor; veuriam com les propietats de un altre poble prestaban una servitud tan grossa, que no es pot compendrer com vivian; y veuriam també, com á digne apoteosis d'aquet tristisim cuadro, el porque á las portas dels numerosos convents del Penades hi esperaba la sopa una multitud sana y robusta, la mateixa multitud que tenia forsas pera vencer als poderosos francesos, la mateixa que mes tart cambiaba radicalment la manera de ser d'Espanya y que tenia sang pera llensarla á dojo per las encontradas de la patria en defensa de sos ideals politichs. Veuriam alashoras la forsa potentia que porta en son si la propietat, y la raho que tenim en dir que la propietat es pel home en la vida politica lo que per ell mateix es l'aire en sa vida organica. Porque careixian de propietat al entrant el sigle, no

tenian vida politica propiament dita; fins que la lley, justa o injusta y tant discutida com util, retorna al comers dels homes els grans cabdals que hi habian agabellats, no es senti lliure l'home, no es senti ab dret pera pendre part en el govern del Estat. Y això que Catalunya es resisti, merces á sas peculiars institucions familiars, al monopoli de la propietat, perque impera en el dret de nostre terra una marcadissima tendéncia á la desmembració del domini.

Afegiu an això la falta de vias de comunicacio y compendreu perfectament com la vida que duya nostre comarca, plena de boscos ab alguns cereals y olivars per la part del Baix Penedes y pocas vinyas, no podia passar de raquitica.

Un altre dato hem de consignar pera compendrer l'estat social d'alashores. Mes enlla dels Pirineus, acababa de desenrotllarse una terrible Revolució que portá á la guillotina á lo mes granat del poble, no perdonant tampoch al mateix Rey. Comprenem que l'efecte que habian de produhir en els pacífichs pobladors del Penedes tan sagnants sucesos, no podia ferlo favorable á la causa revolucionaria, més [Pg. 12] que més estant arrelat com estava el sentiment monarquich. Per aquestas rahons fou popular en alt grau la guerra que declara Fransa, constituída ja en Republica, en 7 de Mars de 1793, á Espanya. En efecte, en cada Corregiment es constituiren Juntas de defensa, no faltantnhi tampoch una en nostre vila; s'aixecá'l Somatent per tot Catalunya y si be penetraren els francesos en l'Ampurdá foren trets d'alli, introduhintse en cambi les tropas espanyolas bastant endins de Fransa.

Fem notar aquesta querra y en especial sa popularitat, perquè

demostra l'esperit dominant alashoras, que era essencialment contrari als ideals de la Republica Francesa, quins, no obstant y això, foren, en plena guerra contra Fransa, copiats en la primera Constitucio espanyola.

Ya dintre el sigle, durant l'any 2, en ocasió del viatge dels Reys á Barcelona, reb nostra vila la visita d'aquestos, hostatjantse Ferran en el Colegi de Sant Ramon, alashoras Palau del Marques de Llupiá, y En Godoy en el Palau dels Comptes d'Aragó.

Veyem are els sucesos que s'han desenrotllat durant el sigle.⁵

[Pg. 13]

⁵ Vegis l'Apendix, nota 1.^a

LA GUERRA DE LA INDEPENDENCIA

I

Any 1808

La política vacilant d'En Godoy y la empremta guerrera é hipocrita de Napoleon feren possible qu'ab so de pau, baix capa de bons amichs, ó de bons lladres, puig la idea que sortiria á la superficie no era altre que la de repartirse un Regne entre'ls avants nomenats, feren possible, deyam, que'l general frances Duhesme, acompanyat de 4000 infants y de 1300 cavalls, part d'una divisio de 11.000 homes, entres á Catalunya per la ratlla de Fransa en la diada de 9 de Febrer de 1808, arribant á Barcelona el 13 del mateix mes. El poble no vegué ab bons ulls la vinguda de semblants hostes y á bon segur que de consultarseli son parer, aquet hauria sigut contrari á la entrada de las tropas francesas. El poble, inconscienment tal vegada, preveya ja ab son admirable sentit practich lo que no vegué la diplomacia espanyola, tan cega que no compregué les intencions dels falsos amichs fins que aquets, trepitjant lo tractat, abocaban soldats y mes soldats per tot Espanya, fentlos entrar per llocs no convinguts, allargant sas estadas á las poblacions y tractant els pobles ab despreci y desdeny.

Consecuencia de tot això fou una excitacio popular y constant contra'l frances. Sabia'l poble que l'itinerari que s'habia acordat era un y, en cambi, las tropas en seguian un altre; sabia qu'estaba marcat el temps d'estada en cada població y, no obstant, allargaban sa estada á Barcelona; sabia que venian ab

nom de amichs y, en cambi, el tracte era propi de pais conquistat. Y com si las dilacions y excusas de Duhesme no fossin suficients pera fer caure la vena dels ulls de las autoritats barceloni- [Pg. 14] nas, no obstant aquestas, ja per indecissio punible, ja per cobardia incalificable, ja per complicitat indigne, no procediren en contra dels amichs que tant divinament es portaban.

El rezel del poble queda justificat cuan en 28 del propi mes de Febrer, per medi d'un engany, s'apodera Durhesme de la Ciutadela y Montjuich. Altres tropas habian entretant arribat á Madrit, y alli succueixen fets qu'hem de resenyar. El poble s'amotina contra Godoy, abdica Carles IV la corona en son fill Ferran VII, entra alli Murat en 23 de Mars, declara Carles nula per forsada sa abdicació, fugint al ultim els Reys cap á Bayona, deixant que Napoleon arretgles lo que habia desarreglat ell mateix. El poble compregue alashoras que no podia refiar dels de dalt y emprengué per si sol la tasca de treurers de sobre la feixuga carga de las tropas francesas.

Encar que no entra de plé la anterior relacio dintre del nostre objecte, la hem feta, no obstant, pera deixar demostrat que no habent obrat ab la energia deguda las Autoritats, tenia perfecte dret el poble pera duptar de sa consecuencia, y son, baix aquet punt de vista, perfectament explicables las revoltas que anomena la historia dels de baix en contra dels de dalt. Y are, seguint el fil de nostre relacio, ens va pla be descriurer els fets qu'es succuiren en nostre encontrada el 8 de Juny d'aquet any. Feya alguns dias qu'estaba el Penades en plena insurreccio,

Habian arribat fins aqui els esclats patriotichs del 2 de Maig y ya nostres conterrànics hi habian respost ab la jornada del Bruch. Allí, els somatents igualadins y manresans primer, ajudats despres pels demes d'aquellas encontradas, s'habian fet forts pera aturar la columna Schwartz qu'anaba cap á Lleyda, ciutat que fou la primera en declarar-se contra l'enemich. De 3.800 homes constaba aquella columna, habent sortit, junt ab la de Chabran, composta de 4.200, de camí aquesta altre pera Tarragona, de Barcelona en la diada de 4 de Juny, marxant juntas fins á Molins de Rey, punt ahont es partiren. Al ser la columna Schwartz, á la falda [Pg. 15] montserratina en lo punt anomenat el Bruch, topá ab els somatents avans dits, y allí foren por primera volta vensuts els guanyadors de Marengo y Austerlitz. No cal resenyar aquets lluyta, puix es sobradament coneguda.

L'efecte que produhi en el país la destrosa de la columna Schwartz habia per forsa d'esser grandió. Acababa de demostrarse qu'els francesos no eran invencibles, ans al contrari que'l país podia derrotals, sempre qu'aprofités las bonas condicions de la terra. Desfeta, donchs, com quedaba l'aureola que avans rodeijaba á las tropas imperials es compren perfectament que'l poble clami y s'exaspera; es compren que'l país en massa, ja ab armas contra qui li roba la tranquil·litat y la pau, juri acabar ab la rassa invasora.

Per això el Penades tot qu'habia contemplat impassible, al menys en apariència, el pas de la divisio Chabran cap á Tarragona, al adonarsen de que'ls companys que s'habian

separat de Chabran allá á Molins de Rey, habian sigut derrotats y, en cambi, permaneixia intacte encare la columna de Chabran, sentintse mal ferits en son amor propi, ja que volian tambe ab todas sas forsas deslliurar á la Patria de la esclavitut que se li preparaba, no trobaren altre medi els fills del Penades pera donar sortida á sos sentiments, que'l de clamar contra las autoritats que no habian sabut conduirlas á la lluyta. Y'l poble, ja en aquesta via prengue per afrancesament lo que tal volta era sols una indecissio, criminal, si, pero no com la traïdoria. N'hi ha prou ab coneixer la volubilitat de las massas y lo desconeixement de la raho qu'en las mateixas engendra l'entussiasme, pera compendrer y justificar els fets qu'ocorregeren en el Penades el 8 de Juny, y que suscintament anem á resenyar.

A la matinada del dia 8 de Juny, es reuniren en el poble de la Granada tots els somentents dels pobles vehins y tambe de Vilanova, Ribas, Sitges, Cervera y de tota la Segarra. El Governador de Vilafranca, que ho era alashores Don Joan de Toda y [Pg. 16] Vendrell, amonestá als sometents reunits, demanantlos que tornessin á sas casas, per medi d'un agutzil y un vereder, quins foren rebuts á escopetadas pels reunits á La Granada, morint l'agutzil y quedant el vereder ferit á la cuixa, apesar de lo que logra escapar-se.

Per la tarda, á cosa de les sis, es presentaren á Vilafranca, comandant-los un estudiant de Teologia, anomenat Joseph Marimon. Es personaren seguidament á casa del Governador, ahont, no trobantlo, assassinaren á sa muller Maria Francisca de

Toda, en el jardí de la casa, cremant també tots els mobles y papers de la Secretaria. Passaren seguidament á la Rambla, ahont vivia el Secretari del Governador Jacinto Garrigó, á qui arastraren pel carrer, cremánt després son cadavre ab el folch dels mobles y papers de sa casa. Entretant, ab la major diligencia, el propi Marimon buscaba al Governador, y habentlo trobat en la casa Casanovas de la Plassa, fou tret d'allí, acabant sa vida á escopetadas. Inmediatament cercaren al Alcalde Joseph Guixer y Sala, á qui no pogué trobarse de moment, puig habia lograt amagarse en el Convent de Monjas, segons la relacio del Vicari Perpetuo de la Vila, ó be en el Convent de la Trinitat, segons una altre versio. No obstant á la matinada del dia 11 fou trobat vestit de Trinitari descals prop de Monistrol de Noya, fentlo tornar endarrera fins á la riera de S. Pere, acabant allí sos dias. Foren també perseguits els arrendataris del *tres y tercio* Pau Tarrada, Pau Font y Francisco Raventos, quins, si be lograren escaparse, tingueran de veurer cremar tots sos mobles, sort que també capigué als de un oficial de Guardias espanyolas allotjat á casa l'Alcalde.

Entretant no paraban las cridas per la vila anunciantse terribles penas, com la de mort, pels que tinguessin amagats á casa seva an alguns dels qu'es perseguian y també, segons un historiador d'aquesta vila, encare que d'aixo ens permetem duptarne, al menys mentres no s'expliqui el sentit de la frase, á tothom qui tingui por. Es maná que portessin [Pg. 17] escarpela á tots els seglars y eclesiastichs y també que tots els que tinguessin animals y carros els denunciessin pera anar desseguida á Sitjes á buscar dos canons, 1 de 18 y 1 de 16, y las municions.

Hem de fer notar que foren molts els patricis que treballaren pera conjurar la terrible crisis d'aquet dia, mereixent especial menció D. Manel Barba y Roca, ilustre Advocat. Pro, el poble simpatissa molt ab els somatents, á quins servi de pa, vi y menjar, y els mateixos Regidors donaren la carn que necessitaren. Aquet dato demostra qu'els esvalots del dia 8 tingueran el caracter que nosaltres els hi habem donat, es dir, de fills de la forjada idea dels de baix en contra dels de dalt, per suposarlos afrancesats.

Y que no era altre el movil de la gent que comandaba Marimon, ho demostra mes clar el que, castigada com debien creurer la traïdoria, de las autoritats, els veyem posar mans á la obra, duent de Sitjes els dos canons que hem dit mes amunt y combatent despres contra En Chabran en sa retirada cap á Barcelona, si be no ens aventurem á afirmar que es quedaren á Vilafranca, com diu algun cronista, lluytant desde la Creu de S. Salvador, creyent mes possible que anessin á engrosir els somatents del Arbos.

* * *

Sembla que immediatament á la derrota del Bruch, concebi Duhesme la idea de pendrer revenja d'aquell desastre á quin fi y pera millor asegurar l'exit, crida á Chabran, qui es trobaba á Tarragona. Sorti Chabran de Tarragona la diada del 9 de Juny, trobant en son retorn resistencia á Vendrell, Arbos y Vilafranca. En efecte: reunits els somatents del Penades, Segarra y Urgell

tractaren de ferse forts en el Vendrell, ajudantlos, segons el parte que publica Durhesme «un destacament suis de 300 homes del regiment de Wimpfeen, que anaba incorporarse á Tarragona, habentlo violentat á pendrer son partit despres d'haber (probablement) degollat a sos oficials». D'aquet *probablement* del parte trans- [Pg. 18] crit hem d'afirmar qu'el fet no va succuhir, puig hem de creurer que l'interés dels francesos els feya abultar las cosas. Mes, no creyan els de Vendrell qu'En Chabran es fes esperar tan poch, de manera que no trobantse reunits tots els somatents, lluytaren solsament ab la vanguardia francesa, per quin fet foren presas las autoritats y conduidas á Barcelona. No abandonaren a la tasca els somatents, sino que reunits ab altres es feren forts al Arbos, colocantse en una altura de la vila á la part de Gornal. La vanguardia francesa ataca als somatents, y despres de varis atachs, exaltat En Chabran per la resistencia que se l'hi oposaba, ordena entrar á la vila á la forsa, á quin fi feu voltarla d'infanteria, confiant l'atach á la caballeria y alguna artilleria. No desistiren per aixó els somatents, sino que continuaren lluytant, ja escopetajant al enemich desde las finestras, ó be tirantli pedras ó altres objectes, ja de cara á cara. Y tant malament debian anar les cosas pel invasor que, exasperat En Chabran, mana tocar á degoll, concedint el saqueig... Es contan d'aquet saqueig, escenas horrorosas: el cadavre del Rector Anton Torras y Ventosa, mort en aquets sucesos, fou barbarament mutilat; la Iglesia fou profanada y cremats els altars de S. Jaume y Congregació dels Dolors, robadas las Custodias, calcers y demes objectes religiosos; els morts es calcularen en un centenar... La historia deu conservar una escena de desesperacio patriotica, y quina heroina mereix ser presentada ab el llorer de la immortalitat. Estaba cremant la casa del propietari Pau Miquel, y anaban els francesos á invadir

la casa y acabar ab la familia que no habia ja mort en el incendi, cuan un capita frances tracta de contenir els seus soldats. Mes la muller de Pau Miquel, viuda de poch moments, els rebutja y dientelshi -Fora d'aquí homes dolents. No vull que toqueu mon cos que l'embrutariau, ni tampoc que mos fills siguin francesos...- es llença ab ells al foch. La nit del 9 de Juny la vila cremaba. Els somatents que pogueran fugiren cap á Banyeras y Castellet. [Pg. 19]

Al endema, encare calentas las cendras de la crema de Arbos, emprendué novament la columna Chabran el cami. Passats els Monjos, y al arribar á la *casa dels capellans*, fou ja la vanguardia francesa hostilissada pel paisanatje de Vilafranca, comandantlo D. Salvador Miret y Anton Maria Llorens, quins s'habian situat en la *Creu de S. Salvador* y en el Convent de S. Francesch respectivament. Aquesta es la primera accio en quina es valen els catalans d'artilleria, mes las descargas que es pogueran fer no passaren de 7 ó 8, per falta de municions, manejan els canons, que no eran altres qu'els qu'habem dit foren duts de Sitjes, varis artillers escapats de Barcelona. La fortuna no presenta en aquesta diada bona cara als defensors vilafranquins, puig els medis de combat eran poch, essent els dels enemichs de molta mes potencia. Per aixó, les personas influyents de la vila, y en especial el Dr. Valenti Muntadas, Vicari perpetuo de Vilafranca, tractaren de convenser als combatents de que abandonessin la lluyta, ja que forsosament habia de selshi desfavorable, y de que imploressin del general frances lo perdo de la vila. Mes lo rahoable de las pretencions del Dr. Munatadas, pretencions que li valgueran amenassas de mort, desapareixia devant l'entusiasme dels defensors; aixis es que al lluyta continua, essent aquesta, com no podia menos de

sucsuhir, totalment favorable als francesos, quins entraren á las primeras horas de la tarde en nostre vila, comensant á saquejarla y cometent mil excesos. Empero, habian ja marxat numerosas familias recelosas de que es cometessin las escenas del Arbos.

Alashores, el mateix Dr. Muntadas, el Regidor Lluís Freixas y l'Escribá Jaume Mulloll, visitaren an En Chabran, de qui lograren el perdó de la vila, evitant el saqueig de las llars vilafranquinas. De la topada moriren mes d'una cincuenta de personas de las que fugian y s'amagaban pels blats del voltant.

Cosa de hora y mitja permaneixé la columna en aquesta vila, seguint després sa ruta cap á Barcelo- [Pg. 20] na. Y apesar de que els somatents no oferiren mes resistencia, els veyem saquejant y cremant, cometent á cada pas actes reveladors, d'una barbarie repugnant. A la sortida mateix de la vila entraren en el *Celler de Graells*, edifici que avuy ha desaparecut, llensant tot el vi que hi havia; á can Milá de Ferran mataren á un de la familia; robaren totas las casas properas á la carretera nova, entre ellas Can Rossell del Pago ó Pontazgo, ahont hi acamparen á la nit. Al dia següent saquejaren á Ordal, no perdonant tampoch á la Iglesia, seguint aixis fins a Sant Feliu de Llobregat, ahont feren un petit alto, per entrar després á Barcelona.

Aquesta fou la conducta del invasor en son pas pel Penades. Mes tart, havia Schwartz d'expiar aquets delictes en una altra

derrota al Bruch, mes vergonyant encare que la primera y tant poch encoratjadora com ella.

La conducta de Vilafranca en aquesta primera etapa ha merescut, per part d'alguns historiadors, censuras bastant fortes. Si aqui hagues trobat el frances la mateixa oposicio que en l'Arbos, la columna Chabran hauria perdut molt y molt. La prudencia, es cert, que aconsellaba als vilafranquins que cedissin; pro no es cosa d'obrar prudentment, devant d'una gent que es cuidan d'escampar per tot arreu miseria y mort. Si'l criteri prudent hagues prevaescut sempre, la causa de la terra poch hauria progressat. Al fi y al cap, l'Arbos s'habia trobat en el mateix cas y sa conducta habia sigut un altre del tot diferenta. Ames, pregunta l'historiador que formula aquelles observacions, estava a Vilafranca el Regiment de Guardias espanyolas que hi habia alli cuan els fets de 8 de Juny? Y si hi era, perque no hi prengué part? Es que las autoritats l'habian allunyat de alli pera evitar precisament que s'ajuntessin ab el paisanatje, com habia succuhit en el Vendrell ab els 300 suissos del Regiment de Wimpffeen?

Nosaltres creyem qu'aquestas preguntas venen bon xich aclaradas pel seguent fragment del parte [Pg. 21] que publica Chabran, al entrar á Barcelona, el dia 12 del propi Juny. Diu aixis l'aludit párrafo: «Un batallo de Guardias espanyolas, que es trobaba de guarnició a Vilafranca al punt del moti, se li proposa abandonar sos oficials y de reconeixer els principals dels *lladres* per quefes; pro els soldats despreciaren la proposicio y permanesqueran fidels: fou el dit Batallo voltat en

son cuartel... no se sab ahont para aquesta tropa, pro hi ha indicis de que s'ha retirat á Tarragona costejant el mar.»

No es trobaba, donchs, segons resulta d'aquet document, la tropa aludida á Vilafranca; y aixis s'explica el perque reduits els medis de defensa, calenta encare la crema del Arbos, abandonessin las llars tan bon punt compregueran qu'eran impotents pera deturar la marxa del enemich.

Consti, donchs, que cumpli Vilafranca son deber y que si la defensa no fou heroica ni forta fou solsament degut á que els sacrificis qu'anaban á ferse eran segurs y esterils. Es prova del esperit qu'animaba á nostres vehins en contra del invasor, la proclama de 17 de Juny de 1808, publicada per la Junta de Govern, y en quina es manifesta qu'estaba organissantse personal apte pera la defensa de la Patria.

* * *

Entremitj de las lluytas comensadas, entremitj del terror, miseria y espant que la guerra ja de si porta, y la que resenyem mes encare, per son especial caracter; s'hi veu flotar una idea qu'alenta, no per lo que d'ella s'en pot treurer de moment, sino per lo que representa, per lo que diu ab veu alta. El cos social catalá, al sentirse atacat en lo mes intim del ser ser, per una invasio extranya, preocupantese ben poch de la vida oficial que duya, s'organissa sol la defensa, aixecant al aire la bandera catalana. Renaix l'esperit nacional, no sols á Catalunya, sino per

tot Espanya, y aquesta resurreccio es una prova evident y palpable de la existencia natural de las societats nacionals de la terra iberica, [Pg. 22] existencia y forsa vital que fiu que no s'ensorres la vida oficial d'un Estat; vida comparable á la de una planta d'hivernacul, ja qu`una ventada estrangera posa en perill, ja que no té aire propi, ja que viu de favor.

Lleyda fou la qu'aixeca la bandera, y alli es constitui la Junta Suprema de Defensa, composta d'un Diputat per cada Corregiment, essent el de Vilafranca D. Manel Barba y Roca, si be en els primers documents- el mateix nomenament de Viveshi apareix, firmant per Igualada y en son defecte pel Corregiment de Vilafranca, D. Baltasar d'Olzinella; lo que prova qu'encare alashores En Barba no era á Lleyda. Dita Junta queda constituïda en 18 de Juny, si be una serie d'aconteixements feren que sas ordes no prosperessin, ab quin motiu apareix reformada pel mes d'Agost á Tarragona, figuranthi alashores per Vilafranca Joan Rodó, Rector, y mes endevant Canonge de la Seu de Girona.

Nomenat Palacio quefe de las tropas catalanas, qui revista mes de 20.000 homes á Vilafranca, contantshi tots els miquelets de Catalunya, tingué especial empenyo en reforsar la linea del Llobregat, quin riu es el limit superior del Penades, per quin motiu ben reforsada la linea quedaba á aixopluch tota la comarca. Corria ja per aquella encontrada, Joan Baget, comandant, qui tenia con á segon á Joan Seró, artiller escapat de Barcelona. Pels mitjans de Juny campaban lliurement aquets dos quefes entre S. Boy y Martorell, comtant ab somatents y

gent del país, soldats de Lleyda y escapats de Barcelona. Del 25 al 30 tingueran cinch atachs de Duhesme, vegentse obligats á retirarse á S. Pau d'Ordal.

Mes, baix el mando de Palacio, retornaren novament á sos llochs els retirats á S. Pau; es fortifica el Bruch y Casa Masana y á Can Juliá de Vallirana el capita de suissos Gabriel Pflugue, ab 100 soldats y 300 miquelets, hi establi una bateria de 3 canons, la que encomena despres al somatent de Vallirana, establint ell un campament á la Creu d'Ordal, ab 2 canons, arribant á reunirne 12 vinguts de Vilano- [Pg. 23] va, Tarragona, Vilafranca y altres punts. Las forsas d'aquesta linea tingueran diferentas topadas ab las imperials, essent favorable la sort á nostres armas.

La proba de la confiansa que es tenia en aquesta linea fou la traslació del Cuartel General, del Capitá General y de la Junta Suprema á Vilafranca en els primers dias del mes de Setembre, acudint també á nostre vila numerosas forsas, quinas acampaban pels voltants.

No podia En Duhesme esperar tancat á Barcelona, y aixis es que es disposa á rompre la linea del Llobregat, á quin fi, á primers de Setembre, s'hi presenta ab un exercit de 6,000 homes, superior á les forsas nostres. Mes tampoch pogué lograr son proposit, puig que'ls feren retrocedir En Cadalgues y Menchaca.

Com mes ferma es presentava la línia del Llobregat, mes avansaren la Junta Suprema y'l Cuartel General, preparant un cop sobre Barcelona. En efecte: en el mes de Novembre veyem qu'En Vives traslada'l Cuartel á Martorell, d'hont sorti el dia 7 del mateix mes, trasladantse á S. Feliu de Llobregat.

En el mateix mes, entrava á Catalunya el general Saint-Cyr, qui havia de canviar la sort de las tropas francesas. Comensa sitiament á Rosas, al mateix temps qu'En Vives atacava á Barcelona, y, deixant sas tascas, s'encararen els combatents en Llinas, perdent la acció els catalans. En aquella acció logra escaparse Vives, arribant á Mataró el 18 de Decembre, embarcantse per Sitges, trasladantse després á Vilafranca, punt de refugi en cas d'eventualitat, segons acort de la Junta suprema á S. Feliu en 14 de Decembre. Aquí el dia 20 del mateix mes, publica una proclama pera reclutar gent ab que continuar la lluyta.

Una volta en Saint-Cyr á Barcelona organissa una divisió pera dirigirse al Penades, forçant el dia 21 la línia del Llobregat. La infanteria espanyola pogué salvarse d'aquesta acció retirantse á Corbera y S. Sadurni; mentres que 40 caballs francesos en son furor de persecució arriban fins els murs de Vila- [Pg. 24] franca. Prop d'aquí fou trobat En Gomez de la Serna, un dels quefes escapats de la desfeta, á qui feriren gravement, morint de resultas á Tarragona; en el Vendrell atraparen an En Cadalgues y'ls coronels Ó'Donovan y Desvalls, y caigueren presoners el Coronel Silva; de manera que casi tots els quefes

del Llobregat foren morts ó fets presos en el Penades; perdentse també els acopis que hi havia a Cervelló, Vilafranca y Vilanova. Com furiosa torrentada s'esparramaren els francesos pel Penades, no respectant vidas y hisendas. En S. Pau d'Ordal ni mereixeren respecte «donas vellas y captaires.» Fou tant el terror que Vilafranca, al saberse la vinguda de Saint-Cyr, quedà totalment abandonada. Fins els malalts del Hospital fugian de son llit y s'escapaban de la peste francesa.

El dia 22 entraba el Cuartel general francés a Vilafranca. La Junta suprema s'havia retirat a Tarragona, ahont la veyem deliberanthi el mateix 22 y 23 del propi mes de Decembre. En Saint-Cyr avansa cap a Altafulla, ahont s'atura preparant l'atach de Tarragona, y allí troba l'acabament de la primera anyada de la guerra de la Independencia, cuan las armas enemigas comensaban a ferse sentir als naturals de la terra.⁶

II

Any 1809

Llarga y pesada es faria la relacio qu'habem comensat, si volguessim resenyar las anadas y vingudas de las tropas francesas y espanyolas per las encontradas del Penades. La extensio de la comarca, la especial topografia de la mateixa, ja que apareix esser llas d'unio entre las ciutats mes importants

⁶ Vegis l'Apendix, nota 2.^a

de Catalunya: Barcelona y Tarragona, feren que pel Penades anessin y vinguessin tropas y mes tropas. Las francesas solsament ja en passaren cinquanta [pg. 25] tres voltas. Resenyarem, donchs, breument lo que sigui mes digne de mencio.

Al comensar l'any nou trobem bona part del Penades ocupat per las tropas francesas. Mes aquestas eran mestressas no mes que del terror que trepitjaban, puig las hostilitats estaban á l'orde del dia. Y no s'atrebian á hostilizarlos tant sols els somatents llunyans dels punts importants, en quins tenian tropas, com conta la historia dels de S. Joan de Cunilles, sino que tambe els somatents propers als punts de forsa els plantaban cara com feren els de S. Cugat Sasgarrigas. A Capellades s`hi feu un bon nom En Joseph Mateu; á Sitges y S. Pere de Ribas sobresurtiren Llevaria y Capdet del Corral, quins protegiren un desembarc de Dolzogaray, que feu bona pressa als enemichs. Uns y altres *s'entretenian* en tirotejar als francesos, enduentselshi tot lo que podian, retornant á sas casas vestits moltas vegadas ab els uniformes dels enemichs y ab caballs seus y generalment ab algun presoner. Un dia el somatent de S. Pere de Riudeviltles ataca de ferm als francesos que treyan palla de una masia del voltant, desbaratant als caballers y endueutsen els dels somatent 49 caballerias.

Hem deixat, al acabar l'anyada anterior, En Saint Cyr á Altafulla preparant l'atac de Tarragona, ahont hi havia anat á parar Reding. La inexplicable peresa del general frances permite que'ls dispersats de resultas de l'avansada dels francesos, es

reunissin y poguessin tractar fins d` atacar al enemich. El teatre de la accio habia de ser Vilafranca. An aquet objecte, á fi de evitar la retirada cap á la part de Sitges, comensa per trencarse el cami de Vilafranca á Sitges. Preparada aquesta part, el mariscal del camp Joan Baptista Castro habia de baixar cap á Vilafranca de la part de Igualada y S. Sadurni ab 15.000 homes, mentres En Reding apareixia per la banda oposada ab 8000 homes dels que tenia á Tarragona.

Comensaba á posarse en practica aquest atac, puig teniam ja En Castro á Igualada, cuan Saint- [Pg. 26] Cyr, deixant la divisio Souham al Vendrell surt de Vilafranca el 16 de Febrer ab la divisio Pino, ab l`intent d`embestir á Igualada, al mateix temps qu`els generals Chavot y Chabran habian d`anar á Capellades. La divisio Chavot fou la primera d`entrar en foch, topantse ab unas guerrillas espanyolas compostas dels defensors de Capellades, miquelets y`l primer ters de Barcelona, quins atacaren als francesos, causantelshi 53 morts y 73 presoners, entre ells el coronel Carrascosa.

En Saint-Cyr, al tenir noticia d`aquet desastre, es dirigi á La Llacuna, apareixent el 18 de Febrer per las alturas de Montbuy. En Castro, al veurers atacat per hont no es creyan y convensut de la impossibilitat de portar á la practica el plan concebut, abandona á Igualada, avisant als defensors de Capellades y La Pobla pera que fessin lo propi.

Ocupada Igualada per Chabran, poch pogué estarshi, puig

d'alli'l tregueran els miquelets que baixaren de Mataró y Valls, en número de 2.000, obligantlo á trasladarse á Vilafranca, d'ahont, un xich reposat, adelanta cap á Ordal. Segui En Chabran son cami; pro, al arribar al Llobregat, punt ahont s'habian reunit els nostres, tingué de retrocedir fins á Vallirana, tenint 180 morts. En el pont del Lladoné sol ja se n'hi trobaren 40. Sucshia aquesta retirada el 10 de Mars.

Al endema, els de S. Sadurni, comandats per l'intrepid Sadurni Mir, es dirigiren a Can Ravella d'Ordal, ahont hi havia 300 francesos, obligantlos á abandonar el lloch. Prop de can Ravella, s'hi ajuntaren 1.800 homes, reclutats de Igualada, Piera, Masquefa, San Quinti y Calaf, camandantlos Antoni Franch de Igualada. En el prat de Moyó es toparen aquestas tropes ab las de Chabran el 14 de Mars, tinguent una batalla empenyada, quina no fou favorable als nostres que abandonaren aquell lloch pera anar á guanyar el pont de Molins de Rey.

Cansat En Saint-Cyr de tanta oposicio y perillant Barcelona per efecte d'una conspiracio, suposada ó real, y obehint tal vegada ordres del Emperador, es [Pg. 27] retira aquell á Barcelona, sortint de nostre vila els francesos el 27 de Mars. En Saint-Cyr el veyem á Barcelona ja el dia 23, mentres qu'En Chabran hi arriba'l 29.

No abandonaren, empero, els francesos l'empenyo de dominar al Penades, y en una de sas moltas correrias, arriba En Chabran fins á Martorell, d'ahont tingué de retrocedir, despres de 6

horas de foch, empaitantlo bon tros els capitans Xalon y Milá, morint en aquesta accio el quefe de la forsa italiana.

Comensat el siti de Girona y en la impossibilitat de partir Duhesme las tropas entre Girona, Valles y Penades, puig s'hauria guanyat segura derrota, passa el Penades alashores relativa calma. Concorregué nostre vila al Congres de Manresa, reunit pel objecte de concentrar auxilis per Girona, asistinhi dos representants nostres, quins foren: Ramon Joseph de Bouffard, Baro de Canyellas, y l'Advocat Joan Maria de Montserrat Ferret.

III

Any 1810

Als mitjans de Mars d'aquesta anyada, tracta el mariscal Augereau d'embestir la linia del Llobregat, quin abandono, permeté'l lliure avens de las tropas francesas, si be trobaban els pobles abandonats y las casas desertas. Vilafranca segui tambe aquesta conducta, puig tothom marxa, inclos las autoritats, junta y clero, refugiantse en els pobles separats del cami ral.

Abandonada la vila pels vehins fou horriblement saquejada el 19 de Mars per una colla de perturbadors, quins entraren ab el pretext d'apoderarse de la polvora y municions que hagessin

pogut deixar els escapats y cremaren tots els documents de Casa la Vila per creurer qu'entre ells trobarian els francesos medis pera fer pagar la contribucio á la vila. Al mateix temps una altre partida d'aquets pertur- [Pg. 28] badors anaren á Ordal y desbarataren las baterias que hi habian, derribaren las tres casas que servian de cuartel, acabant per destruir las forcas qu'en el mes de Juliol del any anterior s'hi habian posat pera castigar als que portessin queviures á Barcelona.

El caracter turbulent d'aquesta colla fa sospitar del movil que las guiaba: es dir, si eran entusiastas que de bona fé destruian lo que creyan podia afavorir als francesos, ó be si eran gent pagada per aquestos ab el fi de destruir el pais, ja qu'habian de convencers de que per dominar à Catalunya habian d'acabar ab els catalans. El P. Ferrer els califica de inconsiderats somatents; pro cap document de la epoca explica tal revolta d'aquestos. Això y'l fet de que aquestas revoltes precedissin als francesos, fa pensar an En Bofarull qu'aquets pertorbadors eran gent pagada pels francesos. Tal volta tingui raho.

Dugas foren las columnas que Augereau envia al Penades: una que portaba el cami d'Ordal y l'altre el de Martorell y S. Sadurni. Com hem dit avans, las poblacions de pas estaban desertas, pro ab tot el saqueix fou general. A Vilafranca deixaren 900 homes, seguint l'avens cap al Vendrell y Valls.

L'exercit frances s'habia esparramat pel Penades, presentantse sumament dividit y O'Donnell tracta d'aprofitar aquesta divisio,

à quin fi envia contra la guarnicio francesa de Vilafranca, una columna volant al mando del mariscal de camp Joan Caro. Tractaren els francesos de presentar lluyta als catalans; pro, convensuts de la superioritat numerica d'aquestos, retrocediren al cuartel, ahont es fortificaren y defensaren ab ardidesa, acabant no obstant per rendirse. Tenia lloch aquesta acció el 29 de Mars.

Al entrar al cuartel, trobaren els catalans mort al Corregidor de Vilafranca per nomenament frances, D. Lluís Freixas, á qui es suposa mataren els francesos creguts de que'ls havia venut. Els presoners, en numero de 700, foren duts á Vilanova y després á Tarragona. [Pg. 29]

Vensuda aquesta forsa retorna molt part de tranquil·litat al Penades, puig qu'estaba acostumada aquella á presentarse pels pobles ab exigencias de diner y queviures.

A la maieixa nit sortia Caro cap á Sant Sadurni, ahont fiu nit, dirigintse á ajudar an En Campoverde y Rovira, quins hostilissaban Manresa ocupada ja pels francesos. En son cami, bati ab exit, aprop d'Abrera, á una columna que li havia enviat Augereau.

Altre volta las tropas de Augereau que s'havian dirigit á Valls y Reus, regressaren cap á Barcelona, passant per Vilafranca el 8 d'Abril, cometent las acostumadas barbaritats.

Pochs dias despres O'Donnell multaba als vilafranquins per haber donat mort á dos soldats espanyols; morts que foren degudas al empanyo per part de la vila de que no es separessin las tropas espanyolas, deixant indefensa á la població.

Separat Augereau del mando de las tropas imperials de Catalunya, fou nombrat Macdonald, qui sorti de Barcelona ab una forta divisio probablement ab la intencio d'ajudar an els que maniobraban per la banda de Tarragona. Passa sens novetat, contra sa creencia, la linea del Llobregat, arribant á Vallirana lloch guardat per Ibarrola. Aquet, al veurer que s'acostaban las tropas francesas feu un fals moviment, deixant Vallirana al descubert; y cuan Macdonald es llensa sobre la poblacio, l'intrepit Manso l'hostilissaba, fentli perdre molta gent y molts caballs. A Ordal toparen altre volta Manso y Macdonald, fent el primer pagar carissim al segon el saqueig qu'anaban fent. Al ser prop La Granada la caballeria espanyola ataca á la retaguardia francesa, causantloshi moltas perduas.

Entra Macdonald á Vilafranca el 15 d'Agost, y permaneixé aqui solsament un dia, qu'aprofita pera exigir algunas centas cuarteras de civada, peticio que, negada, motiva la presso de cinch de las personas mes principals, quinas obtingueran son rescat per cent cuarteras. [Pg. 30]

Per acabar la resenya d'aquesta anyada, debem descriurer el

pas de Macdonald pel Penades, en la sortida que feu de Barcelona pel mes de Decembre. Sense cap obstacle atravesa Macdonald el Llobregat, de manera qu'el mateix dia de sa sortida de Barcelona, la vanguardia de sa forsa arribaba á Vilafranca, ahont se detura un dia. Al endemá parti la tropa, mes al passar Els Monjos foren ja hostilissats pel coronel Pere Sarsfield, qui estava baix las ordes del general Joseph Obispo. Veyam com es realisa aquet atach.

Convensut Obispo de la impossibilitat d'esperar Macdonald al Llobregat, quina defensa li estava encomenada, y com no vinguessin ordes de O'Donnell sobre lo que habia de fer desde Vilafranca, ahont habia anat á establirse, resolgué retirarse d'aquí, disposant que'l coronel Sarsfield cubris la retirada, en cas de que se l'ataqués, situantse al efecte mes enlla dels Monjos. Las tropas de Sarsfield no eran moltas, pero foren tan ben distribuïdas, al atacar la vanguardia francesa, que l'enemich dupta y espera rebre nous reforços avans de atacar. Arribats aquestos, comensa l'atach. Resolgué alashores Sarsfield retirarse, fent sostenir la retirada per las tropas de dreta y esquerra. Atacaren ab bona empenta, en aquet punt, dos escuadrons d'imperials als Husars de Granada, que eran dels que sostenian la retirada, pro el coronel Malats ab Coraceros espanyols planta cara y ataca ab tant bona sort que l'escuadro enemich desapareque en 5 minuts, quedant morts un 40 ó 50 sobre el terreno y'ls restants, en numero de mes de 100 eran perseguits fins Els Monjos. Els francesos retornaren tot seguit á Vilafranca. En Sarsfield unit á la restant forsa marxa al Arbós y despres al Vendrell; mentres En Macdonald sortia de Vilafranca cap á La Bisbal y Brafim, apareixent despres á Tortosa. [Pg. 31]

IV

Els ultims anys

Durant l'anyada de 1811, no es dongueren atacs d'importancia en el Penades, puig tota la atencio dels francesos es reconcentra á Tortosa y Tarragona. Durant l'atac d'aquesta ultima, la Junta Suprema y Campoverde es retiraren á Vilanova, d'hont dirigiren la defensa de Catalunya. Maniobraba en aquet temps per aqui'l Penades O`Rian, qui atormenta de valent als francesos de Vilanova y Sitges, logrant repetidas victorias.

A las primerias del any 1812 sorti un convoy de Barcelona al mando dels generals Mathieu y Lamarca, en direccio á Tarragona, saquejant aquesta vila al passarhi en el dia 22 de Janer. Aquet saqueix es conta per un dels mes horrorosos, per cuan els soldats no tenian fré en sos delictes y el mateix general Mathieu els hi atiaba.

Debem anotar els serveys qu'en aquesta com en altres ocasions, prestá á la vila l'ilustre compatrici, el Dr. Janer, qui posseia á la perfeccio la llengua francesa, habent parlat en bé de la vila als generals De-Caen y Mathieu y als mariscals Saint-Cyr, Augereau, Macdonald y Suchet. Segons una biografia del Dr. Janer, un dia impedi ab exposicio de sa vida que una turba de forasters armats assessinesin á dos soldats francesos malalts en l'Hospital de la vila y en quin podian curarse per un conveni entre las dugas parts beligerants. La circumstancia de

posseir varis idiomas (ingles, frances, italia y alemany) li valgue molt. Un jorn, tornant de visitar un malalt en despoblat, es veigué intimat per un centinella, á quina intimidacio contesta ell en purissim italia y, conduit al Cos de Guardia, encare obtingué escolta fins á casa seva.

Donat el sistema de guerra que feyan els nostres, seria are feyna llarga la de resenyar tots els capdills qu'aparegueran en aquesta guerra. Pot dirse que qui [Pg. 32] mes qui menos, tots els catalans portaren son esfor á la salvacio de la patria. En el curs d'aquestas relacions, ja citem els capdills mes importants: Capdet de Sitges, Llevaria del Corral de Sant Pere de Ribas, Mir de Sant Sadurni, Mateu de Capellades, Franch de Igualada, Olivella d'Ordal, Menció del Vendrell y tants y tants d'altres que seria impossible enumerarlos sense exposarse á equivocacions.

Pel mes de Febrer del propi any de 1812, el general Manso apoyaba á Vilanova un importantisim desembarch, mentres part de sas tropas lluytaban en lo Llobregat contra las francesas que sortian de Barcelona ab l'intent d'impedirlo.

Pel mes de Juliol, tractaren els francesos de sorprendre al celebre Manso, qui estava d'alguns dias á Martorell, mes sabedor del intent del general frances Mathieu, distribui sas tropas en Vallirana, Papiol, Roca de Daroch, Martorell y Sant Feliu. Apesar de coneixer Mathieu la situacio de la forsa catalana no pogué sorprendrels, ja qu'aquets se li escorregeran. Seguint l'avens, es troba la caballeria francesa ab el camí tallat

per orde que havia donat en Manso, y al pretendrer retrocedir toparen ab l'agent de Roca de Daroch, sostenint un mortifer foch. Atacaren alshores las alturas, mes l'atach no els fou favorable. Y cuan Mathieu retornaba á Barcelona, topá ab la forsa acantonada á Sant Feliu que retornaba cap á Vallirana, trabantse un combat quin exit fou pels catalans. No pogueren els francesos apoderarse de Manso.

Als comensos del any 1813, veyem varias correrias dels francesos pel Penades, entre ellas las dels generals Mathieu, Abbe y Suchet, de retorn aquet últim de Tortosa. Corrian tambe aquesta comarca l'Erolas y Manso, seguint el seu sistema de guerrillas. Pera que es vegi la pericia d'aquet ultim general anem á descriure una accio desenrotllada á Sant Sadurn de Noya, ahont tenian els francesos un destacament en defensa de la gent que treballaba als molins fariners y de quins productes es servia la tropa francesa. Coneixia En Manso que la vigi- [Pg. 33] lancia era exercida per un batallo piemontes, situat prop de Monistrol de Noya. Es coloca Manso en una petita altura del devant, de manera que'ls combatents estaban cara á cara. Coneixedor En Manso de las dificultats del atach, preferi ser atacat; y dispossa tan be las forsas que cuan els italians embestiren es trobaren voltats per catalans, fentse presoner á tot l'escuadro supervivent en numero de 400, morintne 200 y quedant ferits mes de 80 quins es confiaren al cuidado dels de S. Sadurni.

Al arribar el mes de Setembre, En Bentinck, que estava á Vilafranca, coloca al coronel Adams en el pas d'Ordal, decidint

el mariscal Suchet atacar aquesta forsa, enfadat per una jugada de Manso, reunint, al efecte, sas forsas que no baixarian de 14.000 homes y distribuintlas degudament. La primera en rebre els atachs fou la forsa que comendaba En Manso, que s'extenia de Gelida fins á la carretera, tropa que contingué perfectament las embestidas del frances Mesclop. En Suchet embesti pel mitj y si be son atach fou rebutjat per dugas voltas, en el tercer conseguí apoderarse d'un lloch, á causa d'una ferida al coronel Adams; mes colcat l'intrepit Torres, en el lloch d'aquell, combaté tan de ferm qu'anaban á retrocedir els guanyadors quan un reforç á temps contingué las tropas inglesas que defensaban las alturas. General hauria resultat la destrosa, á no haber entretingut Manso als 5000 homes que manaban Mesclop y De Caen y que debian voltar Ordal, per atacar aixis de la part de Vilafranca. Gracias al seu esfors y al d'En Bentinck se contingue la desbandada y no tingué la derrota las malas consecuencias qu'eran de temer.

Sense poguer ficar si en la diada d'aquesta batalla es separaren de Ordal forsas beligerants, las quals passaren combatent per entremitj de la vila y batintse els catalans en retirada fins aprop dels Monjos; ó be si fou en un altre diada, lo cert es que la tradicio diu que, sorpresa la linia catalana d'Ordal per un atach inesperat dels francesos ó de un números escuadro de la seva caballeria destacat de Valli- [Pg. 34] rana, emprengueran las forsas aliadas d'Espanya é Inglaterra precipitada caminada, passant els beligerants per entremitj de la vila, fins aprop dels Monjos.

Mori en aquesta acció del 13 Setembre un dels quefes del exercit aliat, qui caigué en el camp de La Riba distant uns tres kilometres de la vila. Conmemora aquesta mort la lapida que hi ha clavada á la fatxada del Cuartel de Vilafranca.

La lluyta d`Ordal fou la ultima acció favorable als francesos en el Penades. Anaba ja de capa caiguda el poder de Napoleon y era ja hora de prepassar la seva retirada d'Espanya. El mariscal Suchet es feu carrech de la situació qu'atravessaba y sorti de Barcelona ab numerosas forsas al objecte de recullir las que hi habian escampadas per Catalunya. Volia recullir las forsas de Tortosa, Lleyda y altres punts. Aixeca`l campament del Llobregat y segui son cami, mes al arribar á Vilafranca es topa ab la divisio Sarsfield, quina s'estaba fora la vila en linia de combat, y á bon segur que hauria esclatat la lluyta, si Suchet, convensut de que li tocara perdre, puig li venia al radera hostilissantlo En Copons y tenia are Sarsfield al devant, no s'habés decidit á retirar-se, no volent expossar en aquella acció la sort de moltes altres guarnicions que perillaban. Retorna, donchs, Suchet á Barcelona ab algunas perduas que li feren diferentas escaramusas.

L'any seguent, el 1814, es l'últim de la guerra d'Independencia. Els francesos habian casi totalment desaparecut y la unica columna que quedaba pel Penades, la divisio Lamarque á Martorell, fou feta presonera. Poch temps despres es firmaba'l tractat entre Ferran VII y Napoleon, y sortian de Catalunya las tropas imperials. [Pg. 35]

V

CONSIDERACIONS CRITICAS

Despres de tanta lluyta y de tanta guerra, despres de tanta sang derramada en defensa de la Patria, queda l'anim extranyat y absort ensemps. Y es pregunta: ¿Com pogueran nostres avans passats resistir tans saqueixos, tantas vexacions, tantas crueltats? Com pogueran viurer talats els camps, abandonadas las tascas ordinarias, desengrats els cossos per las feridas rebudas en la lluyta, buydas las butxacas per las contribucions, multas é imposicions? Fins l'aire plé de fum y polvora, que debia irritar més y més l'esperit de venjansa que bé prou qu'arrelaba en els pits, habia de ser contrari á la vida, puig aumentaba la excitacio nerviosa de tot un poble; y aquet no poguent menjar, ja que'ls queviures escasejaban, essent celebre la fam del any 12, es llensaba foll d'ira contra el frances qu'habia sembrat á la patria de destruccio, á la familia de mort, al cor de mals. Cal remarcar bé la grandesa heroica del esfors geganti de la primera generacio del sigle XIX. Ella salva del naufragi cert y de la mort mes que probable á la Patria tota, y al ferho ho realisá d'una manera que sorpren, ab tot y ser la unica manera com un poble pot salvarse: aixó es afirmant sa personalitat, remarcant sa fisonomia, sagellant sa naturalesa propia, desprenentse de las artificialitats ab que gent extranya enmascararen son rostre. S`hi veu en aquesta guerra viu y potent el sentiment de la nacionalitat, pro la nacionalitat qu'es redressa al sentirse ferida es la nacionalitat vera, la unica que te vida. Precisament en aquestas suprermas crisis de la historia es com se trempa el caracter, es com se manifesta l'individu. Y en la guerra contra'l frances, es revela Catalunya ab tot son

caracter y actiu temperament.

Es crea á Lleyda una Junta Suprema encarrega- [Pg. 36] da de la direccio de la campanya: Junta constituïda per diputats de cada Corregiment y que seguint las vicisituts de la guerra la veyem are á Lleyda, are á Tarragona, are á Vilafranca, ó be a Martorell, Sant Feliu, Vich, Tortosa y altres punts. Y si be aquesta Junta tingué certas relacions de dependencia ab la Central, això no fou fins ben passada la primera impressio de sorpresa produhida per la impensada invasio y encare obra sempre ab absoluta independencia y ab plena llibertat d'accio en molts dels seus actes.

El fenomen que es desenrotlla ab la creacio de aquesta Junta es clarament comprensible, sí's considera solsament qu'en l'orde de nostres afectes ocupan els llocs preferents la familia y la nacio, y sols despres d'aquells afectes es preocupa el cor humá del Estat en que viu.

Pro, ames d'aquet sentiment de nacionalitat, un altre afecte empenya á la generacio primera d'aquet sigle dinou, á las lluytas contra'ls imperials. Aquet sentiment era la religiositat. Las classes directoras de la campanya que coneixian perfectament l'esperit de la gent catalana, compregueran la imperiosa necessitat en que es trobaban, d'usar tota mena de armas que poguessin, pera presentar als invasors com la gent mes dolenta, com altres diables escapats del Infern. Y'ls actes afavorian aquestas suposicions, perque diabolica y ben diabolica

fou sempre la politica de Napoleon. D'aquí aquella doctrina que, imitant la cristiana, es donaba en las escuelas, d'aquí que estes tan arrelada la creencia de que matant francesos es guanyaba'l cel...

Si's considera desapasionadament aquesta lluyta, y s'atent solsament al aspecte utilitari, no pot menys que duptarse de si fou ó no mes ventatjosa la esclavitut que es sofri durant la guerra que la que s'hauria hagut de pasar sometentse facilment. Nosaltres creyem que s'hauria perdut molt sometentse. Empero, encare que admirem la tenacitat de nostres avis en enterrar soldats y mes soldats d'altre banda dels Pirineus, lamentem que tanta sang servis sol- [Pg. 37] sament pera la defensa de una causa que ja de si mateixa es porta la justicia.

Atenent als resultats d'aquesta lluyta, hem de convenir que es fortifica y manifesta d'una manera evident la existencia de Catalunya com á tal nacio, afirmacio que tambe pot ferse respecte las demes nacionalitats espanyolas, perquè totas ellas s'organisaren solas en la lluyta y en el govern de la lluyta. Entitats que tan á maravella compleixen sa missio, ab tot y'l punible abandono del cap governant, son verdaderament entitats dignes de respecte y de regirse y governarse, son propiament entitats nacionals. Pro, al tractar de governarse, las entitats que habian existit avans ho feyan á la antigalla, del modo y forma que ja habian tingut; mes el cap superior ó central, al organizarse, procedi d'un modo totalment contrari al que avans regia. Si avans el poder pertanyia al Rey, las Corts

de Cadis es declarar soberanas y proclaman la soberania nacional; si avans era'l Rey dispensador de merces y llibertats en forma de privilegi, aquestas llibertats son naturals al home y al poder toca reconeixerlas; si avans era'l Rey governador unich, are te un coparticipi: en una paraula, en substitucio del regim absolutista de Castella, s'implantaba'l sistema constitucional. ¡Contrast admirable! La obra de la naturalesa, els centres naturals de las entitats socials, malgrat á haberse paralissat mes d'un segle, al reviure, segueixen la mateixa vida que duyan, la modifiquen en lo que las circumstancies aconsellaban y compleixen son fi; la obra dels homes, estroncada per curt temps, pert el cami de sa perfeccio y, al reviurer, tot son novetats, tot son discussions.

Entenguis be que no censurem la obra de les Corts de Cadis, la cual, si haguessim de discutir-la, s'emportaria de nosaltres mes aplausos que censuras; pro hem de fer notar aquets diferents fenomens de las entitats naturals y de las creadas per ma del home, porque aquets fenomens es repetiran sempre que les circumstancies ho permetin, essent per lo [Pg. 38] tant un dato no despreciable pera'l complet coneixement del poble.

A mes de lo qu'hem dit, la guerra de la Independencia posa fita en Espanya á una vida politica y n'obra una altre de nova, ab miras á la democracia. Tal vegada es aquet l'unich benefici que podem agrahir á la invasio francesa, y encare, no hem d'atribuir-li totalment, ja que fou solsament la causa ocasional de que sortissin á la superficie las ideas politics acumuladas per la filosofia del sigle passat, filosofia que no era altre que la

mateixa que habia engendrat la Revolucio francesa y qu'es reconeixia á Espanya, d'un modo mes ó menos semblant; mentres en nostres camps y encontradas bregaban contra`ls francesos tota la generacio de alashores. Incidentalment, podem afirmar are que raho tenian els revolucionaris francesos en calificarse de revolucionaris de la humanitat, perquè si tal caracter d'humanitarisme no presentessin sas solucions, á bon segur que nostre Estat s'hauria resistit á seguir las y copiar las. Trionfaren, donchs, sas ideas: foren vensudas sas armas.

D'aquellas ideas revolucionarias basadas en la concepcio d'un home que no existira mentres no hi hagi á cada carrer una escola y á cada casa un mestre, en prengueran nostres llegendadors las concepcions jacobinas de la llibertat y del Estat. Eregits en suprens poders, no temeran de modificarho absolutament tot y de tractar de donar novas bases á lo que ja ben bonas las tenia. S'esborra alashores á Catalunya del mon oficial, es proscribiren las lleys s'amenassa de mort la vida propia. Precisament s'intentaba destruir la á la hora en que debia premiarsela per son heroich temperament.

No volem allargar mes aquestas consideracions. Ni cal tampoch ferho, porque ja tindrem ocasio de parlar de las ideas que feu naixer á la llum la guerra de la Independencia, unich aspecte profitos y util d'aquesta guerra. Precisament las lluytas que omplen aquet segle comensan aparalladament ab aquesta guerra, com anem á veurer. [Pg. 39]

LAS IDEAS POLITICAS DEL PENADES

EN EL SIGLE XIX

LA POLITICA REGNANT FERRAN VII

Seguint las consideracions qu'adelantabam en l'últim capítol del llibre precedent, podem ara explicar las ideas politicas que nasqueran en las Corts de Cadis. Implantaban aquellas benemeritas Corts el sistema constitucional. De grat uns, porque aquets eran sos ideals, mitj per forsa altres porque eran en politica absolutistas y miraban la obra de las Corts com á revolucionaria, aceptaren la instauracio de las mateixas. Els uns volian que la nova institucio prengues carta de naturalesa dintre Espanya; volian els altres que, al presentarse'l Rey, cesses aquell poder pera que'l Rey pogues altre volta exercir l' omnimodo poder que tan malament habia usat. Pro, entretant, el patriotisme que guiaba an els llegendadors de Cadis ofegaba tota idea d'oposicio á las mateixas, cuidantse solsament d'avansar en la patriotica empresa de treurer els francesos de casa.

La historia de las primeras Corts espanyoles convens al mes descregut de la virtualitat dels pobles pera regirse y governarse per si mateixos. Estroba el poble sol, orfe de Rey, abandonat, sense una ma que'l guiés per la escabrosa caminada qu'habia d'empendre, sense una veu que li senyales la estrella del seu nort; es troba invadit y lo que es mes invadit alevosa, soptadament; y aquell poble que avans preparaba festas pera'l pas del exercit aliat, te prou serenitat pera senyalar-se el cami, pera procedir en contra del invasor, pera donarse autoritats que l'empenyessin mes y mes. Creixen arreu juntas: funcionan aquestas admirablement: regna en tot el major orde: y al cim

del Estat s'hi aixeca una [Pg. 40] institucio exotica, una institucio nova, quin plantejament habia costat una tempesta revolucionaria an els invasors nostres, plena de morts y de crims, y de qui, no obstant, s'implanta sense obstacles resol ab verdadera sabiesa la majoria dels punts que li pertoca ocupar-se, compleix á meravella la noble missio de governar al poble, defensant de passada la integritat del terror d'un modo digne, d'una manera admirable.

Semblaba que devant de la tasca feta per las Corts de Cadis cap veu s'aixecaria contra'l sistema que las habia dudas. El sol agraiment que mereixien per la salvacio d'Espanya era prou per a fer creurer en sa confirmacio pel Rey. Ell era, per altra banda el primer interesat en conservarlas, ja qu'an ellas debia, en molta part, el trono qu'habia abandonat com poruga famella. Hi habia mes encare: institucio qu'en epocas criticas compleix son fi, es institucio digne de ser respectada y de viure ab vida propia y galana dintre d'un pais, perque esta ab ell identificat.

Ferran no respecta res, no tingue cap mirament. Al entrar á Espanya, vegé per tot arreu testimonis indelebles del carinyo qu'el poble li profesaba, vegé por tot arreu irrecusables probes de la nacio qu'habia abandonat, deixantla á merces d'extrangers. Pro, aquell Rey, inflat al veurer tanta fidelitat, no volgué reconeixer de la obra d'aquell poble mes qu'una part, la que an ell li anaba bé; mes rebutja l'altre part, la mes hermosa, la mes digne: el regim que s'habia donat á si mateix. Complasqué al pais en lo de regirlo; pro, el paga ab moneda dolenta ab lo de manarlo. Ferran, plorant devant las ruinas y

devastacio del Arbos, sacrificat en defensa de son dret, feya esperar un altre monarca tot diferent del qu'apareix á Valencia decretant l'absolutisme.

No hem pas de seguir an En Ferran pel camí de sa vida, pro encare qu'ens separem de nostre objecte, debem fer notar que Ferran ple d'incertituts, de malicia y de torpesas consuma la existencia á Espanya de la rutina é ignorancia. Ell podia montar [Pg. 41] l'Estat á la moderna, tenia á sa ma totes las claus del país, podia cambiar perfectament la vida de la patria que tan confiaba ab ell; y feu precisament tot lo contrari: retornar el país al estat d'avans de la guerra, seguint el mateix sistema dels Godoys y esborrant de la historia las paginas mes gloriosas de nostre vida politica. El desengany de nostre poble, ó al menys de la part pensadora del mateix, habia de ser per forza desencoratjador y terrible. No es extrany, donchs, que las Corts arribessin á declarar, cuan s'habia entrat ja en la segona epoca constitucional y avansaban altre cop per nostres encontradas las avansadas de las tropas francesas ab l'intent de restaurar l'absolutisme; no es extrany donchs, que las Corts declaressin al Monarca incapacitat pera regir. Boig, rematadament boig, ha de ser el Rey que preten cambiar de sistema de govern com de camisa, y que avuy escriu aquellas memorables paraulas de «Marchemos francamente y yo el primero por la senda constitucional» y dema persegueix als constitucionals, empresonant als mes significats, erigint el suplici com á medi de represio, establint el terror com á medi de domini. Raho tenian las Corts. Llastima que per un Monarca de la naturalesa de Ferran, hagués derramat tanta sang nostre poble!

Regnats com els d'En Ferran VII diuhen ben clar que la vida de las nacions resideix en ellas mateixas; de cap manera permaneceix agermanada ab una dinastia, ab un trono, ab un Rey. Els ilusos qu'encare creuhen en la lilegitimitat de personas y pretendents haurien de recordar aquesta plana de la historia que desfa todas las doctrinas y haurian de compendrer que en un Estat la forma de govern es lo que menos importa.

Exposadas aquestes generals consideracions sobre'l desenrotllo politich dels temps de Ferran VII, debem indicar el camí que segui la politica en el Penades.

N'hi ha prou en coneixer la historia del Penades [Pg. 42] dels temps anteriors, pera poguer afirmar que'l Penades fou francament constitucional. Y al fer aquesta afirmacio hem de consignar una salvetat, o siga, en quant la Constitucio no lesionés las llibertats y drets de la terra. Aquets dos sentiments: d'amor a la llibertat individual y d'amor á Catalunya, qu'eran els que informaban la vida politica del Penades, es compren que hi dominessin atenent solsament al esperit de nostres comarcans. Nostre Catalunya, encare que ajuntada ab Castella, no habia fet causa comuna ab ella fins en la Guerra d'Independencia, en la que un meteix perill las amenassaba. Y encare que aquella unitat de perill sembla qu'habia d'establir fonda germanor en els dos pobles atacats, no fou aixis. Catalunya obra en molts de sos actes per compte propi, y nostres paisans tenian fisonomia propia fins en els combats, preferint la guerra de guerrillas, petita en apariencia, pro gran en realitat, á la de grans batallas. La primera manera

de guerrejar ens dona un Bruch, la segona un Llinás. Y com Catalunya havia sigut sempre democràtica y lliberal, d'aquí qu'estés molt arrelat el principi de llibertat en nostres comarcans. Cert es que la Constitució de Cadis proclamava la llibertat del home y ensorraba la nacionalitat; pro, nostres paisans ab son bon sentit practich compregueran qu'eran las dugas perfectament compatibles y que podian per lo tant á la hora defensarlas.

Fou nomenat Alcalde constitucional de la primera epoca, el ilustre compatrici Pere Batlle y Mascaró, qui desempeña'l carrech ab lloable zel y entusiasme. Al decidir-se Ferran per l'absolutisme, tingué Vilafranca altre volta Alcalde Corregidor; mes la sublevació de Riego de l'any 20, retorna altre volta els alcaldes constitucionals. Per cert qu'en aquesta segona epoca constitucional sobresortiren en política dos vilafranquins: En Pere Batlle y Mascaró y'l Dr. Janer. El primer qu'havia sigut ja alcalde constitucional, fou investit ab el carrech de Diputat Provincial, en paga dels serveys prestats com Alcalde; y'l Dr. Felix Janer y Bertran fou [Pg. 43] nombrat Diputat á Corts en la primera legislatura d'aquesta segona epoca, ó sigui de 1820 á 1821. Dedicat al estudi de las cuestiones medicas, no es distingui molt en materias politicas, si bé trevallà molt en la reforma de la ensenyansa presentada a las Corts l'any 21 y que desgraciadament no arriba á aprobar-se. Apart, d'aquet senyalat trevall, figura entre'ls *diputats del vint*, ó sigui entre'l grupo dels diputats nous y davant, per lo tant, dels del any 12, dels diputats vells. Desempenya els carrechs de President de la comissió d'Instrucció y salut pública y de Beneficencia.

En aquestes mateixes Corts es feu una nova divisió territorial pel Decret de 20 d'Octubre, distribuïntse Catalunya en 25 partits, figurant el de Vilafranca ab 52 pobles. Perdé, donchs, molt el Corregiment de Vilafranca. Igualada es feu partit del tot deslligat de Vilafranca, pro continuaren ajuntats al nostre Vilanova y tots els pobles qu'avuy componen son partit judicial y també Vendrell ab bastants dels seus.

Mentres els partits polítics es feyan guerra á mort; mentre exaltats y moderats discutiren ab passió y foch la Constitució espanyola, treballant els primers pera desenrotllarla en sentit ampliament lliberal y'ls segons pera que es quedés tal com á Cadis s'havia estatuit; els enemics de la llibertat treballaban pera enrocar la obra constitucional. Es lley de la naturalesa que á cada acció ha de seguir la subsegüent reacció, y sembla que sigui lley del home augmentar els graus de l'una y del altre á mida qu'augmentan els numeros de cada una. A la escandalosa reacció del any 14, seguí la revolució del any 20, an aquesta la reacció del 23, quina comparada ab la primera mereix el qualificatiu de barbre é inhumana.

Hem dit que mentre els polítics es destrossaban y feyan guerra a mort, treballaban els enemics de la llibertat pera enderrocarla. El primer en treballar en aquet sentit era'l mateix Rey, malavingut ab la Constitució, y en segon lloch, las societats se- [Pg. 44] cretas y absolutistas, quinas vivian á semblansa de las exaltadas societats democráticas qu'alashores s'istilaban, y finalment y en tercer terme treballaban contra la llibertat els mateixos liberals exaltats ab els seus excessos y

bullangas. Aquet ultim factor es de mes importancia de lo que sembla. Ha de tenirse present que lo que mes exaspera al vensut es la importancia que es dona el vensedor de la victoria y la conducta qu'aqueit segueix. Y'ls lliberals exaltats, en lloch d'usar de temperaments de pau y concordia, es presentaban amants dels desordres y de las bullangas, tirant per terra el principi d'autoritat. Totas las circunstancias ditas dongueran el fruit natural en un poble avesat á las armas; dongueran la guerra civil.

Pel any 22, veyem ja per la comarca del Penades, al igual qn'en las demes, alguns cabecillas. El de mes nom que recorregué el Penades fou Romagosa, carboner de la Bisbal y'l cabecilla mes entes en materia militar dels qu'alashores corrian.

En els *Apuntes de Vilafranca* del Alegret trobem ampliament resenyada la entrada d'En Romagosa en aquesta vila el dia 4 d'Agost de 1822. A las cinch del mati es presentaren els sublevats devant la vila per la banda de *Las Clotas* y penetraren en la mateixa pel *Portalet y Ferran*, sorprenent á la forsa nacional d'infanteria que manaba D. Nicasi Abella en numero de 79.

Una volta dintre derribaren la lapida de la Constitucio que hi habia colocada en la plassa d'aqueit nom; es dedicaren al saqueig de varias casas; entre ellas las dels Srs. Icart y Vicens Mestre, qui pertanyia á la Milicia Nacional, insultaren á dos ó tres eclesiastichs que no profesaban las sevas ideas y tractaren

de apoderarse del cuartel, punt ahont s'habian fortificat els lliberals fins que per la tarde ajudats de forsas arribadas en aquells moments de Tarragona conseguiren allunyals de la poblacio.

Si en llochs fortificats y ab forsa publica succuhian escenas tan repugnants de saqueig y desordres, forsosament en els pobles petits y abandonats aque- [Pg. 45] llas escenas habian de menudejarhi mes, si'l poble, comprenent las sevas conveniencias, no feia bona cara an els que portaban en sas mans la destruccio y la mort. Per aixó s'explica perfectament que les revolucions puguin sostenirse tan temps, ab tot y que'l major numero els hi sigui contrari; puig troban en els pobles medis abundants per viure y fins personal per las emresas qu'es proposin. No els queda altre cami si volen viure. Y'ls mateixos cabecillas que habiat veuhen per experiencia la necessitat en que es troban d'atemorizar als poblets, autorisan tota mida de rigor y permeten tot saqueig. En Romagosa era un dels tals: ell mateix cuan s'entregaba á sas passions, no reconeixia altre fre que'l cansanci del abus de la passio mateixa.

Ab tot mitj encarinyat el poble ab la llibertat, no hauria conseguit res practich y positiu la Magestat de Ferran VII, si las potencias europeas no li haguessin allargat la ma pera restablir l'absolutisme. Altre volta la vehina Fransa enviava sas tropas quinas solsament á Catalunya trobaren energica resistencia, degut a la pericia y activitat militar del general Mina. Pels mesos de Juny y Juliol arribaren las forsas francesas al

Penades, quin terror fou per espay de curt temps teatre de la guerra.

Els quefes de las forsas lliberals Manso, Llovera, Miranda, el quefe d' Estat Major de la divisio Milans y el mateix quefe de la divisio San Miguel celebran el dia 3 de Juliol del 23 una reunio a Vallirana pera tractar d'oposarse al pas del invasor. Prou treballaren els capdills lliberals pera conseguir son objecte, pro el poble es decanta al partit del Rey y totas las poblacions rebian gotjosas al mateix invasor á qui anys enrera tan y tan hostilisaren. Consecuencia d'aquesta conducta popular fou l'entronisament del absolutisme.

Ab la tornada de la reaccio, vingue altra volta l'imperi del terror. Es nega als ciutadans tota llibertat y tot dret; es perseguiren con vulgars criminals tots els que s'habian senyalat com partidaris de las ideas lliberals; y'ls amichs de la Constitucio es ve- [Pg. 46] gueran obligats á emigrar si no volian caurer baix el pes de la justicia de Ferran, á qui bastaba una delacio cuansevol per causas reals o suposadas, pera proceder al extermini del delatat.

Mes, malgrat aquet furor de Ferran, encare era titllat per algun partit de complascent ab els lliberals y els realistas purs, pretextant que'l Rey es trobaba dominat pels masons y lliberals, es llenca á la lluyta, originant la *guerra dels agraviats* del any 27. La historia no ha sabut explicarse encare las causas d'aquesta guerra, puig els capitots del mohiment, entre'ls quins

s'hi asenyalaban an algun Ministre, ofegaren en sanch la tentativa que tal volta no havia marxat com ells s'esperaban.

El Penades fou tambe en aquesta guerra centre d'accio y en la capital del mateix, á Vilafranca, obtenia el Comte d'Espanya un facil triomf contra aquells sublevats que á la vinguda del Rey á Catalunya desaparequeran com per encant.

Acabada la guerra es desfoga ab tot son rigor la sanya sanguinaria del Comte d'Espanya, nomenat Capita general de Barcelona.

Vilafranca que comptaba en son si una bona colla de lliberals sofri molt baix l'imperi d'aquet monstre. Ningu podia considerarse segur baix el govern d'aquest home qu'omplia las presons de ciutadans honrats y benemerits y que portava el selvatgisme fins l'ultim grau de refinament. Els vilafranquins Francesch Fontanals, Rafel Soler, capita Par, Alcover, Coll, Rafecas, Naudi, Condis, per no citarne d'altres, es veuhen embolcallats en una causa criminal per materias politicas. Alguns habian emigrat, altres d'aquells patricis anaban errants per las montanyas, fugint de las mans dels perseguadors; tots s'havian vist obligats á deixar sa familia y llar, y com si aquets sufriments no fossin prous, s'els condemna a deu anys de presiri que debian passar á Tarragona, habent, afortunadament, l'amnistia del 32, aminorat la pena de molts, feta inaplicable per altres. [Pg. 47]

II

LA NAIXENSA DEL CARLISME

Pels ultims anys del regnat de Ferran VII, comensan á apareixer las ideas carlistas, ab motiu de la sucesio al trono. Pro hem d'afirmar que la sucesio al trono fou unicament la causa ocasional del Carlisme, puig aquet, avans de pendrer cos en la persona de Carles, existia ja. El carlisme, y deu aixó tenirse molt present, no es una idea politica atenyent a una cuestio de llegimitat, per mes qu'ho sembli sino que es tot un regimen, el regimen pur absolutista pur y ab tota plenitut.

Aixis com en las Corts del any 20 es divideixen els lliberals, formant dugas fraccions; tambe durant la segona epoca del absolutisme, es dividexen els absolutistas; uns qu'En Cea califica d'ilustrats son partidaris d'un despotisme templat, moderat; els altres son partidaris d'un absolutisme pur, d'un absolutisme integre. Corresponen aquestas dugas fraccions d'absolutistas á las de moderats y exaltats del partit lliberal.

Las dugas fraccions apareixen igualment defensoras dels drets del Trono y del Rey; pro es diferencian un bon xich en els procediments; els ilustrats apareixen mes governamentals. Reconeixent aquestos dos partits una sola font de lley, ó siga la autoritat del Rey, sembla llogich y natural que les dugas habian de marxar juntas y agermanadas en la cuestio de llegimitat ó de sucesio al Trono. En rigor, no podien ni uns ni altres negar

al Rey, la facultat de legislar, puig la pretenguda distincio entre lleys fonamentals del Estat, inalterables, y lleys perfectament modificables, distincio que aprofitaren els carlins pera negar els drets á la Reyna Isabel, no passa d'una sofisma. Cambia'l temps y cambia la vida humana, en cumpliment d'aquella ley divina de la perfeccio, y per forsa ha de cambiar la ley que, com expressio del dret, no es altre [Pg. 48] cosa que la norma de la vida social. Negar, donchs, á la autoritat y parlem ara en termes generals, ja sigui un Rey, ja unas Corts, ja el poble per si mateix en els paissos de democracia directa, negar á la autoritat repetim el dret de cambiar la ley y d'acomodarla á la vida del dia, equival a privar á la societat d'avens, de desenrotllo, fins de vida. Y no val afirmar que molts principis, per esser expressio genuina del dret natural, han de ser superiors al poder de la autoritat. Y no val afirmarho, perque si tals principis son realment de dret natural s'imposaran al legislador sense qu'ell se'n adongui, perque tenen ja de si mateixos prou forsa y valor. Els porta l'home escrits en son cervell y es inutil que l'home pretengui esborrals. En consecuencia, pera asegurar la vida dels fonaments de la societat no hi ha necessitat de declarar la existencia de principis inalterables. Aquesta declaracio sobra.

Ab bona llogica, donchs, no es compendria la naixensa del Carlisme, al menys ab el caracter lilegitimista qu'ostenta. Pero en politica practica, en la que es inutil anarhi á buscar llogica y racioni, es compren perfectament la naixensa de las ideas carlistas. Anem á veurho.

Hem dit que aixis com en las Corts del any 20 es dividiren els lliberals, en els temps de reaccio es dividiren els absolutistas. Sembla lley fatal. Cuan una idea consegueix traduirse á la practica, proba evident de la forsa que te en el poble, la mateixa vida que li sobrix fa que es parteixi, que apareixi á la vida ab todas las ramificacions posibles. Aquet fet es perfectament explicable. Es la politica el Govern de la societat ab tots els seus aspectes; y com que aquets aspectes son variats è infinits y variats é infinits son tambe els cambis socials, d'aquí la materialitat impossible de subjectarlos á un sol patro, á una sola norma. Mentres la idea no topa ab la realitat, mentres permanece encare en abstracte, apareix una, sola y precisa; cuan topa ab la realitat es desfa en multiples caras. Nosaltres no comprenem, no sabem veure la raho de vida que apoya la [Pg. 49] existencia de grans partits ab uniformitat d'ideas. Aquesta uniformitat es, á nostre entendre, reveladora de la falta d'aquellas. Per aixó som partidaris de lligas y concentracions politicas, porque aquestas han de buscar sa forsa ab la idea, mentre qu'el partit organitssat refia sempre del numero.

Aquestas consideracions dihuen que es ben natural la aparicio de varias branca absolutistas. Ames, tot vingué áproposit pera que naixés la branca intransigent, la carlista. En Cea trevalla, inconscientment a bon segur, moltissm pera la existencia del carlisme a causa del seu sistema d'equilibri, del despotisme ilustrat, puig qu'ab el seu dessitj d'atemperarho tot logra descontentar á tothom. Els absolutistas purs, malavinguts ab sos germans d'ideas pel odi que sempre veuen naixer els fanatichs é intransigents pels que creuen desertors de son camp, y veyent, per altre part, com En Ferran y Cristina es

l·ligaban mes y mes ab els ilustrats, arribaren á compendre qu'ab En Ferran y Cristina era sa causa plet perdut. Era, donchs, precis buscar altres caps. Alashores toparen els ulls dels absolutistas purs ab un germa del Rey, princep religios fins al llindar de la supersticio, partidari de las prerogativas del Trono fins al absolutisme. Era constant, aferrat a la seba y reunia la fe del martir y la voluntat del visionari. Aquet princep agermanaba be ab l'absolutisme pur: era, per altre part, el futur Rey, porque la lley salica exclohia á las tendras fillas de Ferran. Els partidaris del absolutisme pur tractaren alashores de guanyarse la voluntat d'aquet princep: mes, es nega En Carles á trevallar pel triomf de sa causa mentres y tant respire son germa, el Rey.

Molts historiadors atribueixen aquesta negativa á sa delicadesa y escrupulositat; nosaltres entenem que tambe pot respondrer á un estudiat plan de simulacio y coqueteria. Com á bon creyent habia de respectar l'estat de cosas existent; com a bon defensor dels drets del Rey habia d'atacar al l·legitim mentres visqués; com home de govern no podia [Pg. 50] fomentar obertament la conspiracio. Per aixó, En Carles no entra obertament á la lluyta sorda que las branca absolutistas es feyan; empero altres allegats seus entran, no obstant, en la conspiracio, sense que En Carles, el vasall fidel y sumis del Rey, oposés la seva autoritat an aquesta empresa.

No fora extrany qu'aquesta escrupulositat fos efecte de un plan preconcebut; als ulls del poble es fa mes simpatic no conspirant en vida de Ferran, y tal volta era aixó lo que

buscaba. Per altre part; mal es compagina la tan bescantada escrupolositat d'En Carles ab els seus actes durant sa estada á Portugal.

En Carles no parla sino cuan se li demana el reconeixement d'Isabel com á princesa d'Asturias: la seva negativa fou el crit de guerra fratricida y ni'l parentiu calma els desitjos del Pretendent, ni'ls horrors de la guerra conseguiren desarrelar de son cor l'ambicio á la Corona, ans bé cada victima el referma mes y mes en sa voluntat.

Ab tot, Isabel fou reconeguda generalment com sucesora del Trono d'Espanya y l'Estat celebra aquesta proclamacio ab grans festas. Vilafranca, poblacio que s'ha distinguit sempre per son esperit lliberal, celebra tambe la proclamacio d'Isabel ab grans festetjos celebrats en el dia 6 de Juliol de 1832.

Pel mes de Setembre moria En Ferran y esclata la guerra que temps feya es venia preparant. Veyam are la part qu'en ella prengué el Penades. [Pg. 51]

III

LA PRIMERA GUERRA CARLINA

Els anys primers

Mort En Ferran y comensada la guerra dels set anys, Vilafranca es feu decididament lliberal. Las personas de mes valua y arrel en la poblacio abrasaren la causa d'Isabel, trevallant totas en la organizacio de la Milicia Nacional y en las obras de defensa de la vila. En tant es aixis que veyem á excelents patricis com En Felix Barba ocupats en la organizacio de la Milicia, á altres com En Rafael Soler, els veyem dirigintla á la victoria, á altres com En Francesch Fontanals els veyem dirigint la artilleria de defensa colocada en la casa del Marques d'Alfarras, avuy Colegi de Sant Ramon. Artilleria hi havia tambe en la Iglesia de S. Francesch, en *l'Hort gran* y en el Cuartel, empleantshi en aquets serveys 60 artillers.

Declarada la guerra, la primera precaucio qu'habia de pendres era la de fortificacio de la vila. Alashores era nostre vila reduhidisima: tenia no mes que lo que avuy son carrers centrals, encare havia d'aixecarse tot el caseriu que avuy hi ha de S. Francesch fins á la Creu de S. Salvador, de Sant Magi fins mes enlla de la Estacio del Ferrocarril, del Arrabal de la Font fins al Cementiri, de la casa del Colegi de S. Ramon fins á la carretera de Torrellas. La poblacio fou cercada, es taparen las entradas dels carrers que sortian á fora, es volta tot el caseriu de rasas y s'establiren en els portals de Barcelona y de Tarragona dos ponts llevadissos, quins de dia y tot estaban aixecats, impedint la entrada de carruatges dintre la poblacio.

La proba mes evident del esperit lliberal de Vilafranca la trobem en l'escas contingent qu'aporta á [Pg. 52] las filas carlinas. Encara no una dotzena de vilafranquins, y per cert tots

ells d'escasa significació, ingresaren en las partidas carlinas, figurant tots ells en la que capitanejava el Llarch de Copons. Cap d'aquets voluntaris absolutistas sobresurti en aquesta guerra; empero, d'alguns d'ells n'hem sentit alabar el valor y la fermesa.

Una guerra com la que es promogué alashoras, guerra tan mes ferestega com propera era la sang fraternal que es vessava, havia per forsa de preocupar totes las atencions, constituintse en el principal assumpto de la epoca. La comarca tenia de veurers forsosament fonament conmoguda per las sotregadas que diariament rebia; y en tan es aixis que en una carta de una ilustre personalitat que s'ens ha facilitat, hi trobem certes relacions de las polemicas qu'entre'ls vilatans s'encenian á cada hora. Fins las criaturas qu'estaban aprop de la juvenesa es ficaban á politichs y de vegadas acababan ab barallas sas discussions. Podem citar, en aquet efecte, com un dels joves mes lliberals y avansats al qu'havia de ser mes endevant recalitrant conservador, y reaccionari acerrim, el modest é ilustre filòsof Xavier Llorens, quinas polemicas ab els seus condeixebles d'idees carlistas, els Seguis, els Junyents, els Sallents, revelaban ja un geni y un talent.

Pro si l'esprit de Vilafranca fou decididament lliberal, no creyem que fos aquesta la tendencia dels petits poblets qu'es troban repartits en la extensa comarca del Penades. Tal volta la mateixa separació dels centres de població, circumstancia que sembla que porti ja de si un retras en l'orde de las ideas, y segurament el major contacte ab las partidas sublevadas,

quinas entraban y sortian d'aquells poblets com á casa propia, y podien per tal perfectament considerarla ja que hi campejaban lliurement y d'ells treyan la gent que necesitaban per sa empresa, tal volta per aquestas y altres circunstancias, la massa pagesa, de poca cultura per entendre las cuestiones politicas, segui la bandada dels unichs que veyá al seu devant y que ja exercian respecte d'ells [Pg. 53] verdaderas funciones sobiranas, cobrantelshi las contribuciones.

Una de las clases sociales que mes activa part prengué en la guerra dels set anys, apesar de que pel seu ministeri sembla la mes indicada pera predicar als bandos beligerants la pau y la concordia, la humanitat y la fraternitat, fou, com pot ja veurers per lo que duyam dit, la clase religiosa tan la secular com la regular. Vritat'es que'ls revolucionaris empenyian al clero cap al partit carlista, perque el partit lliberal presentaba com a programa la desaparicio de las mans mortas, retornant al comers dels homes las inmensas fortunas que'ls convents y las ordes tenian agabelladas, y no podia, per lo tant, el clero apoyar una causa y un partit que trevallaba pera treureli de sas mans la inmensa propietat que posseia y que era la clau y'l fonament del poder que exercia en aquella societat.

Aquestas dugas cuestiones: la desamortisadora y la religiosa es presentaren juntas per las circunstancias del etzar y per l'empenyo d'uns y altres de volguer desconexer els termes de cada una. A nostre entendre la cuestio desamortisadora, y no volem tractarla extensament, perque esta fora de nostre objecte, era una cuestio unica y sensillament de conveniencia

economica, que per res afectaba al cult y al dogma. Es tractaba sensillament de desterrar de la societat la propietat colectiva, puig la ciencia demostraba la seva inconveniencia y la practica d' una llarga tanda d'anys refermaba mes y mes aquella cientifica conclusio. En tant s'anaba contra la propietat colectiva y vinculada, qu'aquell mohiment es dirigia contra la clase de propietat, no contra la persona del propietari. Y aixis veyem que lo mateix es dirigeix contra'ls nobles que contra'l clero.

Es mes, el clero volgué atribuir unica y exclusivament aquell mohiment al partit lliberal y s'equivocaba llastimosament. Ja en temps de Carles IV, s'inicia'l mohiment desamortizador, apuntant en el terror legal. Aquell Rey dificulta la creacio de [Pg. 54] mayorazgues; y aquet primer pas habia forsosament de portar als mateixos principis que'ls sustentats pel pais lliberal. Lo que hi há es que la revolucio politica no tenia cap interes montat sobre la organisacio vella, ans be y al contrari tot son interes debia fundarse sobre una nova organisacio. Per aixó, la revolucio procedeix violentament, sense respectes, y la ferida que fiu al cos social fou, per tals rahons, fonda y penetrant.

Una altre circumstancia hi ha qu'apuntarse. El clero, qu'era la part mes ilustrada de la societat d'alashores, que veyia, per lo tant, las consecuencias llogicas del mohiment desamortizador, que comprenia la seva conveniencia material d'oposarse á la empenta progressiva del partit lliberal, tant bon punt es fiu carrech de la situació perque passaba, tracta de ferse un partit y per aixó va enrobustir ab la seva evangelica paraula aquell

exaltat partit amic del Rey en la plenitud de sos drets, volguent qu' apareixes sempre sobira, fins en els recons mes secrets de la consciencia. Y en tant trevalla el clero per aquet sentit que fins vivint En Ferran y exercint aquet de Rey absolut, pren la clase religiosa part activa en la guerra armada dels agraviats, deguda dita guerra en molta part á las exaltadas predicas d'alguns sacerdots, aixis com tambe en las lluytas de partit, de tal manera que contribuí com el que mes al naixement del partit carlista.

Fou la conducta del Clero una tanda d'errors que paga cara y cruelment ab las bullangas del 35, á mans de la part mes avansada é irreflexiva del partit lliberal. Semblara la anterior afirmacio poch exacte, mes es en realitat verdadera. Encastellantse el Clero en una idea, apareixé als ulls del publich com un intrigant mes. Tot lo qu'habia aparegut de gran y sublim al lluytar contra'l francés en defensa de la Patria llegada per Deu, té'l Clero de repugnant al guerregar contra germans en aras d'un ideal politich destinat á agonitzar en aquella mateixa lluyta. Las mans del Ministre de Deu que sortian de las guerras invasoras netas de tota taca, sortian [Pg. 55] als ulls dels lliberals, brutas de sang fraternal en las lluytas carlinas, fentlas indignas de aixecar en la Santa Missa la Hostia consagrada, en recordansa d'aquella tendre escena de la Redempcio del home alla en el Calvari, quan tot un Deu extent els seus brassos en la Creu de martiri pera aixoplugar sota seu á tota la inmensa fillada de l'humanitat.

Es desvia el Clero de la seva missio social, missio qu'es de pau

y de concordia, qu'es de fraternitat y humanitat; y aquesta lamentable falta exacerba mes y mes las passions d'una epoca que prou y massa que s'agitaba ja. Aquesta falta de la majoria del Clero tingué funestisims efectes. En primer lloch, permete la llarga durada de la guerra, que curta hauria sigut á no rebrer el valios refors de la Clerecia. Y en segon lloch, feu extremar la oposicio al partit lliberal, prenent alashores una empenta irresistible, una forsa incontrastable la idea desamortisadora en todas las sevas consecuencias. Y ja posada la cuestio en aquet terreno, la part avansada del partit lliberal que veyá un carli en cada clergue, una societat conspiradora en cada convent, que suposaba entregats á la meditacio de maquiavelichs plans de guerra aquells homes de costums austeras y de moral rigida que pels seus vots s'habian separat del mon, en son furor la part avansada, deyam, del partit lliberal, poch culte encare pera procedir ab la gravetat y circumspeccio que precisa pera combatre als que viuhen entregats á la Religio y massa apropiada la epoca pera esplayar la voluntat popular, o pera manifestar la voluntat de la masa estúpida del poble, per allo de que las multituds may obran prudentment, es desborda cremant convents y mes convents. L'espectacle de la crema d'aquets convents, feta en nom d'uns principis que'ls cremadors violaban á cada pas, té massa de repugnant perque ens entretinguem en descriurel. Alli, ab tot, ahont se presenta espontaneament, menys mal!; pro te pujadisim color de barbarie alla ahont la meditacio presidia la obra destructora.

Considerada imparcialment la cuestio, creyem [Pg. 56] sinserament que mentres tingui el poble poca cultura no desapareixera el moti, y si es comprensible en aquesta circumstancia, ho es mes encare en un temps com l'any 35,

epoca de trontolls y trastorns, saturada de rancunias y d'odis y en la que sortiren, á la superficie els mals desitjos qu'havia engendrat un despotisme de deu anys, cru, ignorant y mes criminal encare que las cremas del funest 35. Ademes, tot cambi té'ls seus mals, tota modificacio té'ls seus inconvenients, tota revolucio, fins la mes pacifica, la cristiana, per exemple, te'ls seus terrors. ¿Habia de ser, donchs, Espanya ja masa privilegiada per Deu, la excusada dels terrors que acompanyan á las revolucions? ¿Podia la idea lliberal venir al mon sense'ls terrors del part?

No han d'extranyarnos aquestas sotregadas que semblan revelar un estat social d'incurable malestar. L'historiador ha de mirarlos serena y desapasionadament y tot lamentant que l'avens porti tambe malas ventadas, ha d'encaminar sos esforços á la millor educacio politica del poble, pera qu'aquet culte é ilustrat sapiga avansar sense entrebancarse.

En descarrech de nostre conciencia, hem de fer una observacio. Las censuras qu'anteriorment apareixen escritas contra la ingerencia del clero en la lluyta carlina, censuras de las que no pot escaparsen el Sant Pare qu'alashores regia la Esglesia, no afectan per res á las veritats dogmaticas de la mateixa, las quals ens preciem de creurer y seguir. Van, si, contra'ls ministres de Deu qu'olvidaren la seva missio social, contra'ls mal aconsellats clergues que predicaren la guerra civil y atiaren odis entre familia y mes encare contra'ls que prengueran las armas y embrutaren la sotana de sang espanyola.

Hem dit mes amunt que el terrabastall de la crema dels convents presentat espontaneament ofereix menys repugnancia qu'aquet mateix terrabastall produhit per una imitacio servil ó per una premeditada venjansa. Vilafranca, poblacio de morigeradas costums, que malament podia ser la primera en encendrer la teya devastadora, segui l'exemple [Pg. 57] de Zaragoza, Reus y Barcelona; y com deixem dit es per nosaltres aquesta imitacio mes repugnant encare qu'una explosio violenta del odi popular. Y no valgui la excusa de que'ls vandalichs actes á que ens referim foren generals en tota Espanya y que s'estengueran per las poblacions totas com si una invisible reguera de polvora unis á totas ellas; y no valgui perque si son els sentiments elevats comunicables, no ho han de ser may els odis y rancunias.

Afortunadament, cuan els cremaires de Vilafranca pretengueran consumir sa projectada obra, ja els pares d'aquí escarmentats en la pell dels altres habian deixat las celdas, possantse á bon aixopluch. Per cert que dificilment haurian escapat de la empenta ultra lliberal, perque s'aprofita la nit pera millor realisar la sacrilega obra de la crema dels Convents, capitanejant la colla un jove de 25 anys, conegut advocat d'aquesta vila y que mes endevant habia de mostrarse com un fidel creyant y un fervoros devot. Tots els convents de la vila, els de Sant Francesch, Caputxins, Trinitaris, de S. Joan de Jerusalem y Monjas Carmelitas foren abandonats per alla primers d'Agost de 1835, y posteriorment s'intenta cremals, si be la ausencia dels habitants y la intervencio de significadas personas de la vila impedi que'l furor dongués malas

consequencias. A S. Joan s'acontentaren cremant la imatge del Baptista colocada fora la Esglesia; á la Trinitat revesti la crema mes gravetat, pro ab tot no fou de massa importancia.⁷ [Pg. 58]

IV

LA PRIMERA GUERRA CARLINA

Els ultims anys

Si volguessim descriurer las batsegadas que sofri l'esperit lliberal durant la primera guerra carlina, necessitariam un llarch espay y ens embarcariam en consideracions que poca cosa tindrian relacionada al nostre objecte. No serem tampoch massa llarchs en la narracio dels fets d'armas, tota vegada qu'aquets fets tenen, dintre nostre concepte especial de la historia, la consideracio de senzills incidents d'una lluyta d'idees. Per altre part, es fa impossible descriurer las peripecias d'aquesta lluyta ab massa municiositat, tota vegada que la petitesa dels fets no ha permés que formessin part de la historia escrita, trobantne no mes memoria en els contemporanis y encare sempre d'una manera vaga é incumplerta.

⁷ Vegis l'Appendix, nota 3.^a

Es compren ja el caracter que havia de revestir aquesta lluyta. Al comens de la mateixa apunta ab las sorpresas y presons que son frequents en aquesta mena de lluyta, si be la guerra no prenia aquí'l cos que volian els partidaris del Pretendent. Pera revifar aquet esperit somort enviaren de Biskaya la divisio Guergué, quina, en sas divisions, comprenia la de Vilafranca y Tarragona manada per Matias Valls, qui no feu res practich.

En efecte; l'objecte de la expedicio era juntar als cabecillas catalans donantlosi una organisacio com els de Biskaya, mes no pogué lograrse aquet objecte, puig la independencia ab que obraban els cabecillas catalans impedia tota disciplina. Mentrestant la tropa'ls batia y lograba ben sovint bons resultats. Aixis veyem que Patxot combatia á 24 d'Octubre del any 35 en S. Quinti á 1.200 carlistas, no perdonant la vida á cap dels que feu presoners.

La guerra adquiri d'aquesta feta un color mes [Pg. 59] pujat de barbarisme, ab lo que no feya mes que seguirse la empenta de las passions que s'havian exacerbat molt en els ultims anys á causa de la crema dels convents.

Qui corria alashores pel Penades era'l cabecilla Pitxot. Aquet quefe al devant de 800 homes sorprengué á la ronda de Vilafranca, quina es trobaba á La Granada al objecte de cobrar la contribucio. Devant la superioritat del enemich degué tancarse aquesta forsa á casa *Insenser* de dit poble, atacantla'ls carlins á mitja tarde. Apesar del atach els resultats no foren

gaire favorables als carlins que no pogueran apoderarse de la casa convertida en un petit fort. Creyem que la superioritat numerica del enemich no debia ser tanta com suposan els *Apuntes de Vilafranca* del Alegret, puig si aixis hagués sigut la lluyta hauria acabat d'una altre manera, ja que ha de reconeixes als carlins qu'eran gent valenta y decidida. Aquet fet tenia lloch el 19 de Mars de 1837.

Durant aquet mateix any de 1837 tenia lloch per aquet Penades una correria de las qu'acostumaba á fer el celebre Mossen Benet Tristany, Mariscal de Camp del exercit carli.

En 6 d'Agost entraren á Torrellas de Foix, punt qu'estaba fortificat, habentse rendit la guarnicio. Els carlins pera donar fe de sa possessio cremaren l'arxiu del Ayuntamiento.

Al cap de poch dias, el mateix Mossen Benet, al devant de 3.000 homes, es presentaba á la vila del Arbos. Donada la superioritat de la forsa carlina que atacaba, els Milicians Nacionals que defensaban la vila no tiguerau mes remey que refugiarse á la Iglesia, la cual estava molt ben fortificada, y d'alli feren els arbosenchs un nutridissim foch logrant escaparse de una rendicio segura é inevitable. Empero la vila pati molt, ja que'ls carlins cremaren bastantas casas, menudejant numerosas escenas de sang y de dol, reproduccio fidel del atach y crema dels francesos per l'any 1808. D'aquesta crema, encare que no mes fou parcial, vingué l'esperit llibe- [Pg. 60] ral del Arbos, puig que per la tradicio s'han conservat algunas

escenas, com hem tingut ocasió de sentir contar, y que per no poguer respondre de sa veritat, ens abstenim de reproduhir.

L'any següent, 1838, compta ab un sagnant fet, el que mes es de descriurer en una resenya d'aquesta guerra carlina.

El dia 8 d'Agost d'aquet any apareixia á *Porroig* una avansada carlista manada per un tal Cusmet, qui estava á las ordes del cabecilla Vilella, que seguia al primer ab tota sa forsa qu'era de 400 infants y 200 caballs.

El caseriu de *Porroig* es veigué obligat á obrir las portas als carlins, quins es repartiren entre *Porroig*, *Ferran* y *Hostal nou*, permaneixent amagats en aquets caserius, mentres una petita part simulant una partida carlina es passeijaba per la carretera de Barcelona y cridaba la atencio de las tropas de Vilafranca, contra las quals no poguentshi batrer de cara á cara estudiaren un medi pera ferlas caurer en un parany y poguer esmicolarlas á la segura.

Caigueren efectivament en la trampa las tropas de Vilafranca. Creyent qu'es tractaba d'uns pochos enemichs, á quins conseguirian reduhir facilment, ó creyentse tal vegada qu'eran certs els rumors que circulaban referents al dessitj d'entregarse, sortiren de Vilafranca uns 160 miquelets en persecucio de la seva forsa carlina que, malgrat el seu poch numero, es passeijaba á la vista de la vila convidant á una

lluyta que prometia l'èxit als provocats. May l'haguessin acceptada aquestos! Al arribar els miquelets de Vilafranca al Porroig, tota la forsa carlina que hi havia amagada caigué sobre dels confiats lliberals, quins en sa sorpresa no acertaren á batres ab un enemich imprevisit y que queya d'una manera tan soptada y alevosa. Allo no fou lluyta, ni combat; fou, si, una carniceria preparada manyosament pels defensors d'una causa qu'anomenaban divina, fou un sacrifici de gent indefensa preparat ab tota la astucia del malvat per la gent d'una causa que l'agermanaban ab la vida de la Religio. Fets [Pg. 61] com aquet son un bell floro per la corona carlina; pro, con si això no fos prou, necessitaban completar la obra d'una manera digna y acabada, necessitaban ensanyarse mes en la trista sort dels enganyats ó confiats.

Naturalment qui no mori en la lluyta fou fet presoner. La superioritat numerica del enemich asegura an aquet tota empresa. Y als presoners se'ls obliga á despullarse, y, distribuintne 15 á Porroig y 19 al Bordellet foren fusellats. Es mes, á quatre infelisos á qui se'ls havia promes la vida si s'escapaban, al ferho, foran assassinats per quatre ó cinch carlins convenientment situats. No mes un conseguí escaparse de la emboscada.

Mes tart, durant el mando de las tropas lliberals pel Baró de Meer y de las carlinas pel tristement celebre Comte de Espanya, es veigué sorpresa Vilafranca per la partida manada pel Nadal de la Bogadella y composta de 800 carlins, en 25 de Novembre del propi any de 1838. Atacaren las tropas carlinas per la part

qu'avuy hi ha'l Cementiri, extenentse des del carrer de Sta. Magdalena fins á la carretera de Barcelona.

El primer en acudir al lloch del foch fou el patrici Rafel Soler, qui era alashores quefe de la Milicia Nacional. L'acompanyaban una quinsena de subordinats seus entre quins s'hi contaba el que mes endevant habia d'adquirir gran relleu, ó siga, Don Anton M. Fontanals. Aquet escamot ataca de valent la linea enemiga, ficantse entremitj d'ella sense reparar en las consecuencias; y esporuguits y sorpresos els carlins cregueran qu'habian sigut trahits, per lo que abandonaren la tasca. No es cert, donchs, lo que diu un historiador de que'ls carlins s'haguessin apoderat de Vilafranca despres d'un siti en quin moriren prop de 200 sitiats.

Es extrany qu'un fet tan senzill com valeros, es á dir el rebutjament d'una partida carlina fet per pochi homes, casi pot dirse per En Rafel Soler sol, puig ell era l'anima dels poquisims que de primer acudiren y'ls *parrots* que despres hi compareixeren [Pg. 62] al mando del governador Sandoval ja trobaren la feyna gaire be feta; es extrany deyam qu'aquet fet s'hagi presentat tan adulterat fins al punt de ferne un siti acompanyat d'una perdua de 200 dels sitiats. A bon segur que s'han confos poblacions y fetxas, puig en 25 de Novembre de 1838 á Vilafranca no hi hagué siti ni guanyaren els carlins, sino que tingué lloch una sorpresa que sorti malament als que la intentaren.

Cap á las acaballas d'aquesta guerra y als 18 de Janer de

1840, la partida que manaba'l cabecilla conegut pel sobrenom de «Llarch de Copons», amagada convenientment á la 'Pedrera' sorprengué en el «Pont de Sta. Digna» á varios vehins d'aquesta vila y de Vilanova, quins al pasar per Canyellas, s'habian ajuntat ab varis Nacionals de Mataró, seguint junts el cami ó carretera que va cap á Vilafranca. Al passar pel punt que deyam de Pont de Sta. Digna, tingué lloch la topada, donant per resultat la mort de tots els nacionals de Mataró que venian cap á Vilafranca y ames de dos vehins d'aquesta vila.

Aquets son els principals fets d'aquesta guerra. Si ens entretinguessim en voler descriurer las presons que per tot el Penades portaren á terme els carlins, els impostos y vexacions ab que impediren la vida dels petits poblets, els sustos y sorpresas que donaban á cada pas, en una paraula, tots els detalls que abundaren en aquesta insurreccio, com abundan en totas, la feyna fora llarga y enterament inutil.

Ab lo que portem dit pot compendrer ja la marxa de la primera guerra al Penades. Presenta aquesta guerra una especialitat comparada ab la tercera, y es que en la primera abundaren els punts fortificats, quins meresqueren tambe mes atencio per part dels Governos, ja que no foren abandonats; no aixis en la tercera guerra carlina, durant la cual tant aviat es prenian com es deixaban els fochs fortificats. Aquesta especialitat feu qu'el Penades no sofris tan en la guerra primera com en la tercera, ja [Pg. 63] que sempre hi hagué durant aquella mes medis de defensa. En tant es aixis qu'en pobles tan petits com Sant Cugat Sasgarrigas no hi pogueren entrar may

els carlins, merces als esforços dels 40 nacionals del poble que comandaba l'anomenat *Ferré Vell*. Altres punts veyem també fortificats com S. Quinti de Mediona, S. Martí Sarroca, Torrellas de Foix y S. Sadurni; dels que no ho estaven pot dir-se que servian d'hospitalitat als carlins.

Passant a un altre orde d'idees sobresurtiren en la politica d'alahores dos homes; En Felix Barba, quins serveys tenim ja anotats en altre part y que fou Diputat Provincial durant els anys 38 y 39, habent merescut la confiança de conferenciar ab l'Espartero al poble de Mas de las Matas, prop d'Alcanyiz, ahont aquet hi tenia'l seu Cuartel General. Per cert qu'en el compliment de la missio de la Diputacio corregueran En Barba y sos companys en gravissim perill de caurer a mans dels carlins, quins a bon segur qu'haurian acabat ab la vida dels missatjers.

L'altre personatge que figura en politica fou En Joseph Almirall y Salat, Doctor en Lleys y Llicenciat en Filosofia y Lletres, qui fou nomenat Diputat a Corts l'any 1838.⁸ [Pg. 64]

V

LAS BULLANGAS Y ELS MATINÉS

⁸ Vegis l'Appendix, nota 4.^a

Acabada la primera guerra carlina, semblava que el país havia d'entrar en una era de pau y de concordia; mes, els sucesos y bullangas estigueran á l'orde del dia. Las Corts del any 40, ab sas imprudents midas legislativas, alsaran un gran clamoreig ab motiu de la lley d'Ajuntaments, acabant ab la dimissio de la Regent. En aquestas Corts esencialment moderadas hi figura un vilafranqui, al qu'acabem de dir qu'havia sigut Diputat Provincial y de qui ja hem parlat: En Felix Barba, que pertanyia á la majoria d'aquellas Corts. D'un acte que diu molt en pro de la politica d'En Barba volem donar compte: al tractarse de fer obligatori l'ús del castella en las escripturas publicas s'hi opossa resoltament, defensant en aquesta ocasio els drets imprescriptibles de la Personalitat Catalana.

Poch temps despres tenia lloch á Barcelona un pronunciament contra Espartero, qui havia sigut nomenat Regent del Regne, ab motiu de certas midas que es creyan contrarias á la industria catalana y de las veus que corrian relatives al proxim establiment de las quintas. Acaba aquet pronunciament ab el bombeig de Barcelona, per quin fet s'excitaren mes y mes els anims, prenent formidable cos una Revolucio general contra Espartero, que retrunyi per tot Espanya. La comarca del Penades prengué tambe part en aquet mohiment, acudint bon nombre de comarcans á Esparraguera en compliment de la proclama del 19 Juny 1843, donada per la Junta Suprema cridant á las armas á tots els solters y viudos sense fills de 18 a 40 anys d'edat. Qui en aquellas circunstancias movilisa la Milicia Nacional de nostre vila y es possa al devant seu, qui fou l'anima d'aquell mohiment en el Penades, qui s'avista ab la Junta Suprema á Sabadell y Manresa, [Pg. 65] fou En Anton M.ª Fontanals y Miret, Vocal Secretari de la Junta de partit improvisada ab motiu d'aquellas alteracions qu'acabaren ab

l'abdicació de Espartero. Durant aquets aconteixements es trasladen a Vilafranca el Bisbe de Barcelona y l'Audiència Territorial, administrant aquesta última justícia aquí del 15 de Novembre al 5 de Decembre, en quin dia retorna a Barcelona.

L'incumpliment per part del Govern anomenat de nou, d'algunes de les condicions imposades al General Serrano per la Junta Suprema de Barcelona, després del triomf en quin programa de Sabadell hi consta escrita la reunió d'una Junta Central mentre no es celebressin Corts, origina la sublevació dita *Jamancia* o dels centralistes, moviment que repercuteix també en el Penades com tots els que prenen cos a Barcelona. Vilafranca es pronuncia també en suport de la insurrecció de Barcelona, al igual que Vendrell, pro quant el Govern es decideix a emprendre en gran escala les operacions militars contra aquesta insurrecció quina causa era ben il·legítima, no pogueren resistir les empentes de les tropes y reconeixeren fàcilment al Govern. Aquest moviment fou més una mostra de simpatia que de resistència.

L'any 45, ab motiu d'imposarse les quintes, segons ens diu un testimoni d'aquella època, es subleva'l paisanatge de Vilafranca, apareixent per primera vegada en aquesta bullanga l'Hemeteri Huguet (a) Armenter, home de poderosa iniciativa y valerosa empenta, habenthi hagut un viu tiroteig entre'ls sublevats y la tropa, desde'l Cuartel a la Rambla y al davant mateix del carrer de la Palma. La opinió general sabut es que condemnava les quintes y al objecte d'abolir sos dolents defectes, tota vegada que no es pogué impedir la implantació de les mateixes, es

constitui en nostre vila als 5 de Janer de 1847 una societat de socorros mutuos, que funciona ab notable ventatja dels joves que entra- [Pg. 66] ban en quinta, fins al 28 Decembre de 1857 en quina fetxa foren abolidas aquesta clase de societats.

Ab motiu de las sublevacions contra las quintas, estava pres á Reus l'Escoda y l'habian condemnat á mort. Alashores l'Armenter de Vilafranca junt ab altres capdills, s'alsaren ab gent de Vilafranca, Tarrasa, Martorell, Sant Pere y altres punts y dirigitse á Reus, lliberaren á l'Escoda.

Las bullangas qu'acabem de resenyar donan una mostra del estat politich d'alashores. Veyem lluytar en ellas las dugas ideas que s'habian declarat defensoras dels drets d'Isabel durant la guerra dels set anys: la moderada y la progressista. La Regent Cristina s'encarinya ab la fraccio moderada y no escoltant á la massa del pais, esencialment progressista, es comprometé á sancionar una lley que violaba varis articles constitucionals. Y desconeixent el caracter d'un Rey constitucional privat de regnar, cregué qu'era faltar á son carrech desfer baix un Ministeri lo qu'altre Ministeri habia fet. Elevat á la Regencia l'afortunat dels camps de batalla, segui un procediment contrari: aquet es llensa en brassos del progressisme; mes aviat sos prestigis anaren minantse, com llogic efecte de sa falta de táctica pera regir el Regne, y prompte sol y malvolgut deixant la Peninsula. Darrera d'ell vingué'l despotisme... Aquesta reaccio moderada que mofantse de la llibertat, en quin nom governaba, es rifaba'l poble y espargia arreu lleys que minaban la vida del Govern.

Entremetj d'aquet desencadenament de passions, no mes es digne de planyer la nena tendre que en mans de cortesans no adquiria mes que coneixements que desfeyan sa puresa, la nena que sent Reyna d'un Estat era menys lliure que l'últim de sos subdits. La pobre Reyna habia vingut tart al mon y'l mon s'empenyaba sempre en adelantarli la fetxa de sa naixensa. Ben nena encare se la proclama major d'edat pera calmar passions politicas; molt joveneta se la converteix en instrument politich y aquesta politica li presenta tan mala cara que [Pg. 67] tota una Reyna no té mes qu'un galan per escullir, no té mes qu'un home pera enmaridarse. Aquet home era son cosi, l'infant Francisco. Las bodas reals foren saludadas per las encontradas de la terra ab un aixecament carlista engendrat pel despit que sentia'l Comte de Montemolin, fill de Don Carles, de veurers postergat pel infant Francisco. L'any 46 s'efectua'l matrimoni y á l'any següent al 47, la guerra estava ja encesa; teniam els *matinés* á la montanya.

Per fortuna la lluyta no fou ferma. El mohiment engendrat pel despit habia d'ofegarse prompte. Per altre canto, en las bullangas hi habian pres molta part, sino declarada al menys amagadament, els carlistas, quins desitjosos de remourer els camps contraris pera fer mes segura sa ganancia, lograren solsament dividirlos y ferlos perdre el credit, puig aparexian com un intringant mes. Els temps tampoch estaban per absolutismes. Precisament s'ofegaba baix la pressio dels moderats y malament podia admetrer gent mes intransigent.

De joch guerriller poch en dona aquesta guerra. Aquí al Penades no mes es notable una topada que tingué la columna d'operacions d'aquí ab una partida carlina als voltants de Torrellas de Foix en el mes d'Octubre de 1848.

Rondejava per aquell poble el cabecilla Vilella ab 600 homes, quant s'escaigué á passarhi'l Coronel Manel Figuerola ab uns 140 soldats. Sembla qu'el cabecilla carli amaga la seva tropa en una altura y quant ab una dotsena d'homes el coronel Figuerola embestia als carlins que veigué á dalt, sortiren tots de son amagatall, morint acribillats els soldats de Figuerola y salvantse unicament ell y'l seu assistent, merces á la ajuda d'aquet que á bon temps mata á un carli que ja habia agafat las rendas del cavall de Figuerola. L'assistent fou ferit, habent perdut de aquesta feta el do de la paraula per tots els dias de la seva vida.

Aquet cabecilla Vilella es l'unich de anomenada que durant aquesta segona guerra carlina actua de [Pg. 68] defensor de la pretenguda llegimitat per la nostre comarca del Penades. Ja avans, en el dia 10 de Juny de 1848, se habia presentat ab una colla de trabucaires en la casa anomenada Galofré del Pla de Manlleu, terme de Selma, alla pels ultims pobles del antich Penades. L'amo de Can Galofré, D. Joseph Galofré, es defensa ab valor y serenitat sorprendents habent causat la mort de dos facciosos y d'un paisa, á qui aquells habian obligat a portar faixinas pera pegar foch á dita casa, com efectivament ho lograren en part. Segons un periodich d'aquella época la perdua qu'experimenta l'expressat pages no baixa de 12 á 14 mil

lliuras.

L'heroe de Selma qu'habia resistit a la partida capitanejada pel Vilella, qui vanament intenta penetrar á can Galofré y que avergonyit devant del valor d'un home tingué de retrocedir, abandonant son projecte, era pochos dias despres rebut pel Excm. Sr. Capita General de Catalunya ab afectuosa distincio y omplintlo d'elogis.

Un conterrani, el conegut per Noy Cuadras de S. Pere de Riudeviltles, que formaba part de la partida de Mariano de la Coloma ens facilitaba les notas següents:

«Ens trobavam els matines que formabam part de las partidas de Mariano de la Coloma, Mas Goret, y Baldrich, destacats á can Grau, de S. Marti Sarroca, cuan las tropas del Govern destacadas á Vilafranca, baix el mando d'un Coronel, pretengueran sortir en nostra persecucio y treurens del lloch en que es trobavam. Uns y altres ens toparem á Torrellas de Foix, tenint lloch una accio bastant empenyada, que resulta favorable á las partidas carlinas. El Govern tingué 40 baixas, entre morts y ferits, habentse transportat aquets despres de la accio á Vilafranca ab carros, mentre els matines anabam á fer nit á Espluga de Francoli. Nosaltres tingueram solsament dugas baixas: un mort y un ferit. En aquesta accio, ferem presoner á un germa del Coronel de las forsas del Govern, que era capita

de [Pg. 69] cassadors⁹; y despres d'haber sufert dos mesos d'arrest en una cova de las montanyas de Montmell, junt ab el Comandant militar de la Bisbal, fou possat en llibertat y presentat á Vilafranca, per mes qu'es parla de fusellarlo, cosa que no es realissa á instancias del mateix que va agafarlo. Tingué lloch aquesta accio de Torrellas de Foix pel mes de Maig del 49. »

«A Pontons tingueram tambe una altre accio, en el mateix any 49, entre las partidas d'En Borjas, general carlista, y Mas Goret, general del departament de Tarragona, formant junts uns 1500 homes, qu'estabam destacats á can Pineda de Foix y can Solé de Roset, contra una columna procedent d'Igualada, manada per En Miquel Vila (a) Caletrus, subjecte que de primer vingué ab nosaltres y s'empassa despres al Govern; una altre partida procedent de Montblanch, manada per En Quesada, Coronel del exércit, y una altre columna procedent de Valls, formant en conjunt las tropas del Govern uns 3.000 homes, el doble dels qu'eram nosaltres. El foch fou terrible y la accio ana empenyadissima, sostenintse desde cal Roset de Selma y Vermellá aprop de Torrellas; y donat el major numero dels amichs del Govern, aquet logra la victoria, sent moltas las baixas de totas dugas parts.»

«La dispersio que segui an aquesta accio, fou inmensa y gracias al talent y valentia del general carli Borjas, es logra que

⁹ Aquesta presa la feu el mateix Noy Cuadras que'ns facilita els datos.

la derrota no fos complerta. Ens escamparem tots nosaltres cap á Vilafranca, Gelida, Masquefa, can Masana de Montserrat y Santa Maria de Castellfullit, empleant en això tot el dia de la dispersio que comensa á las 10 del mati; y á l'endema, á punta de dia, ens reuniam á Santa Maria de Castellfullit. Aquesta accio feu al Govern amo del territori de Pontons, Pineda de Foix, can Solé de Roset y Selma.»

«Molts forem els de S. Pere qu'anarem ab els sublevats. Al nostre poble no hi hagué mes qu'alguna [Pg. 70] tentativa, puig estava ben fortificat y era Comandant Militar un tal Baixeras.»

Fora d'aquets fets no mes podem citar la sumissio del cabecIlla Posas, un dels de mes valer, ocorreguda al altre extrem opossat al anterior de la part del Penades, á Esparraguera. Contribuhi molt an aquesta rendicio el general Mata y Alos, puig com en el moment de la rendicio es resistiren els homes de Posas, cridant *avans morir* y donant *moris* als cobarts y traidors, Mata aventurá sa vida, ab serenitat heroica, ficantse enmitj dels montemolinistas, manantlos hi deixar las armas y reduintlos á la obediencia. El qu'acababa de ser nomenat Capita General de Catalunya, En Manel de la Concha, al entrar á Barcelona, portaba ja en el seu seguici á Posas y als llancers montemolinistas.

Durant aquesta etapa sobresurti en politica'l vilafranqui Pere Batlle y Mascaró, qu'havia sigut Arcalde l'any 12, Alcalde major

el 36 y que fou, are, pel 47, nomenat Diputat á Corts.¹⁰ [Pg. 71]

VI

LAS IDEAS PROGRESISTAS

Dintre l'espai de temps que va de la guerra qu'acabem de descriure en la part ultima del capitol antecedent fins á la que serà objecte del capitol que seguir , res ha de preocupar tant com el moment progressista qu'empeny  cap   la sublevacio la conducta dels moderats ab el sistema francament despotich que s'entronissa despres dels fets del bieni.

No es nostre objecte descriure el colera del 54, ni el del 65, ni tampoch de la febre groga del 70, deixant tambe la guerra d' frica del any 60, en quins voluntaris catalans n'hi habia alguns de fills d'aquesta vila. Com nostre feyna es essencialment l'estudi del desenrotllo de las ideas politicas en el Penades, caldra solsament qu'estudiem an En Anton M.ª Fontanals y Miret y an En Hemeteri Huguet (a) Armenter, de quins pot dirse que representan el primer la idea progressista y'l segon la accio, la practica, el combatidor pel ideal esmentat. Empero no vol dir aixo qu'En Fontanals no fos home d'empenta, donchs en aquet capitol mateix consignarem alguns fets revolucionaris seus, pro lo cert es que sobresurtia en ell la tendencia

¹⁰ Veigis l'Appendix, notas 5^a. y 6^a.

diplomática y que sols es llensa resoltament á la lluyta cuan las portas de la legalitat es barraren per la gent del seu ideal. L'Armenter era bon tros diferent. L'Armenter habia nascut per guerrejar y per lluytar; careixia del talent necessari pera entaular lluytas de paraula y discussions; pro, home convensut y dotat de la fe que precisa pera fer armas en pro d'una idea, era a proposit per la vida de guerriller. L'Armenter si hagués viscut en altre temps hauria sigut almogaver ó guerriller contra'l frances; era guerrer per temperament. En resumen: Fontanals era la idea, Huguet el bras d'accio. No anavan sols pel cami politich els avans citats. Dintre nostre vila comptaban ab un bon aplech de vehins que'ls seguian y [Pg. 72] apoyaban. Ya en l'any 59, cuan, degut als esforsos dels Diputats progressistas s'organisa'l partit, es crea en nostre vila un Comite, merces als treballs d'En Fontanals, habentseli conferit la Presidencia del mateix, en quin carrech continua fins els pimers dias del any 66, secundant totas las disposicions dels Comites Central y Provincial.

Ab gust fariam are una biografia del ilustre vilafranqui Anton M.ª Fontanals, pro sobre no ser aquet lloch adequat, bastara per nostre objecte retreure alguns dels merits del patrici mes eminent en politica qu'ha produit durant el segle Vilafranca, reproduintlos al efecte de la biografia que d'aquell compatrici escrigué'l que fou son amich y admirador Ramon Parera y Marqués.

En Fontanals com home de govern desempenya varis carrechs. Varias vegadas fou nomenat Regidor. Ho fou en l'any

50, 54 y 57. Sempre renuncia'l carrech, mes en la ultima eleccio el general Zapatero l'obliga á desempeñal, habent afegit En Fontanals á la formula ordinaria del jurament de carrech las següents paraulas: «Seré fidel en tant qu'Isabel siga Reyna constitucional.»

Fou tambe Arcalde despres de la Revolucio del 68 y s'asenta. á las Constituyents com á Diputat per la circunscripcio de Manresa, á la cual pertanyia alashoras Vilafranca, habent obtingut 20.307 vots y entre ells casi tots els d'aquesta vila. Ho fou despres per Tremp y seguidament Senador per Lleyda.

Home que gosés de las condiciones d'en Fontanals y de la seva fama y prestigi, cualitats realsadas pel seu desinteres politich y per la seva caritat generosa, es induptable que dintre la vila totas las Comisions y entitats el cridarian pera omplir algun carrech. Aixis es que veyem qu'En Fontanals fou Jutge de Pau, de la Junta de Beneficencia y del Hospital, de la Instruccio publica, etc., etc.

Y anem are a dir alguna cosa de las sevas doctrinas. Era En Fontanals home d'idees avansadas y decididament lliberal. En las Constituyents vota per la Monarquia, per creurer qu'ab ella quedaria [Pg. 73] mes afiansada la llibertat. Aixó l'enemista ab els seus electors republicans, habent tingut d'anar á cercar á Tremp la eleccio que aqui hauria sigut duptosa. Despres, á l'any 73, vota per la Republica, convensut sens dupte qu'era impotent la Monarquia pera resoldre l'embolicat estat social

d'alashores; mes aquet cambi podia semblar qu'obehia al dessitj de conservar el carrech de Director de Agricultura Industria y Comers, pel cual fou nombrat l'any 72 ab prou disgust seu, per lo que dimiti alashores aquet carrech irrevocablement.

En Fontanals, en las Constituyents, vota per la llibertat de cultos. Creya En Fontanals que la llibertat y la Religio podian perfectament juntarse. Aixis escribia «que aquella podia agermanarse bé ab lo catolicisme, com lo catolicisme podia fer lo mateix ab la llibertat». Y en un altre ocasio, escribia: «Son dugas cosas que lluny de rebutjarse per veurers juntas, deurian anar molt enlassadas y viurer en la major armonia. Y perque penso aixis, y perque soch catolich, y perque admiro la sublim doctrina d'El qui vessa sa sang pera redimirnos y fernos lliures, he votat y estich per la llibertat de cultos. Ahont no hi ha llibertat d'accio, no pot concebirse'l premi ni'l castich. Aqueix es mon humil parer. La conciencia em diu que no penso tan mal com alguns que de religiosos fan alarde».

No hem de ser nosaltres qui discutim la possibilitat ó impossibilitat del agermanament de la llibertat de cultos ab la doctrina catolica. Ben claras y ben patents estan las lletras del Syllabus en aquet punt, y cal reconeixer que l'ideal de l'Esglesia ha de ser la unitat catolica y que si transigeix ab la tolerancia casi be sempre y ab la llibertat de cults en alguns y contadissims casos, es per la raho de no imposar creencias an els individuos que no las acceptarian de bon grat y que á bon segur en el fons de sa conciencia las aborririan. La llibertat de

cults esta basada en un principi que'l catolicisme no admet, en el de que l'Estat no deu tenir cap religio. L'ateisme en las colectivitats es un principi realment disolvent. [Pg. 74]

Hem cregut, empero, convenient fer notar aquet concepte de la llibertat de cults en un catolich, no per lo important que resulta historicament considerat, sino que mes aviat perque no es califiqui malament als qu'avuy la demanan, ja que hi ha precedents que, ab tot y haber sigut esborrats per la Esglesia, tenen tanta apariencia de forsa que reviuhen á cada pas.

Fins aqui En Fontanals. Del Armenter poch en direm. La seva vida ja corre ab sublevacions. Al 45, com hem vist, s'aixecaba per las quintas; al 54, ab motiu de la sublevacio dels generals de Vicalvaro, hi hague tambe pel Penades revolta de l'Armenter, ab l'Escoda, Morgades de Torredembarra y altres; mes, la tempesta que feya temps es formaba en l'horitzo no es presenta ferma fins per las espurnas del 66 y per la sublevacio del 68.

Bellugadissos com eran aquells capdills, verificaren bona pila de revoltes y pronunciaments, dels quins parlarem dels mes importants. Als 16 d'Agost del 67 l'Armenter de Vilafranca junt ab el Vidal del Vendrell es pronunciaren declarant destronada á Isabel II. Per reprimir aquet aixecament qu'habia tingut lloch al Vendrell marxa cap an aquell poble el Regiment de Alcantara acantonat á Vilafranca y'ls sublevats es retiraren á la montanya, juntantsehi En Pau Mariné quefe carlista procedent

del exercit. El dia 23 del mes d'Agost tingué aquesta columna sublevada un foch prop de Torrellas de Foix ab el Regiment de Leon de Tarragona, habenthi varis ferits, fins que veyentse sols s'entregaren el dia primer de Setembre al Arcalde pedaneo de Torregassa de S. Jaume dels Domenys, y despres al Tinent Coronel quefe de las forsas del Vendrell Joseph Esteve.

Simultaneament ab aquets capdills es sublevan á Vilanova y Geltrú els generals Baldrich y Alderete, fent una curta campanya tan activa com esteril. An aquestas forsas sublevadas s'hi agrega Fontanals fins que perseguit de molt aprop consigui embarcarse ab En Targarona, Baldrich y altres companys [Pg. 75] politichs en el vapor *Vinuesa*, dirigintse á Marsella ahont permanesqué fins el Mars del 68.

Avans d'aquets dos pronunciaments corresponents al any 67, hi hagué en el 20 de Janer del 66 una altre sublevacio del mateix Vidal del Vendrell á las ordes del Baldrich y de l'Escoda de Valls, ab una partida de Vilafranca manada pel Armenter. En aquet mateix any de 66, en el dia 11 d'Agost s'asesinaba alevosament en la estacio de Martorell an el anomenat Noy de la Barraqueta. D'aquet aseninat data la entrada en la politica activa del germa de la victima Xich de la Barraqueta, qui jura venjar aixis la mort de son germa comesa per un numero de la Guardia Civil. Es llensa, donchs, el Xich de la Barraqueta pel cami de las sublevacions y revoltat y unit ab el Vidal del Vendrell, Armenter de Vilafranca, Escoda y Baldrich, portant tots plegats ab sas diversas partidas un miler d'homes, recorregué el Penades avans de la Revolucio de Setembre ab

varias altas y baixas, cobrant contribucions als pobles y sostenint atrevidas escaramusas.

El Penades era'l pais destinat á enlairar la bandera de la Revolucio, y si no ho fou deu atribuirse á certs petits detalls d'organissacio que devegadas es descuidan per inútils y á la hora de la feyna resultan ser d'una importancia extraordinaria. En efecte: el 24 de Setembre del 68 habian de desembarcar á las costas de Calafell els generals Milans del Bosch, Amatller, Baldrich y Lagunero y'ls homes civils Sagasta y Carlos Rubio; á cual efecte hi habia bon numero de paisans y bona companyia de carabiners del Vendrell á las ordes de Vidal, Baldrich (germá del altre Baldrich qu'habia de desembarcar) y del quefe de carabiners En Pascual Iborra; pro per no haberse entés ab las senyals quel barco feya retorna aquet á las costas de Fransa. Al cap de pochos dias, despres del aixecament de la armada á Cadis, alguns dels que tenian que desembarcar á Calafell anaren á Barcelona per tren, fentse alashores aqui la Revolucio, que fou secundada per tot el Penades. [Pg. 76]

No registra aquet fet revolucionari cap victima en el Penades. Puig es succuiren els cambis que s'imposaban dat el nou estat de cosas, sense violencias ni exgeracions, ans al contrari molt pacificament. Aqui á Vilafranca destituit l'Ajuntament, junt ab el seu Alcalde Corregidor, no perdonant tampoch al Secretari, es constituí seguidament una Junta Revolucionaria presidida per En Fontanals y que fou elegida mes endevant pera figurar com á Junta ordinaria, en proba de reconeixensa á la acertada gestio que habian desempenyat. Una altre proba de las simpatias que

troba aquet mohiment á Vilafranca, la trobem en la organisacio de dugas companyias de voluntaris de la llibertat, quin objecte era vetllar pera la aseguransa del orde publich, ja que'l vestuari que necessitaren fou costejat per la vila y bastants patricis que residian fora d'ella, mitjansant una suscripcio publica al efecte oberta.

No es donchs d'extranyar que'l triomf d'aquella Revolucio, que s'anuncia al poble desde'l balco de la Casa Comunal pels patricis Francesch Huguet y Armenter, fos celebrat ab grans festas y campanadas y que cinch mesos mes tart, en el 5 de Febrer de 1869, es plantés ab gran pompa en la Rambla de S. Francesch l'obre de la llibertat.

Visitaren á Vilafranca durant aquesta etapa el general Prim, de retorn de la guerra d'Àfrica, qui s'hostatja al local ahont avuy hi ha establert el «Centre de l'Unio», habentseli donat una serenada y ball en son obsequi, y'l Rey Amadeo I que permanesque pocas horas á la vila, possant en casa Fontanals.

En politica, ames dels citats, es distinguien els Srs. Pere Batlle y Mascaró y Javier Garcia. El primer fou Diputat Provincial l'any 67 y'l segon l'any 70 habent prestat valiosos serveys durant la febre groga.

Es publicaren tambe els periodichs politichs *La Legalidad*, republica, que fou despres substituït per *El Panades* y poch

numeros de *El voluntario de la Libertad*.¹¹ [Pg. 77]

VII

LA POLITICA DEL 72 Á LA RESTAURACION

El partido carlista, que siempre ha estado á la mira de las épocas de revuelta para ferir su ganancia, aprovecha el desgavell que regna despues de la Revolucion de Setiembre, desgavell que trobem natural en els sotsats cambis que porta tota revolucio y en l'imperi qu'aquesta proclama implicitament; aprovecha, deyam, aquet desgavell para llensarse á la lluyta. De primer foren pocs els que s'hi llansaren, pero reculliren prompte el bon numero de adeptes que crea siempre la desesperacion contra un estat de cosas que usant la locucion vulgar *no pot anar ni ab rodas*. Bon tros de culpa d'aquet desgavell pertanyia, empero, als qu'en protestaban ab forza armada, porque de bell principi y sistematicament s'empenyaren en posar entrebanchs á la gestio gubernamental. Vingué despues la Republica á consecuencia de l'abdicacion de Amadeu, el rey mes democrata qu'han vist els temps, y la guerra carlina prengué encare mes increment.

Anem ara á descriure alguns dels fets mes principals, y ho farem seguint als *Apuntes* del Alegret, puig, no tenim cap inconvenient en reconeixho, dem tan poca importancia als fets d'armas que gustosament en prescindiriam en aquet estudi,

¹¹ Veigis l'Appendix nota 7.^a

sino fossin aquells la manifestacio mes vibranta que dels ideals politichs han acceptat els homes, fins aquells que obran en nom d'uns principis tant poch guerrers com la fraternitat y la llibertat.

Feyam notar ja en la primera guerra carlina l'esperit marcadament lliberal del Penades, y en especial el de sa hermosa capital, Vilafranca. Las consideracions qu'en l'altre lloch aludit feyam podriam are igualment repetirlas y encare augmentarlas y multiplicarlas, puig el mohiment progressista qu'estudiabam en el capitol precedent habia deixat [Pg. 78] molt bon llevat lliberal. Es natural que comensada la guerra es penses avans que tot en fortificar la vila pera defensarla dels possibles atachs dels carlins. En efecte: tot just comensada la guerra y als ultims del 72, es prenia ja l'acort de fortificar la vila, acort que es repeti en la reunio de 9 de Abril de 1873, en quina es nomena una Junta d'armament y defensa, repetintse igual acort mes endevant. Es tapiaren tambe els acabaments d'alguns barris, es reforsaren las murallas y s'establiren cinch surtidas per las carreteras de Tarragona, Vilanova, Torrellas, Barcelona y pel Portalet y Estacio.

Corroborant l'esperit lliberal de Vilafranca hem de fer constar que en la comunicacio qu'els carlins dirigiren á Vilafranca en 3 de Mars de 1873, firmada per En Luciano Pasques y per En Marti Miret, y que promogué la reunio citada de 9 d'Abril del mateix any, á consecuencia de la exigencia dels carlins de volguer cobrar la moderada (diu la comunicacio) contribucio que s'habia imposat, es diu que nostre vila es *una de las pocas*

que se resisten an aquell pago, lo que corrobora, com deyam, l'esperit francament lliberal de Vilafranca. No es diga que'ls carlins estaban interessats en fer la afirmacio que senyalabam pera millor conseguir son objecte, puig encare que fos aixis, el fet era cert, si be podia haverhi exageracio en lo d'afirmar que aquesta vila era una de las pocas que s'hi negaban.

En aquesta comunicacio hi apareix la firma d'un comarcá que realment fou una figura durant la guerra carlina, figurant, com ja es despren, en las filas del etern Pretendent. Ens referim an En Marti Miret, fill del vehi poble de la Granada, qui alcanza una bona graduacio en la lluyta, conservant despres d'ella l'empleo de Coronel del exercit. An En Miret li es deutora nostra vila de molt agrahiment. Si no sufri Vilafranca ab tota sa cruesa las consecuencias d'una lluyta civil, fou degut precisament al amor que á la comarca profesaba un fill d'ella, aixis com tambe els esforços y atrevidas empresas de En Francisco Huguet y Mainer, quin nom deu [Pg. 79] escriurers en un treball de la naturalesa del present com á just premi al zelos vilafranqui y com á bell exemple pera las generacions que han de venir.

L'Alegret fa constar en els seus *Apuntes* els disgustos que ocasionaba á la comarca tota la insubordinacio del exercit. Aquesta insubordinacio era efecte del malestar general que hi habia á Espanya en els ultims temps de la Republica. No era possible, empero, cap, altre cosa. La Republica es trovaba empentenegada ab massa guerras alahora: hi habia encesas la carlina, la cantonalista, la separatista cubana. En aquellas circumstancias es compren qu'el Govern perdes la brujula y

qu'En Castelar es prengués en serio lo de *mucha artilleria, mucha infanteria, mucha caballeria*. L'exercit qu'alashores, en els comensos de la guerra, corria pel Penades era un batallo de cossos franchs ó de voluntaris, quin comportament no gaire bó reporta molts inquietuts.

Seguint el fil d'aquesta relacio enumerarem are suscintament las disposicions que durant la guerra es prengueran en defensa de la vila, per descriurer despres els fets d'armas mes importants y las tropas que passaren per nostre vila.

Com portem dit la defensa de la vila y tambe la de tota la comarca estava encomenada al principi á un reduit cos de voluntaris, quin poch numero feya possible que durant la Republica els carlins campessin á son franch voler. Consequencia d'aquet abandono era un defalliment en la opinio publica, habent deixat molts vehins las sevas estadas y en especial els Rectors dels pobles comarcans, puig contra aquesta classe s'habia manifestat en diferentas ocasions -en una d'ellas s'assessina vilment á sos respectables Rectors- un declarat odi.

El Govern de la Republica decreta la Milicia Nacional forsosa dels 18 als 45 anys, al objecte de posar terme an el desgavell que regnava. Es constituiren en aquesta vila vuit companyias de milicians agrupats per barris y manats per quefes de la eleccio dels cossos, formant en conjunt unas 1.000 pllassas.
[Pg. 80]

Al mateix temps el Comandant Militar Joseph Garcia dictaba en 18 de Febrer de 1874, un bando impedint recullir ni hostatjar á cap persona que no estés ben documentada, manant acudir en cas d'alarma á la defensa de la vila á tothom que tingués de 16 á 65 anys y que no sigues ja de la Milicia Nacional, fent tapar las portas que donessin á camps de propietat particular y manant aixecar las tapias fins á quatre metres alla ahont n'hi hagués, y declarant, finalment, enemich á tothom que abandoni la poblacio ó que no es presenti oportunament á las Autoritats.

Durant aquet temps la guerra habia pres bon increment com veurem despres pels atachs de Vilafranca y Vendrell y la autoritat militar que alashores manaba en la vila no feya mes que dictar succesivas y contradictorias disposicions, essent la mes important la de destitucio del Ajuntament y'l nomenament d'altres individuos pera Regidors, quins no acceptaren el carrech, á excepcio de D. Francisco Huguet y Mainer, qui per trobarse sol tingue á son carrech tota la feyna d'administrar la vila.

Y com mes gran era l'increment de la guerra, mes gran era tambe la falta d'exercit y tropa pera repelir las agresions que á cada hora es multiplicaban. Alashoras es prengué una resolucio extrema, es tregué del Penades la columna que hi operaba deixant qu'els pobles es defensessin per si sols, si podian ab sas pocas forsas, ó deixantlos en cas contrari á voluntat dels carlistas. Si l'esperit lliberal no hagués estat ben arrelat en el pais dificilment haurian tornat els exercits del Govern á entrar en aquets pobles qu'habian deixat sols y desamparats. Pot

aplicarse aquí lo que un celebre diplomatich digué á la desgraciada Reyna Isabel II, cuant aquesta pretenia escaparse de Madrit á causa de una forta revolta:- «La Reyna qu'abandona'l Trono cuant se li disputa ó discuteix, no torna á asentarshi». Baix altre punt de vista, aquet sistema d'abando- [Pg. 81] nar el país, desconeixent la obligacio que té tot Govern estable de defensar als seus governats, es el precedent d'un altre sistema, el de la *reconcentracio* que mes endevant aplica a Cuba un general qu'avuy s'asenta al Ministeri y que senta las primeras bases de sa fama en aquesta encontrada, encare que sas conquistas no vagin tenir res que veurer ab la guerra que s'estaba desenrotllant. En Weyler aprengué aquí allo de deixar el poble á sas propias forsas, pro trobantse á Cuba ab gent que no seguian al Govern, com sucshia precisament aquí al revés, va creurer convenient en lloch de deixar la gent á sa sola defensa, endursela, deshabitant pobles y caserius. Y nasqué alashores la celebre *reconcentracio Weyleriana*.

El 9 de Mars del 74 es procedia al desarme de la Milicia Nacional y enduentse las armas, junt ab dos canons que s'habian destinat á la defensa de la vila y tota la documentacio del Registre de la Propietat, es traslada la columna del Penades á Barcelona deixant sola la vila fins als 5 de Maig, en quina fetxa vingué'l Comandant General de la provincia de Tarragona D. Manel Salamanca ab 1.500 homes, retornant alashores á la vila molts vehins caracterissats per sas ideas lliberals y que s'habian allunyat per temor á revenjas per part dels carlins.

Durant aquesta orfandat de la vila (del 9 de Mars al 5 de Maig

de 1874) passaren, com veurem, per la vila, diferents foras liberals y carlinas. La primera carlina que vingué, que s'escaygué ésser la de Moore, qui exigí el pagó de 3000 duros de contribució, mes cedint als prechs del Alcalde Sr. Huguet y en atenció al estat aflictiu de la vila, consentí en cobrarne únicament 1000, manant aixís mateix la demolició de las fortalesas que tenia la vila. Durant aquet temps, si es salva Vilafranca de moltíssims captiveris y d'imposicions exageradas, fou degut al zel que en benefici de la vila demostrá'l patrici Sr. Huguet. Pera exemple de la posteritat, encare que som contraris de la narració d'anecdotes y singularitats que poch ó gens influeixen en la marxa [Pg. 82] de las idees, en descriurem algunas relatives al Sr. Huguet y qu'hem sentit explicar per sa boca. Ellas demostran clarament la fermesa de carácter de tan excelent patrici y'ls serveys que té prestats á la vila que'l vegé naixer.

L'Huguet no cumplí l'orde donada per En_Moore de derruir las fortificacions de la vila, cosa de la qual els carlins s'en resentiren molt, tant qu'habian jurat que matarian al Alcalde que no cumplia las ordes rebudas. Al tornar els carlins á la vila, pregaren varis amichs al Huguet que s'amagués, mes ell s'hi presenta, logrant atreurers el General carli, á qui explica la impossibilitat en que es trobaba de cumplir una orde verbal tota vegada que ell hauria de donar compte de la seva gestió. Alashores s'extengue orde escrita del derribo de fortificacions. Trevallá l'Huguet de valent en aquesta cuestió pera cumplir la orde donada, á quin fi reuni tots els pagesos de la vila pera tal tasca. Sucsuhi el dia del derribo un incident que debem esmentar. El capita carli Mariano de la Coloma reprengué á dos obrers que treballaban en la casa de la Rambla que fa

cantonada davant del Cuartel, manantlos qu'ajudessin al enrunament de las fortificacions de la vila. Obehiren els trevalladors, pro al entornarsen En Mariano de la Coloma d'ahont els havia acompanyat pera que trevallessin, fugiren aquells, é irat el carli al saber aquet fet intenta calar foch á la casa y ho estava ja fent cuan comparegué l'Huguet y llensant la seva capa sobre la llenya que ja se comensaba á encendre, manifesta en un rapte de patriotisme que si el foch avansaba seguiria ell darrera la capa. Al veure la seva decissio, desisti En Mariano del seu intent. Un altre dia evita qu'es calés foch per part dels carlins á una casa ahont es reunian els elements avansats de la vila, pretextant qu'eran irreconciliables enemichs seus i podia el poble atribuirli la crema, ab lo cual desprestigiarian al Alcalde que tant trevallaba en be de tothom. Un altre dia calma als carlins qu'enfadats perque al ball no hi compareixia ningú del poble, volian [Pg. 83] donar un serio escarment. En fi, seria feyna llarga descriure mes detallets. Ab els dits avans n'hi ha prou pera coneixer el tremp del simpatic Franciset Huguet.

Ab la tornada á la vila de la tropa en 5 de Maig de 1874, es procedi á una nova fortificacio de la vila, aixis com tambe á la constitucio del nou Ajuntament, ja que Vilafranca en careixia, procedintse á la reconstruccio dels portals y murallas, fentse las torras de la Creu de S. Salvador, la de la carretera de las Cabanyas y mes tart la del camí de las Clotas y camí del Sepulcre. La reconstruccio de las murallas y forts es feu seguint un sistema semblant al que s' utilissa pel enrunament; aixó es, obligantse als manobres y paletas a compareixe pera treballar en aquesta tasca.

En Salamanca es prengué tambe la tasca de reorganizar la Milicia Nacional voluntaria y forsoza, establint que l'allistament d'aquesta ultima corria á carrech del Ajuntament, debentshi inclourer tots els vilafranquins menys els que no inspiressin confiança per sas ideas carlinas ó per careixer de valor per la guerra, imposant an aquets ultims una cuota de contribucio que podia variar de 1 á 15 pesetas mensuals, segons els medis de fortuna. De la fetxa del establiment d'aquesta segona defensa (Maig de 1874) fins prop de l'acabament de la guerra, mes de 400 milicians, casi be tots trevalladors y jornalers, prestaren els serveis de guardias, retens, patrullas y observacions, tocantelshi per terme mitj de dos á tres nits per semana, imposantse verdaders sacrificis, ja que molts no podian complir el jornal á consecuencia d'entrar en servey desde les 6 del vespre fins á las 7 del mati. La conducta observada alashoras per Vilafranca meresqué entusiastes elogis y enhorabonas per part del Comandant Militar Miranda en l'orde de plassa del dia 2 de Mars de 1875.

Com si aquestas molestias y vexacions que sofriren els vilafranquins no fossin ja suficients, encare tenian de prestar el servey de allotjaments y bagatges, carregas que compartia la vila ab els pobles [Pg. 84] comarcans. Per cert qu'en 22 d'Agost de 1875 no habentse tingut á punt els bagatges que habia demanat el Brigadier Picazo, á consecuencia de no haber comparegut els dels pobles comarcans, per no habernhi suficients á Vilafranca, culpa'l Brigadier al Alcalde Jaume Ignasi Abella, á qui s'endugué prés fins á S. Sadurni, en quin punt fou posat en llibertat.

Descritas las midas defensivas que prengué Vilafranca ab motiu d'aquesta guerra carlina, anem are á descriurer alguns dels fets qu'apareixen ser mes importants.

En una guerra de la naturalesa d'aquesta son naturals els sustos, trasbalsos y escaramusas. Precisament aquet es el seu caracter distintiu, al cual empero tenen de recorrer els interessats si no volen morir aviat, lo qu'equival á dir que las sublevacions que no tenen medis per fer un cop d'Estat, han de convertirse en cronicas. Afavoria la vida del Carlisme el censurable desgavell que per tot arreu es notaba y tan en aquesta com en las anteriors guerras carlinas, pot dirse que'ls pobles comarcans prestaren bon contingent al Carlisme, sobre tot en aquesta guerra el poble de La Granada, degut an En Miret, pro no aixis Vilafranca, puig en aquesta guerra tot just debia haverhi cinch ó sis vilafranquins á montanya. El cuartel general carli del Penades estava situat á Fontrubi.

Llevat d'algunas escaramusas de poca monta es relativament important el que apareix descrit en el periodich *El Panadés* numero 8 de 1874 y que traduhit diu aixis: 'El divendres al mati es tingué noticia de que hi habia la faccio manada pel cabecilla Miret en San Quinti y qu'altres partidas emprenian la marxa en direcció al mateix punt, obehint, segons sembla, á un plan combinat pera atacar á Vilafranca en el acte mateix de la reorganisacio de la Milicia. Mes tart es sapigué qu'en la Granada hi habia entrat un carlista y que es destacaban de dita poblacio grupos en diferentas direccions al voltant de nostre vila;

inmediatament sortiren alguns [Pg. 85] caballs de Bailen al mando del valent tinent senyor Laiglesia que sostingueran per espay de bon temps un foch nutridisim ab la avansada carlina, pro al veurer que l'enemich practicaba un mohiment envolvent verifica el citat Tinent ab molt orde la retirada an aquesta poblacio, sense haber perdut ni un home. Serian dos cuarts de dugas de la tarde cuan el vigia del campanar veyent que es dirigian las forsas enemigas cap á la Vila, es possa á tocar indicant als veins quin era el seu lloch d'honor. Hi hagué un moment de confusio degut á la falta d'organisacio; pro dura poch per que despres es vegeren creuhar per tot arreu paisans ab armas que acudian al punt de mes perill, aixis com tambe las pocas forsas de infanteria y de caballeria que comtava aquesta vila, foren á compartirse la general animació. Va romprers el foch en alguns punts cap ahont es divisaban grupos enemichs y fins es diu qu'en alguns hi hagué un ferit.

«En els carrers de la Parellada y Sta. Clara s'aixecaren algunas barricadas, en quina obra fins hi prengueran part las donas y vells. Mes de 800 foren els ciutadans qu'ab las armas á la ma acudiren á las garitas; pro acabats els disparos que duraren fins á dos cuarts de tres, es toca á llamada y la forsa tota formada en columna en el passeig, fou arengada pel Coronel Comandant Militar, quinas dots d'activitat y acert son ben patents. No hem d'omitir el sacrifici fet pel Sr. Solá, Coronel de Caballeria, qui apesar de trobarse malalt, abandona'l llit, demostrant una vegada mes las simpatias que sent á favor d'aquet poble. »

Poch despres de retirarse las forsas arriba la columna del

Penades, que es trobava al Arbos de regres de Tarragona, ahont hi va ana á cambiar l'armament. Aquet fet tenia lloch el dia 20 de Febrer de 1874, coincidint l'atach intentat ab el precis moment en que s'estaba procedint á la reparticio de 400 armas dels dissolts Voluntaris de la Republica, quins, junts ab altres vehins, tenian de formar part de la Milicia Nacional conforme á la organisacio que [Pg. 86] li habia donat el Comandant Militar de la vila y'l seu canto En Joseph Garcia Mignole.

Per lo que es veu la cosa no revisti gota de importancia y casi mereixia quedarse enterrada en la cronica de algun periodich. A falta d'altre cosa, citem an aquesta. Ab tot, el Govern felicita á Vilafranca pel seu comportament. La llastima es que no vagi concedir á la vila el titol *d'invicta* que en aquesta diada ens habiam guanyat.

La cosa sigué verdaderament seria en la vila del Vendrell, capital del Baix Penades. Fins alla al 19 d'Agost del 73 els carlins habian deixat la vila en pau; pro aquell dia comensaren a hostilissarla á tirs, sortintne empero escarmentats, puig tingueran alguns morts y ferits, fugint pel cami de Santa Oliva.

Mes cuan els carlins feren una verdadera barrabassada fou el 4 de Mars del 74. La vila estava fortificada; pro la poca guarnicio que hi habia no pogué resistir la empenta del enemich. Alashores es repleguaren els vendrellenchs defensantse durant set horas fent foch pels carrers ab barricadas y mes tart á la Iglesia y al fort del Miquelet,

rendintse aquets despres dels de la Iglesia, pro casi bé es pot dit que sense capitular. Durant el laps de las 12 de la nit á las del mitjdia moriren 18 paisans, tres dels quals foren asesinats al Portal del Pardo. Els vendrellenchs lluytaren de valent y de debo foren heroichs. Sols es rendiren devant la superioritat del numero y del armament, despres de la mes tenas resistencia, de tal manera que els que es refugiaren á la Iglesia no es rendiren fins que no tingueran municions ni de guerra ni de boca. Els exercits de En Mora y d'En Tristany que s'habian presentat per la carretera de Valls, entraren al Vendrell pel *Hort de la Morera* y van incendiar varies casas. El saqueig y la deshonra acompanyaren als demes excesos. Per aixó el Vendrell ha sigut sempre mes lliberal. Afortunadament, els carlins permanesqueran al Vendrell pochos dias.

Un dels medis mes frequents que es posaren en practica durant aquesta lluyta á fi d'adquirir fondo, [Pg. 87] era la detencio dels vehins, obligantlos á pagar un bon rescat. Generalment l'utilissaren els carlins, pro per vias de represalias tambe en feren algunas els lliberals.

Entrant ja al periodo agonich de la guerra carlina, se reduhiren pel mes de Novembre de 1875 els serveys que tenian de fer els milicians, segons ordre del cos, donada el 12 d'aquell mes, pel Comandant primer quefe Ramon Parera y Marqués, qui fou per tres vegadas elegit pera tal carrech. Per aquets temps la ronda de Vilafranca batia en el Penades, pels termes d'Avinyonet, Olesa y Ordal, netejantlo de carlins.

Finalment el 12 de Novembre de 1876 sorti la Milicia Nacional de Vilafranca dividida en tres seccions al toch de somatent, cumplint la orde de 2 del mateix mes donada per En Martinez Campos. La primera divisio manada per En Coll y Cunillera recorregué els termes de Gunyolas, Subirats, Pla y Puigdalba. La segona al mando de Joseph Inglada recorregué Terrasola, Lavit, S. Pere, S. Quinti y part de Fontrubi y la tercera al mando de Ramon Parera, recorregué Pachs, S. Marti Sarroca, Torrellas, part de Fontrubi y Vilovi.

Cap al tart de l'endema es reuniren las tres seccions á Las Cabanyas, retornant juntas á Vilafranca, sense que trobessin cap carli, puig regnava ja una pau octaviana. Aquesta pau fou festetjada pel Ajuntament en els dias 4, 5 y 6 de Mars d'aquell any cantantse *Te Deum* y sortint á recorre la vila els gegants, el popular drach y altres dansas de la vila.

Durant l'espai qu'estigué sens defensa la vila, es dir, durant l'Alcaldia de l'Huguet, entraren á Vilafranca las següents tropas:

La vigilia de S. Joseph entre una partida de Joseph Artesá, á la que segui despres En Moore ab 1.000 homes.

La del Capita General de Catalunya, Serrano Bedoya, el dia 31 del mateix mes de Mars, portant 6.000 homes. [Pg. 88]

El dia 3 d'Abril (dilluns de Pascua) En Rafel Tristany ab 2.000 homes, 80 caballs y una pessa d'artilleria de montanya.

El dia 21 del mateix Abril el cabecilla Miret ab 1.000 homes, enduentsen de la vila 1.000 duros á compte de la contribucio imposada.

El dia 23 d'igual mes, el Brigadier Estevan ab una columna de 300 homes y quatre pessas d'artilleria.

Y finalment en Salamanca, que fortifica por segon cop la vila, com ja hem vist.

Passant are á descriurer alguns fets de la comarca, podem comensar afirmant la poca seguritat personal d'aquet temps de guerra. Tant els carlins, com els lliberals cometeran repugnants assassinats que donan mida del odi que es tenian els bandos beligerants. Els voluntaris lliberals assassinaren als Rectors de Terrasola y S. Jaume de Noya y á un capella de Piera, á can Cardús de Lavid mataren tambe á un jove que'l cregueran quinto, fusellantlo. Per sa part els carlins, al Pont de Balbús, mataren á un home per creurel espia.

Aquesta poca seguritat personal, venia aumentada per la presencia, durant els primers anys de la guerra, de la partida

de lladres que manaba En Carles d'Espoya. Aquesta partida rondaba, robant á discrecio: La Granada, á can Masana, á can Feixas de la Pineda, á Sitjes y moltes masias, sofriren els saquetjos d'aquesta gent, afegits aquest saquetjos als molts altres que sufrian ja.

Seria probablement l'any 72, cuan els carlins tingueran confidencias de que la gent de Carles d'Espoya estava reunida en una barriada de S. Quinti de Mediona; y á la nit, mentres estaban reunits, els carlins al mando d'un tal Romagosa, voltaren la casa, conseguint apoderarse de cinch ó sis d'aquells criminals que foren mes tart fusellats á Igualada. Per sa part, perseguian tambe'ls lliberals an aquesta partida, matantne un en el barri de Lavid anomenat carrer del Bosch, en el dia de la festa major del poble. [Pg. 89]

A mes dels sobresalts referits, hi havia encare las exigencias carlistas per lo que es refereix á la contribucio. Efectivament, apretaban els carlins molt mes qu'el Govern, y com qu'eran en realitat amos de la comarca, era inutil pretendre eludir el pago de la quantitat que senyalaban. Per evitar danys mes greus, veyem que casi bé tots el pobles pagaban, comptant els carlins ab cobradors propis y relativament ben organissats. Pera obligar als pobles al pago de la contribucio, feyan lo que els veurem fer á Vilafranca; aixó es, emportarse personas en garantia del cumpliment ó pago. A S. Pere de Riudeviltles, s'emporta la ronda ó partida d'En Tristany á vint personas, comptanhi homes, donas y canalla, si bé en el mateix dia, al vespre, trobantse á Sant Quinti deixa en llibertat á las donas,

continuant ab els demes presos cap á Castellfollit del Boix y Fenollosa, en quin punt es convingué definitivament la quantitat qu'habia de pagarse, posantse en llibertat á tots, menys á dos que seguiren als carlins en una llarga peregrinacio fins que la columna Hernando els lliura á Tolva-Arago, sense haberse pagat encare la quantitat que s'exigia. Si la memoria no es infidel al qu'ens explica lo qu'acabem d'escriurer, tenia lloch lo referit durant l'any 73.

Aquestas exigencias de pagos, aquesta intranquilitat general, aquesta poca seguretat personal, es veyan de tant en tant aumentadas pels focs ó topaments dels lliberals ó voluntaris y carlins. Anem á referirne alguns.

Als comensos de la guerra, feu el cabecilla Miret nit á S. Pere de Riudevitllas, y sapigut aixi pel bando contrari, decidiren sorprendrel y clourel dintre dos focs, á quin fi es dividirian en dos grupos, voltant un per Terrasola y l'altre per La Serra; pro, al posar en practica aquet plan, resultaren fallidas las esperanzas dels lliberals, puig En Miret, qu'habia de ser enclos dintre dos focs, s'escabulli ab manya, deixant qu'el seus perseguidors fessin foch en va. Aquet fet acredita la táctica de En Miret.

Mes importancia té'l foch ó topada al 19 d'Agost [Pg. 90] de 1875, tingut en el punt conegut per *Pla de la Guixera*, prop de S. Quinti de Mediona. Anaba pel referit punt una columna d'uns trescents seixanta y pico d'individuos, columna heterogenia en

extrem, puig contenia carrabiners, soldats y voluntaris y uns 60 caballs, al mando del coronel Vallejo, cuan es vegué soptada per una numerosa partida carlina, en numero de mes de 2.000 homes, composta aquesta partida de moltas altres, entre ellas la del Josephet del Artesá. Mitj desorganizada la tropa, trontolla ja á la primera descarga carlina, y tot seguit la confusio y l'espant imperaren en las tropas lliberals que ni temps tingueran de referse de la sorpresa. La caballeria d'En Vallejo fug ja al primer tiro, al veurer que cau mort el caball d'aquet Coronel, y aquesta conducta aumenta mes l'anim dels carlins introduhint, en cambi, en las filas lliberals tal desconcert que'l crit de campí qui pugui fou general, deixant el camp lliure al carlisme. La tropa s'escampa per S. Pere, S. Quinti y alguns retornaren á Vilafranca, En Vallejo, ab els que reuni á S. Pere, y es dirigi cap á Sadurni, constantement hostilissat per un grupo de carlins.

Com es compren, la partida carlina queda intacte; en cambi, els lliberals tingueran mes de 60 baixas; y mes n'hauriam de lamentar, si'ls vehins de S. Pere de Riudeviltles, capitanejats per En Domingo Olivella, pare de mon bon amich, En Pere Olivella y Romani, no haguessin sortit á recullir els ferits; trasladantlos á la Iglesia del poble que fou convertida en Hospital de sang, atenentlos degudament. Per cert que'ls vehins de S. Pere es vegueran escopetejats per carlins, á qui no debia plaurels la humanitaria empresa del Olivella; y tant era l'odi, que'ls carlins tregueran de la Iglesia alguns dels acullits y un ó dos de aquestos foren mes tart barbarament fusellats. A l'endema, la columna d'En Picazo tregue'ls ferits de S. Pere, portantlos á Vilafranca.

Pochs dias despres, la columna d'En Vallejo, retornaba á S. Quinti, de quin punt tant mals recorts en guardaba; y la tropa, creyent al poble de Sant [Pg. 91] Quinti culpable de la desfeta referida, tota vegada que'ls havia ocultat la proximitat dels carlins, s'entrega á actes de venjansa, iniciantse un saqueig que fou seriosament reprimit pels Quefes, imposantse als soldats y intentant de pagar els perjudicis causats, habentse celebrat al efecte una reunio á S. Pere, de quina en sorti per la intervencio desinteresada de las bonas personas, un estat de relativa conciliacio entre la tropa y'l poble.

A consecuencia d'aquet fet, En Picazo ab el batallo del *Fijo de Ceuta* empaita als cobradors de contribuciones carlins, destrossant á S. Joan de Mediona la partida del cobrador Girbau, salvantsen solsament dos ó tres dels que la componian.

Aquesta encontrada de S. Pere presta bon contingent als carlins en aquesta guerra; ja al aixecarse En Castells, s'allistaren alguns fills d'aquell poble, augmentant el numero al aixecarse En Miret. Empero la massa del poble, era republicana y acentuadament federal, prestant bons serveys per la revolucio. Entre'ls republicans que mereixen ser coneguts, s'hi compta En Joseph Fontanals (a) Girbau, qui, als ultims de la guerra fou comandant d'un batallo de voluntaris, habent voltat gaire bé tota la guerra y assistit á la accio de Capellades contra'ls carlins.

Durant aquet espay de temps qu'hem estudiat no estigué pas

tranquila la política: ben al revés hi hagué alshores cambis esencialisims. Després de la Revolució de Setembre vingueran las Constituyents quinas nomenaren Rey an En Amadeu I, durant quin regnat s'encengué la guerra carlina; á la abdicació d'aquet segui la Republica que morí per el cop d'Estat del general Pavía, regnant un Govern provisional fins qu'En Martínez Campos proclama á Sagunto á Alfonso XII. Esta clar que tots aquets cambis influiren naturalment en el Penades. La Revolució de Setembre porta naturalment la destitució del Alcalde Corregidor y de tot l'Ajuntament; nomenantse una Junta Revolucionaria presidida [Pg. 92] per En Fontanals, quina fou després nombrada Junta Ordinaria; á la Junta aquesta segui l'Ajuntament que presidi el republica federal Pere Fraixedas (a) Gelat, home qu'havia pres part en els pronunciaments de 1866 y 67. Ferma la guerra carlina y destronada la Republica fou destituit l'Ajuntament republica que hi havia, nomenantse un altre en substitució d'aquet en 16 Janer de 1874, componentlo personas de nula significació en política; quin nou Ajuntament fou destituit per l'Autoritat militar, y com dels novament nomenats acceptés el carrech no mes el compatrici Francisquet Huguet, aquest quedá d'Alcalde fins á la tornada d'En Salamanca, puig alshores s'en feu un de nou. A la proclamació de Alfonso XII segui un Ajuntament compost de las personas mes adineradas de la vila presidintlo Don Jaume Ignasi Abella, y el 6 de Janer del 76 prenia possessió el que presidi En Ramon Freixas.

Pera completar aquest estudi, hem de fer constar que Vilafranca fou una de las primeras poblacions de Catalunya en que es proclama la Republica, adelantantse bastantas horas á Barcelona. L'acte es porta á cap per una vintena de joves

d'idees exaltadas dels que seguian als elements avansats de la Vila, habent destituït al Ajuntament. L'atreuït acte que portaren á terme podia sortir malament de debò, tota vegada que l'autoritat militar persegui vivament als sublevats, quins es salvaren merces als treballs d'En Fontanals y á haberse rebut algunas horas mes tart la nova de la proclamacio de la Republica en altres llocs.

Altremet, la nit del 7 de Decembre del 73¹², fou de sobresalt per Vilafranca. El Xich de la Barrarqueta ab el seu batalló de voluntaris qu'es trobaban á S. Sadurni de Noya, resolgueren aixecarse contra'l Govern á Vilafranca, mes al acostarse á Vilafranca y senyalada pel toç de la campana la presencia de tropa amiga, el Comandant Militar que tal vegada coneixia l'intent que guiaba an El Xich de la Barraqueta, no li permite la entrada, retirantse alas- [Pg. 93] hores aquesta forsa. Al endema s'aixecaba'l mateix batalló a Sarria, al mateix temps qu'altres ho feyan igualment á Barcelona.

A mes del conegut Fontanals, sobresurti en politica en Modest Lleó, qui fou Diputat Provincial l'any 75. [Pg. 94]

¹² L'original diu "93", víctima d'un evident error tipogràfic (Nota del transcriptor)

VIII

LA POLITICA DE LA RESTAURACION

Acabada la tercera guerra carlina, pacificadas las comarcas totas de la terra espanyola, s'esplaya la politica de la Restauracion, quina té son simbol en la Constitucion del 76. Aquesta politica, desenrotllada dintre un cercle de pau y d'orde, circunstancias que no s'habian donat á Espanya de molt temps ensa y sense las cuals es materialment imposible l'adelanto y progres del Estat, no cumpli la missio per quina estaba cridada, ni realissa els ideals que prometia. La Constitucion del 76 representa, es cert, en l'orde de la llibertat, un retroces considerable comparativament ab la del 68, apareixent aquella mes conservadora, mes moderada, com filla d'un pacte de dos partits extrems. Sols aixis pot esplicarse la vaguetat de molts del seus principis, proclamats de manera que permetin variadas y molt diferentas interpretacions.

Comparant en conjunt la politica de la Restauración ab la dels temps anteriors, es presenta una diferencia de gran bulto, encare que á primera vista sembla la aludida diferencia cuestio baladi y de poca monta. Ens referim á que aixis com avans de la Revolucio de Setembre els partits politichs militants no estaban cristalissats en el cervell d'una sola persona, sino que cada partit tenia varis capitosts, á quins es confiaba el govern; despres de la Restauracion apareixen turnant en aquet dos homes. Al govern de las ideas deslluidas en part pels personalismes, substitueix per obra de la Restauracion el govern de dugas personas. El personalisme mes marcat es el que ens

goberna; las ideas, si alguna en sura, serveixen unicament d'escambell pera arribar al cim que es desitja.

Y al igual qu'en las alturas del poder, en las ciutats, en las vilas, en els pobles y caserius tothom es [Pg. 95] divideix en dugas fraccions, tothom es diu d'En Pere ó d'En Pau. Era aquet fet una consecuencia llogica de la constitucio jacobina qu'ens implantaban: tot igual, tot exacte, tot ben subjecte á una mateixa mida ben precisa, matematicament iguala. Pro si'l fet es sempre el mateix, las apariencias d'aquet no son sempre identicas; á dalt, en las clases cultas, se sent un dessitj fervent d'amagar la realitat y de predicar moralitat, ideas y patriotisme; al mitj, en las clases mitjanas, s'hi veu una extranya barreja d'ideal y de material y tant aviat es té á la boca el nom de Patria com s'el substitueix pel de conveniencia; á baix, apareix el monstre ab tota sa ferestega crudesca, aqui no hi ha hipocresia, sino una franca afirmacio d'una realitat repugnant. Els homes de dalt son aquells que diuen que es sacrifican per la patria, els que duen el timo de la mateixa ab miras aparentement dirigidas al be comu; els dels mitx son aquesta numerosa falanje de la que surten els Diputats de *si* y *no*, els alcaldes que s'ajupeixen devant del cacich y todas las nulitats intelctuals, plenas empero de malicia, que s'arrapen als cacichs de provincia pera ser arcaldes de R. O. y jutges; els de baix finalment son els que fan servir els repartos del poble pera perjudicar al contrari, á qui ho carregan tot, mentres qu'ells no pagan ni un centim al Estat y gracias encare si'ls robos no estan á l'orde del dia.

No cal qu'ens entretinguem en descriure minuciosament el cuadro de la politica d'avuy. Tothom la coneix be prou y massa y cap llengua gossara alabarla sino es d' aquellas qu'es recrean ab el presupost ó ab la fatuitat.

El mal qu'aquesta politica ha produït ha sigut inmens. Avuy merces á la mala ventada madrilenya, la gent careix de cap ideal, bellugantse tothom unicament per personalismes, habent arribat á tan alt grau el rebaixament que ningú dels politichs centralistas, diu: «Defenso aquesta idea, sino soch partidari d'aquest home»; afirmació que parla molt en contra del que la pronuncia. [Pg. 96]

No volem examinar detingudament cada un dels grupos ó programas que durant la politica de la Restauracio han pres cos en l'Estat y han trobat resso en el Penades. Aquesta tasca, encare qu'ens seria altament agradable, ens portaria massa lluny y tenim verdaders dessitjos d'acabar aquet treball puig estan contadas las horas que podem treballarhi. Per altre part, quina necessitat tenim de fer el proces del caciquisme y del seu company? No'l tenim ja fet? Girem els ulls per aquestas hermosas encontradas del Penedes. Uns pobles estan dividits en dos bandos, en dos partits; á sang y á foch es barallan y es disputan els carrechs dels Ajuntaments com arma pera rescabalar-se del mal qu'els contraris els hi han fet en els repartos; en altres tothom s'ajupeix á la sobirana disposicio d'un caciquet que ab seguritat d'exit roba tot lo que pot, y pot robar molt, porque á dalt li absolen els crims y á baix no gosen encararshi ja que el veuen ben arrelat y ell no tem en utilissar

tota mena de medis pera apretar el dogal que ha possat á sos
conterranis.

Estem en un regimen de llibertat, ahont no mes campan els
lliberticidas; estem en un regimen de moralitat ahont no mes hi
viuhem els grans criminals politichs; estem en un pais qu'es
deslliga d'Europa pera ajuntarse á l'África. L'estret de Gibraltar
esta en mal lloch; habia de ser situat al Ebre.

Sembla que á millor cultura correspondria bon govern; sembla
que á Vilafranca, per exemple, no haurian de ser possibles las
vexacions y concupiscencias de fora; sembla que gent
coneixedora dels drets y debers dels pobles no haurian de
trepitjals á cada pas, mes que mes si s'atent á que'ls Directors
de la politica local acostuman á ser gent que es titulan
religiosos y de bé. Donchs precisament passa tot lo contrari.
Els potser no tenen la despreocupacio suficient pera
presentarse clara y netament com lo que son, tal vegada no
falsejan per sa propia ma las actas en que consigna'l poble sa
voluntat; pro mireulos!, tots ells afartan els secretaris [Pg. 97]
dels pobles pera fersels seus, tots ells en venint una eleccio
amenassan al poble ab imposicions si no es vota á la nulitat A ó
á la nulitat B; tots ells son els concellers dels petits cacichs que
governan pels poblets l'un els diu com se fa per ficarse una
hisenda d'altre á la butxaca, l'altre els explica com se fa'l
prodigi de un reparto de consums per quin els contraris ho
paguin tot y'ls amichs res, l'altre els ensenya tot un prodigi
d'habilitats pera portar á vila una acta en blanch que s'omplira
á favor del primer *cunero* que s'ens imposi; un altre disposa

tots els jutjats de manera que responguin y s'arreglerin á la seva veu; l'altre mes que dels demes se cuida ell de lleysarse sobre todas las prebendas que pot oferir una amistat guanyada ab ofrenas d'inmoralitats y assatjos de poca vergonya; en una paraula, ells son els autors ó'ls complices de tots els lladronicis, de todas las inmoralitats, de tots els crims qu'es cometen pels seus amichs interessats y politichs de la comarca.

El cuadro no pot ser mes trist, ni mes desconsodor¹³. Pais tan mal menat y tan mal governat per forsa ha de veure pujant l'anarquisme, per forsa ha de veurer creixer en son si las mes grans aberracions politicas y socials. Nostre vila tambe ha vist aquell anarquisme. Pels anys 91 y 92 hi habia en nostre vila un Centre anarquista, en quin s'hi ajuntaban bon número de desanimats que celebraban ben sovint actes de pernicioso propaganda. Contaban ab alguns elements tinguts per d'accio y es relacionaren ab els barcelonins que lleysaren las bombas del Liceo y Cambis Nous. Alguns dels d'aquesta vila foren agafats ab aquells tristos motius, habent sofert duras penas en el tetrich castell de Montjuich, taca negra de la culta Barcelona. Durant el temps en que vivia aquet Centre anarquista celebraren sos socis moltes vetlladas en propaganda dels seus ideals, ajudats en la seva empresa per la propagandista Teresa Claramunt, Tarrida del Monmol y altres que avuy viuen quiets, encare que propagadors dels seus ideals en la lliberal Angla- [Pg. 98] terra. Inutil es consignar que'ls socis d'aquet Centre pertanyian á las infimas classes socials, que desgraciadament sempre s'ha

¹³ Sic., sens dubte una errada dipogràfica, vol dir "desconsolador" (Nota del transcriptor).

mostrat la ignorancia ferma defensora de las utopias qu'inventan els desequilibrats inteligents.

Ames de las ideas oficiales, las dels partits xorchs de la Restauracio (conservador y lliberal) y del anarquisme, ha tingut verdader arrel en aquesta comarca el partit federal. Y aqui hem de fer notar una altre circumstancia; las ideas federals que responen á un regimen y sistema ben diferent del qu'avuy ens domina, necesitan pera la seva comprensio total y perfecta una inteligencia, si no ben cultivada, regularment comprensible, y precisament els defensors de las ideas federals en la comarca y la gran forsa qu'aquestas arribaren á adquirir no eran pas gent capassa de dirigir un mohiment els primers, ni tampoch massas cultas los que donaban la forsa. Que feu, donchs, qu'adquirissin aquesta forsa els defensors de la federacio en el Penades? Senzillament la cuestio rabassaire, nova forma de la cuestio social en el camp. Es cumpli en aquet punt lo que deuen tenir ben pressent els que volen fer prosselits per las sevas ideas; aixó es encarnarlas en una cuestio social ó economica. En els temps en que hem arribat, la gent no es mou per ideas politicas ni per ideals de llibertat; avuy tothom nomes es belluga per ideals economichs. Feune la proba. Aneu de poble en poble, com altre Apostol, predicant un regimen nou exclusivament politich y supossem en aquet regimen tot lo bo posible fins si voleu encarneulo en quelquom intimament lligat ab la naturalesa y modo de ser del poble á qui voleu desensopir. La ciencia té fallat el plet en pro vostre; els sabis escriuhen en favor de lo que voleu; todas las plomas alaban la superba concepcio que teniu de la llibertat y de la autoritat; dels drets y debers del home; de la organisacio politica que pregoneu; las lleys en que resumiu vostres doctrinas arrencan sorollosos

aplausos. Creureu tal vegada qu'haureu desensopit al poble? Creureu [Pg. 99] que'l comerciant deixara per un moment els seus llibres pera apaudirvos, que l'industrial abandonara per un minut son establiment pera escoltarvos que'l pages y'l propietari panxa contenta s'interessaran per vostre programa? Ah! Si tal creyeu vostre desilusio seria complerta. Podeu creure qu'al darrera vostre hi vindran, si voleu, tots els intellectuals, pro el restant del poble es quedaria á casa.

Seguiu, en cambi, el procediment contrari. Aneu de poble en poble y prediqueu ideas economicas, reformas d'impostos y de tributacio, ó bé ideals socials, reformas en el modo de ser de la propietat, modificacions en l'actual distribucio de la riquesa, ja de moment, ja mitjansant una serie de reformas que comensant, per exemple, ab una contribucio progressiva en son mes minim grau de progres arribi á engolir aquets grans capitals que monopolissan la riquesa, que estancan los fonts de produccio, que fan creixer desigualtats, si be necessarias, reduhibles per la lley de la raho y de la conveniencia; y aneuhi, y encare qu'aquestas reformas exigeixin una preparacio llarga, encare qu'els nets dels qu'avuy viuhem tot just podran veurer una petita cosa de lo qu'are es predica, tindreu al darrera vostre tot un exercit, tot un poble, tota una gentada inmensa qu'aplaudira frenetica vostre doctrina, que brindara ab vosaltres per les reformas que proposeu, qu'os ajudara, fins ab el bras s'hi convé, per la implantacio del programa; pro, ay! gardeuse bé de vosaltres si, al propagar vostra doctrina, desitjosos de fer efectes y amichs de fer prometensas qu'haureu de quedar á deure, cuan habeu arribat al escambell de vostre poderiu, abandoneu la tasca promesa, no realiseu lo propagat ó heu enganyat miserablement al poble ab mentidas paraulas. Mes

depressa y exposada que la pujada, sera vostre caiguda. El poble os mofara, os despreciara per sempre y solsament quatre ilusos ó quatre de bona fe que may faltan seguirán predicant lo que deyeu, predicas que no aniran seguidas dels aplaus [Pg. 100] sino d'avans, sino de las riallas y mofas d'una gent que sent ahir vostre pedestal es ara vostre llosa.

Concretant, donchs, aquestas ideas, podem dir qu'el federalisme del Penades, al arribar la perdua de las vinyas per la filoxera, emprengué una nerviosa campanya excitant an els rabassers á que es quedessin las terras, desfent els contractes tinguts y proclamant el despullament del propietari. En altre lloch d'aquet treball examinem extensament aquesta cuestio, puig hem cregut convenient incloure-la en el capitol destinat al estudi de las ideas socials, dat el caracter que la mateixa presenta. Aquí en tindrem prou pera cumplir nostre objecte ab la afirmacio de que la cuestio rabasaire dongué al federalisme una forsa inmensa, habent conseguit treure triomfant al seu candidat En Baldomero Lostau en las eleccions del mes de Mars de 1893, publicant ademes per espay de tres anys un setmanari titolat *El Panadès Federal* y establint Comites en totas las poblacions y un *Centre* á Vilafranca, si be la vida que porta ara es molt raquitica en comparansa de la qu'habia dut.

El partit conservador ha publicat tambe un periodich titolat *La Voz del Panadés* que veu la llum d'ensa del any 1896, habent portat á las Corts el Sr. Comte de Moy en las ultimas eleccions legislativas del segle, qui s'emprengué ab especial carinyo algunas questions com la d'establir una Granja experimental á

Vilafranca, la d'una lley de propietat industrial y altres que no prosperaren degut á la apatia de la comarca. A la Diputacio Provincial hi ha portat aquet partit l'intel·ligent agricultor de S. Sadurni de Noya, En March Mir, defensor dels interessos agricolas y excelent publicista y á D. Joseph Alvarez Lacaisagne, persona que si be no pot presentar cap brillantissima fulla de serveys, compta ab la amistat dels cacichs que fins ara han mangoneijat ab plena llibertat, si llibertat pot haberhi per las moltes barrabasadas qu'han comes, els interessos del pais.

Finalment, durant aquet temps, amés dels ante- [Pg. 101] riors, de fills de la comarca ha portat la seva representacio en la Diputacio Provincial, l'Eduard Vidal y Valenciano, republica centralista, excelent escriptor y fundador del Teatre catala y persona molt ben vista per tothom y que encare que las eleccions fossin mentida, en realitat tambe hauria tingut las tres eleccions que se li regalaren per aquet districte.

Hem consignat no mes las figuras de la comarca que han obtingut representacio, porque careix de cap interes la enumeració dels forasters que aqui ens han endossat els governants, ja que dat el bon regimen electoral que impera á Espanya, aqui com a tot arreu la representacio s'ha entregat an algun amic dels governants, seguintse donchs en la marxa politica els vents que bufaban desde Madrid.

Passada la guerra carlina decaigué notablement l'esperit y la

confiansa dels partidaris d'En Carles en las sevas ideas. La desesperansa era natural. Als fracasos d altres tentativas podian afegirni novament un altre y sabut es que cap causa pot sofrir gaires fracasos sense que la dispersio es generalisi en las filas d'adeptes. Ames, en aquestas lluytas s'habia exacerbat molt l'esperit lliberal. Poblacions com el Vendrell vivament hostilissat pels carlins y l'Arbos cremat en la primera guerra tenian ences l'esperit anticarli y era donchs natural qu'en aquestas poblacions no comptessin mes que ab poch, per no dir cap, adeptes, y que aquet exemple influís molt en la conducta dels pobles vehins. Molts dels qu'habian simpatissat ab el carlisme durant la guerra, al veure fallidas las esperansas concebudas culpaven els qu'habian conduhit á la lluyta el poble carli, introduhintse d'aquesta fetxa gran marejada en el camp del Pretendent.

Partit que tantas derrotas habia sofert en els camps de guerra forsosament habia de mimvar, mes que mes si'ls seus partidaris, mitjs desenganyats ja, es veuen festejats per altres forsas politicas que poden prometre'ls benaventuransas terrenas, que tambe son aquestas objecte dels espiritualistas car- [Pg. 102] lins. Aixís fou; aquí, al Penades, cada dia s'han vist menys y pot dirse que als ultims de segle el carlisme era una forsa morta. Llevat de La Granada, ahont per ser carlins els dos ó tres propietaris mes influents tenen verdadera forsa, en els restants son poch menys que cero. Volgueran els de Vilafranca fer sortir un periodich, que titolaren *Lo Geni Catalá*, y ab penas y treballs l'aguantaren un any morint de consumpcio. Tingueran tambe un Centre, pro solsament els estudiants de clergues el frecuentaren.

La proba mes palpable del decaïment total del carlisme la trobem en la *calaverada* que realissa en el mes de Octubre del 1900. En realitat, no podem dir que'l carlisme realises aquesta tentativa ben fresca y de tothom ben coneguda, porque sembla mes aviat que la cometeran quatre caps calents ó de bona fe atiats per alguns elements que creyan convenient realisar un bon negoci en valors publichs. Pro sigui d'una manera ó sigui d'una altre, vagi ser deguda la tentativa del 900 al carlisme ó als banquers, lo cert es que la pifiada recau tota sobre el carlisme, per organissador en el primer cas, per complice en el segon, complicitat que demostra una falta de desorganisacio y de disciplina tan grans que unicament son comprensibles aquets errors en un cos mort, en una organisacio decadent y esmortuida. Podem, donchs, calificar aquesta ultima tentativa de la badallada darrera del carlisme; y precisament aqui, al Penades, s'hi agafaren els darrers restos, els unichs deuriam en rigor dir, de la gent qu'es lleansaren al *carrer*.

Responent al atach del 28 d'Octubre del cuartel de la Guardia Civil de Badalona, s'aixeca aqui al Penades una partida d'una quinzena d'homes capitanejada pel anomenat *Pepus* de La Bisbal del Penades, portant una bandera ab els lemas de Deu, Patria y Rey. Els alsats en armas eran casi be tots forasters, si be alguns tenian relacions á Vilafranca per haberhi tingut establiment. En la seva persecucio sortiren dos escuadrons de la guarnicio de Vila- [Pg. 103] franca, pero com qu'els sublevats rondaban per las montanyas y caminals y'ls soldats per las carreteras, dificilment s'haurian topat may. En cambi, els mossos d'Escuadra en numero d'una vintena emprengueran

una activa persecucio no deixantlos may de petja, fins qu'el dia 11 de Novembre cassaren tranquilament als sublevats en el *Mas Verdaguer*, situat á cosa de un quart de Sant Quinti de Mediona. Els agafats foren en numero de onse, escapantse En Pepus y un altre company seu que es trobaban alashores fora del mas, si be al cap d'algun temps s'agafa En Pepus á Barcelona. Si al descobrir En Pepus que s'escapaba els mossos d'escuadra no haguessin etgegat un tir que, ferintlo en el cap, li feu caurer la boina, encare no s'hauria disparat cap tiro en el Penades durant aquesta sublevacio.

Fou aquesta la ultima nota sortint del derrer any del segle. Ella senyala l'acabament de la vida del carlisme. A re, ja no mes es cuestio de temps. [Pg. 104]

IX

EL CATALANISME

De tot intent hem esperat al ultim pera tractar del catalanisme. El catalanisme considerat com ideal politich, es el llegat precios que'l segle XIX fa al XX, pera que ab ell resolgui las cuestiones qu'avuy s'agitan pel mon politich. Precisament l'amor á la patria natural en que es funda'l catalanisme, ja á la aubada d'aquet segle XIX obra la lluyta contra'ls francesos; es dir, salva á Espanya del domini extranger y de la bancarrota del pais, y are á la aubada d'un altre segle esta cridada á resoldre la embutllada politica interior.

El catalanisme partint de la existencia de diferentes nacionalitats espanyolas vol per cada una el seu especial y autonomo govern, baix la dependencia d'un poder central espanyol encarregat dels assumptos internacionals y d'aquells altres que precisa estiguin centralissats. El llas qu'ha d'unir uns y altres governs autonomos de las nacionalitats espanyolas ha de ser un llas d'amor, un llas suau, tan suau com el d'un pacte lliurement contret. El catalanisme esborra totas las artificialitats que la politica ha escampat arreu; trenca tots els motllos del regimen actual desde'l parlamentarisme á la investigacio de contribucions, desde'l regimen de trampas de la administracio al caciquisme que las vivifica y apuntala, desde'l sistema de quintas d'avuy al nomenament d'Alcaldes per la gent de Madrid, tot, tot cau baix la piqueta demoledora del catalanisme. Proclama aquet la autonomia del individuo, la del municipi, la de la comarca, la de la nacio; tot lo que té un fi té implicitament els medis de conseguirho, ens diu la filosofia, y'l catalanisme, aplicant aquell principi, s'ha dit- l'individuo, el municipi, la comarca, la nacio tenen un fi propi, puig tot lo que existeix, existeix per un fi ó altre, luego han de te- [Pg. 105] nir els medis de cumpmlirho y si en ells resideixen aquets medis, ningú mes qu'ells tenen el dret d'encaminarlos al seu natural fi, a governarse, en una paraula. Que mes llogich? Que mes natural?

Proclamat d'aquesta manera'l principi, las consecuencias segueixen ab tant sols estirar el fil de la troca que forma aquell principi. Catalunya existeix y deu governarse per ella mateixa; y com es governará? Seguint la tradicio catalana, continuant el

modo de ser de nostres avans passats, procedint lentament á la reforma que del modo qu'are som proclama l'avens modern. En altres termes; establím en els municipis, en la comarca y en la nacio, intitucions governamentals esencialment representativas, es dir, compostas de todas las clases sociales, seguint en la seva eleccio, no el sistema individualista d'are sumament exposat á un cambi de la verdadera voluntat del poble, sino el sufragi universal organísat que tregui al home de las urpas del caciquisme, que ajuntantli altres individuos li dongui forsa pera resistir els afalachs del poder, que creant associacions fassi al home apte pera viurer en la societat mes gran de la nacionalitat; establím una divisio verdadera de las facultats que corresponen á las entitats, de manera que cada una d'ellas disfruti de verdadera autonomia; treyem de la administracio d'are la immoralitat que la corseca, la desmoralisacio qu'als ulls del publich la deshonna y desprestigia; afirmem el dret á viure lliurement de todas las nacionalitats d'Espanya; proclamem ben alt un sistema tributari que tregui de las lleys el concepte egoista y esencialment materialista que avuy hi campeija y traduhim practicament aquell exacte principi de que «La contribucio ha de mirar no solsament la riquesa del individuo, sino que tambe la persona del propietari de la finca subjecte al pago, porque la propietat no ha vingut al mon pera servir de base á un pago, sino pera servir al home de medi pera la satisfaccio de las sevas necessitats y desconeix, per lo tant, la verdadera naturalesa de la propietat qui, al gravarla, no aten á la persona [Pg. 106] del propietari, recargantla no mes en lo que aquell pugui pagar»; pregonem un regimen federal dintre Espanya que permeti la vida á las nacionalitats todas en un regimen comu, de pau y d'harmonia, que permetent el desenrotllo de cada una en las sevas peculiars condicions, agermani las sevas qualitats en lo que á todas ellas

correspongui, y al efecte, desenrotlli una politica aduanera ben entesa, una politica mercantil ben dirigida, una politica internacional qu'ens possi á la altura de lo que correspon al pais que Deu ha dotat de singularissims privilegis; en una paraula, derruim lo d'avuy y fondem sobre novas bases y dem novas orientacions al Estat. Aquestas son, en resumen, las aspiracions dels catalanistas, aspiracions que mal compresas per uns ó egoisticament interesats altres en desacreditar totalment, han merescut serias calificaciones per part de la majoria d'ineptes qu'han pujat á ser alguna cosa precisament degut al podrimener que'l catalanisme vol treurer.

Vilafranca pot ben vanagloriarse d'haber sigut una de las primeras poblacions en que arrela el catalanisme. Es mes, com en altre ocasio digueram, Vilafranca ha donat á Catalunya els homes encarregats de desvetllar en totas las sevas branca al poble catala. Fills d'aquesta terra son En Manel Milá y Fontanals, el primer President de la poetica festa dels Jochs Florals, festa que ha remogut la llengua patria y ha donat vida esplendorosa á la seva literatura; l'Eduard Vidal y Valenciano, el verdader restaurador del Teatre catala, an el que li ha senyalat nous camps y novas vias ab el seu drama «Tal faras tal trobaras»; En Gayeta Vidal, l'escriptor frescoy de la «Rosada d'istiu» que senyala á la novela horitzo no ovirat fins alashores; En Torras i Bages, l'autor de la «Tradicio catalana» en quina obra hi ve condensat el valor del regionalisme, y altres estrellas que si be no brillan tan com las esmentadas son potents sols en la esfera de las activitats catalanas. Poble que generosament daba á Catalunya els fills qu'habia de preparar, alguns d'ells incon- [Pg. 107] cientment el terror catalanista no podia quedar

enrera en defensa d'uns ideals que tan havia contribuït a fer naixer. Per això veiem qu'aviat agafan proselitistes les nostres idees i per allà al any 88 veu la llum publica un periodich titolat «Lo clam del Panadès», redactat per uns quants joves, i més tard al any 91 «Las quatre barras» que s'han publicat ab vida plena durant els deu ultims anys del segle. El catalanisme vilafranqui intervingué també en la discussió de las «Bases de Manresa», que constitueixen el credo autonomista català, havent celebrat moltíssimes vetllades i mitins de propaganda en els locals socials de «Centre Català Vilafranqui» i «Centre Catalanista», inaugurat el primer en l'any 91 i successor aquell d'aquell. El centre celebra ademés dos Jochs Florals, empero la ressenya dels mateixos correspon al treball que senyala'l concurs relativament al moment intel·lectual del Penades.

El catalanisme de Vilafranca dongué un pas que es precis que remarquem aquí, perquè segurament qu'influïra moltíssim en la marxa de la política catalanista. Ens referim a la unió dels federals, ab motiu de las eleccions d'En Permanyer, l'any 98, el de la desfeta d'Espanya. Per primera vegada s'ajunten federals i catalanistes per a la defensa d'un autonomista, i encara qu'el resultat d'aquella elecció fou negatiu, perquè faltava an En Permanyer lo que de sobras tenia En Forgas, es dir, l'amistat ab els cacichs, quedava escrit ja el camí qu'havien de seguir aquells dos partits en la seva marxa.

Per la comarca'l desvetllament catalanista ha fet també proselitistes. A S. Sadurni s'hi publica un periodich bastant afí a les nostres idees catalanistes, quin títol era *La comarca del*

Noya, que durá poch temps, habenthi tambe en aquesta poblacio un *Centre catalá*. A S. Quinti hi ha una *Agrupacio democratica catalanista* y á S. Joan de Mediona una altre *Agrupacio*. Pel baix Penades tambe hi esta bastant arrelat el sentiment catala, y en la seva capital, al Vendrell, s'hi ha establert als ultims anys del segle passat una *Asociacio catalanista*, vejent la llum pu- [Pg. 108] blica en aquesta vila el periodich *El Vendrellense* que comensa á publicarse en castella, habent acceptat el catala als ultims dias del segle passat.

De creurer es que la volada qu'ha pres el catalanisme deguda principalment al desacert ab que s'han portat els governs centralistas, continuara avansant y creixent en sa carrera triomfant. La tasca de remourer el poble que fora molt dificil dat l'ensopiment á que se ha arribat, es bastant facil comptant ab l'ajuda d'uns governs que sense combatrer cedeixen islas y que cuan combaten envian á la lluyta soldats completament indefensos.

iBe prou escarmentat n'esta'l Penades d'aquets governs! Moltissimas familias han perdut en la lluyta de las guerras separatistas de Cuba y Filipinas, iniciadas la primera l'any 96 y la segona'l 97, els plansons mes volguts de sa anima, els trossos mes estimats del seu cor. Y precisament perdia'l Penades la flor de sa joventut en els temps que mes brassos necesitaba per la agricultura, puig s'emprenia alashores la replantacio de las vinyas. Acababam de passar una *filoxera* y ens en venia á sobre un altre, mes, ay! que mes temible era la segona que la primera, perque era filoxera de personas.

Els recorts que tenim d'aquelles diadas son massa tristos pera enquibirlos en un treball sobre politica, de politica precisament de la que s'ha dit, y probablement per la espanyola, que no tenia entranyas. Si, sense entranyas s'envia á Cuba á combatrer contra la naturalesa mils de soldats; sense entranyas es feu una guerra crudel y barbara patian mes els de casa qu'els forasters; sense antranyas s'enviaba á morir una escuadra que queda axefada al primer pas. El tractat de Paris que possa terme an aquestas vergonyosas derrotas, sagella solemnement y per sempre la mort d'Espanya centralista.

Pero al costat d'aquesta Espanya agonitzant y moribonda, dintre mateix d'aquest cos de mort que sent cantar prematuras absoltas per En Salisbury, s'hi agitan y bellugan ideals y corrents que tingudas per utopias ahir, son consideradas avuy com ancora [Pg. 109] de salvacio. Aquestas ideas creixen y prosperan, aquestas ideas avansan mes y mes cada dia, aviat sa forsa sera avasalladora y no podra ningú resistirlas. Aquestas ideas son las catalanistas, aquestas que forman, com deyam al comensar, el llegat precios que'l segle XIX deixa al XX, pera quedar ab ell tan be com pugui, que si es cert que li fa entrega d'un cos agonitzant, li deixa tambe el reconstituyent capas de retornarlo. Al segle XX li cabrá la gloria d'aplicarlo. [Pg. 110]

X

IDEALS SOCIALS

Una de las manifestacions mes importants del grau de cultura social d'un poble, es, á no duptarho, la existencia de Montepios y Societats de socorros mutuos. La asociacio constituida ab un fi tant elevat, revela en el poble una caritat benefactora, quina bella flaire ha de sentirse per tot arreu. Afortunadament, Vilafranca ja al 10 de Juliol de 1798, es á dir, á ultims del segle XVIII, veyá formarse en son si la germandat de la Purissima Concepcio, existint, ademes d'aquesta, durant el segle XIX la de la Divina Pastora y de S. Felix, qu'encara avuy viuhen. Es de notar que cuan á Catalunya els gremis degudament organissats oferian al individuo una segona familia, eran els dits gremis una verdadera germandat. Per tal causa la creacio d'organismes com els de las germandats d'are es un fet recent.

Una altre manifestacio de bona cultura social la trobem en la Junta qu'es constitui en nostre vila que, componentla las personas mes notables de la vila s'emprengué l'establiment d'una Casa de Caritat, encaminantse al mateix temps á la supressio de captaires. Aquesta supressio ha sigut el tema y l'objecte de molts Arcaldes; pro, per desgracia las sevas gestions ó acorts no han produit el resultat que s'habia d'esperar. La Junta aquesta de que ara mateix parlabam prengué algunas resolucions que poden encare aplicarse ab asecuransa d'exit. En efecte, en una memoria que, l'any 5 del segle passat, escrigue'l notable vilafranqui, En Manel Barba y Roca en sa calitat de Secretari de la Junta esmentada, s'hi llegeix qu'ab una quarta part de las almoynas que es donaban als pobres en sa capta per la vila, podia donarse perfectament menjar y beure als pobres vilafranquins y que en cuan als

forasters la Junta havia nomenat dos individus per a que examinessin els [Pg. 111] motius del viatge a la seva entrada en la població; i si aquets motius no fossin ben justificats perquè la Junta pogués alimentarlo, al igual que els vilafranquins, se'ls fes marxar immediatament de la vila i que en cas de desobediència, se'ls hi prengués els diners que tinguessin, se'ls posés en reclusió, enviant-ne també algun a la Casa de Caritat de Barcelona per a que aprenguessin algun ofici. Fa notar seguidament En Barba que a dos captaires d'ofici se'ls porta a Barcelona i aquest fet sol fou suficient per a que s'allunyessin d'aquesta encontrada els que venien a amohinar, tenint medís de guanyarse'l pa de altre manera.

Creiem que aquest procediment es perfectament lògic i practic, més lògic i practic que no el que s'utilissa ara als comensos d'un altre segle tingut per més avançat i que regia ja a las acaballas del segle XIX. Ara es nega a tot pobre foraster el dret de captar i'l Municipi no es cuida d'auxiliar als infelissos que sense medís es veuen obligats a rondar pel món. Estimem nosaltres que s'ha de perseguir la captura d'ofici, la de la gent que poden treballar i gaudir; però no cal més que per a perseguir an aquets, neguem l'almoyna a qui la necessiti, fent pagar els plats trencats dels abusos comesos a gent que prou desgraciada es tenint d'anar a captar. Per això preferim el sistema d'En Barba que abans de treure algu examinava las sevas necessitats, que no el d'avuy en el qual els Alcaldes es limitan a escriure uns lletrassos a la entrada de las poblacions fent saber que no es pot captar i s'asentan tots tranquils i satisfets de haber evitat an els vilafranquins alguna escena no gaire agradable, mentre els dependents de l'Autoritat se las veuen ab els necessitats captaires que no poden comprendre

com sistemàticament es fa el sort a las sevas necessitats.

Tan encarinyat estava En Barba ab la supresio de la capta que en el testament qu'otorga l'any 21, disposa qu'el seu hereu separés cada any determinada quantitat pera invertirla cada 25 anys en la compra d'una medalla d'or pera ser entregada al autor de [Pg. 112] la Memoria que la societat Economica de Madrid premiés en el concurs qu'obriria sobre supressio de la capta y establiment de las Juntas de Caritat. La Economica, en el programa que publica en 7 de Mars de 1850, pera adjudicar per primera vegada la medalla, califica de bon patrici y de benefich al Sr. Barba y digué qu'era notable la clausula del seu testament.

L'any 62, En Anton Mª Fontanals funda en aquesta vila la *Societat Cristiana*, quin objecte era atendre als pobres reclosos en las presons d'aquesta y assistirlos en sas necessitats, y l'any 63 es fundaba el *Patronat de pobres*, institucio encaminada al auxili dels pobres de la vila, quina mori als tres anys per falta de proteccio de las clases ricas de la poblacio.

Vilafranca dongué tambe probas de recomenable caritat durant els coleras del any 54 y 65 y de la febre groga del 70, essent notable com a reconeixensa d'aquet servey la comunicacio que la Junta de la Casa Provincial de Caritat de Barcelona eleva a la Diputacio Barcelonina y que, en lo convenient en aquet punt, diu aixis: «A Vilafranca, en el ex-convent dels franciscans, s'hi albergaren las donas fatuas

d'aquesta Provincial Casa en numero, per terme mitj de 118, ab una brigada de 10 homes... En cap part, Sr. Excm., tingeran els asilats d'aquesta Provincial Casa, tants beneficis que agrair com en aquesta vila, rivalissant tots en zel, no sols en auxiliar la obra qu'aquesta Junta feya per delegacio de V. E., si que portant sa lliberalitat mes alla de lo que podria preveurers.» Seguidament cita com els mes benemerits En Xavier Garcia, En Pere Fraxedas, En Francisco de Asis Sala y'ls farmacautichs Nogués y Mestres.

A mes de la Casa de la Caritat fundada per Fra March d'Aviyó en el sigle XV, pera socorrer als pobres vergonyants y pera la ensenyansa de las nenas pobres, que durant aquet sigle XIX s'ha refos ab l'Hospital, y de varias conferencias establertas en la vila, son notables las fundacions de *La Caritativa* y del *Asil* [Pg. 113] *de pobres*, al costat de las Germanas Josefinas dedicadas á la vetlla y cuidado de malalts.

La Caritativa es funda l'any 96 al objecte de socorrer als fills de Vilafranca que s'inutilisessin durant las guerras separatistas de Cuba y Filipinas, habentse nudrit per suscripcions mensuals entre'ls que s'inscrigueran, que per desgracia no foren molts.

L'ultim any del segle, el 1900, es posa la primera pedra d'un Assil de pobres, fundat per la munificencia del Bisbe Morgades, fill d'aquesta vila.

En l'ordre social intelectual podem senyalar dugas institucions:

la del Centre Agrícola en el seu Certamen del 1.er de Setembre y la de la Junta d'honor de vilafranquins ilustres. El Certamen del Centre Agrícola dedicat á premiar la virtut, el merit, el treball y la constancia agricolas, es celebra per primera volta pel 1.er de Setembre de 1876, debent sa fundacio a la iniciativa d'En Manel Milá, qui fou el primer President d'una festa que ha pres ara ja carta de naturalesa entre nosaltres. La Junta d'honor es funda pel any 77, habent en aquell any inaugurat la lapida de vilafranquins ilustres ab el nom de En Felix Janer y Bertran, sense que d'alashores s'hagi fet res mes.

Passant ara á altres aspectes de las ideas socials, podem remarcar la febre de asociacions qu'es desenrotlla al Penades, y especialment á Vilafranca, pels anys 80 y següents. Alashores tots els oficis y tambe totas las arts s'asociaren; nasqueran societats de boters, mestres de casa, manobres, pagesos, y altres y altres. La vida que generalment duyan era raquitica; en realitat s'els feya impossible sostenir fins un petit local social, per lo que anaban de casa en casa convertits en pelegrins per la vila. Pera acabar ab aquet estat de cosas, las diferentas asociacions que hi habia projectaren unir-se, ó millor dit, tenir un local comu pera presentarse ab vida estable. Y nasqué alashores l'*Ateneo Obrero* en 1.er d'Agost de 1885. Al comens d'aquesta asociacio l'ob- [Pg. 114] jecte de la mateixa no corresponia pas al nom que portaba. Continuaban encare ab tota sa extensio las societats qu'es refundiren pera donarli vida y'l seu objectiu era, donchs, el millorament dels obrers mitjansant la seva unio pera ferse forts devant del capital. Afortunadament, l'Eduard Vidal feu entendre an els que dirigian l'*Ateneo* el verdader fi que habia de tenir aquesta societad, y an ell es deu que cambiés de rumbo, dedicantse

d'ensa de alashores al millorament del obrer, mitjansant la ensenyansa. An aquet fi compta ab una bona biblioteca y ha establert classes pera noys, difundint la ensenyansa dintre la clase obrera.

Esta clar, empero, que las societats primitivas habian de continuar, encare que mes hauria valgut que morissin, puig la tasca qu'iniaciaren no pot ser gaire agradosa. Els boters principalment constituiren una forta asociacio, fent varias vagas pera millorar son estat. Totas ellas foren funestas, pro mes que cap la ultima que, coincidint ab la perdua de las vinyas per la filoxera y tambe ab la guerra de Cuba, retragué del comers á molts que s'hi dedicaban, decayent notablement aquet ofici qu'en altres temps habia sostingut ferma y pujant á la vila. Molts dels obrers qu'aquí hi habia emigraren en busca de feyna; els que quedaren no faran may lo d'avans.

En el camp tambe s'hi han presentat divergencias y cuestiones. Pels anys 83 y 84, es cometeren molts excesos en S. Cugat Sasgarrigas, arribantse á dir que hi habia establerta la societat secreta de *la mano negra*. Si be es cert que las vinyas apareixian ben sovint desbrotadas ó talladas, no ho es menos que son infundadas las noticias que donan per certa la existencia de *la mano negra*, encare que no podem explicarnos llogicament els excesos comesos. Probablement obehian á odis particulars ó de las diferentes clases del poble.

La gran cuestio del camp fou la rabassaire, que per sa importancia tractem en el capitol següent, ab quin tanquem las notas socials. [Pg. 115]

XI

IDEAS SOCIALS

La cuestió rabasaire

Si caracters d'alarmant desconeixement del orde publich y del dret de cada hu revesti la crisis obrera que acabem de resenyar en el capitol precedent, mes en revesti la crisis agricola, la cuestio rabassaire qu'anem are á estudiar.

Vivia la poblacio agricola per alla els anys 80 y següents relativament rica y prospera. Els vins obtenian bon preu, els mercats consumian tots els caldos que se'ls enviaba, els ceps robustos y forts donaban excelents resultats. Y com que l'abundor era general, la comarca tota portaba una marxa prospera y de benestar.

Aquesta mateixa abundor feya impossible que las industrias arrelessin en nostre comarca, puig els capitals, llevats dels posseits pels panxa contentas y amichs del cupó, s'esmersaban tots en terras y dintre ja de las variadas menas de cultius, en ceps. Nostre poblacio, per altre part, esencialment rutinaria y poch previsor a segui esquilmant la terra y explotantla, no

preveient qu'aquell hermos filo que s'havia trobat no duraria sempre. Es mes aquell filo tenia ja'l terme senyalat. Si donaba tant la terra era degut en molta part, á que en la vehina Fransa un microbi de terribles consecuencias creixia y s'extenia ufanosament, matant las pobres plantas, matant els ceps. Si aquella malaltia desapareixia perdiam un bon mercat; si s'extenia per nostres terras perdiam bous y esquellas.

No cau baix l'objecte d'aquet treball l'estudi del aspecte tecnic ni economic de la crisis agricola, pro si qu'hem d'estudiar els seus aspectes politichs y socials. Per mes que sembli natural que la politica no habia de tocar una cuestio eminentment so- [Pg. 116] cial y económic, no obstant una branca politica, la que mes rebombori ha mogut en els ultims anys del sigle passat, escrigué en son programa solucions pertanyents en aquesta cuestio y en eleccions de Diputats y Regidors fou la cuestio dels rabassaires la principal y primera. Cal, donchs, parlarne y ab un xich de detencio.

Mirem primer las causas d'aquesta crisis. La aparicio de la filoxera en nostre comarca, quins primers efectes es notaren en la mateixa per alla l'any 88, feu que las ganancias que produhia la terra disminuissin notablement. Y succuhi alashores lo que passa sempre que un redit disminueix; vingueran alashores rahons entre els perceptors d'aquell. Cal avans d'avansar ficar be quins drets y debers tenen en els contractes de rabassa morta las parts contrayents. Son obligacions del rabassaire: el conreu de la terra á us y bon costum de bon pages y el pago de la part ó canon establert al propietari. Y correlativament, es

dret del propietari el cobro del canon. El rabassaire té'l domini util: el propietari el directe. Participa per lo tant aquet contracte de la naturalesa dels enfiteutichs y, en cuan á la particio dels fruits de la terra, del de societat.

Mes la politica, aquet art que tot lo que té de noble cuan es funda en ideals elevats, té de despreiable y perturbador cuan la guian ideals extrany y mesquins, embolica la troca, enredantla de mala manera. Ab talent y acert comprengran els elements federals de la comarca que pera tenir el poble al seu costat, convenia presentalshi la cuestio ab mira á la butxaca. Y aixis com parlaren als obrers d'aument de jornal y de disminucio d'horas de treball, parlaren tambe als rabassers de sos drets sobre la terra, abultantlos y exagerantlos de tal manera qu'els rabassers s'en creyan amos y en molts casos com á tals obraren. Com á revolucionaris de bona fusta, no encarrilaren els federals la cuestio agricola cap al terreno de las concordias y solucions, sino que proclamaren obertament la guerra civil; avuy un orador federal recomana als treballadors que [Pg. 117] apuntin als amos que no vulguin cedir á las sevas pretensions pera cuan vingui la seva, dema'l Diputat federal parla de la tacanyeria dels propietaris y'ls acusa del malestar del Penades, l'altre dia la colla de federals de la vila, ab una constancia qu'els honra, ab una activitat qu'es son millor elogi, pro ab un funest desconeixement de la materia, atravesan la comarca, fan sentir la seva veu en totas parts, llensant arreu la mala llevor de la discordia. No, no creyem qu'els capitostos federals portessin mala fe en sa propaganda, pro certissim es qu'aquella propaganda excita odis y rivalitats, atia passions y exacerba'ls anims fins a tal extrem que semblaba propera una tempestat que debia acabar ab el Penades.

Es censurable el cami qu'es segui pera solucionar l'assumpte. El cami natural era un arbitratje, y no una imposicio, era una transaccio y no un aferrament á un ideal no reconegut ni realisable, era un cami d'avinensa y no de guerra. No obstant la massa agricultora atiada per la propaganda socialista del federals es declara pel cami de la guerra.

Y guerra tingeram en el Penades, quina ompli la comarca de dol y d'inquietuts per espay d'algun temps. Comensaren els rabassers exigint per Setembre del 92, una altre particio dels fruits que no la tractada. A Avinyonet s'hi presentan uns 300 treballadors y parteixan una rabassa á gust del rabasser. A S. Joan de Cunillas 900 treballadors segueixen igual cami y apedregan, ademes, á la mestressa. A las Cabanyas es negan á treballar las vinyas é insultan de paraula y de fet els propietaris. Encesa la metxa es cala foch á tota la regera de polvora que las predicas socialistas habian format. Tot el Penades bulli y la inquietut fou general y'l malestar total. Á S. Pau d'Ordal alcanza'l conflicte graus de verdadera feresa. Pel mes de Janer del 95, la mestressa de Can Vendrell no poguent trobar treballadors pera podar las vinyas no entre'l seus departementers, ni entre'ls pagesos del poble, es decidi á portarne una dotsena de forasters. Á pesar d'apoyar- [Pg. 118] los la guardia civil, els insults menudejaren, estant els tumultos á la orde del dia, habentse reunit en S. Pau prop de 1500 pagesos. Els vehins de S. Pau es negaren á vendre queviures als de Can Vendrell; es negaren els d'Avinyonet a socorrer una malalta porque'l seu marit era esquiol.

Y aixis d'un graho al altre, es recorregue tota la escala de la barbarie.

L'entreteniment mes inofensiu qu'utilisaren els rabassers en aquesta lluyta contra els propietaris, fou el de desbrotar las vinyas. El posaren en practica á S. Pau d'Ordal, á Lavit, á Sta. Fe y altres punts. Seguia en orde a la inofensivitat el *d'arrencament* de ceps, precios sistema qu'el veigé implantat contra`ls amos de Can Vendrell y de can Pujol de S. Pau d'Ordal y contra En Rafel Mir de Sant Sadurni de Noya.

Y com encare no s'arreglessin las cosas á gust dels rabassers, no tingueran escrupol en cremar boscos, com ho feren ab els de Rosendo Parellada y de can Vendrell, intentant tambe per dugas ó tres vegadas calar foch á la casa d'aquet ultim á quin objecte habian ja mullat las portas de petroli.

Si'ls atachs á la propietat y á la llibertat de trevall eran diaris, tambe ho foren els atachs á las personas. Sovintejaren els insults contra`ls propietaris, per quins ni en las tendas del poble tenian queviures.

Cuan un propietari es decidia á fer trevallar las terras per forasters y esquiroles, es veyan els trevalladors insultats per altres pagesos. Las coaccions foren moltras, adquirint especial

gravetat las comesas en l'Abadal y Las Cabanyas contra'ls que treballaban en las propietats d'Alexandre Batlle. Es reuniren en Las Cabanyas ab aquet motiu mes de 1000 pagesos y despres d'haber insultat als pobres treballadors, seguiren en manifestacio cap á Vilafranca, en quin punt foren dissolts per la Caballeria y probablement s'haurian tingut de lamentar desgracias si, instat pel Coronel, el capitost federal Isidre Rius no hagués respost del orde. [Pg. 119]

No volem recargar mes las tintas d'aquet cuadro com podriam ferho. N'hi ha prou ab lo dit pera compendrer la intranquilitat que regnava en nostre comarca, á causa dels abusos y excesos dels rabassers, mal guiats en sas pretencions pels qu'es deyan federals del partit. A nom de la llibertat, impedian al pages que treballés del modo y forma que li semblés mes convenient; á nom de la igualtat practicaban la destruccio de la propietat, y á nom de la fraternitat treballaban pera fer morir de fam á las familias dels propietaris y passaban de llarch devant d'una necessitat ó d'una desgracia com si estessim á Cafreria. Semblants extravios y desviacions son perfectament explicables y comprensibles. Las massas populars son ignorants y ab gens d'ilustracio, y desconeixen casi be sempre el cami recte y natural qu'ha de conduirlas á la consecucio de sos ideals; per las mateixas rahons es presentan sempre fanaticas y desbordadas en els medis, aixis com tambe follas en els procediments. Tenen aquets certs resabis de selvatjisme, cert regust de civilisacio. Per aixó els politichs que volen valdrers del poble, prenent aquesta paraula en la seva significacio extricta, pera escalar la realisacio de sas pretencions, veuhen generalment malograda sa obra tal volta cuan mes propers es creuhen del resultat esperat. Pera encausar el mohiment

popular cal una trassa y una tactica que no sempre tenen els qu'es fican á politichs.

Habia originat la crisis agricola, com ja hem dit, la aparicio de la filoxera, plaga terrible que devastaba'ls camps deixantlos sense ceps. La desaparicio de la mateixa era en consecuencia el remey mes indicat pera'l mal qu'es patia. No pogué res la ciencia contra'l microbi y calgué introduhir ceps mes resistents. Els problemas que planteija necesitat no cauen baix nostre objecte; pro sa resolucio, es dir, la plantacio de las vinyas y'l cedir els propietaris en moltas exigencias solucionaren la cuestio dels rabassaires. Y no podia menys de ser aixis; aquestas obehian á un malestar economich, á la falta de fruits; y result aquet malestar, en expectativa de [Pg. 120] produccio las terras, nasqué en el cor dels pagesos la confiansa y es llensaren gustosos altre volta al treball, puig veyan qu'els seria recompensat. La pau material queda restablerta, l'odi entre las dugas clases queda encare en els cors y temps tardara en extinguirse.

Pera completar l'estudi que portem fet, hem de consignar que la vivesa qu'obtingué la cuestio dels rabassaires fou deguda á la asociacio dels pagesos y á la punible apatia dels propietaris. Aixis mentres els pagesos s'associaban y agermanaban pel profit de sas pretencions, ajudantse els de l'un y l'altre poble, permaneixent sotmesos á una sola veu y obehintla sense preguntar la causa de sas disposicions, abandonant si fos precis el treball y la casa pera anar als diferents pobles á fi d'exercir coaccions, armant per aquet procediment aquellas

manifestacions que tan sovintejaren y que ja hem resenyat; els propietaris discutian las bases de l'asociacio y s'entretenian en esterils projectes; y solsament el poble de S. Pere de Ribas mostra un bon exemple. Allí; per iniciativa del propietaris, es constitui una asociacio de amos y rabassers, quins resultats foren profitosos en extrem.

Colocada la lluyta en aquet terreno, forts, per la asociacio els rabassers y debils per l'aislament els propietaris, es compren que l'exit es declarés pels primers. Aixis veyem qu'obraren els pagesos sense cap fre qu'els detingués, campant á sas amplas per tot el Penades; ni un sol dels numerosissims delictes qu'es cometeran foren castigats, ni podian serho, puig may es trobaba l'autor, negantse devant dels Tribunals tots els fets notoriament publichs, todas las intervencions, conegudisimas. Y no para aqui la cosa: no contents els rabassers ab las sevas impunitats, parlan d'extralimitacions de la forsa publica, tildant de criminal an aquella prudentissima forsa qu'á S. Pau d'Ordal aguanta tots els insults é impropers d'una massa estúpida mereixedora de forta reprimenda. Y lo pitjor es que l'autoritat militar s'escolta als rabassers y envia agents en investigacio [Pg. 121] de las suposadas extralimitacions. Ab altre conducta per part dels propietaris, oposant una asociacio forta contra una altre asociacio tambe forta, unica manera d'evitar abusos per part del mes fort, y ab una prudent á la vegada qu'energica conducta per part de l'autoritat, en defensa dels drets de cada hu, la crisis agricola no fora la plana negra de la historia del Penades. No culpem nosaltres als rabassers per sos abusos, sino que tambe als que no obraren com debian pera ofegarlos y destruirlos, es dir als propietaris y á las autoritats.

Per acabar volem fer notar la forsa del esperit d'associacio, á la quina fou deguda la vivesa de la crisis agricola del Penades y qu'adquiri singular poder degut á agermanarse an aquell l'esperit de clase y l'ideal politich. Dintre l'estat ensopit del Penades, ni la politica, ni l'esperit d'associacio, ni'l de clase per si sols haurian originat la polsaguera de la crisis resenyada: tots tres junts encengueran la flamarada qu'encare avuy mirem ab espant y dolor. [Pg. 122]

XII

VICISSITUTS DEL PENADES

Govern interior de Vilafranca

Ja hem vist lo que al comens del sigle era'l Penades. Encare que creyem nosaltres que en rigor el Penades deuria continuar tal com antigament era, no hi ha dupte que la llegislacio influeix molt en acostar ó apartar la vida de determinats centres de poblacio. Per aixó creyem qu'el Penades d'avuy es bon tros mes encongit qu'el d'avans y per aquesta mateixa raho en el transcurs d'aquesta historia hem abandonat els fets que sucuhiren en aquells pobles que sent del Penades antich, han perdut avuy casi be'l seu contacte ab Vilafranca. Indicarem, donchs, els cambis llegislatius sobre'l Penades.

L'any 20 las Corts feyan una nova divisio judicial en 25 partits,

perdent alashores Vilafranca á Igualada, que'n feu un de nou. Ab la tornada á la reaccio, es va altre volta á la llegislacio vella; empero l'any 27 pera fer mes eficas l'accio de la justicia y ab motiu dels fets d'armas dels agraviats, es crean els sub-corregiments de Sitges, Vendrell y Capellades, fentse en l'any 34 un Tribunal de partit á Igualada cuan, per haberse abolit per sempre'ls corregiments, es feu una nova divisio. Passadas las excepcionals circunstancias que dongeran vida an aquets sub-corregiments es suprimiren tots, llevat del de Vendrell, que nasqué alashores ab la mateixa extensio que are.

L'any 40, el Penades pert Gelida y Ortons que van á engroixir el partit de S. Feliu de Llobregat, quedant reduit el de Vilafranca á 46 pobles.

El 25 de Juliol del any 60 es crea'l partit de Vilanova y Geltrú, formantse ab terrenos de Vilafranca, á qui en compensacio, encare que insuficient, s'hi agregaren els pobles de S. Quinti, Mediona y S. Pere per R. O. de 6 de Mars de 1862. [Pg. 123]

Y finalment, per las Corts del any 70 es projecta una nova divisio judicial ab quina debia venir la implantacio dels Tribunals de Partit.

Es notable el creixement y desenrotllo de Vilafranca durant el present segle. Al comens del mateix constituia la vila unicament el caseriu comprés entre las dugas Ramblas, las murallas y la

plassa del Oli, ab algunas casas fora d'aquet recinte. Despres de la guerra dels set anys comensa á edificarse fora d'aquet terrer, qu'avuy es al centre de la poblacio y tal volta no mes sigui la meytat de la mateixa.

El regimen qu'ha tingut Vilafranca ha sigut el general. Ja en els altres capitols hem indicat aquestas variacions. Volem aqui are recopilar els noms dels Arcaldes que mes s'han distingit.

El primer á anomenar es En Pere Batlle y Mascaró, l'Arcalde constitucional del any 12 y que tan brillant paper ha desempenyat en la politica del Penades. Durant l'espay que va del 23 al 33 tingeram com á Governadors militars el General Ulmann y'l coronel Olsinellas, debent el primer á Vilafranca la Rambla de S. Francesch, tota vegada qu'ell fou el que tregué els corders que trevallaban á la Rambla trasladantlos al conegut pati dels corders situat al actual carrer de Clascar, pati que per alla l'any 85 desaparegué pera utilizarse per la edificacio.

Segueixen despres en el concepte d'Arcaldes En Xavier Garcia, que comensa á Vilafranca las aceras; En Rafel Soler, distingit defensor de Vilafranca; En Joan Castelltort y Mascaró, Arcalde durant l'any 50 y metje excelent que presta bons serveys durant el colera del any 54, en quin treballa molt el que es trovaba ser Arcalde alashoras, En Jaume Sabater y Leonart, y quina bella conducta es premia pel Govern ab la creu de Carles III; En Anton M.ª Fontanals, incansable propagador d'una pila de reformas encaminadas al socorro dels pobles; En Pere

Fraixedas, bon soldat en la guerra y bon governant en la pau, que s'ensopega ser Alcalde durant la fe- [Pg. 124] bre groga del any 70, habent merescut sa conducta una condecoracio del Govern; En Jaume Ignasi Abella, quin arrest per la guerra carlina ultima tenim ja apuntat; En Ramon Freixas, que fou el primer de pretendre l'arretglo de la plassa de la Constitucio, fent desapareixer el carrer del Vall del Castell y'ls casalots que hi havia á la entrada de dita Plassa per la part del carrer dels Ferrers, millora qu`han realisat els Srs. Albert Moliner y Paciá Amiguet, presentantse are una Plassa espayosa y bonica; l`Hermenegild Clascar, qui realissa importants milloras en el Cuartel y funda la Asociacio de propietaris de vigilancia rural; En Narcis Güell y l'Albert Moliner que realisa, ademes, la reforma de la plassa del Oli.

Y finalment, lector, no creyem ab lo que portem escrit haber fet cap obra nova; hem recullit no mes aqui lo que ja diuhen alguns llibres publicats y lo que s'escrigué en varis periodichs de Vilafranca. En alguns casos, hem recorregut á testimonis presencials dels fets. No pretenem donchs cap merit de originalitat.

Empero aquet estudi no deix de tenir la seva importancia. Algunas cosas que aqui van escrites, arribaran segurament millor á la coneixensa de tothom aixis que no deixantlas abandonadas. D`aqui qu`aquet treball pot fomentar l'aficio á l'estudi de las cosas de casa y á fer practicable, politicament parlant, l'aforisme aquell del *nosce te ipsum*. Y francament si'ls vilafranquins mostressim coneixer nostre vida passada, no

viuriam avuy tant ensopits, deixantnos regir per quatre milocas que semblan una parodia d'aquells rigits y severos Jurats que meresqueran ser calificats de sabis per nostres Reys y Comtes.

Per l'amor á Vilafranca hem escrit aquet treball; busqui aixó qui'l llegeixi, no erudicio, ni tampoch novetats, que careixem de la primera y no ens sedueixen las segonas.¹⁴ [Pg. 125]

APÉNDIX

Nota I.^a: Plana 13¹⁵

¹⁴ Veigis l'Apendix, nota 8.^a

¹⁵ El document que motiva aquesta nota, aixis com també els de las notas 3.ª, 4.ª y 5.ª, y altres datos, ens han sigut facilitats pel distingit Advocat y entusiasta vilafranqui D. Ramon Freixas y Miret, á qui desde aquet lloch expressestem nostre mes fondo agraument per la ajuda qu'ens ha prestat; no sols per la atencio personal demostrada, sino tambe el seu bon desitj de que la *Historia de Vilafranca* sortis lo mes ben acabada posible.

Indicabam el capítol II del *Preliminar*, que l'any 1802 visitaren nostre vila el Rey Carles IV y sa muller D.ª Maria Lluisa, acompanyats d'un numeros seguici, arribant á Vilafranca per la tarde del dia 10 de Novembre y marxantne el dia següent. Donemne aqui una noticia mes detallada. Ens caldra pera això extractar el folleto *Relación de los festejos con que la villa de Vilafranca del Penadés aplaudió á los Reyes y Príncipes etc.*, publicat al mateix any, y que tenim á la vista.

Segons aquet folleto, la vinguda excita molt lo entusiasme del poble, tant «como que era facil leer en los semblantes de cada uno de sus naturales el gozo interior que excitaba el deseo y esperanza de disfrutar la amable presencia de sus Soberanos.» El dia 8 del mateix Novembre, la Comitiva real entraba á Esparreguera, poblacio pertanyent al Corregiment de Vilafranca, y a quina es trasladaren l'Alcalde Major d'aquí, Joan Pere de Martino, junt ab un altre individuo del Ajuntament, pera disposar tot lo necessari pera comoditat dels Reys.

Els Reys arribaren á Vilafranca el dia 10 á las quatre de la tarde, essent rebuts en la Porta de Nostra Senyora, avuy desaparescuda, pel Ajuntament, musica, una companyia de suïssos de Schwaller y [Pg. 127] un numeros poble ab las dansas, y diu el folleto «que al llegar SS. MM., desahogaron sus corazones con los mas tiernos vivas y aplausos». La comitiva segui per las Ramblas, Cort, Plassa Major y del Oli, fins á casa del Marqués de Llupiá (l'actual Colegi de Sant Ramon), ahont posaba. A la nit hi hagué grans lluminarias, sobretot á las Ramblas, que s'iluminaren mitjansant unas fogainas colocadas

al centre de las copas dels arbres. Pels carrers de pas de la comitiva, s'hi col·locaren 500 archs simètrichs de 19 pams d'alsada, y en las Plassas «se formaron unas galerias, de nueve cientos palmos lineales, que sostenidas de noventa columnas adornadas con festones, coronadas con tiestos de flores, é iluminadas con el proporcionado número de achas de cera, formaban las más elegante y vistosa decoracion.» A la iglesia parroquial, als Convents y altres llocs tambe hi hagué lluminarias.

A la nit hi hagué, ademes, castell de foch y balls de dansas. El dia 11, al mati el Rey sorti á cassar á las *Planas* d'Olerdula; á las 10 hi hagué recepcio al Ajuntament y despres Tedeum que entona el Bisbe de Barcelona, sortint els Reys de Vilafranca á dos cuarts de quatre en direccio á Valencia.

Fins aqui la part *inútil* de la visita. La part útil, la que realment beneficia á la vila, donant, al mateix temps, bona prova del alé y pit dels vilafranquins, la tenim en las dugas Ramblas. En efecte, ab motiu de la visita dels Reys, es feu la recomposicio de cami en las 350 canas de la entrada en aquesta vila per la part de Barcelona; 400 canas de cami nou en la sortida dret á Valencia, recomposicio de la segona Rambla, desfer el joch de pilota, derruir la muralla antiga per ahont degué construirse el cami nou, aixamplar part del de la Cort, expropiaren terrenos, etc. Segons notas que m'ha facilitat mon amich Claudi Mas, es gastaren en tals milloras 7340 lliuras 15 s., essent sobrestant de las obras En Joan Jornet, besavi del mateix Claudi Mas, habent dirigit la construccio del cami nou el Comissari de

Nota 2.^a:Plana 25

A 29 de Juny de 1808, la Junta de Govern de Vilafranca, otorga poder al Dr. Manel Barba pera que la representés en la Junta Suprema de Lleyda. La copia d'aquet document que tinch al devant, autorissa an En Barba... «para que en nombre de ella (de la Junta de Govern), pueda presentarse siempre que convenga á la Ilustrisima Junta Suprema de Provincia establecida en la ciudad de Lérida y en donde mas convenga, loar, aprobar, ratificar y confirmar todo cuanto dicha Ilustrisima Junta Suprema haya obrado hasta el presente; y asimismo haga, obre y ejecute en nombre de la Junta de Gobierno de esta villa, todo cuanto le parezca conducente y sea necesario y á este fin firme todas las escrituras convenientes y que bien le parezcan, con las cláusulas y salvedades á el bien vistas; y generalmente haga y ejecute dicho Señor apoderado todo cuanto dicha Junta de Gobierno haria y hacer podria si presente se hallare, pues para todo lo susodicho, su anexo y conexo le confieren todo su poder cumplido sin limitacion alguna... » Firman la escritura el Dr. D. Salvador Miret, F. Joseph Sala, Ministre del Convent dels Trinitaris y'l Vicari perpetuo doctor Valenti Muntadas, autorissantla l'Escribá Lluís Cases y Pometa.

Els termes d'aquesta escritura son, com pot veurers en extrem laudatoris pel Dr. Manel Barba y constitueix la confiança en ell depositada el millor elogi de sa persona.

Nota 3.ª: Plana 58

A continuacio reproduhim un interessant document publicat ab motiu de la convocatoria á Corts y sancio d'El Estatut Real, que diu aixis: «VIVAN LA REINA N. S. DOÑA ISABEL II Y SU AUGUSTA MADRE GOBERNADORA.-VIVAN: VIVAN. -BANDO. -*Villafraneses*: Reviven ya por fin las antiguas leyes fundamentales de la Monarquia Española, que por tantos siglos hicieron dichosa y respetable á nuestra Patria: La inmortal ISABEL II, y en su Real nombre la benéfica, la augusta, y nunca bien aclamada heroina de nuestro siglo, la *Reina Gobernadora* MARIA CRISTINA *de Borbon* de eterna memoria, las ha sacado del funesto olvido y fatal desuso en que por tanto tiempo yacieron.

«El Estatuto Real, y la convocatoria á Cortes que mañana van á publicarse, serán el indeleble monumento que transmitirá á la mas remota posteridad, la bienhadada época en que renacen los antiguos fueros, que han de volver á elevar á la Monarquia Española al alto grado de esplendor y prosperidad que debe ocupar: Celebremos pues con el más sincero jubilo y pura alegria el momento feliz de la publicacion de un Estatuto que hará para siempre la dicha de nuestra patria; bendigamos con toda la efusion de nuestros corazones á esos seres respetables, á esas almas tan elevadas como bondadosas que se desviven para labrar nuestra felicidad; y no se aparten jamás de nuestra memoria ni de nuestros labios los dulces y gratos nombres de ISABEL y CRISTINA.

«Vuestro Ayuntamiento que anhela que la publicación del Estatuto Real se haga sino con todo el aparato de que fuera digna, por lo menos con la mayor solemnidad que permita la estrechez de sus recursos, y sin ocasionar gastos á los vecinos; ha resuelto que cumpliendo con las órdenes que tiene de la superioridad, se haga mañana la publicación; anunciándose ya desde el medio día de hoy tan venturoso suceso, con un toque general de campanas, que se repetirá en las primeras y segundas oraciones de esta tarde, y mañana desde las nueve de ella, hasta que concluya el acto de la publicación.

«Para esta saldrá el Ayuntamiento de las Casa Consistoriales á las diez en punto, presidido por el Ilustre Sr. Gobernador y precedido de la música, y acompañado del Caballero Alcalde Mayor y demás [Pg. 130] personas invitadas de antemano, que gusten hacerle este obsequio, cerrando la comitiva la primera compañía de Urbanos de esta villa, y emprenderá la marcha por la plazuela de San Juan, calle del mismo nombre y las de la Palma, Parellada, Fuente, Herreros y Plaza del Rey, en la cual y en el sitio de ella que se tendrá preparado se hará la primera publicación, con arreglo á lo prevenido en la Real Orden espedita para este efecto; y continuando luego la marcha por la plaza del Aceite y calle de Santa Maria, se dirigirá otra vez á la plazuela de San Juan en la que se repetirá la publicación; retirándose en seguida á las Casas Consistoriales.

«Los vecinos de las referidas calles tendrán adornados los

frentes de sus casas con colgaduras en las ventanas y balcones, que deberán estar puestas á las nueve de la mañana, y no podrán quitarse hasta las diez de la noche; prometiéndose el Ayuntamiento que los vecinos de las demás calles, se esmerarán en adornar tambien el frente de sus casas, para acreditar el júbilo que les causa un dia tan dichoso como deseado.

«Todos los vecinos iluminarán el frente de sus casas desde las nueve de la noche, en que saldrá de las Casas Consistoriales la música de la villa, para recorrer las calles de ella, y dirigirse á la Plaza del Rey en la cual principiara un baile público que dará fin al fausto dia en que principia una nueva era de felicidad para los Españoles.

«Vuestro Ayuntamiento, Vilafranqueses, conoce bien vuestras virtudes y moderacion; y por lo mismo no duda de que en estos sencillos festejos, no se alterará en lo más mínimo el orden que la sensatez y civilizacion de este vecindario ha sabido conservar en todas ocasiones: pero si por desgracia algun malvado tratase de desmentir estas fundadas y halagüeñas esperanzas; sepa que el castigo seguirá muy de cerca á su criminal osadía.

«Villafranca del Penadés... de Junio de 1834. –Juan de Sandoval. –De acuerdo del Ayuntamiento. Salvador Cases, Sec.º int.º. » [Pg. 131]

L'exemplar que tenim á la vista no conté'l dia de la fetxa. Hem reproduhit aquet bando perque dona idea de com debian celebrarse en nostre vila las proclamacions y altres aconteixements politichs, constituhint una hermosa plana de la historia vilafranquina.

Nota 4.ª: Plana 64.

En la primera guerra carlina succuhi á Porroig, com ja hem dit en el cos del present trevall, una topada en extrem desfavorable á las forsas lliberals. El desgraciat accident del 8 d'Agost de 1838, mogué molta polvoreda, motivant apasionadas criticas que feren escriurer al Gobernador Militar y Politich, En Joan de Sandoval, Brigadier del Extercit, la carta que á continuacio reproduhim y que pot aclarir las causas de la derrota soferta. Diu aixis:

«Agosto de 1838. -Mi amigo N. N. -El contenido de la carta da á conocer que su autor se halla en Barcelona, y que tal vez le ha tocado algo del contagio que reina en muchos de sus cafés, cuando tacha de imprudencias, las salidas que la guarnicion ejecutaba, siempre con buen éxito, hasta el desgraciado quanto inesperado acontecimiento del dia 8: tal vez el mismo sujeto habrá criticado més de una vez, como otros de los muchos entes que abriga esta poblacion, porque no eran mas frecuentes las salidas, y ahora se complace en hacerlo porque sucedió una catástrofe que todos lamentamos, que nunca hubiera tenido lugar sin la inconcebible aparacion de 200

caballos, y sin la maldad de los habitantes del país, que tan infamemente han correspondido a la protección que S. E. el Capitan General les dispensa, no dando parte de la llegada de aquellos á este territorio. -Sin el charlatanismo de muchos, que abundan en las ideas que emite el autor de la carta, que lastimando continuamente el honor de milita- [Pg. 132] res pundonorosos, les han precipitado no pocas veces, á arrostrar peligros inminentes, tal vez no llorariamos muchas de las desgracias, que en esta lucha tan sangrienta como peregrina en acontecimientos hemos experimentado. En Villafranca, amigo mio, se obró siempre con sobrada circunspeccion, sucedió un revés, y fue bastante para que hombres que tiemblan al oír el solo nombre de un faccioso dieran rienda suelta á sus viperinas lenguas, para desacreditar á los que solo el amor patrio mantiene en las filas, y les conduce á sacrificar la existencia para asegurar á la Nacion una libertad, de que aquellos no son dignos. Es bien seguro que el autor de la carta, y aun los que opinan como él, no declamaron en otras circunstancias, en que con más razón pudieron hacerlo; pero lo hacen hoy porque asi conviene á sus miras. -Por último, amigo mio; se instruye un proceso y sus resultados darán á conocer si hubo ó no imprevision, ó cobardía en el que mandaba la fuerza: ¡Lástima no hubiera ido en su lugar el autor de la carta, para que hubiese dado pruebas de su valor y talentos! -Queda de V. afectísimo amigo= Juan de Sandoval.»

Aquesta carta d'En Sandoval es de creure que vé motivada per una altre publicada ó al menys coneguda pel referit Governador, qui la contesta en la insertada. El llenguatge viu que s'emplea, demostra el apasionament que dominaba alashoras y que la carta á que es contesta debia de ser tambe

molt viva. Aquet mateix apassionament ens explica qu'En Sandoval atribueixi a *maldad de los habitants*, lo que tal volta no era mes que simpatia pels carlins, simpatia que no fora d'extranyar atessas las ideas dominants en els pobles rurals. [Pg. 133]

Nota 5.ª: Plana 71.

El mohiment revolucionari del 43, tingué lloch á Vilafranca'l 8 de Juny, en quin dia es constituí la Junta que firma la següent alocució:

«Villafranqueses: Entre la Nacion y un hombre, no es por cierto dudosa la elección, y puestos vosotros entre aquella y este ¿como podiais titubear? imposible: vosotros que constantemente habeis dado las más incontestables pruebas de amor patrio; al ver la patria y un hombre, habeis dicho resueltamente por la primera nos sacrificaremos hasta derramar toda nuestra sangre, y viva la Constitucion, viva Isabel II, viva la verdadera independencia Nacional, y viva la union del Pueblo y Milicia Nacional, con el heroico Ejercito Español, han sido los gritos que han atestiguado vuestra resolucion. Sean ellos vuestra divisa, y la Junta que por vuestro voto se halla al frente de esta villa, tendrá la gloria de conducirnos al deseado puerto. =Villafranca del Panadés 8 de Junio de 1843. =El Presidente, *Domingo Saló* Alcalde primero Constitucional. =*Jorge Miret*. =*Vicente Lladó*. =*Rafael Soler*. =*José Juliá*. =*Bonifacio Campllonch*. =*Antonio Maria Fontanals*,

Vocal Secretario.»

L'endemá mateix aquesta Junta dirigia oficis als Ajuntaments de la Comarca convidantlos á associarse al mohiment.

Nota 6.ª: Plana 71.

En la sublevacio que hi hagué á Vilafranca ab motiu de las quintas, que dona lloch á un viu tiroteig entre'l paissanatje y la tropa á la Rambla com [Pg. 134] tenim dit, hi prengueran part els fills d'aquesta vila Sabat, Quer, Via (Felix), Solá (Niceto) etc. Podem afegir are que en la brega mori un soldat del Regiment d'Infanteria alashoras acantonat aqui.

Nota 7.ª: Plana 77

Durant el periodo de temps que es refereix en el capitol corresponent an aquesta nota, es publica en el poble de San Quinti de Mediona, un periodich republicá dirigit pel Mestre de dit poble, Sr. Lleó, y qu'era una disidencia del que á Vilafranca publicaba En Cases. Sentim no saber el titol del periodich, puig com que surti poch numeros, no hem pogut conseguirne cap exemplar.

Nota 8.ª: Plana 125

Anem á agermanar en aquesta nota una serie de datos que si bé alguns tindrian lloch natural en el capitol de *Gobern interior* á quin afegim la present, altres, en cambi, haurian d'anar escampats per altres llocs y trencariam tal vegada la relacio qu'entre ells ofereixen.

Vilafranca, capitalitat al comens del sigle d'un extensissim Corregiment, ha vist durant ell com s'emancipaban Igualada y Vilanova, formant partit apart. Tant l'una com l'altre d'aquestas dugas poblacions han pretengut posarse al lloch de Vilafranca, y cuan això ha sigut considerat impossible, s'han decidit á fer casal separat.

A proposit de las rivalitats ab Igualada, tenim á la vista una carta de 7 de Juliol de 1808 dirigida per un individuo de la Junta de Govern de Vilafranca an En Manel Barba, en quina diu que li acompanya copia del ofici que'ls ha enviat *ese Dr. Roca de Igualada sin tener el menor motivo para ello*. Diu que la [Pg. 135] Junta s'ha portat ab Igualada ab un sufriment que ratlla en baixesa y qu'Igualada tracta á la Junta ab *una altanería chocante*. Recomana an En Barba qu'els tregui de la dependencia de Igualada, amenassant ab retirarse de la Junta y de la Vila, cas de no lograrho. En aquesta mateixa carta s'indica pera Gobernador de Vilafranca, á un tal Sarriera, qui alashoras es trobaba á Canyellas, y en una altre carta s'indica al senyor d'Olsinellas; mes el desenrotllo que prengué la Guerra de la Independencia y las Corts de Cadis, feren imposible els nomenaments pera aquet carrech de Gobernador, que no es restabli fins á la tornada d'En Ferran, desempenyantlo, entre

altres, en Carles Ulmann¹⁶, l'Olsinellas y Joan de Sandoval, aquet durant tota la guerra carlina.

Las rivalitats ab Vilanova, son mes frescas. Encara l'any 34, las dugas poblacions per medi de sas Juntas locals respectivas construeixen la carretera de Vilanova á Vilafranca; mes tart, pels anys 52, en la vida publica ja es manifesta aquesta rivalitat, que adquireix mes importancia cuan totas dugas poblacions volian el carril.

Hem dit que pels anys 52 es manifesta en la vida publica aquesta rivalitat. En efecte: fins alashores, tots els Diputats, ó al menys la majoria, sortian de Vilafranca. Podem citar, al efecte, En Felix Jané l'any 20; l'Almirall y Salat el 37, En Felix Barba'l 40, En Joan Romeu y Torras, avi de mon amich Joan Olivella y Almirall, per alla'ls 43 ó 44, y En Pere Batlle y Mascaró, l'any 47, tots ells vilafranquins. L'any 52 comensan els vilanovins, essentne En Ferrer Vidal y l'Almirall dels Carts, seguint despres En Manel de Baldasano, tambe de Vilanova, fins que l'any 65 surt elegit el Baró de Sant Quinti de Mediona, En Laureano de Ballester. Durant el periodo revolucionari, tinguerem per las Constituyents, N'Anton M.ª Fontanals, seguint despres En Llansa, carli, l'any 71, [Pg. 136] En Francesch de A. Madorell, sagasti, que fou elegit una altre volta durant la Restauracio, En Company, republica, y En Joseph Puig

¹⁶ L'Ulmann era Brigadier d'Infanteria y fou un Gobernador que deixa excelent memoria per las moltisimas reformas que feu en el ram de Policia urbana y rural. An ell es deu l'arretglo del passeig de Melior, el de la Font d'aquet punt, la conversio de camins senders en camins de carros, etc., etc.

y Llagostera, á qui per la importancia de la seva figura, digne pariona de la d'En Fontanals, dediquem la nota que seguirá.

Durant la restauracio, á mes de En Puig y Llagostera, hem tingut per Diputats del gremi caciquista an En Joseph Planas, an En Collaso, l'Elias de Molins, En Forgas y'l Comte de Moy, y com á republica En Lostau. Dels diputats de la Revolucio y de la Restauracio no mes son comarcans En Fontanals, Madorell, Puig y Comte de Moy.

Feta aquesta llista, podriam intentar fer la d'Alcaldes de Vilafranca, pro abandonem la idea, puig alashores el treball resultaria poch *comarcalista*. Preferim ocuparnos dels *Bandos de bon Govern*, que sempre sera mes util son estudi que no pas una nota cronologica d'Alcaldes. Vegis, donchs, la nota 10.^a

Nota 9.^a: Plana 137

La personalitat d'En Puig y Llagostera es, despres d'En Fontanals, la mes interessant del Penades durant el sigle XIX. Dotat d'un gran amor al treball y de potenta inteligencia, de temperament inquiet, tant inquiet que'l fa semblar inconsecuent, vingué al mon politich en la epoca del trontolls y dels entusiasmes, en la epoca de tirar cuadros de la Reyna al carrer y de fer el revolucionari. Y al darse á coneixer, ho fa En Puig d'una manera que'l dibuixa perfectament: s'encara ab la Revolucio triomfant, profetissantli prematura mort si no mata aviat la *empleomania*; perque En Puig té ben remarcadas

aquestas dugas condicions: la de lluytador y de profeta.

En cuan á sas ideas politicas varia un bon xich. Al darse á coneixer, l'any 68, ab el folleto *Cortar por lo sano*, diu: «creo que me seria fácil llegaros á demostrar que podríamos muy bien pasarnos sin tro- [Pg. 137] no, sin culto y clero, sin cesantias, y cuasi sin ejercito. Suprimidas estas cuatro cosas, ó tres y tres cuartos y otras de menor cuantia, por ejemplo las universidades e institutos, declarando la enseñanza libre; el cuerpo de caminos, rémora de las obras públicas, y tantos otros cuerpos de perfecta inutilidad; en una palabra, conservando solamente la pura admistracion del Estado y la de Justicia, quedarían de un golpe reducidos los gastos á menos de la mitad»... Alashores, tambe opinaba ell per la venda de Cuba.

Es presenta, donchs, En Puig com un *ultra lliberal* y avansat en grau superlatiu: mes, ab son esperit vident, compregué que la Revolucio de Setembre no acabaria la immoralitat que feu desapareixer als Borbons y, al veurer com la llaga continuaba, feu tant graves acusacions y denuncias contra un Ministre d'Hisenda, qu'es veigé condemnat á presiri. Al saber la sentencia, l'esperit lluytador d'En Puig es redressa, y ell que no estava per *tronos*, es dirigeix, en exposicio de 8 de Juny de 1871, al Rey y diu en ella que «Sacudiendo ante V. M. mi cadena de presidiario, al son de sus eslabones llamo al país.» El llenguatge que hi compeija es dur y sech, las acusacions d'agis é immoralitats, de quins té probas en son poder, son tremendas, y té parrafos de tant bon sentit politich com el següent:

«Si en nombre de la moralidad se hizo la revolucion de Setiembre; si invocando la honra de España se coaligaron los partidos que no mandaban para arrojar de ella una dinastia y una situación que representa la violencia, el agio, la inmoralidad, la crápula; hoy, que más que entonces, que más que nunca, dominan en el pais la crápula, la inmoralidad, el agio y la violencia... para qué, pregunta indignado el país, se hizo la Revolucion de Setiembre! ¿Para duplicar la deuda y asegurar la quiebra? ¿Para improvisar fortuna y honores á alguns docenas de perdidos incapaces de ganar en buan ley honor y fortuna?»

En aquesta exposicio s'hi nota ja cambi d'ideals. [Pg. 138] Cuba, ja no volia vendre-la, y al efecte diu: «Siento sublevarse mi dignidad nacional y hervir mi sangre española, á la sola idea de que pueda España vender la antilla... »

L'altre parrafo qu'hem transcrit, porta an En Puig cap á la Monarquia, habent sigut un dels que treballa de ferm per la Restauracio. Cuan vingué aquesta, fou Diputat per Vilafranca, y malgrat sa procedencia lliberalisima y conservar-ne encare un bon llevat, meresqué la confiansa dels moderats de la vila, que l'apoyaren ab todas sas forsas. Vritat es, empero, que Vilafranca tenia deutes de gratitut an En Puig. Aquet, al restablirse'ls consums l'any 74, feu un senyalat favor á Vilafranca. S'ens habian repartit 1000 duros mensuals en concepte de consums, y En Puig logra, ab sa influencia, qu'es dispensessin anys

sencers que no s'havien fet efectius sino en una petita cuota, per consell del mateix Puig.

Defensa elocuentment el proteccionisme, habent sigut un dels mes convensuts d'aquesta escola. Home de grans iniciatives, funda la colonia d'Esparraguera, quina creixensa industrial acredita el seu nom.

Mori sent Diputat per Vilafranca. Nostre vila que compta ab una *Galeria* de fills ilustres, té'l deber de colocarhi an En Puig y Llagostera.

Nota 10.^a: Planas 125 y 137

Pera completar lo que portem expossat en el cos del present Ensaig per lo que respecta al Govern interior de Vilafranca, y d'acort ab lo dit en la nota 8.^a, indicarem en aquesta quelquom de lo molt que podria dirse respecte als *Bandos* de bon Govern. Tenim noticia dels de 5 de Maig de 1833, 11 y 17 de Janer, 11 de Febrer y 26 de Mars del 34, 13 de Janer del 36, 6 de Novembre del 39, 30 de Juny del 42 y 5 de Mars del 57, essent aquet l'ultim dels publicats y el [Pg. 139] que ha regit fins á ultims del sigle, durant quinas acaballas s'han estat elaborant las *Ordenansas municipals* que no son altre cosa qu'els Bandos anomenats generalment de *bon govern*.

Tenim á la vista els de 26 de Mars del 34, 6 de Novembre del 39, 30 de Juny del 42 y 5 de Mars del 57, de quins extractarem lo principal, deixant d'aquesta manera ben determinada la manera de viure y de ser de Vilafranca.

El citat del 34 es refereix unicament á la llimpiesa y ornat publichs y mana desaignar todas las terras d'aquet terme dintre quinze dias, prohibeix tenir diposits de comuna á menys distancia de cent varas de la vila; prohibeix rentar en las rieras y bassas; ordena escombrar y regar els carrers desde'l Maig fins al Novembre; prohibeix embrutar els carrers, tirarhi animals morts, escombrarias, etc.; aixis mateix prohibeix el joch de pilota, bolit y qualsevol altre que consisteixi en tirar pedras, correr els animals pels carrers, posar testos als balcons, entrar carros en la Plassa de S. Joan¹⁷; senyala els llocs de la vila ahont es podrá partir llenya; dona reglas pera'ls que es dediquin al comers de tocinos etc., etc. Conté aquet bando 33 articles y va firmat per En Joan de Sandoval y'l Secretari del Ajuntament Salvador Cases.

Mereixen especialment mencio els següents: el 23, el 30, 31, 32 y 33. El primer mana que las tapadoras de las sitjas de las voltas, estiguin ben ajustadas «pues ha sucedido alguna vez

¹⁷ Aquesta disposicio obeeix á que alashores la Plassa de S. Joan estava tancada, coneixentsela ab el nom de *comanda*; vocable vingut de pertaneixer el convent vehi als Hospitalaris de S. Joan, que, com es sabut, era orde militar. Fins a mitjans del segle no es permeté el lliure tranzit, com veurem al parlar del Bando del 59.

que hombres mal intencionados los han quitado por la noche con el siniestro fin de que al pasar cayera alguno en ellos. » El segon dels citats ó siga el 30, diu: «Como se hagan todos los años en esta villa considerables acopios de paja, se advierte á los dueños de las casas donde la hubiese que serán responsables de los daños que esta [Pg. 140] ocasionare, caso que llegare á incendiarse.» Disposicio ben poch ajustada á lo que la justicia exigeix, puig val la pena de distinguir entre'l foch intencionat y'l fortuit, y naturalment que en aquet ultim no té de ferse al amo de la palla responsable d'un accident ó fet an ell no imputable; llogich fora, empero, donar reglas per á prevenir incendis, ordenant l'aislament de la palla ó manant que no s'en pogues tenir en grans cantitats dintre la vila, si tant es volia portar la cosa á la punta de la espasa.

Els articles 31, 32, y 33 tractan d'una mateixa materia. En ells s'ordena que tota vegada que lo que destrueix mes els carrers, es el transit de carros ab rodas de llata estreta ó ab rodas de llata ampla y claus sortints y, ademes, el rebrer l'aigua dels terrats y canals, vinga la reparacio dels carrers qu'en lo sucesiu *s'empedressin* (notis bé aquesta paraula puig demostra el plan ó dessitj qu'en aquet punt tenian nostres avans passats), vinga la reparacio, deyam, á carrech dels vehins que llensin l'aigua dels terrats als carrers, y'ls amos dels carros deuran conduir per torn la pedra y materials necessaris, anantlos á buscar en el lloch que l'Ajuntament designi, entenentse empero qu'aquesta obligacio dels carreters no deu extendrers á la recomposicio dels carrers que no estiguin destinats al transit.

Els principis sobre quins es fundan aquestes disposicions son ben patents, habent servit de motiu en altres temps pera la existencia de la contribucio del *pontatge*.

El Segon bando qu'hem citat ultimament es general, y porta, com ja hem dit, la fetxa de 6 de Novembre del 39 y las firmas de Narcis Vallés, Arcalde 1.er, Miquel Batlle, Arcalde 2.on, y Francisco Ignasi Solá, Secretari. Conté varis capitols. El primer, *Para comestibles*, ordena vendre pa de bona qualitat, multa ab 100 rals al venedor de carn dolenta, y ab 20 al que vengui llet barrejada ab aigua, etc. El segon capitol, *Para cazar y pescar*, prohibeix ferho en temps de veda. El tercer, *Para daños y perjuicios*, ordena que cualsevol Regidor podrá repesar els objectes [Pg. 141] venguts; multa ab 20 rals als venedors de pa que no tinguessin en lloch publich una nota de preus; igual manament es fa pels venedors de carn, y es prohibeix qu'una mateixa taula vengui diferents menas de carn, establintse qu'els preus no podran augmentarse en un mateix dia; es mana aixis mateix, pera evitar frau, qu'es capsin las canas y mitjas canas. En aquet mateix capitol son disposicions curiosas las contingudas en els numeros 20, 31, 33, 35, 37 y 41. El 20 diu que no es podra matar cap tocino pera venda al detall sense que s'hagin pagat 20 rals ab desti al armament y equipatge de la Milicia Nacional, baix pena de 100 rals á cada un dels matadors. Aquesta disposicio creaba, donchs, un impost especial pera gastos de guerra. El 31 mana que ningu pugui entrar ceps ni arbres tallats sense una papeleta del amo de la vinya, camp ó bosch de que procedeixen, baix comis y multa de 16 rals. Recomenem aquesta disposicio a la *Associacio de propietaris*. El 33 diu que no es podra espigolar ni esgotimar fins que l'Ajuntament hagi anyalment fet el prego. El 35

prohibeix fer cap dany á las obras de fortificacio. El 37 ordena que las castanyeras es possin devant de la capella de Sant Joan sense que es pugui pasar de la ratlla de la Font. Y finalment, el 41 prohibeix portar mobles, fardos ó bultos durant la nit.

El capitol següent, *Para Edificios*, dona reglas pera construir edificacions, pera las fatxades, alsadas dels pisos, presentacio de planos, reformas de las casas, prohibint construir *pedrisos* y reixas sortints.

Al capitol quint, *Para Juegos*, prohibeix els jochs de fortuna y'ls que estorbin el transit pels carrers y ramblas.

El capitol sisé, *Para limpieza*, repeteix moltes de las disposicions del bando esmentat del 34, que ja hem detallat, y prohibeix pentinar y afeitar pels carrers, sangrar animals en llocs publichs, extendrer roba en las plassas y carrers, etc.

Segueixen despres els capitols, *Para ornato y salubridad*, *Para policia*, *Para plazas y mercados*, *Para Iglesia y Varios artículos*, repetintse lo orde- [Pg. 142] nat en el bando del 34, mereixent ser senyalats el 101 qu'ordena tancar las tabernas y bodegons á las 8 durant l'hivern y á las 9 en l'estiu y'ls cafes y billars á las 10 á l'hivern y á las 11 al estiu; tot lo que demostra las costums morigeradas d'aquell temps; el 102 prohibeix la blasfemia; el 104 declara inepte pera la ensenyansa al Mestre que, despres d'avisat tres vegadas, no eviti qu'els seus

deixebles insultin, tirin pedras, provoquin ó fassin accions que desdiguin de la bona educacio; disposicio qu'ens ha semblat injusta y draconiana; senyala'l 107 com á lloch de venda de verduras la Plassa de Sant Joan y'l 108 á la Plassa dels Porchs pera la venda d'aquets animals; el 111 prohibeix vendre els tocinos baix el pacte de *franch de massellatge*¹⁸; y es donan en els següents retglas pera permaneixen en la Iglesia, acabantse'l Bando ab varis articles sobre'ls confiters que fassin barreijas perjudicials. En total, té aquest Bando 121 numeros ó articles.

El tercer *Bando* dels que tenim á la vista, ó siga el de 30 de Juny del 42, gaire bé no fa mes que repetir lo dels dos anteriorment explicats. Consta de 51 numeros y va firmat per Francesch Batlle, Arcalde 1.er, Joan Romeu, Arcalde 2.on, y Joan Longavila, Secretari. Es repeteixen las disposicions sobre la recomposicio dels carrers del bando del 34, la de la hora de tancar las bodegas, cafes y billars, lo ordenat respecte als llochs de partir la llenya, prohibicio d'entrar carros á la Plassa de S. Joan, etc., etc. Com á novas, podem indicar la senyalada; ab el numero 25 y la que porta el numero 50. La primera prohibeix criar porchs á casa, sense permis dels Regidors, y la del número 50, diu aixis: «Todo fabricante de fósforos no podrá verificarlo en ninguna casa dentro de la presente villa, y si en las Afueras de ella en algún patio ó lugar que no pueda causar daño alguno bajo la multa de 40 reales. El dueño de la casa que permita en ella dicha elaboración es el responsable [Pg. 143] de todo daño que se cause á las casas de los vecinos en caso

¹⁸ Desconeixem la naturalesa d'aquet pacte; pro, cuan hagim reunit datos, hi dedicarem un estudi en lloch apropiat.

de incendio pagando todo perjuicio.» Aquesta disposicio demostra que alashoras ja era coneguda en aquesta vila la fabricacio de mistos.

Y passem are finalment al examen del *Bando general* del 5 de Mars de 1857, firmat pel Alcalde, Modest Lleó, y'l Secretari, Jaume Abella; examen que farem somerament pera no cansar al lector y porque gaire be totas las disposicions del mateix son copia de las contingudas en els Bandos ya detallats. Apareix aquet bando dividit en capitols de la mateixa manera qu'el del 39, contenintne igual numero qu'aquest y ab epigrafes exactes. En el de *Para Comestibles* s'hi contenen las disposicions ja conegudas respecte las vendas de queviures, peix, pa, etc., prohibintse la matansa de tossinos desde'l primer de Maig fins el primer d'Octubre, no poguentse matar sino en els dias, llochs y horas que la Autoritat marqui. Dels demes capitols, solsament citarem la prohibicio d'entrar animals en las voltas, y ni aquets ni carros en la Plasseta de la vila y en el passeig; de manera que es va permetrer ja l'ingres á la Plassa de San Joan; la adicio introduhida per lo que respecta a la necessitat en que es troba el introductor de ceps ó arbres, de portar permis per escrit del amo; puig per aquella adicio s'esceptuan els colonos que portin ceps ó arbres de los terras que cultivan; desapareix la costum del espigolar y esgotimar, puig la Autoritat no ordena ferne pregó anyal, de lo que podem perfectament deduhirne que perdé la costum referida el caracter de *legal* que tingué, remarcantse ab aquesta perdua el caracter individual de la propietat; y s'ordena als propietaris de terras que cada any al Abril es dongui curs á las aigüas que no el tinguin; no es permet partir llenya als carrers y desapareix la concessio qu'existia de ferho en determinats llochs; s'allarga per una hora

mes la en que habian de tencarse las bodegas y tabernas, senyalantse á las 9 pel hivern y á las 10 pel istiu, no modificant la hora pels cafes y billars; es prohibeix la blasfemia, treballar en dias festius, [Pg. 144] sense permis de las Autoritats civil y eclesiastica, respectantse interinament las costums establertas; s'ordena la construcció d'aceras per primera vegada; es mana que pera pintar fatxadas, no es podrán escullir altres models que'ls acceptats pel Ajuntament, y, finalment, es derrogan tots els bandos anteriors.

Totas ó la major part de las disposicions contingudas en els Bandos esmentats portan pena en cas d'infracció; pro aixis y tot, no debian pas complirse cuan casi be tots els bandos diuhen qu'es publican per no complirse els anteriors, y es sucseeixen durant la primera mitja centuria ab una activitat que contrasta ab la passivitat observada durant l'altre mitat. Dels quatre bandos qu'hem examinat, el primer diu qu'en cas de no complirse las multas que senyala, es passava un dia de arrest per cada dugas pessetas, disposicio que no es conté en els restants.

En general, podem dir qu'els bandos responen á las necessitats de la epoca y qu'estan ajustats als principis de justicia y conveniencia publica. Empero, alguna vegada el Bando pretén entrar en terreno ilegislable y per aixó publica algunas disposicions difícils de complir. Cuan las *Ordenansas* que are s'estan tramitant es publiquin,ensem compararlas ab aquets Bandos pera veurer el camí avansat. [Pg. 145]

TAULA

Avant-Portada.....	1
Lema.....	2
Portada.....	3
I. Preliminar.....	5
II. Entrant al segle.....	8

LA GUERRA DE LA INDEPENDENCIA

I. Any 1808.....	14
II. Any 1809.....	25
III. Any 1810.....	28
IV. Els ultims anys.....	32
V. Consideracions criticas.....	36

LAS IDEAS POLITICAS DEL PENADÈS EN EL SIGLE XIX

I. La politica regnant Ferran VII.....	40
--	----

II. La naixensa del carlisme.....	48
III. La primera Guerra carlina: Els anys primers.....	52
IV. La primera Guerra carlina: Els ultims anys.....	59
V. Las bullangas y els matinés.....	65
VI. Las ideas progresistas.....	72
VII. La politica del 72 á la Restauracio.....	78
VIII. La politica de la Restauracio.....	95
IX. El Catalanisme.....	105
X. Ideals socials.....	111
[Pg. 147]	
XI. Ideas socials: la cuestió rabassaire.....	116
XII. Vicissituts del Penadès: Govern interior de Vilafranca..	123

APÉNDIX

Nota 1 ^a	127
Nota 2 ^a	129
Nota 3 ^a	129
Nota 4 ^a	132
Nota 5 ^a	134

Nota 6 ^a	134	
Nota 7 ^a	135	
Nota 8 ^a	135	
Nota 9 ^a	137	
Nota 10 ^a	139	
Taula.....	147	[Pg.
148]		

CLAUDI MAS I JORNET

NOTES

SOBRE'L

MOVIMENT INTELLECTUAL I ARTÍSTIC

DE

VILAFRANCA DEL PENADÉS

DURANT

EL SIGLE XIX

VILAFRANCA DEL PENADÈS

1902

Notes

sobre'l

moviment intel·lectual i artístic de Vilafranca del Penadès

durant el segle XIX

A·LA·BONA·MEMORIA·DEL·
QUI·FOU·MON·CARINYÓS·
AMIC·I·FÓRA·AVUI·MON·
ESTIMAT·SOGRE·
L'EXEMPLAR· VILAFRANQUÍ
EN·RAMON·PARERA
I·MARQUÈS

NOTES

SOBRE'L

MOVIMENT INTELLECTUAL I ARTÍSTIC

DE

VILAFRANCA DEL PENADÈS

DURANT

EL SIGLE XIX

PREFACI

En el Concurs d'Istòria contemporània organitzat pel Centre Catalanista de Vilafranca i celebrat a 31 d'Agost de 1901, essent President del Jurat l'insigne patrici Dr. D. Bartoméu Robert a qui plora avui tot Catalunya, quedà desert un tema importantíssim: el que demanava uns *Apuntes sobre'l moviment intel·lectual i artístic del Penadès en el segle XIX*. Tenint com tenia per objecte dit Concurs esbrinar la història de nostra Comarca en la darrera centúria, la falta del referit tema era verament sensible i d'ella se'n dolgué de singular manera'l Jurat, quin Secretari l'autor d'aquestes ratlles va tenir l'onor de ser. No menys se n'ha dolgut el Centre Catalanista, dada la excepcional importància del punt aludit que quedà per desenrotllar, i d'aquí que s'agi pensat en omplir el buit mitjançant un treball adicional sobre'l tema de referència; i d'aquí, també, que per qui podia s'agi encarregat la mentada tasca al infrascrit. – No cal fer les protestes de modestia acostumades en cassos consemblants, perquè aqueixes manifestacions ens resultan senzillament tontes, quan no re- [acaba pg. 5] velan un orgull refinat. Sòls es dirà qu'en principi l'autor ha acceptat l'encàrrec am que se l'ha distingit, desitjant posar son esforç a contribució de l'obra patriòtica pel Centre Catalanista organitzada.

Acaba de dir-se que s'ha acceptat l'encàrrec en principi. En efecte; no d'altre modo hauria sigut sensat avenir-se amb el peu forçat d'espai i temps a que ès precis atendre's: el tomo del *Concurs*, en que s'ha d'incloure'l present treball, té les dimensions prefixades per certes exigències econòmiques, i ademés les caixes ja esperan l'original.

Falta espai, perquè el tema de que's tracta requereix un llibre de regulars dimensions, si no ha de ser desnrotllat amb encongiment: falta temps, perquè no més amb calma pot ún proporcionar-se l'arrelpléc de materials necessari per fer una obra passadora, i ara com ara veig que'n tinc ben pocs relatius al Penadès. Es clar que fóra cómodo dir que durant el sigle qu'acaba de transcórrer la vida intel·lectual i artística de nostra comarca queda limitada, salvo comptadíssimes excepcions a la de Vilafranca; i hi auría bona excusa en la poderosa raó de no aber rebut contesta a les varies cartes que demanant datos sobre'l particular s'ha dirigit a il·lustrats veïns de Sant Sadurní, Arbós i altres pobles de la encontrada, quin silenci unicament té explicació en la carencia de notícies que poguer facilitar;- carencia de notícies altrament no desmentida per noves gestions que s'han practicat:- pro, en rigor, sense que s'arribi al meteix convenciment després d'agotar tots els recursos de que am menys precipitació's podria usar, fóra injust afirmar la insignificancia del intel·lectualisme penadesenc no vilafranquí en la centuria passada, i al meteix temps sería ridícula pretenció la de volguer parlar del moviment intel·lectual i artístic del Penadès disposant, de moment, cuasi bé no més que de datos referents a sa capital. Són prou atendibles els mentats motius per a reduir l'objecte d'aquestes NOTES a la vida intel·lectual i artística de Vilafranca, tot sentint que aqueixa limitació obligui a passar cuasi de llarc devant d'algunes figures il·lustres com En [Pg. 6] Joan Sardá¹⁹, En Jaume Ramon i altres

¹⁹ En Joan Sardá i Lloret nasqué a Sant Quintí de Mediona en 1851. Cursá la carrera d'Advocat a la Universitat de Barcelona, en quina ciutat allá al any 70 conegué al Ixart, Bartrina, Gener i a tants altres joves que aviat comensaren llurs ensaigs literaris i artístics per a més tart conquerir-se llocs preeminents en l'Art i en les Lletres de Catalunya. En el foro ha brillat amb esplendor intens i serà, fent-se un nom respectable com Advocat eminent. Mes, son temperament d'artista i sa natural inclinació a la literatura el portaren a conreuar la poesia i la crítica, tot a-l-ora, sens per aixó abandonar la professió a que fiaba'l sosteniment de la familia; i com a poeta i com a crític s'enlairá també a gran altura. Les coleccions de *La Renaixensa* i *La*

conterranis literaria, científica o artísticament preclars. Perxò, no's limitarà tant, l'autor, que deixi de recordar que una de les poblacions que millors fruits ha dat en le sigle darrer ès la capital de lo que s'anomena *Baix Penadès*, ó sigui la vila de Vendrell²⁰, ni obli- [Pg. 7]

Vanguardia están enriquides am notables treballs d'En Sardá: seus són els ermosos prólecs a les obres d'En Cortada i d'En Bartrina, entre altres: seu l'interessant discurs que sobre «El catalanismo i la literatura catalana» llegí en 1879 al *Ateneo*, com també la Necrología d'En Piferrer (1888- Societat catalana d'excursions), la del Ixart (1897- *Ateneo Barcelonés*), i la traducció de *Nabab*, de Daudet. Té algunes belles poesíes, de les que s'ha de recordar especialment l'*Ardua sentença*. En la vida intel·lectual propiament penadesenca no hi despenya cap paper important, puig allunyat de nosaltres no influí en le Penadès més que en cualsevol altra comarca. Sa influència fou d'un caracte més general, deixant-se sentir forsa en la literatura patria: éll junt am son entranyable amic Ixart contribuí molt, en aquets últims anys, a menar als literats i artistes de la terra vers el naturisme.- Sent Acadèmic electe de la de Bones Lletres, morí a Barcelona a 10 de Desembre de 1898.

²⁰ Al Vendrell s'ha publicat els periòdics *El Demòcrata*, i *El Vendrellense*: aquèt surt en catalá desde mitjos de 1900, amb el títul *Lo Vendrellench*. Dita vila, com moltes altres del Penadès, compta amb cassinos i teatres desde ya fa temps, aixis com també amb una societat coral: la llorejada *Lira Vendrellense*. Entre sos fills més distingits són dignes de menció: el jove i incomparable violoncellista En Pau Casals, artista exquisit i vigorós, qui desde la infantesa demostrá les genials condicions de músic eminent que avui li admira i aplaudeix tot el món civilisat; l'apreciable escriptor Dr. D Tomás de A Rigualt, autor de varis llibres catalans de pietat; l'elocuent orador catalanista i acreditat Advocat i Regidor barceloní En Jaume Carner; En Victorí Santamaría, eminent publicista jurídic, [Pg. 7] autor d'un magistral tractat de *La Rabassa Morta* i de la no menys notable *Recopilación razonada de los usos rurales del partido judicial del Vendrell*; el llorejat poeta i erudit istoriaire En Jaume Ramón i Vidales, i son germá En Ramón Ramón, un dels saineters catalans avui més aplaudits, per no dir el més aplaudit de tots, autor de *A cal Notari ó uns capitols matrimoniales desfets*, *En Pau de la Gralla* i altres obretes tan celebrades com xistoses i divertides.

També pot reputar-se vendrellenc al trágic Ángel Guimerá, ya que ell matéix s'hi considera; en el discurs que pronunciá a 31 d'Agost de 1893 com a President del Certamen literari celebrat pel Centre Català Vilafranquí, deya, referintse al Vendrell: «hi vaig comensar a pensar i a sentir, obrint-se-m-hi, ya que no'ls ulls del cos, els ulls de l'ánima». Allá ont ún se forma allá ès sa patria; i en Guimerà literariament, al Vendrell comensá a formar-se. Allí transcorregué part de sa joventut,

escribint caramelles i serenades que sos companys cantaban a les noyes de la vila; allí agafà amistat amb En Jaume Ramón, qui després, a Barcelona, el presentà a la colla literària del Cafè Suís fent-lo entrar en coneixensa amb En Bartrina, En Mathéu, En Riera i Bertrán, En Roca i Roca i altres que han enriquit la literatura catalana; allí'l propi Ramón, que ya de noy escribía en català, li comensà la afició a la nostra llengua, fent-li deixar l'ús de la castellana de que en sos comensos literaris se servía, pera conreuar sempre més la nostra ermosa parla, de la que més endavant había de ser ferventy devot i la que tant ha enlairat am ses immortals creacions; allí sos primers amors li inspiraren bellíssimes poesies, que ya descubreixen al insigne líric.

De tots, el que més ha treballat pel Vendrell i pel Penadès ha sigut, sens dubte, en Jaume Ramón i Vidal.* Mai deixà les aficions literaries que ya de jovenet tingué, i elles i son decidit amor al Vendrell l'induien, en 1891, a fundar el setmanari *El Vendrellense*, en el cual prodigá constantment sos vastos coneixements i sa erudició. En la colecció de dit periòdic hi ressurt una notabilíssima tanda d'articles seus sobre *Vendrell* [Pg. 8] *històric*, fragments deslligats d'una obra important que preparava i qu'ès una viva llástima no vagi poguer acabar. Sos estudis predilectes eran els istòrics: tenía pel cap dels dits, segons la expresió vulgar, la istòria de Catalunya, i en particular

* Nasqué al Vendrell en 1846: -morí a la meteixa població a 21 de Juliol de 1900. En sa vila nadiua feu sos primers estudis: cursa'l Batxillerat al Institut de Tarragona i a la Universitat de Barcelona seguí la carrera de Notari, prenent-ne'l titol a 25 de Novembre de 1871. Al any següent, previes empenyades oposicions fou nomenat Notari de Sarreal: en 1884 per traslació obtingué una notaria de Montblanch, i en 1888. per permuta passà al Vendrell. Arrèu on exercí sa professió fou estimat i distingit am la confiança general, tant per son bon tracte i rectitut com per sos coneixements. [Pg. 8]

la del Baix Penadès i Camp de Tarragona, conforme ho acreditan els molts articles qu'escampá en distintes publicacions i les monografies *L'Arc de Bará*, *Del fons d'una caixa*, *Antiguas confraries del Vendrell*, *Narracions de Poblet* i altres- premiades en Certamens cuasi totes,- apart dels trossos ya citats de la seva obra preferida, sobre *Vendrell històric*; am tots quins treballs no feya més que donar expansió a son sentiment patriòtic i traduir a la pràctica ses fermes conviccions catalanistes. -Colaborà en importants revistes i periòdics catalans com *La Jove Catalunya*, *La Pubilla La Gramalla*, *Lo Pontón*, *La Rambla*, *Lo Noy de la Mare*, *La Esquella*, *La Renaixensa*, *Joventut*, *La Notaria* i altres, i obtingué nombrosos premis en els Jocs Florals de Barcelona i en varis Certàmens celebrats a Valls, Sans, Igualada, Tarragona, Reus i Vilafranca, per diverses composicions en prosa i vers. Poeta inspirat, deixá escrites gran nombre de poesies festives, patriòtiques, amatories i de costums, sent aquestes les millors, puig la vida popular la sentía am veemencia: qui llegeixi *La fira dels*

darà consignar que a Sant Quintí en la darrera dècada, vegé la llum *El Tabaco*, revista dedicada a fer propaganda pel lliure conreu del tabac, fundada i dirigida per l'infatigable D. Antoni Claramunt, qu'en el lliure conreu de dita planta hi ha vist sempre la salvació de nostra aclaparada agricultura; que a [Pg. 8] Sant Sadurní successivament s'han publicat *La Llumanera*, *La Comarca del Noya* i ara *L'Avernó*, periòdics catalanistes; que ilustrats agricultors, de la matèixa població, a quin cap va en Marc Mir, han difundit arrèu els coneixements i'ls avensos agrícoles, ara en mitings, conferències i congressos, ara en [Pg. 9] periòdics i revistes, principalment en el «Resumen de Agricultura», important revista per la que sempre En Marc Mir ha tingut una solitud paternal, com a fundador i director que n'ès; que també a Sant Sadurní hi ha una renomada orquestra (El Escolans); i cuasi bé cap poble gran ni xic del Penadès es pot citar que no tingui sa societat coral, de les que n'hi hà de tan notables com les de Sant Joan i Sant Quintí de Mediona i Sant Pere de Riudevittles, dirigides pel intel·ligent Mestre En Pere Olivella i Romaní. Es del cas

enamorats, premiada en un dels Certàmens celebrats pel Centre Català vilafranquí, simpatisarà de debó am la aixierida musa de nostre poeta. –Algunes produccions dramàtiques té també En Jaume Ramón, tan aplaudides com *Lluytes de cor*, *La Qüestió del Born i Roda'l mon i torna al born*. –En 1887 formà part dels Jurats dels Certàmens científic- literaris del Vendrell i de Valls, i en 1895 fou nomenat membre del Consistori dels Jocs Florals de Barcelona. Era Soci Corresponsal de la *Associació Artística Arqueològica* de Barcelona; i amb altres moltes distincions foren reconeguts i premiats son saber, sa erudició i son patriotisme. L'Ajuntament del Vendrell li encarregà una memòria sobre les pertinenècies de les aigües de Tomoví, de les que s'abasteix el consúm de la població i'l regadiu del terme: cumplí l'encàrrec amb un treball molt interessant, plé de dats ignorats fins allavors en que éll els tragué de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, com del meteix Arxiu i dels de Vendrell, Vilafranca, Vilanova, Sitges i Tarragona n'abía tret un bon aplec, en altres ocasions, pera'ls importants estudis istòrics que sempre l'ocupaban. Vendrell ha donat a un de sos carrers el nom d'En Jaume Ramón, a fi de que les generacions s'enmirallin en el vendrellenc il·lustre. [Pg. 9]

apuntar aquets datos, al objecte de que'l present treball, difereixi lo menys possible del que'l Centre Catalanista desitjés.

Malgrat aber estretit tant el cercle d'aquesta tasca, més temps i més espai del que's disposa's necessitaria també pera cumplir mitjanament el compromís contret.

Al autor li plauria probar de sadollar-se del esperit de les generacions que durant el segle XIX han informat la vida intelectual i artística de Vilafranca, pera intentar fer-lo reviure en aquestes planes; mes el peu forsat á que s'ha referit abans fa que, vulgui no vulgui, desisteixi de semblants propósitos i s'hagi de conformar á coordinar quatre lleugeres NOTES, descolorides i inanimades *sobre'l moviment intelectual i artistic de Vilafranca del Penadès durant el sigle XIX*. –Qui pugui i vulgui fer un estudi de volada sobre'l tema quin senzill esbós es va trassar, probablement, al escullir el plan de l'obra, es trobá perplex com si ha trobat qui ha escrit aquestes ratlles. Fills eminents ha tingut nostra vila, qui sobre la meteixa han exercit poca influencia directa: ha tingut fills dotats de més modesta capacitat intelectual o artística, qui, am tot, li han donat gran esplendor: finalment, altres n'ha tingut, qui, ensemps de figures rellevants en la istória científica, artística o literaria de Catalunya, han fet objecte de llurs preferencies i especial atenció l'úmil recó on vegeren la primera llum. ¿Quins són per nosaltres, els més dignes d'estudi?¿Quins noms ens interessa de debó perpetuar? Forsa ha vacilat l'autor ans de [Pg. 10] decidir-se, perquè ni voldria postergar á ningú ni tampoc pecar per carta de més, com vulgarment es diu. Per fi s'ha resolt, considerant que en tant la grandesa de Vilafranca a sos fills pot i deu referir-se, en cuan aquèlla agi rebut llur influencia:

en tant a nostra població es deu la grandesa d'alguns de sos fills, en cuan sobre élls agi influït; -i lo propi s'ha de dir respecte dels forasters. Aquest és, doncs, son criteri, al cual mirará d'ajustarse, parlant aixís dels sobrevinguts com dels naturals de Vilafranca segons la part qu'agin tingut en el moviment intel·lectual i artístic genuïnament vilafranquí. Dels altres, dels omes il·lustres quina sola relació am nosaltres consisteixi en aber nascut a la meteixa vila, no més com a nota curiosa s'en dirá quelcom, puig és dubtós que se'ls pugui considerar com una extensió de Vilafranca i en rigor sería fatuïtat volguernos apropiar, directa o indirectament, els mereixements que tinguin: no hem pas d'imitar al vanitós aucellot de la falla, que per vestir-se esplendidament am plomes d'altri es trobá que'l despullaren cuan menys s'ho creya.

D'acort am lo que queda dit, aquet treball versará am preferencia sobre'l moviment intel·lectual i artístic propiament vilafranquí. En una tanda de notes s'inclourán diversos datos d'interés pera les biografíes d'alguns de nostres omes, com també varies notícies curioses si encara que no sigui immediata llur relació amb el present tema han de contribuir a la millor comprensió de la época de que's tracta: i aquí plau-li al autor fer constar que bastants dels escrits i notícies que citarà en aquest ensaig els coneix mercès á la exquisida amabilitat i ardent vilafranquinisme de son respectable amic l'il·lustrat advocat i escriptor D. Ramon Freixas i Miret, a qui ha volgut testimoniar son sincer agraiment senyalant aixís (F.) els datos més interessants que li han facilitat. -A cada hú lo seu. [Pg. 11]

I

DEL SIGLE XVIII AL XIX

ELS GERMANS BARBA I ROCA I LLUR TEMPS

Al darrer quart del segle XVIII, entre'ls fills de Vilafranca hi abía un exuberant esplet d'omes de gens vulgar cultura. Els Drs. D. Pau Janer²¹, D. Josep Andolfo, D. Félix Estalella, pvre., D. Ramon Miret i Colí, D. Francisco Llorens i D. Josep Ignasi Almirall i Nin, catedràtics²² de la Universitat de Cervera; el Dr. D. Josep Rigual, pvre., Canonge de Sta Agna de Barcelona, autor de varis llibres de pietat²³; el P. F. Joan Barba, Abat que fou de Santes Creus; el seu germá Dr. D. Manuel Barba i Roca; el Dr. D. Lluís Freixas, Regidor Perpetuu; el Pare Fra Josep Blanch i Graells²⁴, i alguns més, formen un conjunt brillant que poques poblacions com la nostra podien oferir en aquella época. D'élls, els qui no sempre hi vivían, hi passaban bones temporades, i aixís a Vilafranca, qu'ademés comptaba am doctes sacerdots seculars i regulars, de la Comuni- [Pg. 12] tat i dels Convents qu'albergaba, principalment del de S. Francesc on s'hi ensenyaba Filosofia, debia respirar-s-hi un ambient d'ilustració no gaire comú en viles similars.

²¹ Morí en aquesta vila a 15 de Janer de 1784.

²² De Lleis el primer i els tres últims; de Medicina i de Teología, respectivament, els altres dos.

²³ Són ses obres: *Oficio parvo de Ntra. Sra. La Santísima Virgen María, según el breviario romano trad. del llatí al castellá, am notes (1787) –Explicación de las principales partes de la Doctrina christiana, que enseña a formar un christiano sabio en la ciencia de los Santos y un fiel vasallo del Reyno de Jesucristo. (Sis tomos. – 1793) –Oficio de la Semana Santa y semana de Pascua, en latin y castellano, am notes (1798) –V. Apuntes históricos de Vilafranca del Penadès y su Comarca per Q. G. (Pere Alegret), p. 285.*

²⁴ Nasqué a Vilafranca en 1776: en 1827 fou anomenat Abat de Montserrat: agué d'abandonar dit Monestir cuan es tancaren els convents: de 1840 a 1844 residí a Palermo, sent, segons sembla, General de la Ordre del Benedictins, i abent regressat en dit any 1844 feu tota mena de gestions pera que's tornés a obrir el Monestir fins que ho lográ;: altre cop fou Abat, i allí morí en 1851. [Pg. 12]

Molta part d'aquells vilafranquins preclars entraren al nou segle, del que alguns en visqueren bastants anys, i aviat s'afegí an élls un respectable estol no menys significat. Ho prova'l senzill recort dels Drs. D. Gayetá i D. Félix Janer, Catedràtics de Lleis i de Medicina, respectivament, de la Universitat de Cervera: P. Fra Benet Ráfols, benedictí, de la Universitat de Salamanca; Dr. D. Jacinto Maisonada, del Colegi de Cirurgia de Burgos; D. Josep Torner, del de Barcelona; Drs. D. Pere Tarrada i Don Antoni Mainer²⁵, de Medicina de la Universitat de Barcelona, i varis Frares que desempeñaren Cátedres de Teología en distintes Ordres o's distingiren com elocuentes oradors. Pro, am tot i aber-hi tants vilafranquins dotats de clar i conreuat enginy, no's pot pas dir qu'en aquells temps hi agués a Vilafranca un veritable moviment intel·lectual, en el sentit am que avui s'aplica aquest adjectiu; puig, absorvides cuasi del tot les intel·ligencies per les ocupacions rutinaries de les aules, les carreres professionals, les disciplines monàstiques i molt especialment per la administració unicipal, apenes si daban fruit d'originalitat. Sobressurt, no obstant, d'entre aquelles dugues generacions, com espadat cingle en mitj de colls i serres, el Dr. D. Manel Barba i Roca²⁶, ánima de la Vilafranca de son temps, de qui convé parlar amb alguna extensió. [Pg. 13]

²⁵ Morí a Vilafranca en 1857, sent conduit son cadavre a Barcelona.

²⁶ Nasqué a Vilafranca en 1753. Després de estudiar les umanitats i la Filosofia al convent dels Franciscans, abent pronunciat ya en 1764 el discurs llatí *De Pudicitia castimoniaque servanda imitatione S. Catharinae* que se li encomenà, com alumne el més distingit d'aquell curs, comensà a estudiar a la Universitat de Cervera, la carrera de Medicina, com sos avant passats; mes a impulsos d'una vocació decidida per altra mena d'estudis, abandoná'ls qu'avía comensat sòls per complaure a sos pares, i en la propia Universitat sigui'ls de Jurisprudencia, [Pg. 13] indubtablement rebent les ensenyances dels compatricis que hi daban llurs llissons. «Alumne distingit en totes les cátedres i conferenciant benemèrit als darrers anys de sa carrera,

Poc després de ser admès d'Advocat á la Audiencia de Catalunya obrí bufet en aquesta vila, guanyant-se aviat la confiança dels vilafranquins, tant per sa ilustració com per sa rectitud. «Nosaltres, senyors, -deya en ocasió solemne- qu'estèm destinats a exercir algunes funcions del meteix Deu sobre la terra, admirèm la dignitat i elevaciò del nostre ministeri. Si la imperfecció de les lleis, la diversitat d'opinions, els vicis dels omes han propagat demunt la terra la llevor inacabable de la discordia fins en els meteixos fonaments de la unió, procurèm sofocar-la com una idra perniciosa. Disminuím sisquera'ls mals de la umanitat: no fem de la administració i patrocini de la justícia un art d'enriquirnos de les despulles dels litigants: no afegím a la desgracia de tenir un plet, l'altra, encara pitjor, de retrassar son èxit; aixó sol ya es una injusticia: mirèm amb horror aquets artificis i sutileses que procuran posar-nos la veritat a una distancia infinita. Nostres desvels han de ser consagrats al repós, seguretat i quietut pública de cada individu: penetrem-nos d'un esperit pacificador. Ministres de la justícia, mai la servirèm més útilment que cuan ho siguèm de la pau.»²⁷ De conformitat amb aqueixes ermosíssimes

sempre's mostrá digne de la reputació que abía adquirit. –Presos succesivament els graus de Batxiller, Llicenciat i Dr. en Lleis en la referida Universitat, i admès d'advocat a l'Audiencia de Catalunya, entrá a desplegar sos coneixements en la noble carrera del foro».(*)

* V. la *Necrología* qu'«El Europeo», periòdic de Barcelona, insertá en sa edició del 17 d'Abril de 1824. [Pg. 14]

²⁷ Discurs que llegí a la Acadèmia de Jurisprudència de Barcelona, a 30 d'Octubre del curs de 1781, *Sobre los pleytos*, del que'n posseeixo un exemplar, com el discurs sobre Santa Caterina. Mil mercès per tal obsequi al amic En Josep Comas, enmaridat am Dª Francisca Llorens

màximes de concòrdia, tan bellament exposades que per sí soles bastarien pera acre- [Pg. 14] ditat a son autor d'escriptor profón i elegant, el Dr. Barba i Roca s'apartaba dels plets tant com podia, no arribant-hi més que quan aixó era del tot precís; i allavores «sos escrits legals son models de laconisme, ordre i senzillesa; alguns están impresos, i si la sort agués fixat son domicili en aquesta capital (Barcelona), i son caracte amic de la sinceritat i de la pau no l'agués retret dels artificis i embolismes dels plets, tindriam una colecció que faria onor al foro catalá.²⁸ »

Distaba molt En Barba i Roca de ser com aquèlls qui s'encegan amb una gloria passatjera i an élla sacrifican a voltes fins llur onradesa: éll preferia dedicar sa poderosa inteligencia al bé de sos semblants i li agradaba practicar-lo no a sò de bombo, sino amagat en la penombra.

«Res²⁹ -exclamaba- és bó o dolent per ser nou o vell, sinó per ser útil o pernicios. Tantes coses frèvoles ambicionan els omes. iTanta sollicitut pera perpetuar un nom que res significa i desapareix al endemá; í's despreciarà la beneficencia que dóna una gloria més sólida que tot el fals brill de la vanitat! ¿Quin rastre de nostre passatge rápit per aquet món més digne de seguir-se, quins vestigis de nostra curta existencia més preciosos, podèm deixar, que'ls

besneta del Dr. Barba i neboda del Dr. Xavier Llorens i Barba. [Pg. 14]

²⁸ V. la *Necrología* citada.

²⁹ *Memoria sobre las operaciones de la Junta de la Casa de Caridad de Vilafranca en 1805*, llegida a 1 de Juny de 1806. [Pg. 15]

monuments d'amor a nostres semblants?» Tal fou la sublim filosofia del Dr. Barba i Roca: les anteriors paraules no són ipòcrites lirismes com les coloraines retòriques am que's vesteixen més de quatre discursos de circumstancies; sino que reflexan fielment, com a bon espill que'n són, les virtuts de que estava sadollat el cor del nostre patrici, qui sempre edificá, ara am sabis consells, ara amb enlairats exemples. A les darreríes del sigle XVIII, junt amb alguns dels bons vilafranquins qui s'onraban secundant ses iniciatives, reorganisé encertadament la antiga Casa de Caritat de Vilafranca –fundada en 1401 per Fra Marc d'Avinyó, conforme's llegeix en [Pg. 15] la lápida que hi ha a la fatxada de la que fou dita Casa de Caritat -dotantla, éll que per espai de molts anys en fou Secretari, d'un reglament molt atinat; i llegint-hi, al any 1806 la preciosa *Memoria* d'on he tret el retall més amunt inserit. Dits reglament i *Memoria* demostran bé, com observa el biograf d'En Barba en la abans citada *Necrología* d'«El Europeo», que aquella associació patriótica no sóls procuraba distribuir una sopa econòmica als pobres jornalers en els díes dolents d'ívern, sino que milloraba la subsistencia dels presos, costejaba vestit i ensenyansa a les nenes pobres, socorría a viatjers necessitats, promovía la industria, dirigía als captaires pera apartar-los de la ociositat i dels vicis, acudia a varies necessitats amagades i daba, en fi, una inversió verament ilustrada a moltes almoines desviant-les de les families de ganduls que rodan vagant pels pobles, i dirigint-les al consol dels qui poden anomenar-se propiament pobres.»

La extinció de la mendicitat i'l socors dels menesterosos fou una preocupació constant del Dr. Barba, sent-ne una prova més el premi que per després de sa mort instituí, segons més endavant veurèm. Tota la vida se'n preocupá de la extirpació d'aqueixa llaga social, i

encomenà tan noble sentiment als omes am qui tractava, esforçant-se en fer-lo arrelar en tots els cors. Un dels qui més l'ajudaren en tant umanitaria empresa fou son germà'l monjo cistercienc P.F. Joan Barba i Roca, com éll ilustrat, com éll caritatiu, com éll bon vilafranquí. El P.F. Joan Barba col·laborà eficaçment a la reorganització de la Casa de la Caritat: a hù de Setembre de 1799, en la inauguració de la Junta de la Caritat, predicà en la Iglesia parroquial un notabilíssim erudit sermó, sadollat d'esperit evangèlic, *Sobre la Caridad discreta*, desenrotllant am molta unció aquest memorable passatge: «No hi hà d'aber necessitats ni captaires entre vosaltres, pera que Deu os beneeixi en la terra qu'heu de posseir. » (Deut. cap. 15.) Es un imne d'amor i de germanor, excitant als fiels a secundar el pensament de la Junta, a fi de que's [Pg. 16] pogués dir: «per vosaltres es veu socorregut el vell, a qui oprimeix el pes de sos anys: en vosaltres la viuda i l'orfe desamparats troban un manantial de veritables consols: per vosaltres el pobre jornalier troba ocupació en les males temporades del any: per vosaltres els joves i donzelles conservan la senzillesa i la puresa de costums: per vosaltres, en fi s'exercita en aquet poble tota mena de caritat» –i tot aixó pogué ben dir-se, com ya s'ha vist pel fragment fa poc copiat d'«El Europeo».

En l'apèndix que seguéix al sermó hi ha un paragraf digne de ser reproduït. Diu aixís: «Mentres la subsistència dels pobres dependrà de llur mendicitat, estaràn sempre fluctuants les consciències delicades. Yo, dirà l'home timorat, no faig almoïna a tots els pobres que me la demanan, perquè aixó augmentaria en infinit llur nombre, i no arriban més facultats pera socorre'ls a tots. A més de que no sé si tots son veritables pobres: no sé en quina mena de necessitat es troban, pera poguer coneixe ma obligació en socorre-la; la nego a alguns, am la esperansa de que altres els socorreràn; no sé si alguns

que'm demanan am tota la apariencia de necessitats han tingut la fortuna d'exercitar la compassió d'altres: tal volta nego la almoina al benemèrit, i la faig al indigne d'ella: tal volta la faig, més pera evitar la molestia dels importuns, que per un efecte de veritable caritat: tal volta fomento la gandulería, en lloc d'aussiliar als pobres de Jesucrist: i en mitj de tot no sé si compleixo amb el precepte de l'almoina.»

Justes observacions psicològiques d'un greu cas de consciencia; d'un cas de consciencia que de segur abía torturat per igual als humanitaris germans Barba, i al cual volían posar remei tot remeyant al proisme, mitjansant la pràctica de la *Caritat discreta*, qu'era'l fi de la Junta allavores constituïda. Dit sermó i apèndix es publicaren com obra de propaganda, a benefici de les Escoles gratuïtes de la mateixa Junta³⁰.

[Pg. 17]

Altrament, sabent el Dr. Manel Barba i Roca que tot ciudadá té'l deber- tant més imperatiu i vast com majors són els medis de que disposa,- de complir la seva missió social, en tot quant estigué a son alcans deixá sentir sa influencia: la administració del Ospital i l'albaceatge Malet, tant com la Casa de Caritat, li deuen sos cuidados: éll fou un dels qui més treballá pera l'establiment de la primera fàbrica de filats de cotó en nostra vila: éll «qui, convensut de ses averiguacions i càlculs de les grans ventatjes que acarrearía a la exportació de fruits de la Segarra i Penadés un sòlit camí carreter, treballá incessantment pera conseguir que's millorés el de Vilanova a Vilafranca, perllongant 'lo després fins a Igualada»³¹; i éll portá, en

³⁰ S'imprimí a Vilafranca, am molta pulcritud, a can Francisco Vilalta. (F) [Pg. 17]

³¹ Nota (d) a la *Necrología* citada, en la edició solta que se'n feu. Dita nota segueix: «i encara que am l'ajuda de sos amics arribá a obtenir an aquet fi la corresponent aprobació del Govern, s'oposà una mà

1802, un altre benefici encara major al Penadès. Estaba'l Dr. Barba i Roca al corrent de les obres i periòdics que sobre avensos de tota mena's publicaban, i veyent que'ls homes més ilustrats i benèfics d'Europa recomenaban el conreu de la patata, també'l racomená: la ignorancia li sortí al pas, i, si bé tot seguit tingué l'apoyo de les persones ilustrades, no lográ introduir tan útil planta fins després d'un apostolat que posà a proba son patriotisme. La necetat de la gent inculta el motejá amb el renòm de *Doctor Patata*. Aquells infelissos, tot volguent mortificar al gran benefactor de la Comarca, li alsaren un monument de gloria perdurable. El *Dr. Patata!* Heus aquí l'exemplar patrici quina abnegació, quin zel i quin amor han d'imitar els homes que vulguin ser dignes de la Patria i la Umanitat!

No és estrany, doncs, qu'una persona qu'estot- [Pg. 18] jaba tan ermoses cualitats, i de qui deya gràficament la pagesía: *ès el cap més gros de Vilafranca*, fós el centre d'atracció de tots els elements de valua de Vilafranca i del Penadès, i que comptés am les simpaties, la confiansa i el respecte de totòm qui sabes apreciar el seu valor: com tampoc es extrany qu'an éll s'acudís en tots els assumptes públics delicats, i menys tenint en compte sa experiencia i sos fondos coneixements polítics, ya que'ls estudis de aquesta mena li abían merescut forsa atenció. Pro els consells de prudencia que doná en 1808 al poble, respecte el comportament que de cop convenía guardar amb els francesos, per poc li costan la vida. Els sometents – no pas els vencedors del Bruch- que com paorosa rierada

poderosa a la exacció dels arbitris que abían de sufragar la obra. Això no obstant, i malgrat els aconteixements del any 1808, que tot ho paralisaren, torná En Barba a insistir am sos amics en l'empeny, i lográ al any 1817 amb els curts arbitris que saberen trobar-se sens perjudici agè construir un gran tros de camí sòlit, en el punt més escabrós de Vilanova a Vilafranca». [Pg. 18]

despenyant-se des de la Segarra s'extenían pel Penadès, destruint-ho tot al crit de *Anàm per la fé!*, eran incapassos de comprendre'l seré patriotisme qu'inspiraba'ls consells del Doctor Barba, Puig les turbes fanatisades sempre han sigut acèfales: i an Barba se'l prengué per afrancesat i se'l perseguí de mort udolant encara: *Anàm per la fè!*

Abent-se pogut salvar, amagat sota unes gavelles en una casa amiga ³², abandoná la població; i en sa ausencia Vilafranca no sols el desagraviá, sino qu'en éll va amparar-se. A 29 de Juny de 1808 la Junta de Govern local otorgá a son favor escriptura de poder pera que com a Diputat pel Corregiment de Vilafranca anés a la Junta Suprema de la Independencia, que s'establí a Lleida. Allí permanesqué fins que s'instalá la nova Junta Superior del Primpcipat, de la que'n fou anomenat Secretari pel ram de Gracia i Justicia, i en la que també hi figurá un altre vilafranquí: el Dr. D. Joan Rodó, pvre., canonge de Gerona. En amdugues Juntas prestá en Barba rellevants serveis i sofrí grans molesties i disgustos, majorment en la retirada de Molins de Rei, en 1808, i en les difícils circumstancias de 1809. En la guerra, com en la pau, donà probes de son veritable valor [Pg. 19] cívic, perquè, com es diu molt bé en la repetida *Necrología*, «el patriotisme era en nostre compatrici com un foc permanent i inextinguible.»

Aixís que'l país comensá a normalizar-se , el Doctor Barba i Roca reprengué ses campanyes de pau com pera descansar de les fatigues

³² Aquets fets ocorregueren del 5 al 10 de Juny de 1808. (F) [Pg. 19]

de la guerra. L'Ospital i la Casa de la Caritat tornaren a gaudir de son favor i al any 1816 la escola de nenes de dita Casa celebrá uns lluits exàmens dels que se n'imprimí una memoria, sortida de la ploma del Dr. D. Manel Barba³³.

Aquets exàmens són un dels derrers destells d'aquell sol que comensaba a anar-se-n a la posta i que tant abía vivificant el terror del Penadès. Del any 1816 en enllá ya rès sabèm d'En Barba fins sa mort ocorreguda a 11 de Febrer de 1824³⁴, deixant a Vilafranca un buit inmens. A sa vida exemplar hi posà una corona radiant am son testament en que d'acort amb una preocupació de tota sa vida, «ordená que sos successors entreguessin anyalment una cuartera de blat (mida del país) a una junta composta del Rector, del Advocat i del Metje més antics de Vilafranca sa patria, pera que cada vinticinco anys s'inverteixi el valor en una medalla d'or a favor del qui presenti, a judici de la Societat Económica d'Amics del País, de Madrid, la memoria més digna sobre la [Pg. 20] extinció de la mendicitat i

³³ Les moltes ocupacions i empreses que d'En Barba hem mentat, encara li deixaban temps per a conrreuar la física, la química, les matemàtiques, les arts industrials i mecàniques i sobretot la agricultura. A 8 de Febrer de 1786 la R. A. de Ciencias i Arts de Barcelona'l nomenà soci, am destí a la secció d'agricultura: a dita Academia presentá i llegí en 1787 una disertació titulada: *Observaciones generales sobre el actual estado de la agricultura en Cataluña*; en 1789 altra sobre la plantació dels arbres; altra en 1796 sobre la nevada del día 1 de Mars del metéix any a Vilafranca; altra (1798) sobre alguns usos econòmics de la brisa: altra (1802) sobre'l verdet, que arribá a obtenir. Deixá també alguns escrits d'utilitat pública o de circunstancias, avui tot cuasi complertament oblidat, i que fóra bò es publiqués en colecció, que resultaría interesantísima:

³⁴ Està enterrat a la Iglesia de Sant Francesc, en la sepultura de la familia Barba. [Pg. 20]

establiment de juntes de caritat»³⁵. La Económica, al publicar el programa de 7 de Mars de 1850, pera adjudicar per primera volta la medalla, calificá de bon patrici, benèfic i filàntrop al Dr. Barba, i de notable la cláusula de son testament, «que mostra realitat en nostre país desde fa molts anys el pensament qu'un célebre novelista francès suposaba en una de ses ficcions»³⁶.

An el Dr. Barba i Roca, Vilafranca l'ha tingut en un oblit de que ya ès ora que surti qui com éll fou ome cultíssim, entès en totes les manifestacions del saber, esperit modern i observador, arxiu de virtuts cíviques i individuals, filòsof, polític i sociòlec pràctic, i una de les més grans figures de la historia penadesenca. [Pg. 21]

II

DE 1808 Á 1817. -EL DR. D. FÈLIX JANER I BERTRÀN. -MOSSÈN VILAFRANCA. -NOSTRE PRIMER TEATRE. -EN MILÁ DE FERRÁN.

Si la guerra de la Independencia no agués vingut a turbar la normalitat, ès de creure que'l moviment intel·lectual vilafranquí tan

³⁵ V. de la *Necrología* citada.

³⁶ Programa, de 7 de Mars de 1850, de la *Económica Matritense* convocant el concurs, quin èxit fou complet. En Durán i Bas guanyà'l premi am son *Ensayo sobre dos cuestiones sociales*: el Catedràtic de Psicologia D. Pere Felip Monlau obtingué accésit, i menció honorífica D. P. Saez Ordóñez. Els tres treballs es publicaren en 1851 reunits en un tomo. -Fa anys que sembla tenir-se en descurt el premi fundat pel Doctor Barba, i aixó ès molt de doldre; de modo que convindria que la Junta pel testador designada mirés amb interès la hermosa i útil institució que a son cuidado està. [Pg. 21]

virilment iniciat pels germans Barba, sobre tot pel Dr. D. Manel, s'auria anat desenrotllant depressa, accelerant-se am forsa. En la escriptura de poder (F.), mentada en l'anterior capítul, que la Junta de Govern local otorgá a 29 de Juny de 1808 a favor del Dr. Barba i Roca pera que dugués la representació de nostra vila a la Junta Suprema de la Independencia, hi figuran com otorgants els vocals de dita Junta Srs. D. Valentí Muntadas, pvre. i Vicari perpetuu, D. Pere Joan Vidal, pvre., D. Joan Rodó, pvre. i Comissari del Sant Ofici de la Inquisició d'aquet Primpcipat, P. Fra. Antoni Gaitg, Guardiá del Convent de Sant Francesc, P. Fra Josep de Llozelles, Lector de la Escriptura i ex-Guardiá del mateix Convent, P. Fra Josep Sala, Lector i ministre del Convent de la Santissima Trinitat, P. Fra Esteve de Sant Gervasi, Guardiá del Convent de Caputxins, Dr. D. Salvador Miret, Doctor D. Pau Ráfols, Dr. D. Lluís Freixas, Dr. D. Josep Antoni Yáñez, Dr. D. Ramón Ráfols, D. Joan Pau Posas, D. Jaume Mulloi, D. Josep Antoni Nogués, D. Félix Pometa, D. Francisco Sivillá, D. Josep Sabater, D. Joan Pau Güell, D. Josep Antoni Urgellés, D. Gabriel Ferrer, D. Francisco Rodó, Don Pau Rigual, D. Ramón Estalella, D. Francisco Oliveras, D. Josep Felú i D. Narcís Escofet; -nodrida representació del clero, les carreres professionals, la propietat i la menestralía, en la que cada bras hi portaría a omes dels de més significació i cultura. Ade- [Pg. 22] més, altres persones de reconeguda ilustració teníam allavors, tals com D. Josep Antoni Verdaguer, Regidor; D. Josep Guixer i Sala, Arcalde Major; Don Gayetá Vidal i Busquets, proveedor dels exèrcits; D. Lluís Cases i Pometa, Notari, Secretari del Ajuntament; Dr. D. Gayetá Sala, i D. Marián Abella i Nogués; i despuntaba ya una novella generació estudiosa en la que s'hi fundaban falagueres esperances. De modo que'l camp estava ben adobat, i no hi há dubte que la llevar en éll sembrada auría germinat i crescut amb ufana, sens tardar.

Mes vingué la guerra, i amb élla la major pertorbació en tots els ordres. Bona part de la jovenalla més distingida³⁷ entrá a la oficialitat del exèrcit, i qui restá a Vilafranca prou penes agué de soportar pera defensar els bens i salvar la vida. Pera formar-se una idea del desballestament, del terror i de l'angunia que aquí regná, basta recordar basta recordar els excessos que cometeren ara'ls sometents segarrencs, ara les tropes invasores en llurs cinquanta tres entrades a Vilafranca, com l'assassinat del Governador, D. Joan de Toda i Vendrell, de sa Sra. esposa, de son Secretari, D. Jacinto Garrigó³⁸, del Dr. D. Lluís Freixas³⁹, del acabalat propietari Don N. Colomer de Grabuac⁴⁰ i de molts altres veïns. D'aquells dies de dol y de sobressalt no'n quedá més qu'un dietari del Pare Ferrer y algunes expressives partides d'òbit exteses pel Vicari Perpetuu D. Valentí Muntadas, a qui nostra població dèu, en bona part, el no haber sigut més flagellada encara ples francesos.

Com és de suposar, la vinguda, am motiu del tencament de la Universitat de Cervera, dels vilafranquins qui hi desempenyaban càtedres, tampoc contribuí gens ni mica a mantenir la vida intel·lectual: -la raó d'això no cal pas repetir-la. -No obstant, [Pg. 23] un d'aquells Catedràtics mereix especial menció, no precisament per lo que allevores era i reperesantaba, sino per lo que representá i

³⁷ El Dr. D. Jordi Miret i Teixidor, D. Salvador Vallès i els germans D. Joan Antoni y D. Vicens Llorens, entre altres.

³⁸ 8 de Juny de 1808, pels Sometents.

³⁹ 30 de Mars de 1810, pels Francesos.

⁴⁰ 1811, pels Francesos. (F) [Pg. 23]

sigué amb el temps. Es tracta del Dr. D. Félix Janer i Bertrán⁴¹, un dels [Pg. 24] metjes més célebres d'Espanya, a la primera meitat del

⁴¹ Aquí va un extracte de la *Necrología y noticias biográficas* del Dr. D. Félix Janer y Bertrán, publicades per son deixeble D. Antoni Malveyh y Plana en *El Criterio médico* (1866).

El Dr. Jané nasqué a Vilafranca del Penadès a 30 de Juliol de 1781. A la edat de 7 anys comensà a estudiar gramàtica llatina, passant a cursar despres Retòrica i Poètica al Colegi Tridentí de Barcelona. A Cervera y a Barcelona seguí les carreres de Filosofia y Medicina: es doctorà en aquèsta l'any 1805, i desde'l següent, en que mitjansant oposicions fou nomenat Catedràtic, desempeñà distintes càtedres, ya a Cervera, ya a Barcelona, fins que a 15 d'Abril de 1847 se'l nomenà Catedràtic de Clínica mèdica de la Universitat de Madrid.

Publicà, entre molts altres, els següent escrits i obres: *Desagravio de la Medicina española injuriada, por el autor del articulo Medicina Militar del Diccionario francés de las ciencias médicas: Elementa Physiologiae humanae ad usum academicum conscripta: Elementa Hygienae in usum academicum: Elementa Therapiae generalis in usum academicum: Elementos de Moral mèdica: Del buen gusto en Medicina: De los viajes médicos: Preliminares clínicos*. –Al any 1836 la Junta superior gubernativa de Medicina i Cirugía'l condecorà am la medalla concedida *al mérito sobresaliente en Medicina*, per les obres que duya publicades, i senyaladament per son tractat de *Moral Médica* i per la primera part dels *Preliminares clínicos* que comensaba a publicar.

Fou soci de les Académies de Medicina i de la de Istoría, de Madrid; de la de Bones Lletres, de la Médico-práctica i de la de Medicina i Cirugía, de Barcelona; de les de Medicina i Cirugía de Madrid, de les Balears, de Valladolid, de la Coruña, de Granada; de les Ciències naturals de Madrid i de Barcelona, i d'altres varies corporacions sabies, i además fou Metje Cirugía honorari de la R. C. de S. M. i Cavaller de la R. i distingida Orde de Carles III.

Desde'l Febrer de 1848 desempeñya'l càrrec de Conseller R. d'Institució pública, en quina corporació feu ressonar sa elocuent i autorisada veu, no sòls en les diverses discussions mediques sino també en les filosófiques, abent-se guanyat la admiració i l'apreci de tots sos companys. Abent en aquella fetxa sollicitat del Govern de S. M. la *Sociedad Hahnemanniana Matritense*, la creació d'una clínica i càtedra homeopàtica, passà dita sollicitut a informe del R. C., i En Janer firmà i apoyà'l vot particular de la memoria, quin vot fou aprovat pel Govern de S. M. Ateses les sabies i justes raons qu'en ell es posaban, aquet fet d'En Janer, que per alguns de sos amics li valgué severes [Pg. 24] censures, l'enalteix més i més perquè demostra l'afany d'un gran ome en cerca de la veritat.

sigle XIX. Mes no'l vull pas presentar com a eminencia mèdica; puig, ademés de ser absolutament profà per poder-ne parlar baix dit aspecte, poc n'hi toca a Vilafranca de la gloria que com a Metje adquirí'l Dr. Janer. Sa profitosa acció la desenrotllá en una esfera més ampla que la que nostra vila li podíia oferir, i perxò'ls fruits de son talent més que aquí foren assaborits a fora; lo cual no vol dir que sa conducta mereixi censures ni molt menys: en una població com la nostra s'auríia esterilísat llastimosament la ciencia del Dr. Janer ya que per complet li auríen mancat els medis de complir sa missió d'ilustrar generacions de metjes.

Es sóls en quant al paper qu'en l'intellectualisme vilafranquí desempenya, com ens correspòn considerar-lo. Aquí agafá la afició al estudi; nostres cate- [Pg. 25] dràtics foren sos mestres; de nostres omes rebé sanitoses influències; aquí's formá: i encara que'l destí el tingué allunyat de Vilafranca la major part de sa vida, aquí hi deixá

No menys gran que com a metje fou En Janer per lo que's desprèn dels destins públics que desempenyá, donant probes en tots sos fets de ser un bon ciudadá i ome que coneixia tots els rams del umá saber. Al any 1820, i també al 1840, fou nomenat Diputat a Corts; Vocal de la Junta Superior de Sanitat, Vicepresident de la Académia de Medicina i Cirugia de Barcelona en el bieni de 1836 a 1838 i reelegit al següent; President de la de Ciències naturals i arts. Durant sa llarga vida fou onrat amb altres innumbrables càrrecs i comissions de gran importancia que desempenyá sempre amb el major lluíment no excusant-se de cuants càrrecs gratuïts se li encomanaban, considerant-los un servei a que está obligat tot bon patrici.

Els llibres foren els fidels companys de tota sa vida i a Barcelona arribá a reunir una escullida i rica llibrería. La istoria, la amena literatura, les ciencias morals, físiques i naturals, la arqueología, la poesia meteixa, alternaban am la aridesa dels estudis mèdics i la profunditat dels filosófics i socials, perquè En Janer era filosof i al propi temps coneixíia a fons la societat en que vivíia. Coneixíia varis idiomes i li eren familiars els autors clàssics i moderns d'Italia, Fransa, Alemanya, Inglaterra y en especial els del Laci. Companya seva des de la joventut era una edició de Virgili i Horaci, que amb altres llibres no se separà del capsal de son llit. Encara al morir, als 84 anys i alguns mesos, quasi cec per l'edat i l'abús del incesant estudi i lectura, son llit de mort estava voltat de llibres. Els clàssics de la antigüetat sostenían el cuixí on descansá per sempre aquell cap clar, noble i fecond. [Pg. 25]

son cor. «Yo sempre m'he gloriat de ser fill d'aqueixa molt ilustre vila, on hem vaig criar i rebí mos primers coneixements, on vaig passar molt agradament ma joventut i on sempre siguí considerat i distingit anc que pertenesqués a una familia d'umils, bé que onrats artesans». Aixís parlaba⁴² dos anys abans de morir, i parlaba am sinceritat. Perxò sempre procurá ser útil a nostra vila i conservá una bona amistat amb alguns de nostres omes. En Llorens i Barba, am tot i tenir prop de 40 anys menys qu'En Janer, fou dels qui s'hi relacionaren més, contribuint-hi, de segur per un igual, la afinitat de bressol i la de temperament filosòfic d'ambdós, puig el Dr. Janer també era filosof. Segons son biògraf Sr. Malvehy⁴³, «escrigué una memoria en que's demostra que'l principi de la filosofia moderna no data desde Descartes, com pretenen molts, especialment els francesos, sino d'un filosof espanyol molt anterior, de qui'l meteix Descartes prengué varies coses. » No diu més En Malvehy, i com que, d'altra banda, enlloc he pogut ferme am la *Memoria* del Dr. Janer, ignoro quin fora, a punt fixe, el filosof reivindicat per éll. La conjectura no és fácil: mentres molts atribueixen la paternitat del metode cartesiá an En Lluís Vives, altres la donan an En Ramón Sibiude, son mestre. En realitat és En Sibiude i no altre'l veritable precursor de la Filosofia Moderna, puig en éll s'hi troban ben terminats els principis que després feren célebres a Bacon, a Descartes i a Kant, com els que aprofitaren Reid i Hamilton. Si En Janer es referí an En Vives –cosa que no m'extranyaría gens, perquè'l filosof valen- [Pg. 26] ciá mai ha estat en l'oblit en que s'ha tingut el filosof barceloní –s'aturá massa aviat, porque no deu atribuir-se al

⁴² Carta contestant als compatriotas que al Desembre de 1863 el felicitaran per aber sigut agraciad am la Gran Creu d'Isabel la Católica: de quina carta se'n insertá un llarc fragment al nº 24, corresponent al 11 de Juny de 1865, d'«El Eco del Panadès», setmanari que's publicaba a Vilafranca.

⁴³ V. *Necrología y noticias biográficas* cit. [Pg. 26]

deixeble lo qu'en el mestre es troba, i es evident qu'En Sibiude formula de ben explícita manera ls principis que's proclaman en el famós *Discurs sobre'l mètode*: qui llegeixi no més que'l titol I del *Llibre de les Criatures* ya no podrà pas negar-ho.

Pro de totes maneres, tant si fou En Sibiude com si fou En Vives el filosof revindicat pel Dr. Janer, s'ha de suposar que aquêt simpatisaria amb el mètode d'ambdós –qu'ès el meteix, -ya que s'hi interessa; i aixís meteix es pot donar per cert que la cuestió de crítica filosòfica tractada per En Janer en son escrit no sería agena a les seves freqüents converses amb En Llorens. En consecuencia s'ha de creure que'l Dr. Janer no fóra dels qui menys contribuïssin a la *formació* d'En Llorens, qui al cap de–vall, al transplantar a Catalunya la Escola Escocesa, no feya més que continuar la Filosofia catalana, indicant, com fa en son *Discurs*, que a la observació psicològica i a la crítica a que aquèsta dona origen, podèm fiar la sort de nostre desenrotllament filosòfic.

Heus aquí per quin concepte ens resulta fecond el vilafranquinisme del Dr. Janer⁴⁴: per aber contribuït, segons totes les probabilitats, a

⁴⁴ Durant el temps que'l Dr. Janer permanesqué entre nosaltres prestá grans serveis a Vilafranca: mercès al perfecte coneixement que del francès tenia, evitá greus conflictes i dies luctuosos que més qu'ara ploraríam: mercès a son zel i son saber, prodigá, junt am l'intel·ligent metje Dr. D. Gayetá Sala, els millors cuidados als ferits qu'al ospital de sanc es recullían, i an els nombrosos malalts que la guerra i la epidemia ocasionaren: i en agraïment dels referits importants serveis i d'altres més que s'en hi deuen, Vilafranca el nomená Regidor perpetuu de son Ajuntament –quin càrrec renunciá abans de pendre'n possessió, per tenir d'anar la major part del any a Cervera, i al any 1820 el designá com a Vocal de la Junta de Govern del Príncipat de Catalunya. [Pg. 27]

encaminar i enfortir al qui abía de ser el restaurador de la Filosofia catalana, conforme a torn veurèm. [Pg. 27]

Tornant al any 1808, s'ha de notar que la guerra restituí a Vilafranca, encara que per poc temps, a la vegada que'ls Catedràtics que com s'ha dit teníam a la Universitat de Cervera, un altre compatrici distingit. Era aquèt, D. Manel Camps i Castellví, prevere, tenor dels més notables de sa época. Feya bastants anys qu'estaba ausent de nostra vila, la cual pel expressat motiu pogué fruir de nou, si bé curta i inopinadament, dels delicats refilets d'aquell gran cantor, conegut fora d'aquí per *Mossèn Vilafranca*, quina dolça veu anyoraba⁴⁵.

Acabada la guerra passá per Vilafranca, a 31 de Mars de 1814, el Rei Ferrán VII, i la població «*celebra el feliz transito de S. M.*» amb una *Oda* que s'imprimí a can Francisco Vilata, de la qu'en conserva un exemplar mon estimat amic En Raimond Fortuny. Aqueixa composició és anónima, i ni sisquera puc sospitar qui n'és autor. Sería del Dr. Janer, de qui se sab que també conreuaba la poesia? És el cas que, prescindint d'alguna estrofa en que s'adula al Rei incensant-lo inmerescudament, la *Oda* referida no té res de vulgar ni de ramplona,

⁴⁵ \$Nasqué a Vilafranca a 31 de Desembre de 1772. Uns pocs anys, fins a 10, cantá en la escolanía de nostra Iglesia de Santa María. Dels 10 als 18 deixá sentir sa ermosa veu de tiple a la Catedral de Barcelona. A dita edat adquirí una veu de tenor fina, ben timbrada i forta, de les millors d'Espanya, valguentli, als 22 anys, el nombre hú entre'ls 136 opositors qu'aspiraban a la plassa de primer tenor de la capella real de Madrid: ademés el Rei el premiá amb una canongía. Mès tart se li concedí'l títol d'Abad de Sigüenza – seguint, emprò, en sa plassa de primer tenor de la capella real – i cuan la guerra, passà á Vilafranca pera anar aviat a la capella de la música de Sta. María del Mar, de Barcelona, en quina ciutat morí al cap de poc, de resultes d'una caiguda a la vía pública. –V. *Apuntes históricos* cit. P. 286. [Pg. 28]

sens que per aixó resulti una obra genial. Es el cant d'un cor noble que ha fet

«de vivir libre el juramento santo:

Vivir libre ó morir es su alto grito,

Grito vivificante

Que resuena por todo en un instante», [Pg. 28]

redressant al poble, que no vol ser esclau i rebutja al tirà invasor.

Cap més nota es pot apuntar referent a les manifestacions intel·lectuals i artístiques d'aquells temps. La guerra, la fam i la epidemia, deixaren el país aclaparat i aturadit, a mercès de la misèria, amb la agricultura atropellada, el comerç mort, la indústria i les arts perdudes⁴⁶.

Transcorregut algú temps, l'esperit públic, que s'anava refent de mica en mica, comensà a sentir la necessitat d'esplayar-se en les tranquils regions del Art, i es pensà en aixecar un teatre. Al any 1817 quedarà llesta la obra, dada a cap per l'Ajuntament amb l'ajuda de varis vilafranquins, un dels quals era D. Josep Milá de Ferrán, pare dels després cèlebres D. Pau i D. Manel Milá i Fontanals, qui s'establí a Vilafranca als comensos de la guerra de la Independència. Allí actuà tot seguit una companyia d'aficionats, de la que n'era'l tot En Milá de Ferrán, -qui ja abans abia arreglat un escenari a casa seva,

⁴⁶ En l'anterior capítol ja s'ha parlat dels exàmens de la escola de naves de la Casa de la Caritat, celebrats amb lluïment en 1816.

representant junt amb alguns amics de la vila als quals ecomenà sa afició al teatre, -dant-s-hi aconeixe «aixís els detestables engendres dels Conchas, Valladares i Comellas, encara en aquells temps no del tot desterrats de la escena espanyola, com les inspirades concepcions dels soberans enginys onor i gloria de nostre antic teatre»⁴⁷, pera fer ls delícies d'aquella generació llunyana que cercaba un plaent esbarjo i l'oblit de passades penes en aquell teatret quin teló de boca duya l'escayent lema: «Holguemos para mejor trabajar».

La creació de dit teatre ès un dels fets més trascendentals que registra la istoria del moviment intelctual i artístic del Penadès en la derrera centuria, puig ensemps que marca la evolució del vilafranquí vers el camp literari, ès la llevor de veritables [Pg. 29] glories de les Lletres Catalanes. En opinió, molt fundada, d'En Rubió i Ors⁴⁸, nostre teatret contribuí en gran part a que en el Dr. D. Manel Milá i Fontanals «s'hi desenrotllessin per fortuna per rápida manera les felisses disposicions de sa precòs inteligencia i nasquessin en éll es primeres aficions a les lletres, especialmente a la poesía escénica, i fins arribés a familiarizar-se amb els noms de nostres més insignes dramàtics i amb els títuls de llurs més famoses produccions»; puig «desempenyant -segons refereix en Gayetá Vidal⁴⁹ -papers acomodats a sa infantil edat, entre altres el de *Hijo en el drama El rencor más inhumano de un pecho alevé y tirano y Condesa Jenovitz*, de Josep Concha, i altre semblant en *El negro sensible*, de Comella,

⁴⁷ Rubió i Ors. -*Noticia de la vida y escritos de D. Manuel Milá i Fontanals*, p. 10. [Pg. 29]

⁴⁸ Rubió i Ors. -*Noticia de la vida y escritos de D. Manuel Milá i Fontanals*, p. 10.

⁴⁹ Gayetá Vidal i Valenciano. -*Discurso* llegit a la sessió que a 1 de Juny de 1885 l'*Ateneo Barcelonès* consagrà a la Memoria de D. Manel Milá i Fontanals, p. 6. [Pg. 30]

agafá desusada afició a la lectura d'obras dramàtiques, que de son pare'n posseía moltes». Y anys a venir, a ultims del segón ters del sigle, el propi teatre despertá en l'Eduart Vidal i Valenciano, -qui com veurèm més endevant també de jovenet ya hi representá -la inclinació al art escènic que l'abía de convertir en fundador del Teatre Catalá. Per espai de mitj sigle el vell teatret fou el lloc d'instructiva i agradosa reunió de la societat vilafranquina i'l profitós esbarjo de nostre jovent il·lustrat, molta part del cual aná desfilant per son escenari, formant successives companyies d'aficionats. [Pg. 30]

III

DE 1817 A 1850. -EGEMONÍA POLÍTICA. -LA ENSENYANSA. -ELS DRS. D. JORDI I D. RAMÓN MIRET I TEIXIDOR. -INSTITUT LLIURE. -EL DR. D. JOAN RABELLA I RÁFOLS. -EL TEATRE. -JOYS ARTÍSTIQUES. -DE MÚSICA. -MOSSÈN MIQUEL BALTÁ.

Després de fundat el vell teatre semblava que'l intel·lectualisme vilafranquí entraría am pas ferm en la nova vía qu'En Milá de Ferrán trassa, i la novell agenenració que per aquells anys florí feya esperanzar dies de gloria per la vila. Des egur que aixís auría succeít, si circumstancies especials no aguessin fet pendre una orientació bennn distinta la joven il·lustrat. D. Pere Batlle, que ya abía sigut Alcalde Constitucional després de les primeres eleccions arrán de la Constitutció de 1812; D. Francesc Fonatanals, pare del qui més tart

fou l'eminent D. Antonet; D. Rafael Soler, qui per molt temps sigué, porteriorment, un dels vilafranquins més prestigiosos i dels qui millors serveis han prestat a la població; D. Lluís Freixas i Mascaró; D. Francisco García; D. Joan Castelltort; els Drs. D. Jordi i D. Ramón Miret i Teixidor, fills del Dr. D. Ramón Miret i Colí, Ctedràtic que fou de la Universitat de Cervera, per espai de més de 40 anys, morint a Vilafranca en 1817; els Drs. D. Marián i D. Josep Almirall, fills del també docte Catedràtic de la mentada Universitat Doctor d. Josep Ignasi Almirall i Nin⁵⁰; D. Salvador [Pg. 31] Vallés; D. Francisco Morgades; D. Joan Alcover; D. Salvador Cases; D. Ramón i D. Lluís Alvarez i tants altres que's podria citar, forman part d'una generació que la Política robá a les Lletres: el temps s'ho portaba. Aquella jovenalla sentía amb entusiasme'ls principis proclamats a les Corts de Cádiz, i no's podia avenir a dur el jou: els aires de llibertat que a Fransa's respiraba feyan més insoportable la xafagosa alenada del absolutisme español, i els esperits independents i cultes mitj es penedían d'aber-se alsat contra Napoleó, considerant com un erro la eroica campanya de la Independencia. Això convertí en fervents bonapartistes a nostres joves, a quines llibrerías entraren *La Enciclopedia*, Voltaire, Rousseau i tots els autors avensats de l'altra banda del Pirenèu, pera fer-los més y més lliberals cada día, com més i més els hi feya, també, cada nova repressió absolutista.

⁵⁰ El Dr. D. Josep Ignasi Almirall assistí com a Deputat per aquet Districte a les Corts convocades per Carles VI I celebrades al Palacio del Buen Retiro en 1789, en les que's derogà l'auto acordat de 1713 sobre'l mètode de successió a la Corona i's restablí l'antiga costum del regne en l'ordre de succeir am [Pg. 31] preferencia de varó a fembra dins de la meteixa linia. Tot lo actuat en dites Corts sobre aquet punt, anc que portat a terme legal, per allevores quedà reservat. Dit Sr. Almirall refería que se'ls abía fet jurar que guardarian secret. A 1 de Janer de 1833 es manà publicar les actes de dites Corts, sobre successió directa en el Trono. (F) [Pg. 32]

L'entusiasme lliberal de nostres joves no era vent de boca, i perxò's traduï en fets sempre que l'abían de posar a proba, per dura que élla fos. S'afiliaren a ka Milicia Ciutadana – quin tinent a Vilafranca era D. Nicasi Abella, -pera defensar la llibertat que'ls servils volían destruir cuan tot just apuntaba, en aquell curt período de 1820 a 1823. En aquest any, al redressar-se furiós el monstre del Absolutisme, comensá'l calvari dels joves lliberals, que de contínuu foren perseguits pels servils. Alguns d'aquèlls astaban complicats en una causa política, i es sentenciá a deu anys de reclusió en el presiri de Tarragona an En Fontanals, Soler, Condis, Naudi, Rafecas, Coll, Alcover i altres: d'aquets, com els demés, n'hi agué qu'en distintes ocasions cercaren la tranquil·litat en la emigració; i els qui desde nos- [Pg. 32] tra vila resistiren els embats de la turbonada absolutista apenes si podían permaneixen a casa sense ser objecte de sorpresas i registres, ni sortir-ne sense ser espiats arrèu on anessin.

Com és sabut, a quest estat de sobressalt i d'opressió durá fins al 1833: -inútil és, doncs, buscar mostres d'intellectualisme eb aquells deu anys de persecució: tot lo més, en la solitud del despatx ó d'altres llocs més segurs, es llegia les obres dels revolucionaris francesos, que, clandestinament i sense'ls noms dels respectius autors, passaban la frontera pera confortar als defensors dels drets del ome; i gracies que am tot i tanta precaució i prudencia an els atrevits no'ls costés cara llur curiositat, més que més abent-hi a Vilafranca un governador tan rígit com D- Carles Ulmann, i realistes temibles com el Marqués d'Alfarrás i altres que no és del cas mencionar, i a Barelona un capitá general tan crudel com Carles d'Espanya.

Am la caiguda del absolutisme s'alsá el nostre joven de la abatuda situació an que's trovaba, comensant a influir en la cosa pública. El primer Ajuntament del nou regim, que prengué possessió a hù de Janer de 1834, es compongué de les persones següents: D. Jordi Miret, *Regidor Decano*, President; D. Marián Almirall, D. Francisco Fontanals, D. Felip Güell, D. Joan Castelltort, D. Agustí Campllonch, D. Sebastiá Rigual, D. Jaume Sabater, D. Jaume Caballol, D. Joan Cuyás, D. Antoni Rius i D. Dalmau Coderch. =Secretari, D. Salvador Cases. –D. Josep Almirall i Salat aviat dugué la representació de la vila a les Corts, i D. Félix Barba i Rabella a la Diputació Provincial; i aixís ès com van exercint llur influencia els omes distingits d'aquella generació esforsada⁵¹, que torna a ocupar els llocs d'onor en la Milicia Nacional. Fets com ya estaban a les bregues polítiques, la política els atrau [Pg. 33] i els engoleix, contribuint-hi no poc, ensemps, la guerra dels set anys que de nou pertorba i encalla la vida del Penadés, sobretot la vida del esperit. Tants anys de persecucions i de revoltes esterilisaren pera les Lletres un gros nombre d'intel·ligències escullidles, i els altres donaren pocs fruits i tardans. Esceptuant les tasques professionals, ¿què'n queda d'aquella época, digne de tenir-se en comptde desde'l punt de vista del present tema? –Cuasi res més qu'una llacuna extensa, que va del any 1817, en que com ya s'ha dit es fundá'l teatre, fins al 1845 pel cap baix.

No obstant, cal pendre nota d'alguns dels fets esdevinguts en el referit període, pel valorrelatiu que puguin tenir. Al constituir-se el primer Ajuntament del nou regim es nomená una comissió composta de D. Felip Güell i de D. Marián Almirall, i altra que la formaban dit

⁵¹ D. Lluís Freixas i Mascaró en 1834 ès nomenat Vocal de la Junta de la carretera de Vilanova a Vilafranca, per la comissió d'aquesta vila. [Pg. 33]

Sr. Güell i de D. Francesc Fontanals, pera que respectivament entenguessin dels assumptes referents a la ensenyansa pública i al teatre. En l'any expressat de 1834, el Regidor Decano Dr. D. Jordi Miret i Teixidor formá l'index del Llibre Vert, segons al devant d'aquè pot veure's encara avui; índex qu'ès una pobra pacient i meritoria, qu'acredita de molt il·lustrat a lavegada que de excelent vilafranquí a son autor⁵². Pro l'objecte de les preferencies de aquells bons patricis fou, sens dubte, la ensenyansa, que ya de temps antic era ben atesa i cuidada: ya hem vist la importancia que se li daba en la època del Dr. Barba i Roca, cuan en 1816 s'imprimí'l resultat dels exàmens celebrats al col·legi de noyes de la Casa de la Caritat.

Al any 1820 es formaren els estatuts pels quals s'abía de regir l'aula de llatinitat, sostinguda pel [Pg. 34] Ajuntament. Estigué sempre dita aula a càrrec de reputats llatinistes. Mossèn Girón, qui la dirigí fins a 1831, comptá entre sos deixebles a omes com En Llorens i Barba, En Corrons, de Vilanova, i en Fontanals i Miret. D. Marián Reguant i Llinás, que s'encarregá de l'aula després d'En Girón, formá llatinistes tan acreditats com el Dr. Morgades i Gili i Mossèn Atanasi Pujador i Graells⁵³. Y no menys aprofitats deixebles tragué'l darrer Professor,

⁵² Fou el Dr. D. Jordi Miret qui, ocupant l'esmentat càrrec de Regidor Decano, més treballá pera la translació del Cementir, qu'existía enfront la Iglesia de Santa María, al lloc ont és avui, o sigui on fins al any 1838 hi agué'l Convent de Caputxins. En la creació de dit Cementir rural, tan convenient a la salut pública, l'ajudaren varis bons compatricis, entre élls D. Salvador Cases y D. Antoni Vidal i Verdagner, que sempre més foren zelosos membres de la Junta del propi Cementir. [Pg. 34]

⁵³ En 1832 pronunciá un discurs en llatí sobre *Literatae feminae triumphalis lauri* en la festivitat de Santa Caterina, patrona de nostres escoles públiques, com ya h era en 1764 en que, segons s'ha vist anteriorment, el Dr. Barba i Roca pronunciá un discurs consemblant, a la Iglesia parroquial de Santa Maria. L'estimat amic

Don Vidal, D. Ramón Freixas, D. Lluís Alvarez, i Don Enric Vallés⁵⁴. Aquets foren els últims alumnes [Pg. 35]de l'antiga aula: al any 1845 es fundá un Institut lliure de segona ensenyansa, de conformitat amb el nou plan d'estudis determinat pel Decret de 17 de Setembre d'aquell any, i al mentat establiment passaren els derrers deixebles de l'aula.

En Raimond Fortuny conserva un exemplar de la oració de Mossèn Pujador, impresa a Vilafranca, est. d'En Francisco Vilalta.

⁵⁴ Nasqué a Vilafranca a 25 de Febrer de 1835. Aquí estudiá ensenyansa primaria i'ls quatre primers cursos de la segona, passant a Barcelona a estudiar el quint. Per consell d'En Llorens i Barba es dedicá al estudi de les llengües francesa, inglesa i italiana, seguint més tart a la Universitats de Barcelona i Madrid les carreres de Jurisprudencia i Administració, llicentiant-se en amdugues al any 1856. – La carrera Diplomàtica fou la unica i exclusiva ocupació de tota sa vida. A 28 de Mars de 1856 rebe'l nomenament d'agregat diplomàtic al Ministeri d'Estat, i desde allavores anà ascendint depressa, sent destinat am diversos càrrecs successivament a Constantinopola, Palestina i Siria, Washington, New –York, Londres, Lima i Santigo de Xile. Desde 1888 en que fou ascendit a Enviat extraordinari i Ministre Plenipotenciari, residí en aqueixa derrera capital. Enytre sos principals serveis cal mentar les negociacions que al any 1881 comensà pera lograr la translació dels restos de les victimas que al Callao sofrí la Marina espanyola en 1866, i les que posteriorment iniciá pera'l tractat de pau d'Espanya am la República de Xile que firmá á Lima, a 12 de Juny de 1883, verificant-se a Santiago de Xile, a 20 de Maig de 1884, el canje de les ratificacions: per tants serveis rebé En Vallés moltes condecoracions i onors. Morí a Xile a 22 de Novembre de 1889, cuan pensaba en retirarse de la carrera diplomàtica per reotrnar a la patria a demostrar d'aprop l'amor que tenia a Vilafranca; ya que no hi pogué regressar am vida volgué que sos restos hi vinguessin, i perxò se-ls traslladà a nostra població, enterrantse-ls a la capella de S. Salvador de la Iglesia de Sant Fran- [Pg. 35] cesc, per sentir dita capella en patronat la familia del difunt. Son germà D. Camil la feu engrandir i embellir am veritable esplendidesa, i alli's poden veure avui els magnifics mausoleus que guardan, un les cendres dels Pares de D. Camil, altre'l cos de son germá D. Enric –am sa estatua jacent –i altre'l de sa germana D^a. Carolina. –V. *Apuntes biográficos del Excmo. Señor D. Enrique Vallés y Soler*, per Ramón Freixas, an *El Labriego*, Febrer 1890.

La creació del Institut demostra ben a les clares l'interès am que Vilafranca miraba'l problema docent; a 17 de Setembre de 1845, com s'ha dit, es publicá'l Decret reformador de la ensanyansa; a 30 d'Octubre l'Ajuntament sollicitá que se li permetés fundar un Institut de segona ensenyansa agregat al Provincial, i a últims del meteix any ya s'inaguraba'l referit Institut, que al primer curs ya tingué 26 matriculats, baix la encertada direcció del Doctor D. Ramón Miret i Teixidor i comntant amb un selecte cuadsro de Professors, que foren els Srs. Artigas, Ballart, Oliver, Rabella⁵⁵ i P. Matías Espinós⁵⁶.

La ensenyansa primaria també estava a respec- [Pg. 36] table altura. Excelent recort es conserva encara de les dugues escoles públiques, qu'estigueren a cárrec de D. Ramón Coll i de D. Joan Mestres i Mir fins allá a 1850, en que s'en encarregaren D. Josep Tarrida i Tardá i D. Francisco Madorell; com aixís meteix és bona la memoria dels colegis particulars que tingueren el propi Sr. Tarrida, de 1839 a 1843, i En Vergés fins allá a 1849 en que's traslladá a Barcelona, on mporí essent Degá dels Mestres de la Capital. De tots

⁵⁵ D. Joan Rabella i Ràfols, metje molt entès, era persona de gran ilustració, que treballá forsa per difundir-la en nostra vila, sa patria. Cuan el Govern s'incorporá dels llibres que's guardaban a Sant Francesc, procedents dels extringits Convents de aquesta població, éll, junt am D. Ramón Miret i Teixidor, gestioná la cessió d'una porció de dits llibres, logrant qu'alguns ens en quedessin, amb els quals es doná basa a la Biblioteca Popular qu'En Parera i En Coll fundaren al any 1871. Fou sempre un catalá de cor, i ho patentisá en diverses ocasions. Ensenyá matemátiques, geografia, i altres assignatures: tenía un arica colecció de llibres de pietat catalans; i escrigué una notable «Memoria físico –médico sobre las aguas minerales ferruginosas de Bañeras» (Penadés), que presentá a la Academia de medicina i CIrurgía de Barcelona en 1855. (F).

⁵⁶ Abía sigut Catedràtic de la Universitat de Cervera, Rector de Filosofia al Convent de Franciscans d'aquesta vila, i després Catedràtic del Seminari Conciliar de Barcelona. (F). [Pg. 36]

els referits professors pot ben dir-se que eran persones d'illustració probada: varis follets didàctics publicá en Mestres, dels quals mon respectable i volgut amic D. Carles Condis m'ha fet coneixer uns *Principios de Caligrafia* estampats a can Francisco Vilalta: En Tarrida, qu'era un bon aritmètic, doná a ala instrucció primaria un ferm impuls; i dignes companys foren els altres.

Al interés que l'Ajuntament es prenia per tot quant deya relació amb la ensenyansa es deuen, en primer lloc, els bons fruits que allavors daba, puig tant a l'aula de llatinitat, com a la escola de pàrvuls que segons el Manual de Montesinos s'establí allá pels 1838, com a les escoles primaries, l'Ajuntament hi exercí sempre una inspecció cuidadosa, Colaborant eficazment a la tasca dels Professors. Als examens hi daba una gran importancia, enlairant-los a la categoria de solemnitats, invertint dos i tres dies en els exercicis, que's celebraban a la Iglesia de la Sma. Trinitat, a la dels Dolors o al teatre. Tinc a la vista un programa imprès (F.) dels exàmens públics que sofriren els alumnes que d. Josep Tarrida tenia al Juny de 1845; en quin programa s'anuncia els punts sobre els que versarán els exercicis: -Lectura, Gramática, Aritmética, Religió i Moral, Geometría, Geografía, Escritura, Agricultura i Doctrina -i s'inserta la llista d'alumnes entre'ls que hi figuren D. Enric Vidal i Valenciano, actual Catedràtic de la Escola de Comers de Barcelona; D. narcís Güell, arcalde de bona recordansa que fou la nostra vila; D. Pere Alegret, autor del *Apuntes históricos de Vilafranca y su comarca*; D. Antoni Estalella, ma- [Pg. 37] laguanyat Bisbe de Terol; D. Camil Vallés, distinguit general d'Artillería i publicista militar; D. Joaquím Martorell, Agricultor peritissim, enginyer i Doctor en Ciències; D. Josep Torras i Bages, eminent filosop, Bisbe de Vich; D. Alexandre Rubió, Enginyer de Camins, Canals i Ports, actual quefe d'obres publiques d'aquesta provincia, io altres molts qu'han donat i donan encara llustre i bon

nom a Vilafranca. –Un dels omes qui més contribuïren al esplendor i al prestigi que al segón ters del sigle adquirí en nostra població la ensenyansa pública és, sens dubte D. Jordi Miret i Teixidor, que amb ermosos discursos alentaba als tendres estudiants a prosseguir am constancia en l’afany d’apendre pera donar jorns pròspers a la patria i d’èlla mereixe’n bé al die de demá. Dóna gust llegir les sentides paraules que’l saberen aprofitar-se dels paternals consells de que estaben sadollades, ya que molts d’èlles han arribat a ser ciutadans eminents, útils al poble, conforme’ls encarrega’l bon Doctor desde son lloc en la Junta d’Instrucció.

Idèntica protecció que a la ensenyansa dispensaba l’Ajuntament al teatre. Duranyt la guerra dels set anys s’hi daban funcions a benefici de la Milicia Nacional. En 1840 hi actuaba una colla d’aficionats en la que hi figuaraban el jovenet D. Antonet Fontanals⁵⁷, D. Josep Tarrida,

⁵⁷ No’s pot dir que D. Antoni Mª Fontanals fós home de lletres, am tot hi ser molt il·lustrat: com cuasi tots sos coetanis vilafranquins es dedicá a la política i en élla si que sobressortí forsa. Nasqué a Vilafranca a 15 de Setembre de 1818: aquí rebé la ensenyansa primària i estudiá llatí, retórica i primer any de filosofia, passant després al Seminari de Barcelona a cursar segon i ters de filosofia i el primer de lleis a la Universitat de Cervera. Cuan per raó de la guerra civil es tancá dita Universitat, estudia’l segón i ters any de lleis a Vilafranca, baix la direcció del Dr. Ramón Miret, i al 1838 es trasladá de noua a Barcelona en quina Universitat acabá sos estudis llicentiant-se en la facultat al any 1840.

De son pare, D. Francesc, eretá’l radical lliberalisme que [Pg. 38] defensa sempre: prestá importants serveis a son partit i a sa patria, en ocasions diverses, ara allistat a la Milicia Nacional, ara conspirant, ara exercint càrrecs públics com el d’Arcalde, Jutje de Pau, individuu de la Junta del Ospital, president de la Revolucionaria en 1868, Diputat constituyent, Senador, Director General d’Agricultura, Industria i Comers, etc. Representáa varies vegades a *El Labriego*, periòdic d’aquesta localitat, fou soci onorari de la Societat inglesa d’Agricultura, del Centre Agrícola de Vilafranca i de la Societat

D. Onofre Gras, En Saló [Pg. 38] i de tant en tant, encara, el pare dels Milá; representant *El Zapatero y el Rey* (1ª part; la segona no abía aparegut), *El Trovador*, *No más muchachos*, *D. Alvaro ó la fuerza del síno*, *Treinta años ó la vida de un jugador*, *Amor de madre* i'ls sainetes de Robreño, allavors tan en boga: del teatre clàssic Castellá es representaba alguna cosa, pro cuasi tot el repertori el constituían les obres del més pujat romanticisme, qu'eran les preferide en aquella época i les que mes encaixaban amb el temperament apassionat d'actors i públic.

Si per les manifestacions de la inteligencia fou poc apropòsit el período que'ns ocupa, menys ho fou per les artístiques. A principis del según ters del sigle XIX desaparegué de la Iglesia de Sta. María una magnifica cadireta de plata que pera portar el Stm. Sagrament a la professo abía llegat el Catedràtic de la Universitat de Cervera D. Josep Andolfo; el Rector i Junta d'Obra foren encausats i presos, pro no's pogué probar llur culpabilitat –que sembla que no existía, ni recuperar la preciosa alaja, la cual es [Pg. 39] creu que sigué fosa i venguda a Fransa, lo meteix que'ls altres objectes de valor qu'ensemps qu'ella van ser robats de Santa María. –La capella de Sant Joan corré perill de ser destruída al any 1835, Puig un fanàtic

Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, i renunciá molts altres títuls que se li abían conferit i dels que no s'en consideraba prou mereixedor. An éll es deuen importantíssimes gestions pera lograr que'l ferrocarril de Martorell a Tarragona passés per nostra població, la visita que a la meteixa feu el Rei Amadèu, la fundació, en la propia vila, de la Societat Cristiana pera'l socors i llimpiesa dels pobres reclosos en les presons del partit i altres beneficis igualment apreciabls. Esperit verament umanitari i generós, recorda al Dr. Barba i Roca en son amor als menesterosos i en son interés per Vilafranca. Morí pobre a Madrid, a 14 de Janer de 1879.

(V. *Biografia del Exm. Sr. D. Antón María Fontanals*, per Ramón Parera i Marquès. -1895.) [Pg. 39]

d'aquells que clamant *llibertat!* arrasaban monuments i assassinaban indefensos ya tenia arrambat un barril de pólvora a la cantonada de la inestimable joia arqueològica tan ponderada pels germans Milá: el criminal intent del infelís que's preparabna a fer volar l'artística capella fou afortunadament contingut per un bon patrici que se'n adoná a temps. Mes, sembla que an alguns mals aconsellats els feya nosa nostre monument, i que algú –l'Ajuntament tal volta –solicitaria l'oportú permís pera aterrer-lo, ya qu'en carta de 7 de Maig de 1842 (F). deya Don Francisco Ferrer, Apoderat del Ajuntament a Barcelona, a D. Francisco Ignasi Solá, Secretari de la propia corporació, lo que segueix: «... le acompaño adjunto un oficio de este Sor. Intendente de Provincia para el Ayuntamiento, en el cual se les traslada la Real orden de aprobación para el derribo de la Iglesia de San Juan, &c, &c,... » No's pot precisar les causes que motivaren l'incumpliment de dita Real ordre, encara que no sería estrany que D. Pau i Don Manel Milá i Fontanals, que pocs anys després tant treballaren pera que's deixés sens efecte una disposició consemblant, s'interessesin ya allavores per la conservació de la repetida capella; i no sería exgtrany, tota vegada que del 42 al 43 comensaren ya'ls germans Milá a influir en les coses de Vilafranca, on venían els estius, desde aquells anys, junt am llur íntim amic el gran Piferrer.

Sha de fer menció, en aquet capítul, de Mossén Agustí Sivillá, organista director de la capella de música de la Iglesia de Santa María, que ho era ya al primer ters del sigle, com també i molt especialmente de son successor Mossèn Miquel Baltá, músic de veritable valua, que desempeña aquell càrrec fins allà al 1860: éll fou qui en 1848 adquirí el primer piano (de taula) que hi agué a Vilafranca (F). Aixís meteix s'ha de fer esment de la Banda Municipal,

que [Pg. 40] a la vegada ho era de la Milicia, la qual daba concerts a la Rambla, ya desde'ls comensos de la guerra dels set anys.

Llevat de lo dit, res més pot anotar-se, relatiu al període que'ns ocupa, com no sigui les conferencies de propaganda frenològica que al estiu del 44 doná'l célebre Cubí al saló del teatre, fent molts adeptes i practicant nombrosos reconeixements. [Pg. 41]

IV

D.PAU I D. MANEL MILÁ I FONTANALS. –EL PENADÉS I EN PIFERRER. EL JOVENT DE MITJANS DE SIGLE. –LA ACCIÓ DELS GERMANS MILÁ.

Els germans D. Pau i D. Manel Milá i Fontanals⁵⁸, al comensar llurs vingudes a Vilafranca [Pg. 42]després d'alguns anys d'ausencia,

⁵⁸ D. Pau Milá i Fontanals nasqué a Vilafranca a 26 de Desembre de 1810, i aquí estudiá la ensenyansa primaria i dibuix, i le sprimeres llisons de pintura que li doná En Bonaventura Planella, qui abía vingut per pintarla casa d'una distingida familia. A Barcelona cursa Retòrica, Lògica, Matemàtiques, Física i altres assignatures, baix la direcció de reputats Professors, assistint ensemps a Llotja pera perfeccionar-se en l'art pictòric, i augmentant el cabal de sos variats coneixements am la lectura de tota mena d'obres que pogués arreplegar, mentres li semblessin instructives per cualsevol concepte. –Aixís preparat, al any 1832 passà a Roma pera estudiar-ne les obres capdals, i allí completá sa educació artística en companyia d'En Joaquim Espalter, En Francisco Cerdá, En Pelegrí Clavé, En Calaudi Lorenzale, En Lluís Vermell i altres artistes d'empenta qui després adquiriren envejable

renòm: assistí a les conferències del Antoni Sala, Director del Pensionat espanyol, com també a les de Minardi i a les del cèlebre Overbeck, de qui sempre més fou devot admirador; visitant, a demés, els milloors monuments i obres d'art escampats per Itali ay nodrint-se am la lectura de llibres i més llibres. Pegressá a Catalunya en 1839, retornant altre volta, dintre de pocs mesos, a Italia, pera venir-ne definitivament en 1841 junt amb l'Espalter i En Lorenzale, després de rocorre les principals ciutats d'aquella terra, empori del Art. –Al establir-se a Barcelona es dedicà a dar lliçons de ibuix, fins que a 21 de Febrer de 1851 rebe'l nomenament de Catedràtic de Teoría i Istoría de les Belles Arts. En l'exercici de son càrrec es guanyà un respecte profón no sòls per part dels alumnes sino de tots els artistes i escriptors, no pocs dels quals acudían an éll, y ala Cètedra ya a fora d'èlla, a escoltar ses profitoses lliçons ia rebre sos sabís consells, reconeixent-lo indiscutible àrbitre: sa explicació era clara, amena i erudita, posant ben bé de relléu els vastíssims coneixements que d'éll ne feren l'insigne crític d'Art que tant influí en les noves orientacions artístiques. [Pg. 42]

No obstant, poc temps desempenyá la càtedra: la Academia de Belles Arts li refusá'l discurs inagural del curs 1856, que lí abía encarregat, i li refusá perquè en éll es queixaba En Milá, am frases vives, del absorbent centralisme madrileny que fins en materies d'Art deixaba sentir, allavors com sempre, sa pertorbadora influència: i D. Pau, caracte sencer qu'era, es negá rodonament a modificar ni en un borrall el seu discurs, presentant tot seguit la dimissió de sa càtedra. El greu que li causá aquest incident quedá bon xic compensat per les moltes probes d'afecte i d'alta consideració que rebé dels millors artistes, com de sos deixebles, una de les quals, i per cert de les més significatives, és l'album que se li oferí en 1858, am motiu de ser el dia de son sant; album, quina dedicatória diu litaralment aixís: «Al Señor Pau Milà i Fontanals. Eus dediquèm eixos preludis sencills i primarenchs dels nostres llapis, nascuts del desitj que las vostras lliçons despertaren en lo cort. No los prengau donchs com una vana ostentació, si sòls com una mesquina paga d'un gran deute d'agrahiment y al mateix temps com una protesta de la ferma voluntat que tením d'avansar ab tot coratge per l'aalta vía artística qu'obrireu ab vostre ardent paraula. Si desmayèm, un sol mot, un sol recort vostre ens retornará. –Barcelona 25 de Janer de 1858. Mariano Fortuny. –Agapito Vallmitjana. –Llorens de Cabanyes. –Bartoméu Ribó. –Tomàs Padró. –Agustí Rigalt. –Antoni Caba. –Andreu Aleu. –Antoni Soulié. –Eduardo Grenzaer. –Amelia Ibarra. –Joseph Mirabent. –Francisco Saladrigas. –Josep Vidal y Vilardell. –Joan Samsó. –Narcís Augué. –Ramón Tarragó. –Jaume Serra y Gibert. Manuel Belau. –Eugeni Estasen. –Rómulo Batlle. –Joseph Mongay. –Venanci Vallmitjana. –Eduardo Amigó. » Poques vegades agafá la ploma per defensar les teoríes estétiques que am tanta fè propagà sempre: un article sobre Giotto (1847) insert en *El Renacimiento*, altre sobre

Doña Juana de Castilla, cuadro de son amic En Pelegrí Clavé, la *Estética infantil* (1875) i poca cosa més se li coneix. En cambi sa paraula [Pg. 43] comunicativa la deixà sentir en repetides ocasions: prescindint de ses explicacions en la càtedra i de la propaganda que en les converses mai deixà de fer de manera efíca, cal mentar les conferencies que al Ateneu doná, això és; una sobre la aplicació d'elements d'ornamentació artística que podria fer ús l'artesà en l'exercici de sa professió, altra sobre'l cuadro *Les Arts*, de son ídol Overbeck, altra sobre les excelencies de la arquitectura gòtica aplicada al art cristià, i finalment, altra (1872) sobre les arts plàstiques a Grècia.

Nó son gaires les obres pictòriques que'ns llegà. En la Exposició de pintures de Barcelona, de 1844, exhibí'ls cuadros *Martiri de Santa Eularia*, *L'Àngel*, *La Verge amb el Nen Jesús* i *La Presó de Sant Joan*. A la de 1850 hi tenia aquets altres: *Els Sicilians presentant el guant de Coradino a D. Pere III d'Aragó* i *D. Jaume rebent educació dels Templaris*.

En 1855 el Bisbe de Barcelona li encarregá *La Anunciació* per la capella de son palau, i además se li coneix un cuadro que representa a la Regina Na Violant, pujant a peu descals a Montserrat, junt am varies dames de sa Cort, i altre representant al patriarca Job. Tal volta bocet d'aquèst és una preciosa acuarela que del propi D. Pau Milá guarda, junt amb alguna més i uns cuants dibuixos del meteix autor, un distingit amic meu. També són de D. Pau un gran cuadro, tot just abocetat, segons noticies, en que's representa l'*Judici final*, i una tanda d'inspirades acuareles sobre les obres de misericordia, en que's justifica plenament la fama d'acuarelista incomparable de que gosà nostre compatrici. De les poques obres que queden mentades sòls m'ha sigut posible admirar les que he dit guarda un amic meu i'l cuadro *La Verge*. Aquest el té actualmente mon apreciat amic En Josep Comas i Nadal, quina senyora esposa l'adquirí com ereva de D. Félix Barba, a qui, segons una persona que pot saber-ho, D. Pau Milá va regalar-lo, en agraïment dels bons oficis de D. Félix en l'arreglo de certa cuestió de la familia, L'aludit cuadro, de grosses dimensions, representa a la Verge mostrant [Pg. 44] tres espigues a son Fillet, qui assegut a la falda de la mare beneeix el present que d'Ella reb: és de gust bizantí, de ireprotxable factura i de concepció compredora. – Es digna de ser recordada una particularitat de D. Pau: repartía entre sos amics uns impresos de baix el título *Confidencia amistosas* contenían una trentena de preguntes que l'interrogat abíua de contestar al peu de cada una. Aixís abtenía ingenues autobiografies que consceptuaba de gran interés pera coneixe a fons a les persones am qui's relacionaba. L'amic qui m'ha ensenyat un de dits impresos posseeix gtambé unos cuants fulls d'un petit cuadern en que D. Pau

Milà anotaba'ls pensaments, propis o agens, que li cridaban la atenció per llur sentit filosòfic o per ser de curiosos contingut: quasi be tots aquets pensaments están escrits a modo de fugues de vocals en les que les vocals són substituïdes per comes, punts i ratlletes, a quins signes dóna un valor convencional invariable. Semblants minucies no eran petiteses d'aquell gran ome, sinó mostres clares de son temperament observador i pràctic, en les que hi ha molt que meditar i aprendre. –Pertenesqué a la Comisió provincial de Monuments, a la Academia de Belles Arts i a la Diputació provincial de Barcelona, treballant constantment per la instrucció pública, per l'agricultura i per l'Art: per sa iniciativa la Diputació encarregà an En Fortuny el grandios cuadro que hi ha en aquell saló de sessions, representant La Batalla de Tetuan, -cuadro que no per ser a mitj fer atrau menys la admiració. –Per acabar es pot dir que D. Pau, perseverant en son entusiasme, no perdía momento ni ocasió pera lograr en la mida de ses forces l'objecte que perseguía sempre i sens defallir. An aquet fi és éll qui proposa la creació de classes destinades a la ensenyansa del dibuix per les noyes; éll qui proposa medis per estimular l'aplicació i el talents dels qui al estudi artístic es dedican; qui s'interessa pera que obtinguessin protecció i recompenses aquelles industries que sens esse Art poden arribar a semblar-ho, per la bellesa que les recomani a la pública [Pg. 45] espectació; éll es qui s'interessa i intervé en la renaixensa de la fabricació de vidres de colors; qui busca obtenir l'esmaltat metàlic de les terres cuites; éll és també qui contribueix am sa butxaca i son talent a la conservació de la artística capella de Sant Joan de la vila de sa naixensa; éll qui procura retornar a son primitiu estat obres estimables per son valor artístic i pels vells recorts qu'evocan; qui formant part de juntes i comissions d'exposicions i de jurats de concursos pera judicar les aptituds dels expositors que pretenen alguna plassa, i finalment qui formula'l projecte i bases per a procurar que l'engrandiment de Barcelona aventatji, estèticament, als qu'al extranger estaban realitsant-se, pro que no's consegueix per la dessídia dels d'aquí i lo amatent qu'ès el Govern en imposar planos que no han sigut presentats al concurs... - Alt d'estatura; enèrgic en la expressió; precís en el parlar; ordenat i formal en totes les coses; posseïdor d'una ilustració abundosa adquirida mercès a una observació continuada, complement d'un estudi ben aprofitat, produía en sos deixebles una impresió de superioritat que's traduía pel respecte que li tenían; son caracte amable, som parlar ingenuu i sa bondat li guanyaban al meteix temps els cors i l'afecte d'aquells, que a mida que'l tractaban es feya més intens. Tals foren, segons en F. Bertràn d'Amat, les cualitats que distingiren a nostre preclar compatrici, qui a 16 de Janer de 1883 moría Barcelona, tan cristianament com abía viscut, sent portat son cadavre an aquesta vila.

D. Manel Milà i Fontanals nasqué a Vilafranca a 4 de Maig de 1818. Transcorreguts els dies de sa infantesa, aná am sa familia a

Barcelona, i allí estudià al col·legi de D. Josep Carreras i després a les Escoles Pies; a Cervera cursà Filosofia i Dret, acabant sos estudis a la Universitat de Barcelona, en 1841. Tres anys després publicava son celebrat *Compendio del Arte poética*; en 1845 fou nomenat Catedràtic de Literatura de la Universitat de [Pg. 46] Barcelona. D'ell diu son deixeble D. Gayetà Vidal i Valenciano (*), que, «guia complaent de la joventut animosa, no fou sòls en la càtedra on se complavía en dar regles de gran profit pera salvar els inconvenients i obstacles de tota mena, am que han de trobar-se en llur camí els qui, amb entusiasme i fè decidida, acometen inexperts la arriscada empresa d'escriure pera'l públic. Sa erudició vastíssima; sos profons i variats coneixements estigueren sempre a mercès del qui an éll acudia: i tot aquell ue se li acostaba en demanda de consell, segur estava de que ni abía de trucar en va a sa porta, ni abían de faltar-li les advertencis del afalable y carinyós Mentor».

Ses obres capdals són, ademés del ya citat *Compendio del Arte poética*, *el Romancerillo catalán (1853)*, *Principios de Estética (1857)*, *Los Trovadores de España (1861)*, *Principios de literatura general y española i De la poesía heroica popular castellana (1874)*. Poeta de debò, ingenúu i tendre, deixà un curt pro valió aplec de composicions, totes d'un aire sentidament popular: *La Font de Na Melior*, *La cansó del Pros Bernat i la Complanta d'En Guillèm*, quedaràn sempre com a models de perfecció entre'll millors de nosta poesia popular caballeresca: i és que la Musa popular n'estaba enamorat am tota l'ánima i perxò la abía anada a escoltar pels recons de nostres afraus i pels cims de nostres montanyes, recorrent tota la terra catalana, com aimant encisat que ni un mot, ni un respir, ni un moviment vol perdre de l'objecte de sos amors, meteix que desitjant xucalr-ne i assimilar-ne per complert el sér, la vida, l'esperit, la essencia: -i és ben cert que En Milà assolí son desitj. Segons afirma un de sos biografs (**), desde la tendrà edat de tretze anys mai més deixà sa afició a la poesia popular; [Pg. 47] al any 42 volía publicar una colecció de poesies

(*) DISCURSO qu'En Vidal llegí al Ateneo Barcelonés en la vetllada que dita societat dedicá a la memoria d'En Milà, a 1 de Juny de 1885.

(**) Joaquim Rubió i Ors. -*Noticia de la vida y escritos de D. Manuel Milá i Fontanals*, p.91. [Pg. 47]

d'aquell gènere, pro, trobant qu'eran poques les que tenía, aná recullint-ne més, completant la tasca amb una abundosa serie d'excursions qu'emprengué als estius de 1849 -50 -51 i 52, fins que al 53 publicá son notable recull que titulá *Romancerillo*.

Fins allavors (1842) En Milá abía estat vacilant; des d'aquell moment es defineix bé sa personalitat i emprèn obres definitives, entrant de plè al estudi de les literatures mitjevals i a la crítica istòrica literaria posan les primeres fites de sa nova vía amb el repetit Compendio del Arte poética i una traducció del tractat De lo Bell, de Cousin. –No ès propi d'una notícia tan conscisa, com la que aquí m'ès permès donar de nostres omes, seguir pas a pas el camí per élls recorregut ni tant sòls fer-ne un esbós crític. Tractant-se de D. Manel Milá, quina bibliografia es tan extensa i important, fóra ridícul, además, volguer en els curts límits d'una nota aixís trassar fins una petita silueta de sa colossal figura literaria. Prò si qu'ès del cas fixarse en juna crisi tremenda perque passà En Milá: desde l'any 40 fins al 53, ès ben poca la producció de D. Manel; alguns discursos y no gaires treballs més són tots els que a dita época poden assignar-se. Tal aplanament l'atribueixen, aixís En Rubió i Ors com En Menéndez i Pelayo, als dubtes que l'assaltaren sobre la veritat o falsetat de certes teoríes literaries; de si llurs de si llurs influències podien ser sanitoses o perjudicials a les consciències, i per consegüent als dubtes que per molt temps portaren desassossegat son anim i en frequent i penós desacort ses facultats ètiques amb les intellectuals i sobretot amb ses instínt artístics: aquèts necessitats de crar; aquèlls, contrariant-los am llurs sobressalts i vacilacions. I dits escrúpols, segons En Rubió i Ors (*), se li aumentaren en tot aqueix periode, coconsiderant que la major part de les obres de l'escola popular mitjeval i moderna, com els trovadors provensals, estaban ben lluny de tenir aquella moralitat qu'èll entenía no abía de faltar a l'obra artística: sortí d'aquell abatiment mercès als exemples i consells de son germà D. Pau i d'En Llorens i Barba, i cercant en les belles lletres el balsam als mals que les meteixes li abían produït, éll, que tanta potencia creadora duya en son sí, s'encaminá vers la crítica, amb mires més que literaries ètiques; l'artista, aixís, féu lloc al crític. –D. Manel Milá i Fontanals presidí durant molts anys la Academia de Buenas Letras, de Barcelona, fins que per motius de salut sollicitá la jubilació. El govern recompensá sos serveis a la ensenyansa conferint-li les creus de Carles III i d'Isabel la Católica i moltes altres distincions rebé durant sa profitada vida. A sa mort, son deixeble predilecte, l'insigne Menéndez i Pelayo, s'emprenqué la tasca de publicar la colecció de ses obres complertes, que son nombroses, de la que ya n'han sortit vuit abultats volums. – Podria fer-se'l retrato moral d'En Manuel Milá, repetint lo que s'ha dit de son germà D. Pau; mes amb una frase justa l'ha retratat En Menéndez i Pelayo al dir qu'era «un nen amb un cos de gegant».- Moria a Vilafranca a 16 de Juliol de 1884.- A 7 de Desembre de 1887 l'Ajuntament de Barcelona colocá son retrato a la Galeria de Catalans ilustres.

(*)Obra cit. P.76. [Pg. 48]

Els germans Milá i Fontanals han tingut en la renaixensa catalana una part principalíssima. Vinguts a la vida del esperit cuan s'estaba lliurant la batalla decisiva entre el classicisme i el romanticisme,

donaren a la nova escola un impuls tan ferm, que bé se'ls en pot considerar els més ilustres patriarques. Ya en 1838 abía publicat En Manel Milá *Algunos estudios literarios* en els que hi hà un ermós passatge sobre'l romanticisme, datat al any 1836, que indica ben a les clares quant s'abía perfeccionat el concepte de la nova escola desde En Lopez Soler, qui, junt am l'Aribau i alguns emigrats estrangers, allá al 24 publicaba, com ès sabut, la revista *El Europeo* on s'hi troban «*los primeros atis- [Pg. 49] bos de lo que después se llamó romanticismo*», conforme observa En Menéndez i Pelayo en sos *Estudios críticos sobre escritores montañeses*; i al any 39 en Piferrer donà al públic el primer tomo del *Recuerdos y bellezas de España*. – Pro, am tot, a Catalunya estaban cuasi isolats, nmancats de veritable ambient artístic-literari que vigorisés les energíes qu'anaban desplegantse. La publicació cuasi simultania de *Los Condes de Cataluña vindicados* i del *Diccionario de Autores Catalanes* alentá forsa al joven intelectual, fomentant el renaixement de la llengua, i la literatura catalanes i enfortint l'amor a les coses de la terra; mes cuan D. Pau Milá torná d'Italia per primera volta (1839) doná a coneixe a son germá, an En Piferrer i an alguns altres, les teoríes estètiques qu'abía après dels idealisytes alemanys, i allavores la naixent escol rebé com rosada benefactora els moderns principis importats per D. Pau.

I arribá l'any 41, en que regressà de nou En Pau Milà, junt amb En Lorenzale i l'Espalter, i la victoria definitiva del roamnticisme fou un fet. –L'Espalter s'establí a Madrid, quedant entre nosaltres En Lorenzale i D. Pau Milá, els quals es posaren a treballar de bò i millor per l'escola romántica. –Desde allavores els germans Milá i Fontanals exerciren de Pontifexs máxims de nostre renaixement. D. Pau fou allissonador modest, convensut i docte, d'una tanda de generacions que s'anaren succeint, sense excloue'n la seva; i sa misió no's va circumscriure a encaminar als artistas de son temps, sino que s'extengué a una esfera més ampla, Puig el meteix D. Manuel, son sapientíssim germá, d'ell rebé les més profitoses ensenyanses estètiques i an éll acudí pera solucionar les dificultats qu'en més d'una ocasió'l preocuparen, sobre tot en les conturbadores crisis que sofrí ans de decidir-se a formular els principis que l'abían de fer admirar de totòm.

I D. Manel sigué la inteligencia poderosa a quin entorn s'acoblaren els omes més ilustres de sa época, reconeixent-lo com el Mestre de tots, com el verb de la renaixensa catalana: éll fou [Pg. 50] l'esperit serè qui salvá lo bò del classicisme ensemps que am má fèrrea contenía la possible estimbada cap al ultra-romanticisme; éll fou l'admirador de

centuplicada retornaren a nostra població la influència que en llur infantesa n'abían rebut. L'ur pare, «que, am tot i ser de sobres propens a entusiasme i tenir sos punts i ribets de fantàstic, posseía instrucció superior a la que distingeix an els omes de sa clase» – propietari pagès, - amb el desitj jamai en éll desmentit de que sos fills alcanssesin saber i ensenyansa adequats als plans que fantasiés i als projectes que concebís –i que era imposible del tot veure realisats, am la merament rudimentaria qu'els podía proporcionar a la capital del Penadés, -determiná la traslació [Pg. 43] de la familia a Barcelona»», segons refereix En Gayetá Vidal en sa Reseña biográfica de D. Manel Milá. A Vilafranca, desde petits, en que, am les funcions que's daban al teatret particular de sa casa i al de la vila, abían comensat a aficionar-se a la literatura, no hi tornaren, assiduament, fins allá al any 42 o 43: venían a pasar-hi les vacances, ben sovint

nostres costums, el devot de nostra historia i de nostra llengua, l'apòstol del folk-lorisme catalá.

El que homes com En Fortuny, En Padró i'ls germans Vallmitjana s'enorgullissin de dir-se deixebles de D. Pau i suscribissin un document tan significatiu com la dedicatoria abans copiada, i el que deixebles de D. Manel sempre s'agin volgut nomenar literats com En Menéndez i Pelayo, En Gayetá Vidal i'l Dr. Torras i Bages, i que a Vilafranca vingués l'insigne Verdaguer, per allá al 72, perquè En Manel Milá li revisés *L'Atlàntida*; són fets de sobre elocuentes pera probar lo que s'ha consignat de nostres compatricis. Ademés, per lo que a D. Manel es refereix, ¿no ès un reconeixement de sa superioritat excepcional l'altre fet de que l'estol d'En Rubió i Ors, En Balaguer, L'Aguiló i altres literats insignes, el declarés son capdevanter, elegint-lo President del Consistori, al restaurar-se'ls Jocs Florals en 1859, i reelegint-lo pel meteix càrrec en el vinticinquè aniversari de resaturada aqueixa institució? Res més cal afegir pera convenir amb el Dr. Torras i Bages, cuan diu (*) que són «els dos germans Milá i Fontanals, prous del Art i de la Literatura, precursors i principals estimuladors del moviment regional. » [Pg. 51]

(*) *Las Cuatro Barras*, n.º 91; carta del Dr. Torras a D. Pere Sacases, datada a Barcelona, a 10 de Maig de 1893. [Pg. 51]

acompanyats d'altres joves, com élls apassionats per l'Art i per les Lletres.

Un dels qui primer vingué amb els germans Milá fou llur intim amic En Pau Piferrer, qui recorregué la comarca visitant els principals monuments es- [Pg. 44] campats per élla i escrivint-ne apuntes que abía de ampliar en sos *Recuerdos y Bellezas de España*. Llástima que la mort vagi tirar per terre'ls plans del malaguanyat Piferrer, puig ara'ns veyèm privats de les admirables descripcions que de sa ploma segurament aurían sortit, transmetent-nos sa visió de artista, segons li abían suggerida les iglesies i castells qu'en el Penadés cridaren sa atenció. Del quadern de ses notes sobre dits monuments sòls en quedan les referents a Sant Martí Sarroca i Sant Francesc, per aber-ne tret copia alguns anys després Don Ramón Freixas, a qui En Xavier Llorens i Barba va [Pg. 45] deixar dit quadern: mes, ans de que'l pagués copiar tot, sembla qu'En Llorens facilitá'l manuscrit a certs excursionistes que recorregueren el Penadés, i res més s'ha sapigut de les nostres aqueixes. Per cert qu'en les que s'han conservat, tot i sent senzills apuntes fets a volta-ploma, hi campeja l'estil pictoresc i plè de vida que caracteriza totes les onbres de son autor.

D'aquella data és també la següent nota descriptiva referent a Nostra Festa Major, que tan fonament impresioná a son autor, el repetit Piferrer; és dels *Recuerdos y Bellezas de España*, i diu aixís: «El que quiera presenciar una escena de una fiesta po- [Pg. 46] pular y campestre de aquellos tiempos, diríjase al bello Penadès, entre en Vilafranca cuando su fiesta mayor, y contemple sus estrañas mogigangas, su misterio de los diablos, su dragón con su extrañísima

música, sus bailes de gitanas, su paso de moros y cristianos, y quizás por un solo momento verá realizado en parte lo que leyó en viejas y polvorosas crónicas. » Allavores, ciutadejant la vila bon xic menys qu'en l'actualitat, la Festa Major abía de tenir tot l'aire popular que la feu famosa i tant abía d'encisar als artistes i literats de la mena d'En Piferrer i dels germans Milá, pares carinyosos del romanticisme [Pg. 47] catalá. En Manel Milá, en una poesia, segurament inèdita, que duu la data del Agost de 1844 (F.), hi té aquet passatge que demostra lo molt qu'estaba agradat de la festa.

.....

«De la villa bienhadada
Por sus bellas celebrada
Que domina el Penadès...
La que cuando los festejos
De nuestro mártir patrón,
Cuando lanzan sus reflejos
Bellos fuegos á lo lejos [Pg. 48]
Entre tanto alegre són,
En salón iluminado
De esplendorosos quinqués..... »

.....

Mes, no sóls estava enamorat de la Festa Major, que aná fent coneixe an En Rubió i Ors (1852) i a altres de sos amics; sino en general, de la vila i de la encontrada. Sembla que D. Manel ya venía a estiuejar entre nosaltres fins sent a Roma'l seu germá, puig en composicions datades als anys 36 i 37, no solament parla de nostra comarca, sino que se'n fa Trovador i tot. *Els Votos del Trovador del*

Penadès i [Pg. 49] *El Trovador del Panadés á Engracia*, demostran bé les fondes arrels qu'el cor d'En Milá posa, ya de jovenet, en el terror penadesenc; de lo que n'ès altra prova *La Font de Na Melior*, distant un xic més d'un kilòmetre de nostra vila.

Am tot, la influencia dels germans Milá no se sentí amb intensitat a Vilafranca fins alguns anys després. Malgrat llur caracte franc i senzill, eran poques les relacions personals que aquí conreuban: ademés, cuan menys D. Manel ès probable que no hi vindria [Pg. 50] desde'l 49 al 52, ocupat com el tenían les excursions a que's dedicaban durant les vacances de dits cursos, recullint materials per son *Romancerillo*; i aixís, llevat de la amistat amb En Rabella i Ráfols, la familia Sallent i poques més, no se sab que'n tinguessin am gaires conveins, fins al traspasar la meitat primera del sigle, qu'ès cuan se va sentint aquí, cada día més, la bona influencia de D. Pau i de D. Manel Milá. Desde'ls primers anys de la meitat segona de la pasada centuria, dels germans Milá cooperan a la cultura i al benestar de Vilafranca. Llur afecte a les coses de la terra procuran encomenar-lo ya am l'exemple ya am la propaganda; a llurs amics i admiradors els fan participar de l'amor que senten vers els usos i els costums populars; inculcan la estima a ala nostra parla i a nostres cansons i'l respecte a nostres monuments; fan neixe la afició a la historia comarcal, especialmente D. Manel am sos erudits estudis sobre Olèrdula; en una paraula: sembran a Vilafranca la [Pg. 51] bona llevor del sentiment de patria, de l'amor al terror, qu'ès sens dubte'l principal benefici que debèm a la escola romántica, de que élls foren insignes propulsors.

Es cert que allavores trovaren el camp adobat pera que aquella llevor germinés: entraba a la vida una nova generació estudiosa, ben disposada per tot lo enlairat, com tota jovenalla ilustrada ho està

sempre, i això és lo que als germans Milá els calia, per què sòls la joventut pot rebre dignament i aprofitar com se mereix la bona nova. Per aquells temps comensaba a moure's la colla d'En Salvador Cases, En Joaquím Solá, l'Enric Vallés, En Josep Alcover⁵⁹ En Maximí Ferrer, l'Albert Moliner, En Gayetá Vidal, En Ramón Freixas i En Lluís Alvarez, que allà al 52 trepitjaba les taules de nostre teatre el cual restaurá i enriqueí am varies decoracions representant *Los Amantes de Teruel*, *Flor de un día* i algunes sarsueletes, i en especial les obres de Zorrilla i Bretón, que allavores tant privaban (F.). D'aquells joves, que satisfent llurs aficions a la escena descansaban profitosament de les tasques escolars, alguns n'hi agué que reberen més directes influencies dels germans Milá i Fontanals, mercès a ser deixebles de D. Manel, quina ciencia i prestigis, com els de D. Pau, per forsa abían de sugestionar-los, estimuland-los a seguir llurs passos amb entusiasme, en bé de l'Art i de la Literatura.

L'art fou, a Vilafranca, lo que més beneficiá de la acció dels repetits germans Milá. La Capella de Sant Joan, exemplar únic de la tranzició bisantina ojival, els deu, si no exclusivament, en bona part, no [Pg. 52] ya la existencia, mes també la restauració. L'altar de dita Capella i'l de la del Cementir són obra d'En Fèlix Sallent, distingit deixeble de D. Pau, quin fins allà al any 88 tingué academia de dibuix en nostra vila, trayent molt bons alumnes, i deixà escampades per nostres

⁵⁹ En Josep Alcover fou alumnes del Institut que's fundá a Vilafranca en 1845. Cursà la carrera d'Enginyer industrial, abent sigut, junt am son company i compatrici En Josep Puig i Llagostera, dels primers en obtenir aquell título a la escola de Barcelona. Tot just acabá la carrera ingressà akl cos de Telégrafos, en el que prestá molt bons serveis, establint diverses linies telegràfiques. En 1857 fou nomenat Subdirector de Telégrafos: després establert a Madrid, fundá i dirigí les revistes tècniques *El Ingeniero Industrial* i *la Gaceta Industrial*, morint cuan de san talent i ilustració més s'esperaba. (F). [Pg. 52]

Iglesies i per varies cases particulars nombrosos treballs d'ebanisteria i taracea que l'acreditaren de notable artista. En 1864 D. Pau Milá regalá al Ajuntament els plans de la Capella del Cementir, obra del arquitecte Barceloní en Joan Torras, i seguint les indicacions del expressat patrici s'en carregà a son genial deixeble l'Agapit Vallmitjana'l Crist agònic de tamany natural qu'en la mentada Capella del Sagrat Cor de Recés desperta la resignació en els fidels afligits, al sadollarse dels entiment religiós am que l'artista sabé animar la seva obra admirable. Per fí, els germans Milá foren també'ls principals iniciadors de la restauració de la parroquial Iglesia de Santa María.

Pro encara hi ha més: tant D. Pau com D. Manel Milá, si bé'l primer d'un modo singular, compartían llurt amor a les Lletres i al Art am l'interès per la agricultura, esforçant-se en lograr que nostra comarca, essencialment agrícola com és, es posés al corrent dels avenços que poguessin evitar que's digués «Vilafranca del Penadés, moltes vinyes i pocs diners». A tal objecte, no sòls es dedicaren de ferm als estudis agrícoles, sino que D. Pau fins regalaba llibres d'agricultura, com ne regalaba sobre matèries artístiques, pera difundir els coneixements d'aquella mena: i en 1865 publicà una fulla volant, suscrita am ses inicials, excitant a la gent pages a què s'associessin pera establir un camp de probes que permetés millorar la producció i obtenir-la més barata, com a medi senzill i eficaç pera solidar la riquesa material del Penadés.

-Tal és l'importat paper que'ls germans Milá i Fontanals tingueren en el moviment intel·lectual i artístic de Vilafranca; moviment que am élls comença a accelerar-se i a pendre una direcció precisa, pera deixar-se sentir bastant intens fins a nosaltres. [Pg. 53]

V

EN XAVIER LLORENS I BARBA. -D.FÈLIX BARBA I RABELLA I SA
GENERACIÓ. -DON JOAN ALMIRALL I VIDAL. -MÚSICS NOTABLES.

Des de la meitat segona del segle XIX, altre vilafranquí insigne deixa sentir sa influència sobre nostra vila: tal ès En Xavier Llorens i Barba⁶⁰, filo- [Pg. 54] sop profón que figura al costat dels més grans

⁶⁰ En Xavier Llorens i Barba nasqué a Vilafranca a 28 de Octubre de 1820. Aquí fe usos primers estudis i cursá Gramática llatina; estudiá lògica, ontologia, matemàtiques i física, al Seminari de Tarragona, agregat a la Universitat; i després cursá privadament metafísica i ètica, i el primer any de lleis incorporant sos estudis a la Universitat de Cervera, i més tart cursá sis anys més a Barcelona, llicentiant-se en Dret en 1844 i en Filosofia i Lletres dos anys després. Estudià geologia, mineralogia i agricultura, i poseía bé'l llatí, les llengües neollatines i la inglesa, ademés de la grag i la germànica. -En 1847 feu oposicions, que guanyà, a una càtedra de Psicologia, Ideologia i Lògica vacant a Barcelona, i seguidament, i amb igual èxit, en feu per la càtedra superior de Filosofia i sa Historia, també vacant a Barcelona: a 25 d'Agost de dit any li fou conferida aquesta càtedra, que sempre més, i baix diversos plans oficials, desempeña desde allavores amb suma competència.

En la meteixa Universitat barcelonina tingué d'encarregar-se d'Ensenyar Geografia, en quina assignatura demostrà posseir coneixements verament extraordinaris, Puig segons alumnes qui d'éll abían sigut en la meteixa, meravellaba per la ciencia i l'entusiasme de que estava rublerta la seva explicació, sempre amena, penetrant, pintoresca, minuciosa i feconda en observacions trascendentals. -Els estudis predilectes d'En Llorens eran els filosòfics, i d'aquèts els psicològics. No fou en Xavier Llorens i Barba un simple professor oficial de Filosofia; fou un filosof, i certament dels grossos. Parlant d'éll s'ha de repetir lo que n'han dit tot sos biògrafs; això ès, que, com altre Sòcrates, no escrigué llibres perquè estava prou ocupat en formar omes, i's faría bona aquesta dita tan sòls citant al Dr. Torras i Bages, encara que cap més filosof de valua agués sortit de l'aula d'En Llorens. Poc amic dels llibres, per la dificultat de separar la veritat del erro -que am frecuencia hi són barre- [Pg. 54] jats, segons acertadament opinaba, -tenía més confiança en la observació directa dels fets i en la llivertat científica, volent que la veritat nasqués

espontaneament en la pensa de sos deixebles, a quin fi primer cuidaba de mostrar-los els perills a que la imaginació pot conduir si a temps no és refrenada. –D’En Llorens no’n queda més que la *Oración inaugural de 1854*, varis apuntes de curs i alguns fragments i cartes: aquella *Oración* és son únic treball imprès; dels altres sòls se’n saben les referències que ens han dat les persones que’ls conservan.

Sent aixís, és impossible que qui no ha tingut la sort de llegir-los pugui fer més que repetir, en quant a la exposició lo que n’han dit els alumnes d’En Xavier Llorens, per lo qual, atenentme a la brevetat, prefereixo remetre’l lector a les aludides referències (*) on veurà ben clara la filició filosòfica del gran pensador. En el seu discurs de 1854, llegit en la inaugural d’aquell curs acadèmic en la Universitat de Barcelona, és cert que hi falta molt de lo qu’En Llorens auria pogut consignar en altres obres qu’ès de dordre vagi abstenir-se d’escriure; mes, am tot, s’hi conté prou sencer el pensament filosòfic de nostre compatrici. Després d’observar i analitzar amb ull penetrant la aparició, el desenrotllament i la decadència de la Filosofia dels diversos pobles en el transcurs dels sigles, s’enlaira al coneixement de les causes a que dits fets han de atribuir-se i proclama la existència del pensament filosòfic nacional peculiar de cada poble, com a porció concurrent de la formació de la *Philosophia perennis* endevinada per Leibnitz.

I aqueix pensament filosòfic no és, segons En Llorens, un nou element de la consciència umana, sino una forma especial [Pg. 55] que’l contingut de la consciència va prenent: aixís els pobles van caracterisant-se, individualisant-se, adquirint fesomia propia, conforme a la tendència constant en tots els sers i en tots els organismes de la naturalesa a diferenciar-se i a conquerir personalitat, dant lloc a la unitat armònica que resulta de la inacabable varietat que arrèu es manifesta. Acceptant els fets tal com la naturalesa ens els ofereix, pondera l’autonomia dintre’l món científic, i després de recordar-nos la conveniència de practicar el precepte socràtic es declara partidari de la observació psicològica i de la crítica a que aquèsta dona origen –son ses paraules –pera concloure que «cuan aquestes tendències enrobustides més i més agin produït llurs naturals resultats, cuan agin contribuït al desenrotllament d’un pensament filosòfic en concordància am nostra vida nacional, allavors l’amor puríssim de la ciència qu’ens alenta i enforteix es confondrà am l’amorentanyable a la patria.! –Per aquet discurs ya’s va la influència que de la escola escocesa había rebut En Xavier Llorens; escolant quins principis sentí intimament i perfeccionà en part el nostre filosof. Pro la escola escocesa no pot negar ses arrels catalanes, ya que de les doctrines d’En Vives –com aquèst de son mestre En Ramón Sibiude –prengué peu: per manera qu’En Llorens

esdevé'l continuador de la escola catalana, el restaurador del pensament nacional, Puig son positivisme –si aquet calificatiu és aplicable a son sistema –no sòls ya es trova delineat en el *Llibre de les Criatures*, d'En Sibiuide, sino qu'en tots temps ha informat l'esperit pràctic de la nostra gent. »Es necessari que l'ome's conegui a si meteix i a sa naturalesa si vol am certeza saber alguna cosa de sí... I com que

(*) V. entre altres, *Recuerdo biográfico de D. Francisco Javier Llorens* per D. Celestí Barallat, i *La Tradició Catalana*, del Doctor Torras i Bages, p.217. [Pg. 55]

l'ome está totalment fora de sí, si's vol coneixe és necessari que entri a dins de sí, si's vol coneixe és necessari que entri a dins de sí... i abiti en sa propia casa... Alló que's probi d'una cosa per medi d'ella meteixa, per medi de sa propia naturalesa, serà lo més cert de que poguem tenir [Pg. 56] coneixement: i per lo tant, lo que sabrèm del ome estudiant al ome meteix, a sa propia naturalesa, d'allò no'n podrèm tenir el més petit dubte, serà certíssim i evidentíssim...» Aixís parla En Sibiuide en le Tit. prim. De son mentat llibre, i en ses paraules s'hi ha de reconeixe'l germen del psicologisme d'En Llorens, mal que aquèt l'agués après de filosops posterior san En Sibiuide, i fins de nacionalitat distinta, com sòn els escocesos, deixebles de la nostra escola y continuadors y perfeccionadors de la meteixa durant la decadencia de Catalunya. –Es més: en el cèlebre discurs d'En Xavier Llorens i Barba s'hi conté prou explícit el pensament generador de la obra mestra del Dr. Torras i Bages, *La Tradició Catalana*, que completa y explana, respecte de Catalunya, la concepció filosòfica d'En Llorens apropòsit del pensament filosòfic peculiar a cada poble: i ademés en el propi discurs s'insinua'l concepte d'un autonomisme no ya científic, sinó també polític, que's pot considerar com la basa del actual moviment reivindicador de la personalitat de nostra patria. – Mon entrañable amic Mossèn Federic Clascar evocà magistralment la figura d'En Llorens en l'acte de descobrir-se'l retrato d'aquèt pera figurar en la Galeria de Vilagfranquins ilustres, el dé 1 de Setembre de 1901; i referint-se a la significació filosòfica d'En Xavier Llorensdigué ben justament mon docte amic «que si En Llorens complerta'l renaixement de Catalunya és la raó d'esser d'En Llorens complerta'l renaixement de Catalunya, podrián dir també que'l renaixement de Catalunya és al raó d'esser d'En Llorens». –En Xavier Llorens era una catalá de cor, i, com a tal, un entusiasta de les coses de la terra; mes, tanta era sa modestia, que malgrat son fort amor a la llengua catalana es negà amb insistencia, en 1871, a ser Mantenedor dels Jocs Florals, dient que no tenia prou coneixements per tal càrrec. Sòls després de molts precs es logrà que acceptés, pro, si bé arribá a jutjar les poesies presentades, agué de deixar el Consistori per aber mort sa volguda mare en aquell entremitj.

qu'ha tingut Catalunya. La acció que a Vilafranca ha exercit En Llorens és menys popular que la dels germans Milà, am tot i ser-ho poc la que aquêts hi tingueren. An En Xavier Llorens, amic del estudi i de la família, la família ii l'estudi l'absorbían: aixís, no acostumaba expansionar-se sino en la intimitat, i com que son caracte naturalment concentrat el feya poc asequible, per la majoria de compatricis nostre pensador no sigué més qu'un sabi, un d'aquells omes a qui la gent admira perque es diu que sab molt.

No obstant, estava enamorat de Vilafranca i de ses tradicions, i per Vilafranca treballà sempre que [Pg. 55] se lioferi la ocasió, com en 1856, en que junt am don Pau i D. Manel Milá i Fontanals, demostrà lo molt que á sa vila estimaba: era al estiu de dit any, cuan se sabé la noticia de que s'avía fixat día per la subasta de la Capella de S. Joan. Els germans Milá i En Llorens, que aquí's trovaban disfrutant de les vacances, no descansaren un momento de gestionar la revocació de la ordre del Govern, escrivint a llurs amics influyents, desvetllant a la opinió am solts d'alarma i de protesta en la premsa barcelonina i visitant a totes aquelle spersones que poguessin evitar que's cumplimentés la desatentada disposició, cosa que lograren després de titánics esforços. –En els núms. 60 i següents de *La Voz del Panadès*, don [Pg. 56] Ramón Freixas doná a coneixe, en 1897, un aplec de curiosos documents relatius an aquelles importants gestions que salvaren del vandalisme del govern la valiosa joia vilafranquina que tantes voltes hem corregut perill imminent de perdre.

Aquesta perdua l'afectá de tal manera, que enmalaltí depressa, morint a 23 d'Abril de 1872. –Al cementiri de Vilafranca, en umil ninxo, reposan les mortals despulles del gran ome. [Pg. 57]

En Llorens no venia gaire a Vilafranca, Puig durant les vacances solia emprendre viatges de més o menys durada, dant satisfacció a una de ses aficions; pro, desde allà al any 50, poc o molt abia de arribar-se a nostra vila, sobre tot per la Festa Major, que tan plaenta li era.-De les poques amistats que a Vi- [Pg. 57] lafranca conreuaba, una era am la familia Freixas, am la cual aná, en la finca qu'aquèsta tenia al Arbós, a refugiar-se en dita vila penedesenca durant el còlera del 54, escrivint allí, portant-li la ploma son deixeble i amic D. Ramón Freixas i Miret, la *Oración inagural* del proxim curs, tant més preciosa per ser l'únic treball que queda d'En Llorens.

Hem dit que la influencia d'aquest ilustre varó ha sigut poc popular en nostra vila, i an això contribuí forsa la índole especial dels estudia a què En Llorens es dedicà am preferencia: en les especulacions filosòfiques no totòm hi roba la amenitat qu'en les tasques artístiques o literaries. De modo que en realitat la influencia directa d'En Llorens a Vilafranca quasi no més sos alumnes la reberen, gtransmetent-la aquèts, amb el venerable recort del mestre, a un cercle de major radi; i son recort ens l'ha mostrat ben viu el deixeble predilecte, el confident estimat d'En Llorens, l'eximi Dr. Torras i Bages, quines obres de segur firmaría'l gran pensador, malgrat sa aversió a escriure'n.

En la formació del caracte d'En Llorens bona part hi tingué son oncle matern D. Fèlix Barba⁶¹, excelent continuador del esperit caritatiu i

⁶¹ D. Félix Barba i Rabella cursà la carrera de jurisprudencia a les Universitats de Cervera i Saragossa; no exercí d'Advocat, pro a sa casa acudiren molts en demanda de consells, fiant en son coneixement del dret i en sa proverbial onradesa. Cooperà eficazment a la organizació de la Milicia Urbana, al comensar-se la guerra civil;

patriòtic del Dr. Barba i Roca, son pare. D. Fèlix el pujà i l'estimà amb afecte verament paternal, encomenat-li les virtuts cristianes i cíviques i l'amor a la ciència i a la patria, que sempre foren el sagell de la família Barba. Con son pare, estigué sempre al servei de [Pg. 58] sa volguda vila: durant molts anys formá part de la Junta del Ospital; sent Regidor, en 1856 i 1857, redacta'l Bando general de bon govern qu'encara está vigent; treballa amb activitat pera salvar de la desamortisació la Capella de Sant Joan; intervingué decididament en la constitució de «La Vinera del Penadés», societat anónima que's cerà en 1855 pera elaborar nostre vins i cercals-hi nous mercats; fou infatigable president de benemérita Junta local a la que's deu que per Vilafranca hi passés el ferrocarril en 1865, i en tot temps procurà ser útil a sos conciutadans, desempenyant nombrosos càrrecs i comissions.

Bon fill de son inolvidable pare, era un catalá de bona mena; l'amor a la nostra afligida patria el tenía fundament arrelat, i da'quí que sempre fos un excelent defensor de les institucions i de la llengua catalana, que mai deixà de conrreuar. En 1852 redactá una exposició tan raonada com enérgica contra la R.O. que derogabala prescripció legal per la que'ls notaris venían obligats a otorgar les escriptures en llengua que'ls contraents entenguessin. Les tradicions populars aixís meteix foren objecte de son respecte i cuidado: cuan en 1888 es

fou Diputat provincial en els anys 38 i 39, prestant excelents serveis i desempenyant comissions delicades; sigué elegit Diputat a Corts per la provincia de Barcelona, en les que s'obriren a 18 de Febrer de 1840.

Morí als 88 anys d'edat, a 3 de Janer de 1893, en nostra població, on sa benevolencia li abía conquerit el respecte i la estimació sincera de totòm. -(V. la *Necrología* per R. F. i l'article *D. Fèlix Barba* puvblicats, respectivament, en els números de 8 i de 15 de Janer de 1893, de *Las Cuatre Barras*). [Pg. 58]

constituí en nostra vila una associació pera subvenir els gastos de la Festa Major, que anaba decayent, D. Félix Barba no se suscrigué incondicionalment com els demás socis, sino «*bajo la condición que no haya la danza de Serrallonga, ni otra alguna que no sea tradicional de esta villa*», com pot veure's en el llibre que de dita associació conservo, el cual sent en Castellá explica'l per què está redactada en aquest allengua la nota de D. Fèlix, qui comunament no usaba més que de la parla nadiua. –Bon amic dels germans Milá, com en sa joventut ho fou d'En Pròsper Bofarull i d'En Torres Amat, D. Félix Barba era un catalanista pràctic i convenent, precisament en una época de jacobinisme aterrador com fou la seva.

Digne parió d'En Barba, a Vilafranca, fou el Doctor Rabella, a qui s'ha citat en altres llocs, el cual era un dels vilafranquins més ilustrats i de més cata- [Pg. 59] lanesc esperit qui figuraren desde l'any 1845 al 65; de quin període cal mentar també als Drs. D. Jaon Castelltort i D. Francisco Sala, a D. Antoni Vidal i Verdaguer, D. Narcís Vallés, D. Marián Abella i Casas⁶², D. Josep Lliví, D. Antoni Mª Fontanals, Don Xavier Garcia i D. Joan Almirall, com persones les més ilustrades i influyents. D. Joan Almirall i Vidal de Puigdespí, distingit advocat, fou el primer jutje de pau d'aquesta vila, prenent possessió de son càrrec a hu de Janer de 1856: per indicació de son estimat amic D. Pau Milá feu pintar an En Lorenzale dos cuadros de grans dimensions, l'un representant a D. Pere III en l'acte de concedir el Reconovernut proceres –vigent encara a Vilafranca- i l'altre els últims moments del meteix rei, el cual, com ès sabut morí en nostra vila, al seu palau del

⁶² d. Marián Abella i els quatre que'l precedeixen es distingiren sobre manera, junt amb altres compatricis, pels umanitaris serveis que prestaren a Vilafranca durant el còlera del 54. mereixent ser recompensats pel Govern am diverses creus. –V. *Apuntes históricos* cit. p. 179 i 180.

carrer de S. Bernat, cantonada a l'actual plassa de Jaume I (F.): del primer en té una copia fotogràfica D. Ramón Freixas, qui sent Arcalde abía comensat a fer gestions pera que s'adornés el nostre saló consistorial am copies d'amdós cuadros, que son molt ben interpretats: no's realisà aquell propòsit, i ès llástima, no sòls pel valor intrinsec de l'obra d'En Lorenzale sino més encara pel seu tema, que bé's podr anomenar vilafraquí. –D. Joan Almirall es traslladà a Barcelona en 1865, per aber sigut designat Vocal de la Juanta del Ferro-carríl; desde dit any poc més visqué á Vilafranca, sens que per aixó mimvés son vilafraquinisme, com ho probá en varies ocasions, entre les tals en 1881 acceptant el padrinatje de la Campana *Assumpta*, allavores refosa.

Con els germans Milá i El Lorens, solían venir també a estiuejar altres dos compatricis dignes de menció, benvolguts amics d'élls. L'un era En Ramón Gili⁶³, y l'Antoni Nogués l'altre; notables mú- [Pg. 60] sics amdós, qui ajudaren forsa a educar el gust dels vilafraquins. Per nostra Festa Major En Gili tocaba l'orgue, en quin instrument era mestre consumat; i per la propia festa En Nogués compongué uns goigs que foren molt celebrats (F.). L'antoni Nogués era un pianista de primer orde a qui els Milá i Fontanals i sobre tot En Llorens, qu'era un apassionat per la música, anaban a escoltar el Café Nou de Barcelona, ont tocabaassiduament. –Allavores teníam aquí altres dos músics de valua: En fèlix Torner i en Josep Claramunt i Baltá. En Torner, qui abía sigut deixeble de Mossèn Miquel Baltá, de qui ya s'ha parlat en el capítul III, fou Director de la Banda Municipal. Morí al any

⁶³ Nasqué a Vilafranca a 21 de Febrer de 1815: estudiá [Pg. 60] música a Montserrat. Al any 54 fou nomenat Director de la classe del Liceu líric-dramàtic de Barcelona, i més tart organista de la Catedral de dita ciutat: escrigué una Missa de requiem que's cantá a la Iglesia del Bon Succés, i morí en 1885. [Pg. 61]

71, i segons l'amic Antoni Incenser, qui fou un de sos derrers alumnes, era, *En Torner, un pou de ciencia musical*. No's distingí sobre manera com a executant, pro tenia fondos coneixements musicals. Ens referí'l mentat volgut amic que, com sigui qu'En Fèlix Torner volgués consignar en un llibre sos coneixements tècnics, lo cual li resultaba cuasi impossible ya qu'estabva poc familiarisat am les lletres, son deixeble En Ramón Parera i Marquès va posar-se a ses ordes per espai d'alguns mesos, apuntant i ordenant les lliçons del Mestre: res més s'ha sabut de l'obra aixís confeccionada, puig al poc de quedar llesta morí son autor, quina familia abandonà la vila sense que's publicués el repetit llibre, que se suposa abía de sewr notabilissim i sobre tot molt personal. –En Joseo Claramunt i Baltá estudiá música a Montserrat, d'on fou escolá: cuan la guerra dels set anys ingressá al Exèrcit com a músic, sent el primer qui a Barcelona tocá'l cornetí, en un concert que la música de son Regiment doná devant de la Capitanía. Finida la guerra torná a Vilafranca, on s'establí:; fou director d'una orquesta, competint amb En Torner [Pg. 61] que ho era d'altra, i després que la Iglesia de la Santíssima Trinitat fou elevada a Parroquia, éll en sigué l'organista. Morí a 25 d'Octubre de 1893, a la edat de 75 anys, deixant compostes nombroses pessas i algunes misses. –En Torner i En Claramunt tingueren classe de música durant molts anys, sent els professors de tots els músics, bons i dolents, que desde élls fins a derrers del sigle hi ha agut a Vilafranca. [Pg. 62]

VI

LA GENERACIÓ DEL ANY 60. –«LA TERTULIA» I EL «CORO DEL PANADÈS. » –L'EDUART VIDAL I VALENCIANO. EN GAYETÁ VIDAL I VALENCIANO. –«EL ECO DEL PANADÈS». –SOCIETATS I PERIÒDICS.

Com tantes altres generacions ilustrades que abían comensat a dar-se a coneixe en l'escenari de nostre teatret, per allá el 59 hi aparegué la colla d'En Francisco Huguet, En Ramón Parera i alguns més que formaban la companyía d'aficionats de *La Tertulia* –societat presidida per l'ilustre patrici D. Antonet Fontanals, -baix la direcció del Eduart Vidal⁶⁴. [Pg. 63]

⁶⁴ Nasqué a Vilafranca a 7 de Mars de 1838: aprenué les primeres lletres a cal Sr. Tarrida, segons éll meteix conta en ses encantadores memories de noi –*Jochs y Juguinas* –i un cop suficientment preparat passà a Barcelona per empendre la carrera d'Enginyer: seguí alguns cursos, mes, a pesar de fer-ho am profit, no eran pas les ciencias matemàtiques son nort; per altre part, una terrible afecció a la vista l'obligá a abandonar els atals estudis. Ses naturals aficions l'inclinaban cap a la literatura, i ademés, dotat d'un sentiment altruista, necesitaba expansionar-se en lluites d'altra mena. Per

aquells temps es topà am En Clavé, En Pitarra, En Conrat Roure i altres d'aquell esbart polític-literari que ha dat tants caps de brot a nostra terra, i la vocació de l'Eduart Vidal quedà tot seguit ben definida desde allavors: abía d'omplir sa vida am la propaganda de la democràcia i el conrèu de les lletres, com els seus amics. –Aviat es posà a escriure pel teatre, de conformitat amb una de ses aficions més decidides, i després de algunes produccions menors fou cuan, animat per èxits succesius i plè dels entusiasmes juvenils amb un cop de geni acometé una empresa arriscada, decisiva en sa carrera d'autor dramàtic: la escena catalana no més comptaban am sainetes, *gatades*, obretes lleugeres cuasi sémpre d'un sabor còmic-grotesc, com emparentades amb el teatre d'En Robreño; la nostra hermosa llengua semblaba no servir per cosa major, i, després de la poc [Pg. 63] afortunada tentativa del Angelón, ni'l meteix Frederic Soler es veyà am coratje pera probar el drama, ans al contrari, aconsellaba deixar-lo per imposible, Però l'Eduart Vidal, intrèpit i confiat, al any 65 portá a les taules el *Tal faràs, tal trovarás* i se'n dugué la victoria. Cal fixar-se ben bé en la importancia d'aquet fet: En Vidal i Valenciano fundá'l verdader Teatre Catalá, Puig amb aquella empenta obrí les portes de la escena catalana an el fecond Pitarra igual que als innombrebles autors que l'han succeit; -i aquesta ès la significació literaria del Eduart Vidal. –Sense que's pugui dir fecond, produí bastant: ses obre dramàtiques, entre originals i arreglos, pasan de cinquenta, en les que s'hi comptan una vintena de sarsueles de les quals algunes com *La Menescalá, La guardiola, Dos millions, Las campanetas, Per retrocés*, etc., lograren un sens-fi de representacions.

El teatre serio d'En Vidal, de conformitat am el gust de la época, resulta un xic *odeonista* principalment en sos comensos: ses comedies i pessas són garboses i intretengudes; els acudits hi brollan espontanis, les escenes són mogudes i una sàtira festiva, molt adecuada an el temperament d'En Vidal, les fa interessants i intencionades. *La barqueta de Sant Pere* li fou premiada als Jocs Florals i *La vara d'Alcalde* al Certamen que'l «Centre Catalá Vilafranquès» celebrà en 1895. –Igualment obtingué multitud de distincions en altres Certàmens i en els [Pg. 64] mentats Jocs Florals –dels quals fou Mantenedor, -per diversos treballs en vers i en prosa. La Musa d'En Vidal, jocosa i festiva moltes vegades, virilment patriòtica altres, es tornà melàngica i trista més que mai al morir sa estimada esposa(*). En revistes, almanacs i tota mena de publicacions, deixà escampada una munió d'articles i poesías. En 1868 publicá *Los Ramellets*, frescals flors poètiques que l'acreditan, com les posteriors, de ser un gran líric: en el gènere descriptiu fou un dels millors Mestres, fins al punt que'l meteix Clavé n'hi posà varies en [Pg. 65] música, i altres reputats compositors també n'hi esculliren pera pessas corals. –El seduía l'obra social d'En Clavé, de qui sempre en fou un devot apóstol. Jovenet es dedicá a la

propaganda de les associacions corals, moltes de les quals el nomenaren soci onorari; distinció que també rebé de molts

(*) No sé resistir al desitj de copiar la següent sentidíssima poesia, corresponent an aquet període, que tinc per'una de les millors produccions de nostre poeta:

Las aurenetas	pasan arrán	
de las teuladas		piulant, piulant.
Prop de la riera		prenen repòs.
iCom s'aparellan		cercant redòs!
Sota las vigas		ab cant festiu
sos nius fabrican	ab fanc del riu.	
iCom van y venen,	venen y van,	
del riu al porxo	piulant, piulant!	

- - -

Cad'any retornan	y apar que diu
son cant festivol	-estiu! estiu!-
Tot es ventura	a son redor;
per las parellas	tot canta amor.
Ay, aurenetas,	aucell joliu
que a la Masía	de prop del riu
a cada anyada	per Dijous Sant
los nius renovas	piulant, piulant!

. - - -

Enguany no't pares,	de llarch passèu;
la casa es buida	com lo cor meu;
vostras canturias,	cantar d'amor,
per mi serían	planys de dolor.
Passéu depressa	del porxo arràn:
mudas sigueune;	parèu lo cant:
vostra mestressa,	pobre aurenel,
ja no us escolta,	puig volà al cel.

Masía de Fontrubí, 1898. [Pg. 65]

Ateneus Obrers. –Les institucions benèfiques aiximeteix tenían en éll un campió incasable, y a sa iniciativa's degué la organisió del Sanatori provincial de Sant Gervasi, qu'ès una de tantes bones obres que li ha permès fer el càrrec de Diputat provincial que per la circunscriptió de Vilafranca-Igualada exercí durant els derrers 17 anys de sa vida, am tanta intel·ligencia com activitat i solitud. –Com a polític sempre militá en les files democràtiques republicanes, quins principis defensa, principalment pels volst del 68 i del 73, prenent part activa en les agitacions d'aquells períodes revolucionaris.

La afició qu'en nostre teatre agafá En Vidal a la escena fou gran, fent-lo ser a-l-ora notable actor i autor. Als vintiu anys ya estrená aquí *L'aplech de S. Pau ó una llissó á las coquetas*, comedia de marcar sabor local, la que més tart arreglá per sarsuela amb el título *La festa de la hermita*, estrenat-se en nostre teatre amb un èxit complert; i després d'aqueix primer ensaig escrigué moltes altres pessés, ara en catalá, ara en Castellá, fent-ne algunes tan divertides i xamosses com el *Tal farás, tal trovarás*. Però si'l teatre l'atreya fonament, no menys el seduía l'obra social d'En Clavé: allá pel any 60, ajudat pel simpàtic Francisquet (Francisco Huguet i Mainer), fundà aquí el coro *La Tertulia*, que al cap d'un parell d'anys cambiá son nom pel de *Coro del Panadès*, i publicá una fulla periòdica, a imitació d'una que'n publicaba en Clavé, pera donar compte del moviment coral. El novell coro progressà aviat, [Pg. 64] baix la atinada direcció del reputat mestre En Pau Juliachs i mercès als entusiastes esforços d'En Vidal, per quina iniciativa en 1863, s'organisé un concert matinal que vingué a dirigir En Clavé, un dels

Cuan á Barcelona es constituí la primera Associació de Foment, En Vidal fou delegat pera anar a provincies a propagar les idees proteccionistes, Puig molt se fiaba en sa paraula fácil, brillant i convincent, que cent voltes resonà en mitings, reunions i assemblees de caracte literari, econòmic i polític, com també al ser trasladats els restos d'En Clavé al panteón que per subscripció pública s'alsà an aquést en el Cementir vell de Barcelona, en quin acte l'Eduart Vidal pronunciá una elocuent oració fúnebre de son añorat amic i mestre. – En 1898 entrà [Pg. 66] a formar part de la Academia de Bones Lletres de Barcelona; ciutat on morí a 25 de Febrer de 1899, sent conduit son cadavre a sa vila nadiua, la Vilafranca de sos recorts i de sos afectes. [Pg. 67]

díes de la Festa Major; festa que commogué i apassioná l'exquisit temperament d'artista del gran Mestre, fins al punt d'inspirar-li sos genials *Xiquets de Valls*. –l' *Coro del Penadès*, que per gloria del Eduart Vidal i de Vilafranca subsisteix encara avui, en el decurs de sa larga vida s'ha fet digne sempre de son fundador, com ho proban les nombrosas distincions qu'en ocasions diverses ha obtingut en repetits concursos. –Ara n'ès bon Direxctor En J. Mª Cuscó.

L'Eduart Vidal i Valenciano fou, per sobre de tot, patrici com el qui més. Moltes de ses produccions tenen assumpte vilafranquí: colaborà en *El Eco del Panadès*, *El Panadès*, *El Labriego* i *Las Cuatre Barras*, periòdics, tots, de nostra població: en els 17 anys que fou Diputat provincial per Vilafranca- Igualada, fou un servidor actíu, desinteressat i ca- [Pg. 65] rinyós dels interessos de la comarca; en tots temps prestá son valió apoyo personal a totes les institucions vilafranquines de caracte benèfic, instructíu o social; sos encisers quadrets sobre Jochs y Joguinas, recorts ingenuus dels jorns de sa infantesa, ensemps que constitueixen una bella plana de demografía vilafranquina, transpuan sens interrupció aquell sincer amor a Vilafranca que mai son autor deixà de confirmar amb actes, i lo propi cal dir de una de ses derrerres composicions, inèdita fins avui, com ès son fogós Himne a Vilafranca, del que'n feu una cantata pera coro i Orquestra l'Antoni Incenser, a quina amabilitat aig d'agrair el poguer citar aquets fragments del mentat imne:

.....

Vilafranca, patria mía,
si gran fou ta edat pasada,
'vui també vius ben preuada

inaguració del ferro-carril. Al cap de poc temps, de la direcció d'El Eco s'en encarregà [Pg. 67] En Gayetà Vidal i Valenciano⁶⁵, fins

⁶⁵ Germà major del Eduart Vidal, nasqué a Vilafranca a 3 de Octubre de 1834. Aprengué les primeres lletres en aquesta vila, on estudià llatí i fou alumne del Institut fundat en 1845. A la Universitat literaria de Barcelona cursà les carreres de Dret i Filosofia i Lletres, doctorant-se en aquèsta. En Abril de 1866 guanyà per oposicions la càtedra de Geografia istòrica d'Espanya, que desempeña fins a sa mort, ocorreguda a 22 de Agost de 1893. –En Gayetà Vidal i Valenciano ha sigut un dels catalanys que millor conrearen la llengua castellana, abent lograt una gran reputació de cervantista: fou Corresponent de las Academias de la Llengua Catellana (*), de la Historia i de San Fernando, lo propi que d'alguna d'extrangera, i al morir era president de la de Bones Lletres, i individu de la de la Llengua Catalana, de Barcelona. Són molts son discursos acadèmics i ses conferencies d'Ateneu: publicà bon nombre de traduccions, llibres d'instrucció i folletos literaris, com el que escrigué sobre sobre *l'Entremès de refranes*. –Mes, am tot i posseir a la perfecció la parla de Castilla, sa veritable significació la té dintre la literatura catalana. Tenia, com son eminent mestre i compatrici En Manel Milá, el criteri del que en Castellá convenia escriure-hi les obres didàctiques, d'erudició, o de caracte general, no abandonant la llengua nadiua en els altres casos, principiament per les obres literaries: criteri que si avui ens sembla insostenible es comprèn bé en la época de gestació regionalista en que figuraren en En Vidal i En Milá. De tots modos ell féu qu'En Gayetà Vidal i Valenciano escrigués en catalá, i, per lo tant, que catalanes fossin ses millors produccions. Ya al any 63 envià al *Almanac del Ateneo Catalán de la Classe Obrera* sa novela *Confiansa en Deu* i en els *Jochs Florals* del 66 li premiaren *La Pubilla de Mas de Dalt* les quals junt am *Qui endavant no mira enrera cau* i *Més val tart que may* publicà al propi any de 1866 formant el tomo *La vida en lo camp* am què posà'ls fonaments a la novela catalana de costums. Aqueix llibre senyala la aparició d'un novelista catalá de veres, qui ya's presenta ben forat al publicar, en 1880, *La familia del Mas dels Sálzers* i sobre tot en 1886 cuan doná al públic sa bellíssima *Rosada d'istiu*, fruit madurat d'un escriptor notable, en que la justesa de la observació, la exquisitat del sentiment, la gala- [Pg. 68] nura del llenguatge i'l color i la vida que animan totes les planes, atrauen per un igual l'admiració del lector, qui's troba fruit devant d'una obra artística palpitant, Les noveles d'En Vidal constitueixen unnou triomf de la escola romàntica pels germans Milá propagada: d'assumpte

(*) Dita Academia tè dos individus corresponents a Catalunya; un per cada dugues provincies; distinció que durant alguns anys acapararen dos vilafranquins: En Manel Milá i En Gayetà Vidal. [Pg.68]

penadesenc, nostres costums hi són ben descrites; els nostres conterrànics s'hi reconeixen exactament, la Comarca hi apareix

derrers de Juny de 1866, en que l'aber obtingut una càtedra a la Universitat de Barcelona el privà de cuidar-se'n, no durant molt més la publicació d'aquell periòdic qu'en sa segona etapa s'abía colcat a bona altura, fent-lo interessant no sòls els notables articles qu' [Pg. 68] En Gayetà Vidal hi insertaba sobre diverses importants materies sino també les firmes d'En Manel Milá, En Piferrer –de qui's publicá algún fragment relatiu al Penadès, -i altres aixis meteix reputades. En Vidal, que bon punt acabá la carrera exercí en nostra població la

ennoblida per l'amor que l'autor li porta, i una naturalitat perfumada d'un suau espiritualisme fà estimables als personatjes i les masies, nostres festes i nostre terror, el Penadès, en una paraula. «Del bosch al meu hort» –diu el lema d'En Vidal; i aixís ho fá: de la Naturalesa en treu la materia prima que ha de servir-li per ses noveles, un cop elaborada i subliamada. –De sa ploma correcta i atildada, que si d'alguna cosa es ressent ès del cervantisme de sona utor, que a voltes desfigura la sintaxis catalana qu'en ses obres podria trobar-s-hi més pura, en sortiren infinitat d'articles i estudis que onraren les columnes de *La Renaixensa*, *La Il·lustració Catalana* i altres importants revistes, debent-se mentar sos escrits *Lo camí de la fortuna*, *Barcelona de 1820 a 1840*, *Cartes sobre la successió catalana* i ses notes sobre la poesia popular. Entre sos discursos cal recordar els dos- en castellá- que sobre en Manel Milá llegí, un a la sessió que l'Ateneo Barcelonés dedicá al gran crític al descobrir son retrato, i l'altre cuan l'Ajuntament de Barcelona'l posá a la Galeria de Catalans ilustres.

Mes, apart de ses noveles, lo que més amunt colcà'l nom d'En Gayetà Vidal fou la publicació que s'emprengué de la traducció catalana que al sigle XV l'Andréu Febrer feu de la *Divina Comedia*, de Dante. –Tan rellevants mereixements cridaren la atenció dels literats de la terra, qui parlaban d'elegir-lo President dels Jocs Florals, cuan la mort vingué a destruir tan falaguers propòsits, qu'ès més de doldre que no poguessin arribar a terme, per cuant fundadament s'esperaba qu'en son discurs presidencial faria importants declaracions, deslligat-se d'un cop de la política d'En Cànovas en que cregué durant forsa anys, pera entrar de plè en moviment reivindicador de Catalunya; moviment a qu'ell abía coopèrat tant baix l'aspecte literari, i al que, sens dubte, auria contribuït també desde'l punt de vista polític. [Pg. 69]

Abogacía, encarregant-se del acreditat bufet de son pare, després del 66 vingué sòls a disfrutar de les vacances a Vilafranca; lo cual no [Pg. 69] vol pas dir que minvés gens son vilafranquisme, piug en totes ocasions demostrà estiamar de tot cor a la vila nadiua: pro ses aficions literaries no `savenían molt am les tasques del despatx, i perxò, seguint les consells dels germans Milá i d'En Llorens, feu les oposicions, que guanyá, a la cátedra de Geografía istòrica d'Espanya vacant a la Universitat de Barcelona. La influencia que sobre d'éll exerciren aquells seus estimats compatricis, mestres i amics, pot ben apreciar-se no ya en la obra literaria d'En Vidal, sino igualment en son amor a Vilafranca, puig vilafranquines i comarcanes són totes ses noveles, de tema vilafranquí bon nombre de sos articles, per Vilafranca'ls esforços de tota mena que les restauracions de la Capella de Sant Joan i de la Iglesia de Santa María li deuen, i per onrar a Vilafranca les dedicatives que de ses obres feu als Milá, Llorens i Morgades. De sos treballs sobre aquesta vila mereixen no ser oblidats aquells en que parla de *Nostra Festa Major*, de *Las Campanas* i de *Los Bisbes de Vilafranca*.

Tornant a la generació que florí pels volts del any 60, s'ha de fer constar son caracte lliberal. Sapigut ès que finida la guerra dels set anys no's gaudí una pau franca, piug al derrer quart del sigle sòls curts intèrvals de calma es disfruta, entre tantes guerres, bullangue i revoltes que ho commouen tot. Res d'estrany té, doncs, que aquella jovenalla entrés aviat a la política afiliant-se al bando lliberal, ya perquè l'esperit lliberal sempre animà a nostres avis, ya perquè lliberals eran omes més influents i prestigiosos qu'allavores guiaban els destins de la població, entre'ls quals tot seguit figurá en primer terme l'inoblidable patrici D. Antonet Fontanals. Mes, els joves del any 60, sigui pel caracte general de la época, sigui també per l'elocuent exemple que'ls oferían els germans Milá i En Llorens, no's

deixaren absorbir exclusivament per la política com la generació anterior; ans bé compaginaren llurs entusiasmes lliberals amb el més viu amor a les lletres i al art, deicant-se constantment al estudi i a [Pg. 70] la difusió de la il·lustració. Ya s'ha vist per quins viaranys s'encaminá l'Eduart Vidal, i com la seva colla conreuaba la afició al teatre i a la música: al any 63 es funda'l *Casino Vilafranqués*, en quin reglament es proibeix tot acte que tingui tendència política y en cambi ya's parla de biblioteca, qu'encara no's mentaba en el reglament de *Casino de la Unión* (1853); al meteix any 63 s'inaguraba altra societat, ya purament instructiva, anomenada *Círculo de la Instrucción mútua*, especie d'ateneu obrer del que són: President, En Lluís Cases; Vocals, En Ramón Coll, En Fèlix Sallent, Enm Ramón Parera, En Joan Casas i En Vicens Mestres; Secretari, En Salvador Cases; i a 2 de Febrer de 1866 el *Casino de la Unión* expedí ofícis a varies comnveins, dient: «La Societat de este Casino en junta general extraordinaria celebrada el día 4 del actual resolvió transmitir á las generaciones venideras por medio de monumento digno de su nombre la memoria del esclarecido vilafranqués Excmo. Sr. D. Félix Janer y Bertrán. Para llevarlo á cabo resolvió nombrar una Comisión compuesta de aquellas personas que por su nunca desmentido amor a las glorias patrias pudieran secundar el pensamiento que aquélla, movida por los propios sentimientos, inició en el día referido; y siendo V. otra de 4 las personas elegidas, espero se servirá aceptar dicho cargo y asistir á la reunión que tendrá lugar el día 14 del que rige a las 6 de la tarde, en las Casas Consistoriales. –Dios guarde a V. muchos años. –El Presidente, José Arnán. –El Secretario, Luís Pujols. » Entre altres persones convocades⁶⁶ ho foren D. Pau Milá, D. Antoni María Fontanals, D. Agustí Urgellés de Tovar, D. Gayetá Vidal, D. Ramón Freixas, D. Ramón Coll i Cunillera, D. Anotni Morgades, D.

⁶⁶ V. Reglamento de la *Junta de Honor Villafranesa* (1877). [Pg. 71]

Ramón Parera i Marqués, D. Antoni Icart, etc.; i encara que de moment no's prengué cap resolució, no fou en và la [Pg. 72] iniciativa presa pel *Casino de la Unión*, ya que mercés an élla, com més tart es veurè, es colocá la lápida amb el nom del Dr. Janer, es constituí la *Junta de Honor Vilafranesa* i s'ha comensat la Galería de Vilafranquins ilustres.

Les agitacions de la revolució del 68 pertorbaren, com no podia ser d'altra manera, l'obra de pau que aquells joves sedents de cultura abían comensat; pro després de la turbonada revolucionaria, a la que no foren extranys, tornaren a treballar animosos per la consolidació de sos enlairats propòsits i aixís els veyèm figurar en totes les empreses que desde allavores van realisant-se en bé de Vilafranca, malgrat el nou entorpiment que prota la derrera guerra civil. Entre tant, durant el mentat període revolucionari aparequeren també – segons els *Apuntes históricos*, citats altres voltes en sa plana 186, - *La Legalidad*, semanari republicá al que poc després substituí *El Panadés*; *El Artesano del Panadés*, de interesos morals, avisos i notícies, com l'anterior, i *El Voluntario de la Libertad*, setmanari republicá: als que seguí *El Forastero*, que d. Agustí Urgellés de Tovar publicá durant la febre groga de 1870 en que vingueren a Vilafranca molts forasters, principalment de Barcelona. [Pg. 72]

VII

EN RAMÓN PARERA I MARQUÈS. -LA BIBLIOTECA POPULAR. - EL REGLAMENT DE LA «JUNTA D'HONOR VILAFRANQUESA». -EN RAMÓN FREIXAS I MIRET. - LA RESTAURACIÓ DE LA IGLESIA DE SANTA MARÍA. -EN JOSEP PUIG I LLAGOSTERA.

En el n.º 13 d'*El Panadés*, corresponent al 26 de Mars de 1871, s'hi llegeix lo que traduït al català diu aixís: «*Biblioteca popular*. –Mercès a la inquebrantable constància que sol acompanyar sempre a la fe que en àmines superiors inspira l'entusiasme per tota idea gran i feconda en beneficiosos resultats, Vilafranca deurà un inestimable i trascendental servei, que li imprimirà de segur un poderós impuls envers son sòlit perfeccionament, al intel·ligent i digne jove En Ramón Parera i Marquès⁶⁷, com també a son no menys apreciable company

⁶⁷ Nasqué a Vilafranca a 22 de Febrer de 1833, morint a la meteixa població a 29 de Febrer de 1896. Fou un excelent patrici, qui desde sa joventut treballà constantment en bé de la terra mare, procurant am totes ses forces el benestar de sos semblants. Incansable apòstol de la llibertat i de la democràcia prengué part activa en cuantes empreses es conformaban am son ideal polític-social; i cuan la darrera guerra civil, agafà l'arma i organísà la Milícia Nacional d'aquesta població en sa defensa, essent nomenat per tres vegades consecutives Comandant 1er Qefe del Batalló 1er de Línia; càrrec que desempenya am gran acert i patriotisme, sortejant sempre'ls freqüents esculls inerents al meteix. Si en la guerra complí sos debers de ciudadà, no'ls descuidà en temps de pau: aixís, apart de que mai rebutjà els càrrecs públics am que se li demostrà la confiança que se li tenia, onrà dits càrrecs amb iniciatives d'empenta i am treballs ben apreciables. Regidor en diverses eleccions, a la gestió municipal cooperà sempre amb bona fé, com es pot veure repasant les actes del Ajuntament; Vocal de la Junta d'instrucció pública per espai de més de 25 anys, la ensenyansa vilafranquina li deu una fiscalisació entesa i una sollicitud que recorda [Pg. 73] a D. Jordi Miret i Teixidor; Secretari de la Junta de Govern i Administració de nostre Ospital, durant els últims anys de sa vida, am son zel i intel·ligència contribuí eficazment al engrandiment i millora del benèfic establiment, ensemps que fou qui una part més activa tingué en la encertada restauració de la iglesia de Sant Francesc, «monument de la vilafranquina grandesa», com éll l'anomenaba. Ademés, més que per ses aficions literàries portat per son amor a Vilafranca, fou periodista i escriptor: al anys 76 i 77 sigué Director d'*El Panadés* i després col·laborà en altres periòdics entre élls *El Labriego*: en els dos Certàmens celebrats pel ««Centre Català Vilafranquí» -1893 i 1895 – fou distingit respectivament per sos treballs *Notes historic-arquitectòniques* sobre la iglesia de *Sant Francesc* –am col·laboració am l'autor d'aquestes ratlles, -i *Biografía del Excelentíssim Sr. D. Antón Mª Fontanals*. Aquest últim es un retrato complert de la fesonomia moral del propi Sr. Parera, piug les tendències polítiques,

En Ramón Coll [Pg. 73] i Cunillera que l'ha secundat perfectament en son projecte, els quals, no deixant ni un sol instant d'acariciar l'utilíssim pensament que concebiren anys ha, poden tindre avui el noble i legítim orgull de veure realitzats llurs fervents desitjos, i nosaltres la gratíssima satisfacció de fer públic que ya és un fet l'establiment d'una Biblioteca popular en nostra vila. » A 17 de Setembre del mateix any 71 s'inaugurà solemniament la Biblioteca, i en aquell acte's pronunciaren xarrosos discursos: el Sr. Parera explicá qu'ell i En Coll, son company, desde l'any 59 abían vingut acariciant la idea de la creació de la Biblioteca, sens que mai pensessin abandonar-la apesar dels contratemps i obstacles que s'anaban oposant a sa realització, i que, quan en 1869 es publica'l decret sobre creació de Biblioteques populars, cregueren vèllumbrar el proper día de traduir-se en un fet real i tangible; pensament que feya dotze anys bullía en llur pensa. –En l'acte de la inauguració –que se celebrá a la Sala de Sant Ramón, de la Casa de la Vila, –tot foren entusiastes vots pera'l foment de la repetida Biblioteca, que de cop ya comptá am més de 2300 volums. Durant algú temps seguí creixent aquet nombre, puig es feren bastants dona- [Pg. 74] tius; més, després, am la guerra civil es pertorbá la marxa normal de la Biblioteca, i d'aquí que passant els anys anés minvant l'interès per

socials i religioses, la intatxable inradesa, la noblesa de cor i el patriotisme d'abdós eran en tot idèntics; sino qu'En Parera poseía además una gran fermesa de caracte, a què no arribá son biografiat. Sos indisputables me- [Pg. 74] reixements foren recompensats am varies distincions, entre les quals són de citar les creus d'Isabel la Catòlica i de Maria Victoria. Senzill sastre, abent de treballar pera mantenir a la familia, i sens estudis oficials, Puig a nou o deu anys agué d'abandonar la escola, lográ per son propi esfors reunir un bon cabdal de coneixements i adquirir una reputació i una respectabilitat envejables. –L'exemple d'En Parera és un dels que convé més posar a la pública consideració, Puig són molts els omes que imitant-lo podrían ser com éll model de ciutadans, cosa que rebutjan per imposible, si sòls se'ls dona per enmirallar-se figures gegantines com els germans Milá, per exemple. [Pg. 75]

tan ermosa institució, que avui necessita una regeneració de socarrel si hà de cumplir els fins per què fou creada. –Ren 1877, en que la Biblioteca popular comptaba am 2700 volums, En Parera es queixaba des de les columnas d'*El Panadés*, que allavores dirigía, del abandono que se la tenía: ya no's recullia llibres ni's cuidaba de conservar degudament els pocs que's tenían, els quals anaban desapareixent fins a ser la Biblioteca lo migrada que avui és. –I aquí cal fer constar am pena que'ls vilafranquins qui, com els Milá i Fontanals, En Llorens, En Morgades i altres, han sobressortit d'una manera especial en el món de les Lletres, de les Ciències o del Art, no han prestat l'eficàs concurs que podían a l'obre d'En Parera i en Coll. En Manel Milá, per exemple, al morir llegá sa rica biblioteca al Seminari de Barcelona: ¿per què no deixar-ne part o partida, sino tota, a la Biblioteca popular de Vilafranca?–

L'amor qu'En Parera, En Coll i llurs companys sentían per tot lo que significués progrés per Vilafranca, els portá també, el mentat any 71, a fundar una *Sociedad Económica de Amigos de la Instrucción*, la cual segons sembla no durá molt, segurament per causa de la guerra civil. Ademés, recordant la reunió qu'en 1866 es tingué per iniciativa del Cassino de la Unió a fi de perpetuar el nom del Dr. Janer en una lápida, reunió que de moment no doná resultat, segons s'ha vist en altre lloc; En Coll i En Pa- [Pg. 75] rera junt amb llur bon amic l'insigne Fontanals oferiren al Ajuntament, a principis del 72, una lápida de marbre amb el nom d'En Fèlix Janer, pera ser colocada, com ho sigué sens cap mena de pompa, al Cónvlave, ont hi ha la Biblioteca. Això feu que al cap de poc, i en ocasió de trobar-se a Madrit En Fontanals, l'Arcalde popular En Pere Fraixedas encarregués als Srs. Parera i Coll la redacció d'un Reglamentsobre la continuació de noms de vilafranquins ilustres en la Lápida de Honor inagurada amb el Dr. Janer: el projecte que dits Srs. aviat presentaren quedá

sens aprobació, no tenint millor sort el que per nou encàrrec redactaren en 1876 junt am D. Joaquín Batet, Bibliotecari qu'era de la Popular; i fins qu'abent remogut l'assumpte En Parera, sent regidor en 1877, enllestí l'expedient una comissió en la que amb éll hi figuraren En Jaume Olivella i Romeu i En Ramón Girona, Regidors també. Malgrat el Reglament, qu'en sessió de 2 d'Agost de 1877 l'Ajuntament mená publicar⁶⁸, el nom d'En Janer resta encara sol a la Lápida d'Honor; pro sens dit Reglament, pel cual es creaba una Junta de Honor Vilafranesa, potser avui encara estaria per comensar-se la Galería de Vilafranquins ilustres l'any passat inaugurada.

Allavors, era Alcalde En Ramón Freixas i Miret⁶⁹, a qui deu forsa l'onrat públic de Vilafranca. [Pg. 76] Del 76 a mitjos del 79,

⁶⁸ V. Reglamento cit. [Pg. 76]

⁶⁹ En Ramón Freixas i Miret, llevat de aber seguit a Barcelona la carrera de Lleis, a Vilafranca s'ha format i a Vilafranca s'ha format i a Vilafranca ha dat sos fruits. Durant molts anys ha sigut el millor romanista qu'en nostra vila ha exercit la Abogacia, i en sos escrits professionals ha vessat sempre am profusió sos fondos coneixements del Dret: alguns de dits escrits s'han imprès, mereixent citarse la demanda que redactá en el plet sobre'ls «Vagans» de Torrelles de Foix. –Mentres fou Alcalde de aquesta població, lo propi que sent Assessor del Ajuntament, i en general sempre que ocasió ha tingut, ha prestat a la vila serveis d'importancia, figurant entre'ls principals la brillants defenses que de Vilafranca feu en 1872 –73: l'una és la *Exposición* i l'altra la *Defensa* qu'en els anys repetits elevá a la Comissió judicial l'Ajuntament presidit pel Alcalde popular en Pere Fraixedas, am motiu de les gestions de Vilanova pera pendre'ns la capita- [Pg. 76] litat del Districte. Ambdós documents, que malgrat les presses am que agueren de ser redactats resultan molt clars i contundents, obtingueren per nostra població les resolucions a que s'aspiraba: llur autor els enriqueí am multitud de datos d'incontestable valor que pogué citar mercès a son gran coneixement de la istoria de Vilafranca. –Aqueix coneixement de la historia de nostra vila l'ha demostrat també en els nombrosos interesants articles que sobre diversos punts an élla relatius ha insertat en els periòdics da la localitat. L'apassionat amor amor que per Vilafranca ereté de sos ascendents i li refermaren sos mestres Llorens i Milá, i la máxima que

l'Ajuntament de sa presidència, i en bona part per sa iniciativa, confondre's veu per les actes i expedients qu'obran a la Secretària de la Casa Comunal, edificà les Carniceríes, activà a la erecció de la Capella del Cementir, comensà la reforma i millora de la plassa de la Constitució i del carrer de la Vall del Castell i emprengué altres obres d'utilitat per la vila: -segons resulta del lluminós expedient que al efecte s'incoá, a 27 de Mars del 76 Dª Margarida Panzano, viuda del Dr. D. Josep Almirall i Salat, oferí al Ajuntament pagar la Capella del Cementir, am quina ofrena dita Sra. anticipá'l llegat que per després de la mort de la mateixa abía fet son marit; l'Ajuntament acceptá la proposició (que's feu baix certes condicions qu'en l'expedient es detallan), i a 5 de Juny del 78 ya's pogué acceptar la Capella que amb algunes modificacions es duqué a terme segons els plans del Mestre d'obres D. Raimond Raventós, de Torrelles, firmats pel Arquitecte D. J. Torres de Barcelona, i regalats al any 64, a la Junta del Cementir, per D. Pau Milá, a quin bon criteri es deixà la elecció d'escultors: el Crist del altar, com queda dit en altre lloc, ès obra d'En Vallmitjana (Agapit), i d'En Ramón Elías l'Angel spectans

aprengué d'En Pere Batlle, qui mai se cansaba de repetir que *«el papel –rómpase él»*, ya desde estudiant li feren prendre la costúm de conservar cuidadosament un sens fi de cartes, follets, periòdics i fulles volants, no ya referents al passat de nostra població, sino fins d'aquells que al publicarse semblan no tenir ulterior importancia: tot lo [Pg. 77] cual constitueix un veritable arxiu d'història vilafranquina, qu'en bona part ha servit al autor d'aquet treball, lo propi que an els dels dos premiats en el *Concurs d'Istòria «El Penadès en el sigle XIX»*, per lo cual s'ha de remerciar molt an el senyor Freixas la cooperació que ha portat a l'obra patriòtica pel Centre Catalanista organizada, facilitant amb sa amabilitat exquisida tots cuants datos se li han demanat i ha tingut a ma. –Com a Vocal de les Juntes d'Instrucció pública i del Ospital, que per espai de molts anys sigué, i en altres càrrecs i comissions que ha desempenyat, D. Ramón Freixas i Miret ha dat repetides probes de son ardent vilafranquinisme. –Al igual de sos passats ha sigut i continúa sent un lliberal convensut. –Prescindint de lo que's podría dir museu-arxiu, sa biblioteca ès la millor de la vila, i aixó ès altre dels elogis que de D. Ramón es just consignar.

resurreccionem i'l baix relléu *La Resurrecció de Llátzer*, qu'embelleixen la fatxada de la Capella. –Además del Sr. Freixes fou qui com Arcalde en 1878 remo- [Pg. 77] gue'ls antics propòsits de restauració de la Iglesia de Santa María: demaná an el Sr. Regent d'aqueixa parroquia'ls plans de deu o dotze anys enrera'ls Milá, Llorens i Gayetá Vidal abían encarregat al arquitecte barceloní En Francisco de P. del Villar, i efectuades alguns gstions preliminars feu que, jutjat-se ya factible la ocstosa empresa, es nomenés la Junta que després de tota mena d'esforsos lográ dur a terme la restauració de la iglesia parroquial, dotant-la del altar major gòtic que avuy té i d'altres notables millores que han embellit l'interiior del temple, quina fatxada principal encara espera la conveninet reforma segons els plans trassats pel arquitecte de Barcelona D. August Font. El dié 8 de Juny del 79 s'inaugurá l'altra major, tot just sortit de mans dels artistes fuster i esculptor, i continuaren les obres de restauració de la iglesia que a mitjans del sigle XVIII sabía enlletgit de la més llastimosa manera: en dit acte inaugural es colocá en el nou Sagrari la rica custodia gòtica construïda pels Srs. Cabot, de Barcelona, donatiu del bon patrici Dr. D. Ramón Miret i Teixidor. –La restauració interior de la iglesia parroquial de Sant María⁷⁰ ha sigut obra lenta [Pg. 78] que's pot dir no s'ha terminat encara, si bé está llesta en la part més important. Aqueixa reforma s'acompanyá d'altra amb élla relacionada, com és la refundició de la Assumpta, cmpaña major de Vilafranca, que s'esquerdá al any 66. Pera fer la nova campana, la

⁷⁰ V. sobre dita restauració els següents escrits: –*Sermón* predicat pel P. Llanas al acte de la benedicció de del nou altar major, publicat junt amb un article reproduït del *Diario de Barcelona*, ed. 10 Juny 1879, degut a la ploma de D. Gayetá Cornet i Mas. –*Monografía* de Santa Maria, llegida per D. Ramón Freixas a 30 de Juny del 82, en la sessió que a ala casa recotral es [Pg. 78] dedicá al Ilm. Morgades am motiu de sa elevació a la dignitat episcopal. –*Apuntes históricos*, cit., p. 209 i següents.

Junta nomenada al efecte⁷¹, a 230 de Janer de 1879 publicá unes fulles (F) dirigides «Als fills de Vilafranca residents en las Américas» excitant-los a qu'entre élls reunissin els mil duros que «donant las desoules de la vella són menester» pera construir la campana. «No podèm –els deya la Junta –ja més cansar als piadosos vehins d'aquesta vila, que ab desprendiment y generositat superiors á lo que podía esperar-se, han donat sis mil cinch cents duros pera atender als gastos de construcció del altar major; obertura de la cripta, ahont serán posadas en sa urna les reliquies i la imatge de nostre gloriós patró Sant Félix martir; per deixar l'ábside, o sia lo fondo de nostra Iglesia parroquial, en disposició de poder rebrer les vidrieras de colors, que al present no poden ferse per falta de medis; i finalment pera las novas imatges de la Assumpció i Sant Ramón i San Jocundo que deuen colocarse en lo nou altar major. » I aixís es lográ que aviat –7 de Abril de 1881 –es pogués beneir i colocar la nova *Assumpta*, que tant contribueix a la solemnitat de nostres grans diades.

Als principis de ser Arcalde En Freixas, junt amb altres vilafranquins treballá am fermesa dit senyor pera que Vilafranca votés per Diputat a Corts a un de sos fills més preclars; al «varonil, actíu, auster [Pg. 79] i afamat Puig i Llagostera»⁷²; com se deya en el manifest (F)

⁷¹ Firman dites fulles, com individus de la Junta de Restauració da la iglesia parroquial de Santa María els senyors D. Pere Garriga, regent; D. Joan Amich, D. Albert Moliner; D. Frederic Maciá; d. Mus Galofré; D. Ignasi Raventós, Prevere; D. Llorens Seguí, Pvre.; D. Albert Rius, Prve,; D. Pere Alagret; D. Pau Milá i Fontanals; D. Antòn Capdevila, Prevere; D. Lluís Alvarez; D. Joaquim Martorell; D. Ramón Freixas; D. Bonifaci Campllonch; D. Josep Roig i D. Juan Trius. [Pg. 79]

⁷² En Josep Puig i Llagostera degué neixe a Vilafranca per allá al any 35. Feu aquí sos primers estudis, cursá la segona ensenyansa en nostre Institut de 1845 i seguí la carrera de Enginyer a l'Escola de

Barcelona. En virtut de sa carrera formá part del Cos tècnic que practicá els estudis del ferro-carril que passa per Vilafranca, i realisa'ls del ramal am que's projectaba unir aquesta població am Vilanova. Fundá la colonia industrial d'Esparreguera, aná a Filipinas al objecte d'obrir nous mercats a la industria catalana i es distingí per ses conviccions proteccionistes que defensá am calor. Desde'l 76 fins al 81 en que morí, desempenyá'l càrrec de Diputat a Corts per aquet Districte, afavorint a sa vila nadíua am son talent i sa influencia que posá per enter al servei d'élla; sent de notar que no volgué fer per sa elecció'l més petit treball, de modo que durant el període electoral ni tan sòls es deixá veure a Vilafranca.

Temperament indòmit, onradament altiu i de gran independència de caracte, era ome de veritables genialitats; genialitats que, si acompanyan tots sos actes, es fan més visibles en els de sa política. Després de la Revolució del 68 publicà un follet titulat Cortar por lo sano, amb el que feu sa sorollosa entrada en la Política: en aqueix escrit combat am braó la empleomanía com la més funesta de les causes dels mals del Estat Espanyol, i proposa reformes series, de socarrel, pera millorar i dignificar la classe de funcionaris públics, contribuint aixís a regenerar l'Estat; i al apuntar les regles, algunes d'élles ben originals i fins exagerades, a què voldria sotmetre als empleyats, trassa les linies generals de lo que podria dir-se son programa, el cual té tocs personalissims, entre'ls que es el cas retreure'l següent: «Vendría –diu –als Estats-Units o a qui millor la pagués la formosa illa de Cuba, com vendría les demés possessions llunyanes, que al cap-de-vall hem de perdre tart o d'ora, costant-nos tal volta molta sanc i molt or i de res ens serveixen; vendría'l Patrimoni Real, i en una paraula quant no'ns serveix per res i valgués quelcòm, i aplicaria'l producte de tot a la extinció del Deute i a la immediata construcció de canals de rec i vies de comunicació pera fomentar el desenrotllo de la riquesa material del país». Els temor aquí oindicats per desgracia han resultat una visió profética, la cual, com tot lo demés del radical follet, acredita'l cop d'ull, el seny i la decisió d'En Puig i Llagostera. En la legislatura del 71 fou Diputat per Vich i a les Corts aná am son programa, combatent al Govern am tanta valentía i fent devant del país tan greus [Pg. 80] acusacions que s'el condemná a presiri; i allavores fou cuan «alta la frente, tranquila la conciencia y firme el corazón, » s'alsá arrogant i digne a protestar contra l'atropell de què era víctima, vergonya al Govern que'l perseguía. Son escrit estava plè de notes com aquesta: «Per la major part dels qui avui dirigeixen els destins de la patria, els importa poc l'estat del país. Per ells Espanya entera ès Madrit; aqueixa inmensa caldera en què's bull la sopa dels partits amb la suor dels pobles; per això pugnan els partits per empunyar el culler am què's reparteix al sopa. L'olla ès lo principal; lo demés ès lo de menys. » I la opinió estigué a son costat, de modo que en Puig i Llagostera rebé

qu'els mentats Srs. dirigiren als electors de nostra vila. Com En Fontanals i Miret, En Puig i Llagostera ha de ser considerat principalment coma polític, si bé en el present tema no's pot deixar de comprendre'l, ni que sigui de passada, puig a sa ilus- [Pg. 80] tració i a son vilafranquinisme degué Vilafranca'l ser visitada per allá al 65 pel insigne poeta Zorrilla, qui acompanyat d'En Puig i de la jovenalla intelectual d'aquells dies admirà les belleses que nostra vila tancaba. Además, am son indiscutible valer exercí sempre sobre'ls vilafranquins una benèfica acció, dant alts exemples d'enteresa i de sinceritat, virtuts cíviques ben estimables qu'en grau eminent atesorá nostre compatrici. [Pg. 81]

VIII

L'INSTITUT LLIURE DEL ANY 70. -TEATRES. -«EL PANADÈS. » -EL DR. MORGADES I GILI. -EL COLEGI DE S. RAMÓN. -EN PERE ALEGRET I VILARÓ I SES OBRES. -«EL LABRIEGO»: EL CENTRE AGRÍCOLA I SON CERTAMEN ANYAL. -PROFESSORS DE MÚSICA.

L'intelectualisme vilafranquí no adquirí certa intensitat fins després de la Revolució del 68, conforme's pot veure per lo apuntat en l'anterior capítul i més encara per lo que's consignarà en endevant.

de sos amics i electors un grillet de plata, qu'era'l millor aplauso que se li podia dar i la contesta més elocuent que la provocació del Govern podia rebre: -la condemna no arribá a cumplir-se. -En Puig, que prengué una part molt activa en la Restauració Borbónica, fou un dels omes més influents del nou Regnat, durant el cual més que mimvaren cresqueren les immoralitats i'ls abusos que nostre compatrici fuetejá am mà forta. -¿A viure més, auría acabat En Puig i Llagostera en l'estol catalanista, quin programa té molts punts de mira iguals als del valent moralizador vilafranquí? [Pg. 81]

Además de la fundació de la Biblioteca Popular i de la Societat d'Amics de la Instrucció, además de crear-se la *Junta de Honor Vilafranesa* i de emprendre's la erecció de la Capella del Cementir i la restauració de la iglésia de Santa María; passada aquella revolta esdevenen altres fets ben importants relatius al tema que'ns ocupa. La ensenyansa fou cuidadosament atesa, segons la antiga tradició vilafranquina, fundant-se en 1870 l'Institut lliure quin Director fou D. Pau Tort, de S. Quintí de Mediona; dit establiment, que ya al primer curs tingué vuitanta matriculats i comptá amb un notable cuadro de professors, entrel's qui s'ha de recordar a don Joaquím Batet, actual Director del Institut de Reus, sigué bon xic superior al *Colegio del Panadés*, creat al any 68 baix la direcció nominal del Dr. D. Ramón Miret i Teixidor a qui acompanyaba l'excelent recort de la direcció efectiva que abía tingut del Institut de 1845, conforme's recordarà. La societat Artesana, fundada després del any 70, en 1876 inaugurá un petit escenari, com pera compensar a la vila de la perdua del Teatre vell, que al any 73 s'abía [Pg. 82] ensorrat; i'l Cassino de la Uniò no volgué ser manys, aixecant son bonic saló-teatre queye s'inaugurá també al 76, am la representació del *Tal farás tal trobarás* i del *Tal hi va que no s'ho creu*, obre amdugues del Eduart Vidal, qui en obsequi al cassino, del que n'era soci onorari, desempeñà un paper en aquell son drama. En Josep Graells, En Lluís Trabal, l'Antoni Duboy i algun altre foren els aficionats que am preferencia actuaren en el nou teatre, i amb élls comensá a sortir en Miquel Sábat, qui, pocs vilafranquins qu'han merescut els aplaudiments que a actors consumats es donan: els germans Sábat hjan treballat fins aquets derrers anys; i En Miquel ha sigut el Director que ha anat educant colles d'aficionats fins ara, desde sos companys Oliveras, Giral i Alayo fins als jovenets d'avui, passant pels Martorell i Roig que amb alguns més procediren del teatret de la Joventut Católica. -El setmanari El Panadès, fundat al any 69, com abans s'ha indicat, arrelá ya més que'ls que l'abían precedit, piug, successivament dirigit per En Fèlix

Sivillá, En J. Borrás, En Joaquím Batet i En Ramón Pareta i Marquès, viu fins enllà del 77 una gens migrada vida, aprofitant-se de la bona col·laboració del Eduart Vidal, En Francisco de P. Huguet⁷³, l' [Pg. 83] Ermenegild Clascar⁷⁴, En Joaquim Batet, En J. Baró i altres escriptors de Vilafranca i de fora.

Am posterioritat al 68 comensá a influir sobre nostra vila l'allavores Canonge Penitenciari i després gran Bisbe, nostre eminent compatrici Dr. Morgades i Gili⁷⁵. Fóra llarguíssima la llista dels serveis [Pg. 84]

⁷³ En Francisco de P. Huguet i Mainer, generalment conegut a Vilafranca per *Francisquet*, és un dels omes que més popularitat ha dquirit entre nosaltres. Els Carnestoltes vilafranquins abían sigut bulliciosos i divertits principalment per la intervenció d'En Francisquet, qui en sa joventut removia a tota la gent d'umor per organitzar festes de Carnestoltes. Pro si en els dis de broma En Francisquet no's quedaba enrera, en els dies de proba anà al davant, i d'aquí que Vilafranca li degui eterna gratitud pels grandiosos favors que d'ell rebé durant la darrera guerra civil: temps hi hagué en que l'Ajuntament quedá cuasi sense individus, i allavores En Francisquet prengué la representació de la vila a la que defensá i protegí amb exquisit tacte, a voltes amb exposició de la vida, i sempre actiu, afable, previsor i conciliador, pera evitar, com evità, dies de dol molt possibles en aquells temps difícils: -tals són, a grans gambades, els singulñars mereixements del bon patrici i respectable amic. [Pg. 83]

⁷⁴ L'Ermenegild Clascar, de Sant Quintí de Mediona, exercí durant molts anys la Abogacia a Vilafranca, ont morí sent-ne Arcalde a 9 d'Abri de 1888, habent sigut Diputat Provincial en temps de la República. Com Arcalde demostrá bon timó i molta energia: obrí alguns carrers; a 34 de Mars del 87 establí la Casa de les Germanes Serves de S. Josep, dedicades a cuidar els malalts de les families de la vila, i dugué a felís terme altre útils iniciatives, mirant amb especial sollicitud tot lo referent a la ensenyansa. A son enterro es pot dir que hi conocorregué tota la població; testimoni elocuent del general apreci que se li duya, que quedá de nou patentisat am la lápida que l'Ajuntament colocá al local de la Biblioteca popular, dedicada a son bon recort, com també dant son nom a un de nostres carrers més espanyosos.

⁷⁵ El Dr. D. Josep Morgades Gili nasqué a Vilafranca del Penadès a 10 d'Octubre de 1826. Fill de modesta familia, després de cursar primeres lletres i llatí en nostra població entrá de *fàmul* al Seminari

de Barcelona, ont acabá la carrera eclesiástica amb el major lluíment, sent-ne aviat Catedràtic i Rector. Concorregué a les classes de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona; s'ordená de sacerdot a 18 de Setembre de 1852; celebrá sa primera missa a la Iglesia de Sant Francesc d'aquesta vila; es doctorá i llicenciá a València en 1863; obtingué per oposició la plassa de Canonge Penitenciarí de la Seu barcelonina, i a 16 de Juliol del 82 fou consagrat Bisbe de Vich. –Publicá, anotat i augmentat, el tractat de Moral de Scavini; colaborá en la traducció del *Protestantismo* de Perrone; publicá desde'l 66 *El Mensajero del Sagrado Corazón*; redactá nombrosos follets i fulles soltes de propaganda i pronunciá infinitat de discursos i sermons, alguns verament magistrals. Les pastorals que'l Dr. Morgades escrigué durant els 17 anys que ocupá la Sede vigatana han merescut ser molt llegides i medítades, sobretot les que li sugeriren les vagues de Manlleu, Manresa i altres poblacions importants de les comarques fabrils del Bisbat de Vich. Petenesqué a nombroses Académies i Societats científiques i literaries de Catalunya i del Extranjer. –Sa caritat es posá a prova en les díes clamitosos del 54, 65 i 70, en que cuidá am tant zel els atacats del còlera i de febre groga, que son nom tot seguit adquirí respectuosa celebritat a Barcelona. L'Assil del Bon Consell, la casa d'obradors, el local del Seminari de Barcelona i les *beques* pera seminaristes pobres, són altres de les obres que's deuen a la sollicitut del Bisbe Mor- [Pg. 84] gades, que en els Bisbats de Vich i Barcelona les prodigá a mans plenes, sempre que abían de cumplir algún fi piados, social o benèfic. –Son amor a Cataliunya el portá a defensar, com esforsat campió els drets de nostra Patria ara en sos escrits, ara al Senat, ara d'altres varies maneres: i aqueix amor l'impulsá a restaurar l'antístic Monestir de Ripoll, joya istòrica ensemps, que s'ha anomenat *bressol de Catalunya*; i aqueix amor li feu fundar el riquíssim Museu arqueològic de Vich, un dels millors sino el millor, d'Espanya; i aqueix amor li privá d'acceptar, en 1893, la Mitra arquebisbal de Burgos, Puig no volguè moure's de sa estimada terra; i aqueix amor, en fi, li dictá, entre altres escrits memorables, la famosa pastoral que al ser Bisbe de Barcelona dirigí al clero d'aquesta diòcessis, excitant-lo a usar exclusivament la llengua catalana en la predicació. Cuan tot just feya un any i mitj que regía aquet Bisbat, morí a Barcelona, a 8 de Janer de 1901, causant la seva perdua un veritable dol a Catalunya, qu'en éll tenía un de sos defensors més valiosos. Es cert que al morir el Dr. Morgades ya abía dat a la patria tot el fruit de son excepcional personalitat: ens deya'l Dr. Alcover, apòstol del Diccionari Catalá, en sa recient estada a Vilafranca, tot visitant l'Ospital i referint-se a nostre compatrici: «Del Dr. Morgades se n'auría pogut dfer tres grans omes»; i aixís ès realment, Puig la seva portentosa gestió com a Bisbe, la restauració de la Basilica de Ripoll i la creació del Musèu arqueològic de Vich, són mereixents tant rellevants que cada un per sí sol basta pera fer perdurable un nom. El Dr. Morgades ès un símbol, pels catalans: ès el gran símbol de la Renaixensa de la Patria, d'aquesta Renaixensa viril que va restaurar l'esperit de la Terra pera assolir la vida nova: -perxó en 1893 presidí'ls Jocs Florals,

que a Vilafranca, son estimat bressol, prestá aqueix ome insigne: i no disposant del degut espai pot resumir-se sa obra dient que'l nom del Dr. Morgades va intimament lligat am totes les empreses piadoses i benèfiques que en nostra població s'ha realisat durant el derrer ters del sigle XIX. La restauració de les iglesies de Santa María, Sant Joan, Sant Francesc i Sma. Trinitat, molt ès lo que han de agrair al que no oblidant que

mostran les antiguetats
l'esser de nostres passats,

com escribía D. Pau Milá en sa Estetica infantil, fou l'inmortal restaurador del Monestir de Ripoll i'l [Pg. 85] meritissim fundador del Museu Episcopal de Vich. L'Assil d'Orfens que fa poc tenim i la cuantiosa terminació de les obres del nostre Ospital de Caritat també pregonan sa multificencia i sa estimació a Vilafranca, sent-ne altra prova la cessió que a la vila feu el espanyós edifici ont está instalat el Colegi de Sant Ramón: -dit edificiel cedi baix la condició de que serveixi pera colegi, precisament dirigit per alguna ordre religiosa, i ya que la voluntat del donant no exigeix que continui aqueix centre d'ensenyansa a càrrec del PP. de la Sagrada Familia, que desde 1889 el dirigeixen, bo sería que qui pugui fassi lo conduent pera que'l Colegi de Sant Ramón es confiés a professors més aptes, ya que en la actualitat está en deplorable decadéncia: mentres Mossèn Miquel

i perxó la Unió Catalanista perpetuá en una lápida, que al Monestir de Ripoll es colocá, les patriòtiques paraules del eminent patrici en l'acte de la benedicció de la Bassilica restaurada. [Pg. 85]

Piera⁷⁶ dirigí aquell establiment i fou secundat per persones enteses com son germà D. Antoni, l'Anicet Suriol i algú altre, el Colegi de Sant Ramón es conservà a respectable altura, com hi abía estat desde'l 86 en que's fundá, passant per la successiva direccò del p. Vives i Mossèn Capdevila i comptant am professors tan competents con Don Jaume Bertrán i Bros, actual Director del Institut de Figueras, el Dr. Casanovas i D. Dimas Nolla, entre altres; prò millor auría anat el Colegi si Mossèn Piera agués disposat de personal idoni pera substituir en absolut al que la Ordre de la Sagrada Familia li imposaba, el cual, al cessar en son càrrec aquell docte varó, h aacabat per fer ilusoris els propòsits del fundadors del Colegi de Sant Ramón i'ls bons intents del Dr. Morgades, puig si en els professors del repetit Colegi S'hi ha de trobar la deguda com- [Pg. 86] petencia, s'ha de recorre, salvo poques excepcions, an els qui són agents de la Orde referida: -ès cosa de parlar clar perque la cuestió té molta importancia.

Altres vilafranquí dels qui més han trevallat per nostra població apareix al camp intel·lectual després del dies agitats del 68; és En Pere Alagret i Vilaró. Al any 69 publicá una suscinta *Historia de la Fiesta Mayor de Vilafranca del Panadés*, a la que en 1872 seguí son llibre d'apuntes sobre *Vilafranca del Panadés antigua y moderna*, amb el cual donaba un pas al que ningú s'abía a trevit fins allavores. «Agens

⁷⁶ Mossèn Miquel Piera, virtuós i sabi sacerdot barceloní, vingué a Vilafranca pera dirigir el Colegi de Sant Ramón cuan se'n encarregà la Ordre de la Sagrada Familia, prenent part activa en la ensenyansa, que practicà am inteligencia i zel. Desde allavores s'ha establert entre nosaltres exercint amb sos sermons una acció bastant fonda al Penadès, en especial sobre'l clero. Aquets derrers anys ha traduït i publicat en catalá deu abultats tomos de *Sermons* del P. Lejeune, seguits d'altres adequats a certes diades i devocions catalanes. [Pg. 86]

a tota mena de pretensions literaries –deya l’Alegret en el pròlec; - sens altre propòsit que’l de declarar-nos uns veritables admiradors del pasat de nostre volgut país, al popi temps que mostrar-nos posseits d’un bon desitj en vers son més llaussanger pervindre, tal ès el fi que’ns proposèm: » no anaba més enllà’l novell autor, i aixís es limitaba a retallar opinions i anotar datos sobre historia vilafranquina, sense apenes aventurar en cap punt un criteri personal: -lo meteix es pot dir de la segona edició d’aqueixa obra, o sigui’ls *Apuntes históricos* varies voltes citats en aquell treball, afegint que dita edició ès notablement corretgida i aumentada, malgrat a pesar d’aixó aqueixes obres són altament estimables, puig, filles del amor i del entusiasme que per Vilafranca sent llur autor, han comunicat dits en els lectors, fent neixe en alguns, com en el qui escriu aquestes ratlles, l’afició a les investigacions istóriques i l’apassionament per Vilafranca. –L’Alegret ès un dels que primer sentí’ls efectes de la sugestió que’ls Milá i En Llorens, en major grau qu’altres vilafranquins, han exercit sobre nostres compatricis; i aqueixa sugestió l’animá a posar la primera pedra del monument de la Historia vilafranquina, fent amb aixó una obra de debó patriótrica i acreedora al reconeixement de nostra població.

Pro hi ha més: En Pere Alegret, per qui no abía sigut lletra morta la raonada alocució que al any 65 D. Pau Milá dirigí an els propietaris de la vila [Pg. 87] excitant-los a associar-se pera la defensa de llurs interessos, que són els de tot el Penadès, comarca esencialment agrícola; a 16 de Janer del 76 comensá a publicar *El Labriego*⁷⁷,

⁷⁷ Durant els primers mesos dirigí *El Labriego* En Pelegrí Torelló, reputat mestre de primera ensenyansa, autor de varies obretes didàctiques, entre élles els *Rudimentos de Geografía y de la Historia de España* (1874), contenint un breu compendi d’historia

revista quinzenal que avui encara viu. I als pocs completá son esfors en bé de la Agricultura treballant, junt amb en Joan Casas, pera constituir una societat que respongués al meteixos fins qu' *El Labriego*, am lo cual fou més afortunat qu'En Milá, puig aviat sigué un fet la fundació del Centre Agrícola, que a hu de Setembre del propi any 76 ya doná fè de vida am la celebració del Certamen per l'Alegret també ideat al objecte de premiar la virtut, la constancia, el treball i'l mèrit agrícoles.

Aqueixes iniciatives d'En Pere Alegret han sigut ben beneficioses a Vilafranca. *El Labriego*, que al 96 prengué el caràcte més exclusivament agrícola que té en la actualitat, s'ha distingit sempre, sobre tot fins a dit any, per son vilafranquisme, avalorant-lo sovint les firmes dels Milá, dels Vidal i Valenciano, d'En Freixas, l'Alvarez i En Cañas, que lo propi que altres distingits escriptors comarcans hi ha publicat curiosos i erudits treballs d'interés per nostra vila, i les cèlebres cartes satíriques d'En *Pep Plá*: als últims d'aquella primera etapa d'*El Labriego* s'hi insertá el *Libro de los Privilegios de Vilafranca del Panadés*, qu'en edició apart i com a publicació oficial sortí després; dit opúscul per iniciativa del Alagret el confeccionaren Mossèn Ermenegild Santacana i D. Josep Cañas i Mañé, el revisá D. Ramón Freixas per encàrres del Ajuntament i porta un pròlec degut an En Durán y Bas. –El Centre Agrícola en el decurs de sa vida ha dat llocv a la Associació de propietararis pera la vigilancia rural, a la Cambra Agrícola i a a altres entitats similars [Pg. 88] que com a filles d'aquella s'han anat creant a son redós. –I el *Certamen* ha seguit celebrant-se anyalment fins a convertir-se en una iunstitució típica

vilafranquina afegit per l'Alegret, qui després d'En Torelló ha vingut sent director de son periòdic. [Pg. 88]

de nostra Festa Major, si bé actualment està en plena decadència que s'agravà l'any darrer quan, per presidir l'acte mentat un Ministre del funest Govern que'ns desgoverna, es desnaturalisà la festa grícolà deixant a recó la parla i els emblemes de la Terra; que sempre abían rebut els honors deguts en dit Certamen, quina presidencia han ocupat els Milá, els Vidal i Valenciano, En Collell, En Durán i Bas, En Torras i Bages, En Zulueta i altres personalitats de gran relléu⁷⁸.

Además, En Pere Alagret, qui con se veu ha treballat tant per Vilafranca, ha publicat en El Labriego molts articles de costums i estudis istòrics referents a nostra vila, abent-ne reunit alguns de aquells en el volúm que titula Recorts de la infantesa, el cual, si careix en absolut de les condicions literaries qu'auría de tenir una obreta d'aquesta mena, demostra un cop més el viu amor que son autor dúu a ala població nadiua; amor que de nou patentisà en les *Breus consideracions sobre l'origen de Vilafranca del Panadés*, follet publicat en 1898⁷⁹, i també am la inatalació d'un petit observatori meteorològic en sa propia casa, pera donar [Pg. 89] als nostres

⁷⁸ V. Apuntes históricos cit. P. 300 i següents.

⁷⁹ En la nota (1) de dit treball aludeis l'Alegret a les *Notes històric-arquitectòniques sobre la Iglesia de Sant Francesc*, que l'autor de les presents ratlles escrigué al any 93 amb col·laboració amb En Ramón Parera i Marquès; refuta alguns dels conceptes que nosaltres consignarem en aquells *Notes*. Em plau aprofitar aquesta ocasió pera reconeixe que l'Alagret va per més bon camí, i desitjaría en una segona edició de les *Notes* repetides poguer esmenar nostre erro, referent al punt I; encara qu'en part ya'l vaig subsanant am l'empleu de la denominació de *Llibre Vert* en lloc de *Llibre Ver*, Puig abent-me imposat més de lo que ès el cronicó vilafranquí aig de confessar, com En Parera, li abía atribuït més autoritat de la que en realitat té. *El Llibre Vert* conté un gran nombre de inexactituts i fins de ridiculeses que s'auría d'anar garbellant am cuidado: la narració de la eroicitat de Misser Rufet, per exemple, ès un embrull que convé aclarir. [Pg. 89]

agricultors desde *El Labriego* indicacions quinzenals que'ls poden ser ben útils.

Remontant-nos de nou als comensos del darrer ters de sigle, trobèem la figura simpàtica i modesta d'En Joan Camps, deixeble aventatjat del notable músic En Fèlix Torner, de que en altre lloc ya s'ha parlat. Director de la Banda de la Milicia Nacional durant la darrera guerra, ho fou també de la Orquestra que fins fa pocs anys dugué'l nom d'En Camps, guanyant-se una sòlida reputació pel bon gust que sempre demostrá, sobre tot en la elecció i interpretació de música religiosa. Era nebot de *Mossèn Vilafranca*, l'eminent tenor vilafranquí de principis de sigle, de quina veu semblaba aber-ne eretat la dolcesa i flexibilitat. En les solemnitats religioses que am tant esplendor se celebren a la iglésia parroquial de Santa María, encara avui se sent la falta d'En Joanet Camps, puig ni sa batuta ni son bon gust han sigut degudament substituïts. –També s'he de fer esment d'altre deixeble d'En Torner: En Ferrán Prats, distingit Mestre pianista que ha contribuït forsa a la educació musical de Vilafranca, no ya formant músics benemérits com sa filla la apreciable professora Na Francisca Prats, sino molt especialment organisant en sa casa reunions íntimes setmanals pera donar a coneixe música escullida. –En Camps i En Prats han sigut per espai de molts anys els principals impulsadors del moviment musical vilafranquí, primer en unió d'En Torrent i En Claramunt, després junt amb l'Incenser i pocs més. –De la Orquestra d'En Camps en formaren part l'Antoni Claramunt, expert professor de contrabaix, ensemps que compositor estimable qu'encara ès, i'l molt notable cornetí En Ramón Roig, avui en la plenitud de son justificat renòm. [Pg. 90]

IX

ELS DERRERS VINT ANYS. –RESTAURACIONS. –EL DR. ESTALELLA I SIVILLÁ. –EN MANEL SALA I MESTRE. –LA JOVENTUT CATÒLICA. – «LA VIOLETA». –«EL VILAFRANQUÈS». –L'ATÈNEU OBRER. – PERIODISME. –EN JOSEP BALTÁ DE CELA. –EL DOCTOR TORRAS I BAGES. –EL CATALANISME. –EN PERE SACASES I PERNAL.

Ens acostèm al terme de la nostra tasca. Per diverses raons entre les quals la premura del temps no ha sigut de les menys poderoses, el mètode expositiu empleat en el present treball no ha pogut ser ni rigurosament cronòlogic, ni analògic, ni biogràfic, sino un mètode mixte, com ya aurà notat el lector: els datos recullits els hem consignat de primera intenció, tal com se'ns han presentat tot omplint *cuartilles* a vola ploma, perquè les preses amb que's ha agut de compondré aquestes NOTES, segons s'ha manifestat en el prefaci, no ha permés intentar una coordinació raonada : i perxò ara, am tot i no abernos detingut especialment a dar compte de la vida intel·lectual i artística de Vilafranca durant els derrers vint anys del sigle XIX, veyèm que en els capítuls anteriors ya hem parlat de bastantes coses relatives an aqueix període. Emprò, lo qu'ens resta fer fóra encara molt si volguessim exercirt de cronistes d'un període qu'encara no ha passat a la istoria, més això, sobre careix d'exceptcional interès, per ser fresc i vivent el recort dels fets que's podria apuntar, no entra de plè en l'objecte qu'ens hem proposat: ademés, s'ha convingut en qu'ès ridícul i vanitós el parlar de coses propies, i am facilitat podrián caure en tal defecte per poc que aguessim de dir so- [Pg. 91] bre l'intel·lectualisme vilafranquí en els últims temps, ya que del Catalanisme, en que militèm, n'auríam de fer elogis grans.

De tot modos, si hem de justificar lo més que's pugui el tema enunciat a la capsalera del present esbós, quelcòm hem d'esmentar de lo qu'en aquets anys derrers hi agi digne de nota. Les restauracions de monuments i edificios notables es continúa am decisió. A la Capella de Sant Joan, que ya del 68 al 73 s'avía millorat am la colocació de les vidrieres de colors en el rosó i finestrals, am l'altar i amb el cancell, s'hi fan reparacions de certa importancia, que asseguran la solidesa de la fatxada i de la teulada, i se la tanca per davant, en 1887, amb una elegant reixa de ferre⁸⁰. La Iglesia de Sant Francesc sofreix una restauració completa am l'enderrocament del chor alt, que fa desapareixe un perill de ruina del Temple, substituint-lo amb el cancell-tribuna; la construcció del chor derrera'l nou altar major, construccions purament gotiques i de bon efecte estètic; el nou paviment; la gran millora i engrandiment del panteón de la familia Vallés; els magnífics finestrals del Presbiteri, de la Capella de Sant Pascual i altres, oberts i restaurats com en els bons temps de la arquitectura gòtica, aixís com també'l rosó de la fatxada i'ls rosetons de varies capelles, tots amb llurs corresponents vidrieres de colors; i am les moltes altres obres amb que s'assegurá la solidesa de la fàbrica i s'embellí extraordinariament la ermosa Iglesia que tant abían enlletgit am llur pessim gust els P.P. Observants⁸¹. Pels volts del any 90, en què's [Pg. 92] realisaren la major part de les millores de la Iglesia de Sant Francesc, es comensaren també les de la Iglesia

⁸⁰ Al any 97 corré perill de mort, per centèssima volta Durant el sigle XIX, la Capella de S. Joan. Com en altres occasions, el Govern intent vendre la preuada joia, i de segur la expoliació auría sigut un fet a no mitjansar la energia i les gestions de l'Ajuntament, quina entitat es vegé ben secundada pel Econom de Sta. María, l'Arquitecte municipal En Santiago Güell, D. Lluís Alvarez, Corresponsal de la Comissió de Monuments de la Provincia, i altres persones que treballaren am fè pera que la desatentada disposició del Govern quedés sens efecte.

⁸¹ V. Monuments Vilafranquins. [Pg. 92]

de la Sma. Trinitat, que si mai ha tingut res de monumental és ara agraïtable i fins artística: més que restauració és reconstrucció lo que s'ha fet amb aquesta Iglesia, desde'l Dr. Bargay fins al present; de fosc, encongit i soberanament atiestètic qu'era quet temple, s'ha transformat en clar, esbelt, capàs i vistós, mereixent especial menció l'ermós altar major, de sever pur gòtic, projectat del distingit Arquitecte Eugeni Campllonch, i'l grupo de la Sma. Trinitat, obra mestra del Agapit Vallmitjana, que ocupa'l ninxo deixat al efecte en dit altar. Cal citar aixismeteix la restauració de la casa expalau dels Reis d'Aragó, propietat d'En Josep Baltá de Cela, qui de tant bella manera demostrá son respecte al Art i a la Historia.

En les restauracions de aqueixes Iglesias, com igualment en la de Santa María, hi han tingut una part ben principal els Milá, En Félix Barba, En Gayetá Vidal i Valenciano, el Dr. Morgades i Gili, el Dr. Estalella i Sivillá⁸² i altres bons patricis, qui [Pg. 93] am llurs

⁸² El Dr. D. Antoni Estalella i Sivillá, nasqué a Vilafranca a 11 de Setembre de 1844. Aprengué les primeres lletres a cal Sr. Tarrida i més tart es prepará pera seguir la carrera eclesiástica que com la de Lleis cursá a Barcelona. Celebrá sa primera Missa al mes de Setembre del any 69, i al cap de poc prengué possessió, en qualitat de substitut, de la Càtedra de Dret Canònic de la Universitat de Bracelona. Com Advocat i com a Catedràtic, com a pensador profund i com a sacerdot virtuós, corré aviat la fama del Dr. Estalella, de tal modo que, fixant-se en éll un ome tan prespicàs com el Bisbe Urquinaona, el nomenà, primer son Secretari, després Provisor del Bisbat i posteriorment Canonge, a comensos del 81. Publicá alguns llibres de pietat i sobressortí com orador sagrat de valua, mes el caracte que principalment el distingí, apart del varó modest i en alt grau virtuós, fou el ser un jurisconsult eminent a qui elogiaren, arrán de sa mort, omes com en Duràn i Bas que «son consell en assumptes juridics era de gran valor. Varies families n'hi demanaban; moltes corporacions de Barcelona, entre élles la Administració del Ospital de la Santa Creu li deuen la salvació de llurs drets... Individuu de corporacions governatives o consultives, son dictamen era sempre esperat [Pg. 93] amb interés, de ordinari decissiu en la resolució. Digui-ho sino, entre altres, el Capítol Catedral de Barcelona... » (*) Gelós del Dret Catalá,

instigacions i exemple, ensemps que aprontant recursos i no escatimant sacrificis, han cooperat eficazment a l'obra de cultura qu'implica la restauració i la producció de les joyes artístiques que quedaran mostrant a les generacions l'esperit del poble.

El Dr. Estalella, además, prestá tot son valiosíssim concurs a la millora de l'Ospital de Pobres, dotant-lo, entre d'altres coses, de la taula d'operacions am que avui compta: i segons nostres informes s'abía ya enterat, per cubrí-lo, del cost de les obres que convenía realitzar pera acabar convenientment la Santa Casa. No pogué realitzar tant caritatiu propòsit, perquè la Mort li sortí al pas abans d'ora; mes altre vilafranqui insigne, el Bisbe Morgades, per mà de son erèu Mossèn Bargunyó, está duent a terme aquella bona obra, convertint el nostre Ospital en un dels millors de Ctalunya. –I ara que del Ospital parlèm hem de recordar am satisfacció'ls esforços que realisá la Junta que deu anys enrera l'administraba i en especial el Metje-

el defensa en tot temps sobretot cuan la barrabassada del Antonio Martínez am sonm Còdic Civil, perquè «era català de cor i de pensa, ben nodrit ab les doctirnes dels ilustres vilafranquins Llorens i Milá», com En Romaní i En Puigdengolas (**). No ès estrany, doncs, que tan belles cualitats cridessin la atenció dels seus superiors, fent-los pensar en enlairar el Episcopat a una persona de tan excepcional valer, i aixís ès com se'l proposà per Bisbe de Terol, càrrec que per modestia había rebutjat i acceptà sòls cuan el Papa li intimá la obediencia. Bisbe de Terol i Administrador Apostòlic d'Abarracín, confirmá, en circumstancies difícils, les altres dots qu'en éll tems ha s'hi descubrían; pro a 22 d'Abril de 1896, al any i mitj de ser a sa Diòcessis, cuan molt se'n esperaba encara morí omplint de dol el seu Bisbat i Vilafranca. Bé deya l'Eduart Vidal i Valenciano: (***)«iles planes en blanc que li guardaba'l venerable llibre de nostra historia, la Mort les ha esqueixades amb inexorable mà! »

(*) V. *Las Cuatro Barras*, n.º 238, 10 de Maig de 1896.

(**) V. *Las Cuatro Barras*, id.

(***) *Las Cuatro Barras*, id. [Pg. 94]

director En Manel Sala i Mes- [Pg. 94] tre⁸³, pera posar-lo al nivel en que avui está. El preciós discurs, qu'encara ens sembla sentir, pronunciat pel entés facultatiu cuan per aquells diez s'inaugurá algunes sales del benèfic establiment, evidenciaba bé la importancia dels treballs portats a cap per aquella Junta de la que n'era l'ànima en Parera; prò'l bon doctor callaba per modestia la part que tingué en la humanitaria empresa, deixant de mentar que, al destí que durant alguns anys donà a la assignació que per son càrrec percibía del Ajuntament, es dèu cuasi tot el material quirúrgic del nostre Ospital de Caritat.

Completant el moviment intel·lectual i artístic posterior a la Revolució, en 1878 es fundá la Joventut Catòlica, qu'ès la primera societat de Vilafranca on se celebren vetllades literari-musicals comensants-hi a enquibir alguna composició catalana i pronunciant-hi de tant en tant discursos En Josep Cañas i Mañé, jove advocat que anys a venir, en 1894, presenta el Congrés Catòlic de Tarragona una *Monografia sobre la Blasphemia*, la única que hi hagué en catalá.

⁸³ En Manel Sala i Mestre, fill d'En Francisco de P. Sala, distingit Metje de mitjans del sigle, director que fou del Ospital, que prestà molts bons serveis a Vilafranca especialmente cuan les invasions colèriques, i net del preclar Dr. D. Gayetá Sala, qui junt amb el Dr. Janer es feu acreeador al reconeixement de nostra població durant els tristos dies de la Guerra de la Independencia; ès en la actualitat, i ho vé sent temps ha, una de les persones més influyents, més prestigioses i més aimants de la prosperitat de Vilafranca. Encara que poc amic de publicar, ès poeta de sentiment exquisit i escriptor agut. Ya sent Regidor, ya ocupat altres càrrecs a quin desempeny l'han dut els seus conciutadans, ha dat repetides proves de civisme i d'enteresa de caracte. A son nom, sa iniciativa, a son seny i a s'ha empena's deu en primer terme l'èxit falaguer de la *Exposició Comarcal del Penadès* celebrada en 1901 per la *Lliga industrial i Comercial* d'aquesta Vila, i l'èxit no menys gran de la *Electra Vilafranquesa*, societat anónima establerta al propi any de 1901, sent-ne Gerent l'il·lustrat amic En Jaume Martorell i Panyellas, i presidida pel Sr. Sala; com la *Lliga* i la Comissió Organitzadora de la *Exposició*. [Pg. 95]

Aviat es constituí a la Joventut una secció coral dirigida pel Antoni Incenser, qui al cap de poc temps, pel Mars del 81, fundà *La Violeta*, societat [Pg. 95] coral que avui encara dirigeix abent-la sabuda portar a conquerir aplaudiment i llores en nombrosos Festivals i Concursos: l'Incenser convertí *La Violeta* en *Academia Artística* al any 96, establint-hi classes de solfeig i piano de les que ya n'han sortit molt bons alumnes, apart de formar-hi seccions corals de nois i senyorettes, les quals, junt am l'antiga d'omes han amenisat les brillants vetllades que periòdicament dona la *Academia Artística*. – També de la Joventut Catòlica era la colla del propi Incenser, En Josep Mª Graells, En Josep Janer, l'Albert Moliner i Sabater i alguns altres, que a 7 de Febrer de 1886 comensá a publicar el Vilafranqués, setmanari on feren llurs primeres armes uns cuants joves que després han dat a Vilafranca'ls fruits de llur activitat i ilustració.

A hu d'Agost de 1885, uns cuants obrers a quin cap hi abía En Ramón Pujol, ansiosos de millorar la condició social del proletariat augmentant sa cultura, que certament és el medi més adequat pera arribar a la emancipació del treballador, fundaren l'Atenèu Obrero de nostra vila, on a no tardar s'hi obriren classes nocturnes a ales que després s'afegiren les diurnes qu'encara avui subsisteixen. L'Atenèu que té local propi, compta amb una petita biblioteca i saló-teatre; malgrat lo cual i'l sostenir la escola de primeres lletres subvencionada per la Diputació Provincial, el caracte polític que en repetides ocasions se li ha fet pendre fa que aqueixa societat dugui una existencia que no s'avé del tot amb el nom d'Atenèu. –Redactat principalment per obrers, als primers anys de la derrera década del sigle, cuan el Penadès estava al bó de sofrir la tremenda crisi agrícola que comensà am la invasió filoxérica i s'agravà am la cuestión rabasaire; es publicà el Panadés Federal, setmanari d'idees avensades que durant algùn temps dirigí l'elocuent orador popular Isidre Rius. –I ara que de

peròdics parlèem hem de notar la aparició de *La Voz del Panadés* en 1896 i de *Lo Geni Catalá* en 1897. *Lo Geni*, orgue del escás element carlí de la comarca, fou dirigit pel il·lustrat jove Advocat En Pau Benach, no durant més qu'un parell d'anys sa vida, segurament per falta d'adeptes del partit absolutista més que per altre motiu, puig literalment considerat *Lo Geni* era un bon periòdic, cosa que no pot dir-se de *La Voz*, setmanari *multicolor* que surt encara.

Altres manifestacions del intel·lectualisme vilafranquí en aquest període. En Josep Baltá de Cella, en la actualitat Catedràtic del Institut de segona ensenyansa de Barcelona, portat a la seva afició a la Ciència instal·là, en 1888, un notable Observatori meteorològic en sa casa-palau, pagant-lo exclusivament de son peculi particular. Desde allavors fins qu'En Baltá abandoná l'Observatori al deixar de residir a Vilafranca fá uns quants anys, es publicá un butlletí anyal com a resúm de les observacions diàriament practicades, de les quals es daban a coneixer per quinzenes i per setmanes, respectivament, en *El Labriego i Las Cuatro Barras*. I ademés el Sr. Baltá doná a llum una important revista científica titulada *La Atmósfera* i altra que amb el nom de *La Fotografía práctica* sigué la primera que en sa classe ha sortit a Espanya, contribuint forsa al avens del art fotogràfic principalment mitjansant els concursos que porta organitzats: aquesta derrera revista encara's publica, si bé ya fa temps que surt a Barcelona.

Si'l periodisme's pot considerar com un termòmetre de la cultura, les soles indicacions que acabm de pendre ja revelarían un nivell gens baix d'il·lustració. I n veritat és aixís: no, precisament, pr la qualitat de tots els periòdics quina aparició en aquts derrers anys s'ha senalada,

sino pel nombre, puig cuan menys demostra que a totes les classes i a les tendències polític-socials ha inquietat el noble afany pel qual l'home es lansa al comerç de les idees. I tingui's en compte qu'encara falta parlar d'altres periòdics, que ensemps qu'han marcat una nova orientació en la vida de Vilafranca han sigut, desde'l punt de vista del intel·lectualisme vilafranquí, proves evidents d'avens: ens referim a nostra premsa catalanista, que allà al 89 comensà a dar-se [Pg. 97] a coneixe. -Voldríam evocar aquells temps un què uns cuants joves distingits sentían germinar en llur cor l'ardent amor al terror, el viu desitj de restauració patriòtica, quina llevor abían escampat arrèu els grans Sembradors vilafranquins. La colla bulliciosa, alegre i entusiasta d'estudiants que allavores teníam, cuan venía a pasar les vacances animaba el passeig am ses discussions apasionades -sobre temes literaris, científics i polítics. Els malguanyats joves En Salvador Barris i Clascar, En Salvador Miret de (S. Cugat) i En Tomás Mestre, que com l'Anicet Suriol, En Francesc Puig i algú altre duyan del Centre Escolar CDatalanista de Barcelona el foc sagrat de la idea nova; En Manel Guasch i Estalella, que de son oncle'l Dr. Estalella i Sivillá abía après a estimar a Catalunya; En Pere Bolet, a qui son il·lustre parent el Dr. Torras i Bages mostraba'l camí de nostres reivindicacions; En Marián C. Roig, format per l'exemple de son pare en l'amor a tot lo catalá, i algú més que podríam anar citant, eran els novells somiadors vilafranquins, qui tot conreuant l'estudi se sadollaban del esperit regenerador catalanista, tot just dibuixant en cuan a la aspiració política que avui el caracterisa. I les conviccions d'aquell jovent s'enfortían am la lectura de *La Orfeneta de Menargues*, *Los Condes de Cataluña vindicados* i altres obres similars, si bé tenían sa principal basa en el sugestiu recort dels Milá i d'En Llorens, -llurs insignes compatricis en qui orgullosos els plavía enmirallar-se, -i en les obres de D. Manel Milá; en *La Rosada d'istiu*, d'En Gayetà Vidal, recentment publicada; en els *Jochs i joguinas*, del Eduart Vidal, que s'insertaba en *El Labriego*; en l'opúscul sobre

l'Iglesia y'l regionalisme, que'l Dr. Torras i Bages⁸⁴ dabal al públic en 1887, i en [Pg. 98] els *Apuntes históricos* del Alagret, quina segona

⁸⁴ El Dr. D. Josep Torras i Bages nasqué a la casa solar de sa familia en Les Cabanyes, a tres kilòmetres de nostra vila on tot seguit sos pares s'establiren. Estudiá les primeres lletres al col·legi del Sr. Tarrida, cursá el Batxillerat al Institut de Barcelona i la carrera de Dret a la popia Universitat, fins a obtenir el grau de doctor. Després seguíls estudis que abían de [Pg. 98] obrir-li les portes al estat eclesiàstic, cursant Teologia en els Seminaris de Barcelona i Vich i llicenciant-se en el de Valencia. Deixeble estimadíssim d'En Manel Milá i En Xavier Llorens, el Dr. Torras i Bages talment sembla la fusió d'aquells dos esperits superiors, i, si en sos consciensuts tractats *De la fruició artística*, *Del infinit i del límit en l'Art* i altres de sos escrits apar com el continuador del gran Mestre d'Estètica, no's pot negar que am *La Tradició Catalana* completa an En Llorens. Aquell pensament nacional, aquell caracte peculiar que a través dels sigles van descapdellant els pobles, tan bellament vesllumbrat per En Llorensen son magistral discurs del 54, el trova i el defineix el Dr. Torras en *La Tradició Catalana*, fent feina de psicòlec que no para en ses observacions fins a poder caracterizar l'esperit del poble catalá. Amb aqueix profund estudi –publicat al any 92 i dedicat «a la memoria dels tres insignes fills de Vilafranca del Panadès, los dos germans Milá i Fontanals i en Xavier Llorens i Barba» per ser «aquesta obra en ses doctes llisons inspirada», -el Dr. Torras i Bages doná al catalanisme un fonament racional en el momento precís que més ho necessitava la Causa de Catalunya, o sigui al sofrir el tranzit decissiu vers el camp de la política al fer-se pràctica la vaga aspiració romántica del temps del Milá i Llorens. El Dr. Torras té altres valiosos treballs sobre temes importants pel Catalanisme, mereixent especial menció'l *Parlament* que pronunciá com a President dels Jocs Florals de 1899, en el cual referma les conclusions que's desprenen de *La Tradició Catalana*. –No són els mentats els únics escrits qu'ha produït el nostre conterrani; prescindint dels treballs solts qu'ha publicat en revistes i periòdics, sa bibliografia és prou extensa pera acreditar-lo d'escriptor fecond. Ha donat a la estampa bastants llibres de pietat ben notables, entre'ls que a nostre entendre sobressurt, malgrat ses reduïdes dimensions, *la Miniatura psicològica de Sant Lluís Gonzaga*, estudi delicat i profund que senyala'l camí que deurían seguir els panegiristes dels Sants. –Tant escepcionals qualitats tentaren a varies corporacions sabies, qu'han volgut onrar-se atrayant al Dr. Torras a llur sí, i en 1898 per la de Bones Lletres, en quines ha llegit interessants estudis. I també la Iglesia ha desitjat enjoyar l'Episcopat am tan exemplar varó, qu'ademés de ser un veritable sabi és un sacerdot virtuosíssim, enlairant-lo sobtadament d'umil Capellá a Bisba, al any 1899. La Diòcessi de Vich, desde allavo- [Pg. 99] res governada pel nostre compatrici, succeint al Dr. Morgades ue passà a la de Barcelona, té en éll un digne continuador del Fundador d'auell Musèu arqueològic. Són ben notables les varies Cartes-pastorals que

edició sortia al any 88; tot lo qual etre altres tants imnes a Catalunya i a Vilafranca. I en 1889, aquell joven estudiós, animat dels millors propòsits de restauració patriòtica, publicá uns cuants números de *Lo Clam del Panadès*, periòdic que condensaba [Pg. 99] llurs aspiracions i fou la primera tentativa del Catalanisme militant a Vilafranca. A quella colla sofría aviat una grossa perdua: En Barris i En Miret prematurament baixaban a la fossa; plantes novelles, la Mort les assecaba cuan la abundosa florida en la que abían esclatat feya esperamsar una cullita sabrosa i curullada. -L'aclaparament en que allavores cigueren els companys de *Lo Clam del Panadès* encallá de cop la marxa del Catalanisme; més, refentse aviat pel entusiasme patriòtic, els que quedaban donaren un altre pas en 1891. Desde'l 83 exercía de notari a Vilafranca un catalanista de talla, En Pere Sacases i Pernal⁸⁵, que feya temps estava retret de [Pg. 100] la política: i En

desde tan propera fetxa porta ya publicades, i ho ès sobre tota la qu'enguany ha escrit sobre cert aspecto de la cuestión obrera. -La acció del Dr. Torras i Bages sobre Vilafranca, apart de la que am sos llibres ha exercit com en tot Catalunya, s'ha deixat sentir especialment en el terreny privat i confidencial, com també en nombroses obres de caritat que ha cubert sovint amb el mantell de sa modestia.

⁸⁵ En Pere Sacases i Pernal nasqué a la Seu d'Urgell, en quin Seminari feu amb profit els seus primers estudis; passá després a Barcelona a cursar Filosofia i Lletres, que lo meteix que la carrera de Notari acabá am gran lluiment. Dotat d'una privilegiada inteligencia i d'un caracte viu, se sentí atret a la política i al periodisme, ingressant en el partit Federalista Democràtic Republicá i en la Redacció del *Diari Catalá*, que dirigía En Valentí Almirall. Cuan En Pi i Maragall proclamá la teoria del pacte, En Sacases, junt amb l'Almirall i altres, seguí defensant la meteixa bandera de sempre, retrayant-se de la política després. -Mitjansant oposicions en les que feu brillants exercicis, li fou concedida una Notaría en aquesta vila, i vingué a establir-s-hi en 1883, conquerint-se de bell principi les simpaties dels vilafranquins, qui veyan en éll un ome intelligent, il·lustrat, senzill i recte, cualitats que sempre posá al servei de Vilafranca. Demostrà gran interés per las cuestiones que a nostra vila o a nostra comarca afectaban, i perxo portá varies iniciatives, de les que algunes n'abortaren, no per éll, sino per la apatía de la població, que no obstant en certes circumstancies logrà desvetllar, com en 1892 amb el minting monstruu que mercés a sos esforços se celebrà contra'l tractat amb

Roig i En Bolet, que veyan qu'els novells catalanistes vilafranquins necessitaban una persona de prou prestigi qu'els volgués servir de capdevanter pera treballar amb èxit, lograren qu'En Sacases sortís del retament en que vivía, organisaren el Centre Catalá Vilafranquí i fundaren *Las Cuatre Barras*, nomenant En Sacases President del Centre i Director del periòdic que n'era porta-vèu. Encara que interrompuda per alguna suspensió, la vida de *Las Cuatre Barras* fou exhuberant, i en ses columnas hi han anat travalls del Bisbe Morgades, del Doctor Torras i Bages, d'En Josep Mª de Fabregues, d'En Josep Cañas i Mañé, del Eduart Vidal i Valenciano, d'En Ramón Freixas, d'En Manel Sala, d'En Carles Condis i d'altres escriptors vilafranquins, además d'altres de molts forasters dels qui més nom han lograt en el modern moviment catalanesc. Pro la nota culminant la donà sempre En Sacases, qui publicá a *Las Cuatre Barras* un sens fí d'articles sobre ben diverses matèries: de *La Tardició Catalana*, del Dr. Torras i Bages, en feu un llarg i notabilíssim estudi, la meteix que de varies cuestions polítiques, agrícoles, literaries i econòmiques; i sostingué empenyades polèmiques que no retraurèm per no ferir susceptibilitats, encara que no podè,m fer cas omís a la cèlenbre campanya de *la C i la Q*, en la qu'En Sacases demostrá vastos coneixements filològics, aportant multitud de datos de gran valor en apoyo de sa opinió, que se li abía contradit, de que en catalá hem d'usar la C i no la Q cuan segueixen els diptongues *ua uo* i la *u* ha de sonar. –Mort En Sacases, nostre respectable amic l'entés Advocat D. Antoni Lluch es feu càrrec del periòdic mantenint-lo a la altura acostumada, fins que a mitjos de 1900 deixà de sortir, per no poguer

Alemania i contra'l recàrrec de 5 cèntims per litre de vi, que tan perjudicial era pel Penadès. –En Sacases era considerat com [Pg. 100]una important figura dintre del Catalanisme militant i abía sigut individu de la Junta Permanent de la Unió Catalanista. –Morí a Vilafranca, sent president de la Junta del Cementir a punt de ser nomenat Arxiver d'aquet districte notarial, a 13 d'Abril de 1897, als 47 anys d'edat. [Pg. 101]

viure en llibertat baix l'estat excepcional en que'l [Pg. 101] Govern tenia sotmesa a Catalunya. En Lluch publicà interessants articles, mereixent recordar-se la consciensuda tanda que dedicà al estudi de *La rabassa morta*.

Els llibres que abían desvetllat el patriotisme dels del *Clam* també'ns feren batre'l cor a impuls del sentiment de Patria, a uns cuants amics estudiants del Batxillerat qu'ens confortabam, además am la lectura de *Las Cuatre Barras*, que ya en sos primers temps ens acceptà alguna composició: i heus aquí que'ns arriscarem a fer algún periòdic on poguessim explayar nostres entusiasmes primerencs. Després de publicar am l'Enric Mestres l'únic número de *La Cotorra* –desitxada tentativa literaria que l'impressor acabá de fer insufrible per les mutilacions i correccions que's permeté en els originals, -amb el propi Enric Mestres, En Raimond Fortuny, actual President del Centre Catalanista, i algún més, ferem sortir *La Veu Jovenil*, durant la segona meitat del curs de 1892. Aixís la bona nova anà extenent-se cap als cursos successius: al any 93 l'Albert Olivella, l'Antoni Comas i En Carles Canals publicaren *Lo crit escolar*, i élls meteixos, si bé am l'ajuda d'En Ramón Esclasans i Milá, En Jospe Roig i En Jospe Estalella, durant els dos cursos següents donaren vida a un nou periòdic: *La opinió escolar*. –Hem cregut oportú recordar aquelles escaramusses polític-literaries, en que reverberen llur Tremp les nostres conviccions, perquè bona part dels jovenets que de tal manera s'ensajaban en el maneig de la ploma avui ya están bò de fer-se un nom i de ser útils a la Patria. Cuasi tots passarem després a *Las Cuatre Barras*, portant la nostra unmil cooperació a l'obra de cultura a que aquet setmanari es dedicaba, i en cual treballabann de ferm En Bolet, En Marián Roig, En Manel Guasch –que ya tenia publicat son *Romancer trist*, -En Francesc Puig, En Federic Clascar –avui notable publicista catòlic –i altres joves que van distingint-se en

la política o en les Letres catalanes, així com també l'Àngels Comas, artista-literata que amb sa exquisida col·laboració onrà algunes vegades les pàgines de *Las Cuatro Barras*. –En aquest darrer període la Redacció de *Las Cuatro Barras* és formada principalment per l'element jove.

Brillant és també la història del *Centre Català Vilafranquí*, organitzador d'una bona sèrie de conferències i vetllades literàries i musicals –les primeres en què hi prengueren part senyoretes, –en les quals mai hi faltà'l corresponent discurs d'En Sacases, sempre oportú i elocuent. Podríem citar la memorable inaugural d'aquella societat, i les vetllades que dedicà al Dr. Torres i Bages, amb motiu de la publicació de *La Tradició Catalana*; al Alfret Brañas, apòstol del Regionalisme de Galícia; al eminent novel·lista català En Narcís Oller, i moltes altres que durant sa existència celebrà: més n'hi ha prou per patentisar el gran paper que desempeñà dit Centre en l'intel·lectualisme vilafranquí, amb mentar els dos Certàmens científic-literaris qu'el 1893 i 1895 organitzà, en els quals sortiren premiats, junt amb notables escriptors de fóra, els entusiastes penedesencs En Jaume Ramón i Vidales, l'Eduart Vidal, En Lluís Alvarez, En Josep Mª de Fàbregues, En Pere Bolet i Artigas, En Ramón Parera i Marquès i altres més entre'ls que s'ha de recordar a la poetisa vilafranquina Na Antonia Gili, inspirada i llorejada autora que ha concorregut amb envejable èxit a molts concursos i s'ha fet un nom distingit en les Lletres patries. En Pere Bolet, qui després ingressà a la Companyia de Jesús, presentà al Certamen del 93, presidit per En Guimerà, un conscienciosament estudi sobre *l'Origen del escut de las Cuatro Barras*, desmentint la llegenda de les ditades de sanc.

Desaparegut el *Centre Catalá Vilafranquí* a últims del 95, a principis del any següent tingué digne successor en el *Centre Catalanista de Vilafranca*, el qual am mitings i vetllades ha mirat d'alsar l'esperit públic i la cultura general. Estant com estèm tan íntimament units amb aqueixa societat, podria creure's dictat per la passió lo qu'en son elogi diguessim: -que'ls fets parlin per nosaltres. Junt am [Pg. 103] *La Violeta* ha contribuït a la educació del gust musical de Vilafranca, fent sentir per primera volta les enciseres cançons populars catalanes que Mestres distingits han armonisat: en sa inaugural, veritable aconeixement artístic-literari al que cooperaren En Morera i En Massó Torrents, l'Àngels Comas, avui esposa del amic Roig, cantá am la exquisida veu que temps hà no ha deixat sentir, i interpretant-lo com ningú ho ha fet, el dols *Sant Ramón* armonisat pel Mestre Morera, ben secundada pel acompanyament de *La Violeta*. La sessió necrològica dedicada l'any passat a la memoria del Dr. Morgades, ès altra nota de calitat que hi ha a la fulla de serveis del Centre, que ademés de tot i per sobre de tot ès l'organizador del Concurs d'història *El Penadès en el sigle XIX*. [Pg. 104]

X

CONSIDERACIONS GENERALS I CONCLUSIÓ.

L'ideal del progrés está en engendrar una Societat lo menys infelís possible, ya que no felís del tot; i en el cas concert a que's refereix el

nostre tema, a lo que's va ès a generalisar la cultura, a universalisar-la, pera que esdevingui l'estat normal del esperit del Ome, com de son cos deu ser-ho la salut. Perxò en el ràpit escorcoll que vením de fer pera enterar-nos de la vida intel·lectual i artística de Vilafranca durant el sigle XIX, ens hem fixat am preferencia, senyalant-ne la superior importancia que realment tè, en tot allò que significa un pas vers noves orientacions; en tot allò qu'equival a un germen d'avèrns; en tot allò que fita'ls moments evolutius: -i si també hem anotat nombrosos datos secundaris, ha sigut a fi de dar-nos compte ya del medi en què ha aparegut i s'ha desenrotllat un nou element de cultura, ya del camí que porteèm fet pera assolir l'ideal incomparable del Progrés.

Guiant-nos aqueix criteri, la excursió istòrica que a agrans gambades acabèm de fer a través del intel·lectualisme de Vilafranca en el sigle XIX en ha causat una impressió ben falaguera; i al retornar-ne encara'ns plau girar els ulls enrera pera contemplar altra volta l'estol esplàndit de vilafranquins preclars que una atapaida filera, dignament capsada per dugues intel·ligències poderoses, s'extenen de cap a cap de aquella centuria. Al un extrém el Dr. Barba i Roca personificació robusta d'una generació sòlidament ilustrada, generosa i pràctica, assaona les derreríes del sigle XVIII i'ls comensos del XIX prodigant arrèu sa vasta ciencia i ses moltes virtuts: al altre extrém el Dr. Torras i Bages, figura capdal de la Catalunya actual, qu'en l'auba del sigle XIX brilla com estel indicador del nort de la Patria; i entre élls una munió [Pg. 105] incomptable de patricis benemèrits, destacant-se al bell mitj, com presidint-los, els dos germans Milá i En Llorens i Barba, principals propulsors de la Renaixensa catalana ensemps que del moviment intel·lectual i artístic de Vilafranca durant els últims cinquanta anys.

Certament és singular que nostra vila, tot i sent el bressol del famós Compilador de les Decretals i de molts altres varons eminents en diverses branques del saber, agi produït tan gros nombre d'intel·ligències distingides, forsa d'elles ben eximides, precisament en el transcurs d'un segle agitat i pertorbat per seguides guerres, revoltes i convulsions de tota mena, com ha sigut el que ha finat de poc. En aqueix període Vilafranca ha justificat bé'l renòm de docta, i literata de què ya gosaba; i si no l'agués tingut és segur qu'en la derrera centuria l'auria conquerit, puig ha portat una vida intel·lectual bastant més exuberant i activa que la inmensa majoria de poblacions an ella similars. L'intel·lectualisme vilafranquí, sobre tot de mitjos de segle ensà está tan ellsat amb el de Catalunya, que sa istòria fóra, en bona part, la del despertar de nostra Terra: ya s'ha vist que són compatricis nostres En Pau i En Manel Milá i Fontanals, qui al propagar llurs teoríes estètiques i fer-se apòstols del romanticisme foren els vidents del Demá de Catalunya; compatrici nostre és En Llorens i Barba, renovador del psicologisme catalá i vesllumbrador del esperit del nostre poble; compatrici nostre és En Llorens i barba, renovador del psicologisme catalá i vesllumbrador del esperit del nostre poble; compatricis nostres són els fundadors de la Novela i del Teatre catalans, els germans Gayetá i Eduart Vidal i Valenciano, i ho son també el Dr. Morgades i Gili, restaurador d'un gran monument artístic-istòric, prenent-lo per símbol de la vella nacionalitat de Catalunya, i el Dr. Torras i Bages, autor de la Tradició Catalana, afirmació raonada i categórica de la personalitat del poble catalá.

I no és vanagloria relacionar aixís el moviment intel·lectual genuïnament vilafranquí amb el de Catalunya, tota vegada que'ls noms que acabém de mentar es trovan a cada plana de la historia

contem- [Pg. 106] porania de Vilafranca. Poc, si no gens, auríam parlat d'aquells omes ilustres, malgrat llur clar calitat de vilafranquins, si am tot i ser com són veritables glories catalanes res que veure tinguessin am nostre moviment intel·lectual i artístic: pro és el cas que formen part integrant de de la cadena del intel·lectualisme local; no'n són anelles deslligades. –A Vilafranca's pastaren llurs cervells; a Vilafranca aprengueren a estimar l'estudi i la Patria; a vilagfranquins com els Barba i Roca tingueren per espill; a Vilafranca oferiren llur valer, i al bé de Vilafranca, en fi, cooperaren sens parar, esmerant-hi l'esfors que li debían com a fills models. Les restauracions i les construccions artístiques, les societats corals i les agrícoles, el periodisme, l'afició a la istoria i l'amor a les costums locals, el conrèu de la literatura i de la llengua catalanes, el planter de defensors de la causa de Catalunya... tots aquets i altres beneficis de que actualment disfruta nostra vila ¿no dimanen del vilafranquinisme d'aquells talents de primer orde? I En Barba i Roca, En Janer i altres predecessors ilustres ¿no deixaren sentir sobre èl·ls llur influencia decisiva? –el meteix D. Manel Milá indirectament ho fa entreveure en son discurs al presidir el primer Certamen del Centre Agrícola, cuan diu que «devèm regositjar-nos de la creació d'un institut ya antes projectat⁸⁶ i que tant bé diu ab les tradicions que deixaren els ilustres compatricis de las derrerías del sigle passat y comensament del actual. » Mes, conforme s'ha vist en els anterios capítuls, l'intel·lectualisme vilafranquí ha tingut al segle XIX altres conreadors i representants valiosos. Desd'En Barba i Roca, soca corpulenta del nostre intel·lectualisme contemporani, cent branques frondoses s'extenen fins a arribar a la novella generació d'avui. Aixís

⁸⁶ Es recordará qu'en 1865, onze anys abans de crear-se'l Centre Agrícola, D. Pau Milá publicá unes fulles excitant als propietaris a associar-se: posteriorment fracassaren altres tentatives realisades amb el meteix fi. [Pg. 107]

podrían reproduir la llarga llista de compatriotas que com En Fèlix Janer s'han distingit en la Càtedra; [Pg. 107] que com el Dr. Estalella i Sivillá han sigut sabis Prelats; que com els germans Drs. Miret i Teixidor i En Parera i Marquès han treballat ardits per la il·lustració del poble; que com En Freixas i l'Alegret han post llur esforç a contribució de la història local.

En le lleugeres NOTES qu'hem prè, ni sisquera hem intentat, perquè la premura del temps i la falta d'espai no'ns aurían permès tirar avant, ni sisquera hem intentat, repetím, fer un judici crític dels intellectuals vilafranquins: ens hem limitat a senyalar la existència del talent allà ont ens ha semblat veure'l, i no hem volgut anar més endins: al cap-de-vall això era lo únic qu'ens interesaba desde'l punt de vista que'ns convenía guardar. Pro de tots modos, en mitj de la diversitat d'aptituts i d'inclinacions, d'obres i de plans, d'orientacions i de camins, per què's diferencian, a voltes diametralment, els nostres intellectuals, un nexa comú'ls serveis de nirvi: tots giran al entorn d'un meteix sol, com astres d'un meteix sistema: tots están animats pel més ardent patriotisme, qu'igual qu'un meteix raig de llum en les facetes d'un diamant prèn a través d'ells distints aspectes. Aquí tením an En Barba i Roca reorganisant la Casa de la Caritat, introduint el conreu de la patata, preocupant-se de la extinció de la mendicitat, desempenyant delicats càrrecs en la Junta de la Independencia, i portant altres iniciatives o realisant altres actes. A la colla del any 20, ya desfensant la causa lliberal, ya empapant-se de les obres dels filòsofs francesos, ya esforçant-se en ser uns bons administradors del poble tot procurant il·lustrar-lo: als germans Milá difundint el romanticisme, escola artístic-literaria essencialment patriòtica: an En Llorens i Barba, restaurant la filosofia nacional: an En Barba i Rabella defensant l'ús de la llengua catalana en els instruments públics: an els Vidal i Valenciano en totes ses obres: en En Parera fundant la

Biblioteca Popular, com en tots els altres actes de sa vida: al Alagret escrivint sos *Apuntes històrics*, fundant *El Labriego*, el Centre Agrícola i llensant altres iniciatives i publicant altres escrits: an En Freixas i [Pg. 108] Miret redactant ses defenses de Vilafranca: al Doctor Morgades duent cap a la restauració del Monestir de Ripoll, la fundació del Musèu arqueològic de Vich i altres obres qu'han de perpetuar son nom: al Dr. Estalella i Sivillá, demostrant la necessitat de conservar el nostre Dret: al Dr. Torras i Bages am sa Tradició, sos llibres, sos discursos, sos follets i sos articles...: tots aquêts i altres més que podríam citar-ne, aquí'ls teníu, valents u estudiosos, infatigables i treballadors, desenrotllant llurs energíes sempre al calor del amor a la Patria, quina flama sangrada duen dintre'l pit. Per llur patriotisme han congeniat am nosaltres també alguns forasters; exemple, En Clascar i ERn Sacases. Res d'extrany, doncs, que'ls pocs polítics qu'hem tingut es fessin respectables per llur rectitut i enteresa patriòtiques, arribant fins al eroisme an En Puig i Llagostera a qui un altre Pere IV auría pogut dir, com a un honorable penadesenc digué aquell monarca, molestat per sa independència en les Corts de Vilafranca en 1353:

Diputat per Cervós,
pocs diputats com vos.

Durant la primera meitat del sigle, sigui perquè'l regim absolutista apartá un xic de les lletres a nostres omes, pera fer-los atendre a la resolució de problemas d'altra naturalesa, sigui perquè a Catalunya s'estaba, literariament, en período de decadencia, l'intellectualisme vilafraquí presenta un caracte exclusivament pràctic i en cert modo pobre. Fins que'ls germans Milá escampan la llevar nova, fins que

Catalunya té un ideal artístic-literari, que amb En Llorens es torna científic pera convertir-se en polític amb el Dr. Torras i Bages; fins allavors, diem, no s'inicià lo que ya pot dur am propietat el nom de moviment intel·lectual vilafranquí, el cual gradualment va desenrotllant-se, al unisson amb el de Catalunya. I arribem a nostres dies en què l'intel·lectualisme vilafranquí prova bé sa vitalitat, puig el nombre de sos escriptors s'ha umentat amb una novellada que am fonament fa esperar que no s'han acabat [Pg. 109] pas per Vilafranca els dies esplendorosos. Cal mentar an el distingit literat En Manel de Urgellès i Depares, autor dels llibres *Hostalrich* (memories de ka Guerra de la Independencia), *Maniàtichs* (cuadrets literaris) i *Ricolf* (llegenda pirenenca): an En Pere Joan Girona i Trius, qu'en 1899 publicà a *La Renaixensa* una interessant novela titulada *La Plassa de Secanell*, que deixa veure la influencia d'En Gayetà Vidal i Valenciano: a Mossèn Federic Clascar qui, si aquí no nasquè, aquí's formà, i ès avui tot un filosof i un notable escriptor ben compenetrat del esperit de nostres grans omes, principalment d'En Llorens i'l Dr. Torras i Bages, pels qui sent una veneració sincera; i an En Lluís Vía, Director del ilustrat setmanari *Joventut*, de Barcelona, i autor de varies obres literaries: -i am gust parlaríam també d'En Joaquím Graells i Rodó, d'En Ramón Esclasans i Milá, d'En Josep Estalella i Graells, del Alfons Sans i Rosell, del Dr. Mossèn Manel Mestres, del Isidre Campllonch i d'algún més, si estampant lo que'n pensèm no temessim mortificar la modestia de tan bons amics. -Aquí vé a tomb, referint-nos al intel·lectualisme d'ara, planye'ns de la suspensió voluntaria del setmanari *Panadés Nou* que a 10 d'Abril del any passat comensà a publicar-se, continuant i desplegant en sentit comarcalista el programa de *Las Cuatre Barras*. Els meteixos redactors dels últims temsp de *Las Cuatre Barras* ho foren de *Panadés Nou*, afegint-se-n-hi algún com En Joan Olivella, En Ramón Girona, l'Antoni Martorell i En Lluís Guasch. L'orgue del catalanisme local inaugurà una biblioteca penadesenca: el volúm primer fou la serie primera d'*Espigolada*,

colecció de poesíes d'autors del Penadés, en la que hi figuren composicions de 35 autors: el volúm según, destinat a popularitzar l'obra filosòfica d'En Lorens i barba conté la *Oración inaugural*, pronunciada per En Lorens al any 54, el discurs que Mossèn Federic Clascar llegí a hu de Setembre del any passat, en l'acte de descobrir el retrato d'aquell sabi patrici al colocar-se en la Galería de Vilafranquins ilustres, i un [Pg. 110] article-comentari d'En Maragall. No hi ha per què esforzar-se en fer veure'l bon camí en què's troba'l Catalanisme local, puig la simple noticia que acabèm de dar parla am prou elocuencia. Ademés, la campanya de *Panadés Nou* excitant al Ajuntament a que's decidís a inaugurar la Galería de Vilafranquins ilustres anys hà projectada, contribuí bastant a que D. Pacía Amiguet, qui allavores era Arcalde, d'un cop tirés el projecte endavant, inaugurant a hu de Setembre de 1901 la Galería sobre-dita amb els retratos d'En Manel Milá, d'En Xavier Lorens, el Doctor Morgades i'l Dr. Estalella; retratos bastant ben pintats per En Ricart Clausells, de qui són varies reproduccions que alguns particulars li han encarregat de cuadros notables.

No fà molt qu'hem dit que la característica general del intel·lectualisme vilafranquí ha sigut el sentiment patriòtic, i ara hem d'afegir qu'en según lloc el distingeix l'amor a la ensenyansa. Descomptant el gran nombre de catedràtics que comensant per En Fèlix Janer i acabant per En Baltá de Cella han sortit de Vilafranca, segons s'ha pogut veure en els capítuls anteriors, confirmen nostra assaveració molts altres datos: l'Aula de Santa Caterina, que ya d'antic subvencionaba nostre Ajuntament; les classes gratuïtes establertes pel Dr. Barba i Roca a la Casa de la Caritat; la sollicitut am que vigilaren i dignificaren nostra ensenyansa primaria'ls llierals del any 20 desde que en 1834 comensaren a intervenir en la cosa pública; la creació dels Instituts lliures de 1845 i 1870; l'organissació

de la *Mutua de Instrucción* i del Ateneu Obrer, i la fundació, per accions, del Col·legi de Sant Ramón, apart del establiment de multitud de col·legis particulars i d'altres centres docents, proban bé lo qu'hem dit. És llàstima que la tradició de sempre avui estigui en visible decadència, puig si exceptuem el Col·legi de la Sagrada Família, a càrrec de D. Vicens Sabater, a qui ajuda ben eficaçment son il·lustrat germà D. Domingo, pocs més en tenim que corresponguin a lo que Vilafranca requereix: i encara en aqueix no s'hi [Pg. 111] dona la segona ensenyansa. El Col·legi Sant Ramón ha acabat, com a son lloc s'ha vist, per defraudar les esperances dels pares de família que'l fundaren; mes això, en compte de desilusionar an aquèts, auria d'esperonar-los pera crear un Institut lliure ben organitzat, on llurs fills poguessin rebre una educació i instrucció sòlides i complertes aixís com avui tenen de cercar-les fora de nostra vila al menys desde que ja están al corrent de les primeres lletres.

El moviment artístic de Vilafranca quasi mai ha anat al compàs de son moviment intel·lectual. Ya aurà observat el lector que aquesta població ha sigut poc feconda en veritables artistes: en l'art pictòric hem tingut an En Pau Milá, que realment val per molts; pro, ¿i en les demés manifestacions del Art? És cert que entre nostres conveïns hem trobat algún músic notable, mes no pot negar-se que, per aquet cantó mirada, Vilafranca no gosaria del renom qu'encara avui té en el món intel·lectual. El vell teatre de 1817, si no aguéss ajudat a produir an En Manel Milá i al Eduart Vidal i Valenciano, apenes si'ns vindria a la memòria, malgrat aber acullit a successives generacions d'aficionats i ser pare dels varis teatres am que comptem avui. Les nostres orquestres, si bé en certes ocasions han lograt justa anomenada, poque vagades s'han excedit de lo qu'és comú i corrent. En escultura, com en arquitectura estem a un nivel una mica més alt: la primera contrucció particular anomenable artística, fins al finir el

sigle no s'aixeca, i és la casa d'En Manel Vidal i Folquet, sita al carrer de la Font cantonada de la plassa Milá; la qual casa acredita'l bon gust del amic Eugeni Campllonch, jove Arquitecte qu'en l'estil catalá ha sapigut trobar forsa elements de comoditat i de bellesa: altrament, les restauracions qu'abans hem ressenyat, la Capella del Cementir i algú qu'altre panteón, donan la mida de la influencia que principalment En Pau Milá ha exercit a Vilafranca.

Tornant al art musical, és precís recordar que'ls [Pg. 112] coros *del Penadès* i *La Violeta* han ajudat bastant a la educació del gust vilafranquí, tenint-hi una part ben grossa l'amic Antoni Inscenser, Fundador i Director del últim, autor de váries pessas corals i de una transcripció, pera piano, del imne catalá *Els Segadors*. L'Inscenser seguí aviat d'iniciades les noves corrents restauradores de la música popular catalana, i trobant en l'Angels Comas una auxiliar valiosa fou qui primer ens donáa caneixe les delicades cansons de la Musa popular, ya en les vetllades del Centre Catalanista, ya en les de *La Violeta*; son entusiasme per la bona música li feu organitzar el Concert que l'*Orfeó Catalá*⁸⁷ vingué a donar a 15 [Pg. 113] de Juliol de 1900;

⁸⁷ La vinguda del Orfeó Catalá motivá certes investigacions sobre l'escut de Vilafranca, que tenen prou interés pera que'n donguèm compte. L'Ajuntament volgué obsequiar al Orfeó amb un artístic pergami, i l'amic Antoni Martorell, que fou Regidor qui s'entengué am l'Adriá Gual, autor del pergami mentat, a fi de contestar am acert a les preguntes del artista sobre'ls colors que debía tenir nostre escut es posá a buscar escuts i més escuts, vilafranquins, pera compararlos i venir a un acort. Mes, anant per resoldre'l problema dels colors, se'n originá un altre: l'escut de Vilafranca ¿ha de dur lleons o nó? El que hi ha empotrat a la fatxada principal de la Casa de la Vila ostenta dos lleons, que drets a sobre altres tantes torres que's destacan d'una llenca de muralla, aguantan un petit escut de Catalunya: com aquè n'existeixen varis, tot élls moderns, tots élls posteriors als desmans de Felip V. En cambi'ls de data anterior són, sense excepció, orfes de lleons. El que's veu demunt l'espírral del carrer de la Industria, tocant a la Capella de S. Joan; els de les masses de plata que d'antic usen els massers del Ajuntament, en les que's llegeix

l'any 1672; els de les velles plaques esmentades qu'els Regidors duen en els actes oficial, i algú altre que n'hem vist, acreixen de lleons. Tampoc n'hi ha al que porta esculpturat la clau del cor de la Iglesia de la Sma. Trinitat suposèem que deu ser dels primers que usà nostra vila, tota vegada qu'en éll encara no apareix la muralla que's veu en altres que no porten lleons i té molta semblança amb el que creyèm doná origen al escut de Vilafranca: a la centenaria llinda de pedra que per demunt d'un carreró sense sortida uneix la Capella dels Dolors amb la casa senyorial (dels Penyafort?), hi ha en relléu un escut catalá guardat banda i banda [Pg. 113] per una torra; ¿seria aquet el fonament del nostre escut? Pensèem que sí, i de nostra opinió es també l'ilustrat arquitecte señor Campllonch. –Sigui com vulgui, ès incuestionable que'l veritable escut de Vilafranca res té que veure amb les feres exòtiques que s'hi han vingut engabiant desde Felip V. ¿Fóra extrany qu'aquet malestruc

rey y lladre quinze voltes,

com diu le poeta, agué volgut umillar a Vilafranca introduint les lleons en son escut, cuan per tot Catalunya escampá sa verinosa baba d'opressió i d'escarni? –Heusaquí perquè'ls catalanistes vilafranquins hen cregut un deber patriòtic arreconar la ensenya adulterada, segurament vergonyosa, i restaurar l'ús del escut que Vilafranca tenia abans del gran lliberticida. No cal dir, doncs, qui escut es posà al pergami regalat al *Orfeó*: amb el meteix logrem que s'ornamentés els diplomes i les medalles –les ermoses medalles projectades per En Campllonch, -que la *Lliga Industrial i Comercial* donà an els concurrents a la *Exposició Comarcal* celebrada al any passat, i no ès altre'l que va al devant del present volúm.

Parlant d'aqueixa restauració reivindicatoria, se'ns acut dir quelcòm d'una altra que també hem emprès els catalanistes: es tracta de la paraula *Penadès*. Tant si s'admet que la etimología del nom de *nostra comarca es paenorum*, com si's té per més exacte qu'ès *penitensis* – que'l discutirho no'ns importa ara com ara, resulta qu'etimològicament ès *Penadès* i no *Panadès* el nom de la comarca quina capital ès Vilafranca. Ademés, de les formes ortografiques am què dita paraula se'ns presenta en els documents antics, no ès *Penadès* la menys usada; i *Penadès* trobèem fins en escrits de no llunyana data, com són, entre altres, una orde que a 15 d'Abril de 1797 circulá impresa a les Justicies del Antic Corregiment de Vilafranca, junt amb un Prospecto del Semanario de Agricultura, Artes y Oficios, D. Jayme Moreno y La Corte, Dávila y León, Brigadier de los Reales Ejércitos de S. M., Gobernador Militar y político de esta villa y Pueblos de su Partido, Subdelegado de la Superintendencia General de Reales Pósitos y de todas las Rentas Reales y Patrimoniales, etc. (F); la Relación de los festejos am que nostra població obsequiá a Carles IV en sa visita (any 1802), i les notes d'En Piferrer (1842). En Ramón

i actualment treballa amb la major constància per propagar les societats corals per tot el Penadès i constituir una federació coral penadesenca; obra patriòtica i enlairada que amb la cooperació del amic En Pere Olivella i Romaní, distingit Mestre Director i compositor, de Sant Pere de Riudevitlles, comensà al any pròxim passat el Centre [Pg. 114] Catalanista de Vilafranca, no poguent-la tirar endavant per certes dificultats que no fan al cas. –Un ensaig de la federació intentada pel Centre Catalanista es vegé en l'acte de la repartició de premis del Concurs d'història «El Penadès en el segle XIX», en la que aparegué una nodrida massa coral del Penadès, de Sant Joan y de Sant Quintí de Mediona.

A posta hem deixat per ara el dir quelcòm del *Musèu de Mossèn Antòn*. Amb aquest nom és coneguda aquí la nòstale col·lecció d'obres d'Art de tota mena qu'en son domicili té reunides i exposades l'il·lustrat Sacerdot Mossèn Anton Capdevila. Trenta anys d'arreplegar objectes artístics; trenta anys de pacienta espigolada de quadros i ferros vells, miniatures i plats, llibres i monedes, mobles i draps: heusaquí un ermós bocí de vida que Mossèn Antòn, cofoi i amable, mostra al visitant que a sa porta truca. De tot una mica, això és lo que hi hà; encara que sobressurt la col·lecció de quadros i alguns

Freixas en les ya citades Exposición i Defensa (1872-73) i En Gayetá Vidal i Valenciano en sos [Pg. 114] discursos sobre en Manel Milá, escriuen també Penadès vetllant per la puresa del nom de la comarca; pro, no trobant-se secundats per altres escriptors, aixís En Vidal com En Freixas en poques ocasions més emplean la forma Penadès, qu'és la propia. I auí vením els catalanistes dispòsts a bregar per aquesta nova restauració. ¿Serèm més afortunats qu'En Freixas i En Vidal? Veurèm; mes ens sembla que no escatimarèm els medis ni'ns contrariaràn les dificultats per que prevaleixi la forma ortogràfica Penadès, o sigui la francament catalana, exempta d'influències forasteres i conformada amb la veritat etimològica. [Pg. 115]

marfils. El Musèu de Mossèn Antòn ès sens dubte una de les coses millor que avui tanca Vilafranca, lo cual fa que atregui la atenció dels forasters ilustrats que venen a nostra vila, i que alguns arqueòlecs hi binguín exclusivament per éll. Cada volta qu'hem anat a les abitacions del respectable Sacerdot pera admirar el tresor artístic qu'en escayent desordre cubreix les parets i atura'l pas, ens hem preguntat am certa desconfianza: ¿quin destí espera a tots aquets objectes? cuan Mossèn Antòn falti ¿ont anirà a parar el seu Musèu? I fins alguna vegada ens hema atrevit a manifestar nostres dubtes al interessat, [Pg. 115] allargantnos, potser indiscretament, en insinuacions que no hem sabut callar-nos. I am frecuencia hem sortit d'aquella casa tot pensant lo bé qu'aniría convertir en Museu-Biblioteca la Capella de Sant Joan, si's pogués comptar com a basa am la variada colecció de Mossén Antón Capdevila.

Divagacions... bons desitjos... sí: pro s'h de reconeix cuan sensible fóra que Vilafranca demá – un demá que voldríam fos ben lluny- es trobés privada d'un dels pocs elements de cultura qu'avui té. No hem de ponderar la utilitat dels Museus i Biblioteques, qu'algú ha anomenat gràficament cervell dels pobles; mes, sí qu'estèm en el cas de planye'ns de la escassa importancia que aquí si sol donar. Ya hem vist a son torn de quina manera s'ha deixat cuasi perdre la Biblioteca Popular establerta al any 72 a la Casa de la Vila. Ademés, estèm malíssimament d'Arxius: el municipal fou destruit en 1871 per un incendi que se suposa intencionat, i ara apenes si conté altres coses interessants que'l *Llibre Vert* i'l *Llibre del Privilegis*: el notarial resta desordenat: el judicial no está molt millor; i el de la Comunitat ès cuasi bé inasequible. El Tresor parroquial de Santa María, qu'entre alguns altres rics objectes artístics guarda'ls dos báculos que Vilafranca oferí an els Bisbes Morgades i Estalella, i alguns dibuixos d'En Pau Milá i no gaire cosa més que's conserva de la Casa de la

Vila, és tot lo que nostra població pot mostrar en objectes d'Art; de modo que salvo les coleccions de Mossèn Antò i d'algún altre particular, és una insignificancia lo que posseím. Els nostres omess'han cuidat poc de procurar per aquet cantó la cultura del poble: tret d'En Rabella, que pogué retenir per Vilafranca part dels llibres del Convent dels Franciscans, i d'En Parera i En Coll que fundaren la Biblioteca Popular, ningú més ha fet rès en aqueix sentit. Ni'ls Barba, ni'ls Almirall, ni'ls Miret i Teixidor, ni'ls Milá, ni En Llorens, ni'ls Vidal, ni En Barba i en Rabella, ni En Morgades, ni l'Estalella, ni cap altre dels molts vilafranquins qu'han posseit bones biblioteques n'ha fet llegat a Vilafranca. Ya és ora, doncs, de que la vila's penetri bé de la falta qu li fá una institució popular ont el poble trobi en abundor el pa del esperit, que ara li escaseja. La Capella de Sant Joan, que avui ya no més está destinada al culte durant pocs dies al any aquesta rica joya arqueològica fóra'l millor estotx para aixoplugar el Musèu-Biblioteca a que té dret Vilafranca.

Donèm per acabada nostra tasca. Que aurá resultat deficient, ya ho suposarem al empèndre-la, dat el curt espai i'l poc temps de que podíam disposar. No obstant, no refugirem al compliment de lo que com un deber considerarem, i van tirar endevant desitjosos d'apilar materials que tal volta algú pugui utilizar am profit un altre día, per fer una obre digna de Vilafranca; d'aquesta vila que voldríam ben gran, ben pròspera, i sobre tot ben culta. -Que son passat de gloria la estimuli a fer més gloriós encara son pervindre! [Pg. 117]

CAPBREU

Avant-Portada.....	1
Dedicatoria.....	2
Portada Prefaci.....	3
I. Del segle XVIII al XIX. –Els germans Barba i Roca i llur temps.....	12
II. De 1808 á 1817. -El Dr. D. Fèlix Janer i Bertràn. –Mossèn Vilafranca. –Nostre primer teatre. –En Milá de Ferrán.....	22
III. De 1817 a 1850. –Egemonía política. –La ensenyansa. –Els Drs. D. Jordi i D. Ramón Miret i Teixidor. –Institut lliure. –El Dr. D. Joan Rabella i Ráfols. –El teatre. –Joyes artístiques. –De música. –Mossèn Miquel Baltá.....	31
IV. D. Pau i D. Manel Milá i Fontanals. –El Penadés i en Piferrer. -El jovent de mitjans de segle. –La acció dels germans Milá.....	42
V. En Xavier Llorens i Barba. -D. Fèlix Barba i Rabella i sa generació. –D. Joan Almirall i Vidal. –Músics notables.....	54
VI. La generació del any 60. –«La Tertulia» i el «Coro del Panadès. » –L’Eduart Vidal i Valenciano. -En Gayetá Vidal i Valenciano. –«El Eco del Panadès». –Societats i periódics.....	63
VII. En Ramón Parera i Marquès. -La Biblioteca Popular. –El Reglament de la «Junta d’Honor Vilafranquesa». -En Ramón Freixas i Miret. – La Restauració de la Iglesia de Santa María. –En Josep Puig i Llagostera.....	73

VIII. L'Institut lliure del any 70. –Teatres. –«El Panadès. » –El Dr. Morgades i Gili. –El Colegi de S. Ramón. –En Pere Alegret i Vilaró i ses obres. –«El Labriego»: el Centre Agrícola i son Certàmen anyal. – Professors de música.....82

IX. Els derrers vint anys. –Restauracions. –El Dr. Estalella i Sivillá. – En Manel Sala i Mestre. –La Joventut Catòlica. –«La Violeta». –«El Vilafranquès». –L'Atèneu Obrer. –Periodisme. –En Josep Baltá de Cela. –El Dr. Torras i Bages. –El Catalanisme. –En Pere Sacases i Pernal.....91

X. Consideracions generals i conclusió.....105

Capbreu.....119